ספריי — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

לקוטי שיחות

— ל"ז —

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאַוויטש

ספר תשיעי — כרך שלישי

ויקרא

— הוצאה חדשה ומתוקנת עם הוספות —

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"

770 איסטערן פארקווייי ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושמונה לבריאה

מפתח כללי

הקדמת המו"ל III

תוכן ומפתח V

לקוטי שיחות – ע"ס ויקרא 1

הוספות

מכתבים 145

מפתחות 215

LIKKUTEI SICHOS

Vol. 37

VAYIKRA

Published and Copyrighted by

VAAD L'HAFOTZAS SICHOS

788 Eastern Parkway, Brooklyn, N.Y. 11213

Tel. (718) 774-7200 • Fax: 774-7494

5758 • 1998

Printed in U.S.A.

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

Schneersohn, Menaḥem Mendel, 1902—

LIḲUṬE SIḤOT

'al parshiyot ha-shavu'a, ḥagim u-mo'adim (vol. 37) Vayikra

(Sifriy. Otsar ha-ḥasidim, Lyubavitsh) (Ḳovets shalshelet ha-or; hekhal 9, sha'ar 3)

In Hebrew and Yiddish.

Title on verso of t.p.: Likkutei Sichos Vayikra

1. Hasidism--Sermons. 2. Bible. O.T. Pentateuch--Sermons. 3. Jewish Sermons--United States. 4. Sermons, Hebrew--United States. 5. Sermons. Yiddish--United States. 6. Habad–Addresses, essays, lectures. 7. Festival-day sermons. Jewish. I. Title. II. Title: Likutei Sichois. III. Series: Sifriyat Otsar ha-Ḥasidim, Lyubavitsh. IV. Series: Ḳovets Shalshelet ha-or; hekhal 9, sha'ar 3.

BM198.S3355s 1998 Hebr

ISBN 0-8266-5718-4 (set)

ISBN 0-8266-5783-4 (vol. 37)

Library of Congress Catalog Card #61-57983 CIP

נדפס בדפוס

שמחה ובנו גרשון גלוקאוו

Bookmart Press, Inc

N. Bergen, N.J. 07047

נסדר בדפוס „עמפייער פרעסס"

ע"י מרדכי ליב בן פיגא ויוסף יצחק בן ברכה

Empire Press

550 Empire Blvd. • Brooklyn, N.Y. 11225

(718) 756-1473 • Fax (718) 604-7633

בס"ד.

פתח דבר

בקשר עם יום ההילולא כ"ב שבט

[בו נתמלאו עשר שנים מהסתלקות הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא נ"ע]

הננו מוציאים לאור בזה — בהמשך לספרי לקוטי שיחות שהופיעו[1] — ספר לקוטי שיחות חלק לז על ספר ויקרא (הכרך השלישי של הספר התשיעי של לקו"ש).

* * *

כרך זה כולל:

א) הלקו"ש על פרשיות התורה (והמועדים) ד(זמן קריאת) ספר ויקרא שנדפסו **בקונטרסים** בודדים מדי שבוע בשבוע, במשך שנות תש"נ — תנש"א[2].

ב) כמה שיחות שנאמרו בזמן הפרשיות דספר ויקרא בשנים הנ"ל — שנדפסו בשעתן בהוספה לקונטרסי „לקוטי שיחות". כמו"כ הדפסנו קונטרס משיחות ש"פ בהר ול"ג בעומר תשמ"ו, ושיחת ל"ג בעומר תשמ"ג — שנדפסו לראשונה בשנים האחרונות.

ג) מכתבים שתוכנם שייך לפרשיות השבוע (ומועדים) הכלולים בספר.

וזאת למודעי: חלק מהמכתבים שבכרך זה נדפסו בסדרת „אגרות־קודש" מכ"ק אדמו"ר מלך המשיח, שהולכת ונדפסת כעת על סדר השנים (לע"ע יצאו לאור כ"ג כרכים[3]). וע"פ בקשת רבים נלקטו כאן מהמכתבים שתוכנם שייך לפרשיות השבוע (ומועדים) דספר ויקרא.

ד) לתועלת המעיינים הוספנו בסוף הספר (כמו בכרכים ל־לו) מפתח ענינים, פסוקים, מאחז"ל וספרים.

* * *

---

1) ראה רשימה מפורטת לקמן בסוף הספר.

2) וזאת למודעי, אשר השיחות שנאמרו בשנים הנ"ל ויצאו לאור בשעתם בקונטרסים בפני עצמם — לא נכללו בהוספות דספר זה, אלא נדפסו ב„ספרי השיחות תש"נ־נ"א" — כל שנה — בשני כרכים.

3) הכוללים המכתבים עד סוף שנת תשכ"ה.

ויה"ר שנזכה בקרוב להו"ל עוד שיחות ומאמרים של כ"ק אדמו"ר מלך המשיח, וזכות לימוד והדפסת תורתו הקדושה, תוסיף בחיזוק התקשרות שלנו עם כ"ק אדמו"ר מלך המשיח, ובחודש שבט [שבו מרומז ענין הגאולה[4] זה

תבוא בפועל ובגילוי הגאולה האמיתית והשלימה,

וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח יקום ויגאלינו ויוליכנו קוממיות לארצנו הקדושה, ונלמוד תורה מפיו של משיח צדקנו[5], "תורה חדשה מאתי תצא"[6], ומלך ביפיו תחזינה עיניך[7] בהתגלות מלכותו לעין כל, תיכף ומיד **ממש**, והיתה לה' המלוכה[8], אמן כן יהי רצון.

ועד להפצת שיחות

כ"ב שבט, ה'תשנ"ח
ברוקלין, נ.י.

---

4) ראה ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 264. רש"נ. וראה שם לפנ"ז "תכלית השלימות **דלעתיד לבוא** המרומזת בחודש האחד עשר, עשר שלמעלה מעשר ספירות".

5) ראה רמב"ם הלכות תשובה פ"ט ה"ב. לקו"ת צו יז, א־ב. שער האמונה פנ"ו ואילך. ועוד.

6) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.

7) ישעי' לג, יז.

8) עובדי' בסופו.

תוכן ומפתח

צו (תנש"א) 1

פרש"י ו, ד ד"ה ופשט את בגדיו — הנפק"מ בין שני הטעמים לפשיטת הבגדים ולבישת בגדים אחרים (א) שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שמשמש בהם תמיד, (ב) בגדים שבשל בהן קדירה כו' אל ימזוג בהן כוס לרבו; החילוק בזה בין הוצאת הדשן והרמת הדשן; ההוראה מכך ששתי העבודות נעשות ע"י כהן אחד אלא שחייב להחליף את בגדיו

שבת הגדול (תש"נ) 7

החילוק בין דעת הטור (או"ח סי' תל) ודעת בעה"ת (בא יב, ג) בגדר הנס דשבת הגדול; החידוש בשו"ע אדה"ז (שם) בתיאור הנס, שנחשב להתחלת יצי"מ; השייכות לתוכן ענין השבת והנפק"מ להלכה במנהגי שבת הגדול; המעלה בנס דשבת הגדול גם לגבי הנס דיציאת מצרים

ימים אחרונים של פסח (תנש"א) 14

בשביעי של פסח אין מברכים שהחיינו מפני שאינו רגל בפני עצמו וכבר בירך על הזמן בתחילת הפסח (רמב"ם הל' שבת פכ"ט הכ"ג); שקו"ט בגדר ברכת הזמן על המועדים והנפק"מ לענין שש"פ; דיוק ל' אדה"ז בשולחנו (סת"צ סי"ב) והשינוי לגבי לשונו (שם ס"ו) לענין אמירת הלל בימים אחרונים של פסח; הקס"ד לברך שהחיינו בימים אחרונים מפני הנס דקי"ס

שמיני

שיחה א (תש"נ) 20

טומאת עם הארץ ברגל כטהרה היא חשובה כו' מפני שהכל מטהרין עצמן ועולים לרגל כו' משעבר הרגל חוזרים לטומאתן (רמב"ם הל' מטמאי משכב ומושב פי"א הט"ו) ומה שנגע בו ברגל טמא למפרע (שם ה"י וי"א) — מדוע טמא למפרע והרי טיהר עצמו; ההבדל בין ל' הרמב"ם כאן ולשונו לעיל (ה"ב) בדין נאמנות ע"ה על טהרת יין ושמן של נסכים; פלוגתת הבבלי (חגיגה כו, א) והירושלמי (חגיגה שם ה"ו) במקור דין טהרת ע"ה ברגל

שיחה ב (תנש"א) 27

הניצוק אינו חיבור כו' המערה משקין צונן לחמין חיבור מפני שעשן החמין עולה כתמרות עשן כו' (רמב"ם הל' טומאת אוכלין רפ"ז) — ג' אופנים בטעם דין זה (ד"צונן לחמין חיבור"), וביאורם בעבודת האדם

תזריע (תנש"א) 33

מה שמו (של משיח) . . חיוורא (מצורע) דבי רבי שמו — הטעם שמשיח נק' בשם „מצורע"; ביאור דברי אדמו"ר הזקן בלקו"ת פרשתנו (כב, ב) ש„נגעים דברים גבוהים הן"

הערה: ליד כל שיחה צוינה (בסוגריים) השנה שבה יצאה לאור בפעם הראשונה בקונטרס בפ"ע.

תזריע־מצורע (תשי"ג) 37

ביאור פלוגתת ר' יהודה ורבי (מו"ק ז, ב) במקור הדין (נגעים פ"ג מ"ב) שאין ראיית נגעים בחתן וברגל, לדעת רבא (שם) דפליגי אם ממתינין לו לדבר הרשות; ביאור פלוגתתם ע"ד המוסר והעבודה — שני אופנים בביטוי חסרו של הקב"ה גם לאיש נגוע

מצורע (תנש"א) 42

טעם ההבדל בין ג' ראיות דזב — דראי' הראשונה מטמאה גם באונס, בעל שתי ראיות צ"ל ברצון וראי' השלישית אפילו אם היתה באונס — בעבודה רוחנית; ביאור הגירסא במשנה (זבים פ"ב מ"ב) „ראה ראי' ראשונה בודקין אותו בשני" (ולא „בודקין אותו") — דרק ראי' הב' (דבעל שתי ראיות) צ"ל ברצון — ע"ד המוסר

אחרי (תש"נ) 48

רמב"ם סוף הל' שחיטה (וספר קדושה): וכשמכסה לא יכסה ברגלו כו' כדי שלא ינהוג בו מנהג בזיון ויהיו מצות בזויות עליו; ג' הענינים שברמב"ם שם — „הצילנו מלמשש בחשך", „נר ליישר המעקשים", „אור להורות נתיבות היושר" — ושייכותם לכללות ספר קדושה, ומצות כיסוי דם בפרט; ביאור דברי הרמב"ן (פרשתנו יז, יא) בטעם שמצות כיסוי דם נוהגת רק בדם חי' ועוף ורק בחולין

קדושים (תנש"א) 55

מ"ע ליראה מן המקדש כו' ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שצוה על יראתו (רמב"ם הל' ביהב"ח רפ"ז) — הנפק"מ להלכה מהא ד„לא מן המקדש אתה ירא כו'"; השינוי בל' הרמב"ם לגבי ל' הברייתא (יבמות ו, א) ולשונו בסהמ"צ (מ"ע כא); שקו"ט בגדר דין מורא מקדש וביאור המשך ההלכות ברמב"ם בפרק זה

אמור

שיחה א (תנש"א) 61

פרש"י ריש פרשתנו „אמור ואמרת, להזהיר גדולים על הקטנים" — הטעם שלא פרש"י „להזהיר ב"ד על הכהנים" (כפרש"י לקמן כא, כד); שקו"ט בהכלל ד„כהנים זריזין הם" והביאור ע"ד המוסר והעבודה

שיחה ב (תש"נ) 67

„ושם אמו שלומית גו' — שבחן של ישראל שפרסמה הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה" (כד, יא וברש"י) — הטעם שפרסמה התורה גנותה הגם שאפילו בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב

בהר (תש"נ) 72

רמב"ם סוף הל' עבדים (וספר קנין): מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך ואע"פ שהדין כך מדת חסידות ודרכי חכמה שיהי' אדם רחמן כו' — שני הענינים ד„מדת חסידות ודרכי חכמה"; שקו"ט בדברי הרמב"ם שחכמים הראשונים „היו נותנין לעבד מכל תבשיל כו' ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן"; אריכות ל' הרמב"ם בסיום ההלכה ע"ד מדת הרחמנות בזרעו של אברהם והשינויים לגבי לשונו בהל' תשובה (פ"ב ה"י), הל' איסורי ביאה (פי"ט הי"ז) והל' מתנות עניים (פ"י ה"א־ב)

בחוקותי (תנש"א) 79
הטעם שהבטיחה תורה יעודים גשמיים כשכר מצות, וכן לעתיד לבוא — גם בשביל עובד ה' שלא ע"מ לקבל פרס; תוכן היעודים ד"בו ביום שהוא נטוע בו ביום עושה פירות" (תו"כ כו, ד) וכיו"ב להחידוש במצב הרוחני דהעולם לעת"ל

הוספות

ברכה – אור לועש"ק י"א ניסן (תש"נ) 89

ברכה – אור ליום ג' י"א ניסן (לאחרי תפלת ערבית) תנש"א .. 93
בברכת הקב"ה "ואני אברכם" ב' ענינים: ברכה שלמעלה ממדידה והגבלה, ושנמשכת בכל פרט; מעין זה במזמור "תפלה למשה" שסיומו "ויהי נועם גו'"; "איש האלקים"; הקשר לעבודת דורותינו; בפרט בשנת "אראנו נפלאות", שנת הארבעים; נתינה לצדקה

אור לי"ד ניסן – לאחרי מכירת חמץ תנש"א 107
המשכת הברכות דחג הפסח באופן תמידי כמו "טל" שאינו נעצר; ברכת הגאולה; בפרט לפי קביעות שנה זו

יום ועש"ק, ערב חגה"פ (לאחרי תפלת מנחה) תנש"א 109
קביעות חג הפסח בשנה זו, ביום השבת, בפ' שמיני — מורה על המשכת הבלי גבול בגבול; הענין בעבודת האדם — תשובה דצדיקים; הקשר לסיום "סדר קרבן פסח" — "ואם הפסח נמצא טריפה לא עלה לו עד שמביא אחר"; תודה על הברכות ואיחולים, ואישור קבלת מכתבים

יום ב' כ"ח ניסן (אחרי תפלת מנחה) תנש"א 118
הוספה בתורה, תפלה וצדקה כדי לבטל מחשבות שונאי ישראל לפגוע בישראל

ש"פ בהר, ט"ו אייר ול"ג בעומר תשמ"ו 121
זירוז ע"ד תהלוכות ל"ג בעומר לילדי ישראל ..... ס"א
להשלים במסיבות ותהלוכות בימים שלאחרי ל"ג בעומר באופן המותר / כוונת חושך הגלות — הוספת אור ובפרט ע"י תשב"ר / פעולת שמחתו של רשב"י בהחלטות טובות ..... ס"ב
הבאת ילדי ישראל לבית הכנסת לשמיעת עשרת הדברות ..... ס"ג
להשפיע על הורים לרשום הילדים במחנות קיץ כשרים, וכן לחדר או לישיבה לשנת לימודים הבא ..... ס"ד

ל"ג בעומר בעת ה"פאראד" תשמ"ג 126
שני ענינים שבל"ג בעומר — יום שמחת רשב"י ויום שתלמידי רע"ק פסקו למות . ס"ב
הנהגת רשב"י — תורתו אומנתו ושייכותה המיוחדת לילדי ישראל ..... ס"ד
השתדלות רשב"י בעשיית טובה ליהודי ..... ס"ח
ב' הקוין דסור מרע ועשה טוב באהבת ישראל ..... ס"י
מדרש הנפלא (תנחומא באבער וירא ד) ד"אלקים נצב בעדת א-ל" הוא גם אצל בני ג' וד' שנים ..... סי"ב
ג' הקוין דתורה עבודה (תפילה) וגמ"ח ..... סי"ד

סיפור ר' אברהם הלוי תלמיד האריז"ל, שממנו ראוי' ששמחת רשב"י גדולה אפילו משמחת המועדים ..... סט"ז

הוספה 142
מקור למ"ש שר"א הלוי אמר „נחם" בכל יום וכשאמרו בל"ג בעומר הקפיד עליו רשב"י

הוספות מכתבים

ויקרא 145
משרת שחיטת עופות ולהיות דוגמא מהו שוחט חסידי / שלילת התערבות ממשלה באופן ההכנה לשחיטה / בדין קמיצה מכלי שע"ג קרקע (מנחות ז, א) / בדין אבד אשמו והפריש אחר ונמצא הראשון

ניסן 148
בחודש ניסן יצאנו משעבוד ברזל לשעבוד תורה (שמו"ר פט"ו, יא) / בחודש ניסן ניתן הכח לברוח מפיתויי היצר מבלי חשבונות וטענות ומענות

צו 149
מעלת סעודת הודאה — אהבת ישראל והודאה לה', וכוחה להמשיך רפואה שלימה

פסח 150
בחג הפסח צריכים להיות איש וביתו ביחד / פסח וחינוך / לא להתייאש מבן רשע ופעולת נשי חב"ד בכיוון זה / גאולת מצרים ע"י נשים צדקניות, וקדימת הנשים במ"ת

ר"ח ניסן תש"נ 153
חידוש דחודש ניסן על חודש תשרי — ראש ל„הנהגה גסית"; בפרט בשנה זו — שנת הארבעים שבה „נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע"

י"א ניסן תש"נ 159
המשך: פנימיות דלב, דראי', דשמיעה; איתן שבנשמה; „משכיל לאיתן"

מוצש"ק כ"ה אדר, אור ליום ג' פ' ויקרא תנש"א 164
בחודשיים האחרונים התרחשו בעולם ניסים גלויים. בדרך על־טבעית. ההתרחשויות הללו פירושן, שהזמן — הכנה קרובה לביאת הגאולה; וההכנה לזה: לימוד תורה וקיום מצוות באופן של „נס" — למעלה מההרגל (טבע שני) עד כה

יום ג' אור ליום ד' פ' צו, אור לה' ניסן תנש"א 169
ניסי הגאולה האמיתית יהיו כה גדולים, עד שייחשבו כפלא וכ„נפלאות" אפילו בהשוואה לניסים של יציאת מצרים, והם ייראו בגלוי לעיני כל; תפקידנו בשעה זו — להתעלות עוד ועוד, באופן של „נס למעלה מנס", בענייני התורה והמצוות — ובוריזות

יום ג' פ' שמיני, י"א ניסן תנש"א 174
השנה קוראים ולומדים (בחו"ל־לארץ) במשך שלושה שבועות את פרשת שמיני; המושג „שמיני" מציין את ההנהגה האלוקית, העל־טבעית; כאשר קוראים פרשה זו שלוש פעמים רצופות, בשנה זו של „אראנו נפלאות", יש בכך משום מתן תוקף של „חזקה לניסים ולניסי־הניסים"

מברק לחג הפסח תש"נ 180

מברק לחג הפסח תנש"א 181

ספירת העומר 182
ימי הקישור בין יציאת מצרים ומתן תורה, שבהם נטלו נשים חלק בראש; אופן הספירה במספר יסודי המדגיש ענין העלי' מחיל אל חיל / הערות לספר אגן הסהר בדין קו התאריך: אם אפשר לאסור העברת קו התאריך כשיחסר אצלו יום השבת; הדוחק ביישוב דברי החוז"א ותמי' בשיטת הרז"ה

שמיני 185
ספרא ר"פ שמיני: אותו יצר הרע תעבירו כו'

תזריע 186
זמן קריאת שם לבת / נתוח צנורות השולל אפשרות הריון כמעט לתמיד / אשה שצנור אחד סתום וטיפול שלא ע"י ניתוח / הוספה בהנהגה טובה / ריפוי פצעים ע"י הנחת תחבושת מדברים המכילים וויטמנים / בענין הזרעה מלאכותית של הבעל ע"י השגחת יהודי יר"ש / בחינות ביצי האדם / אמבטיות טברי', ודיוק הבעל באכילה ושתי' ובריאות הגוף / להודות להשי"ת שנתעברה ולא להיות במרה שחורה מפני מיחושים / מאין לאדם לדעת אם "בבה ניצוץ האחרון" (באפשרות לידה מצד גיל האשה); לחזק בטחונה בה' ולהיות בשמחה ובפרט מהיכולת להשפיע על הסביבה

מצורע 192
העדר שמירת טהרת המשפחה פוגעת בבריאות הגוף / תשובה על העדר שמירת טהרת המשפחה מועלת במקצת גם על העבר / העיכוב לזוחר"ק לפעמים רבות בא מחמת חסרון דיוק בשמירת טהרת המשפחה / דיוק בחוקי טהרת המשפחה סגולה לבנים וכדאי לחזור על ההלכות / טהרת המשפחה עצה לביסוס שלום בית / חיזוק בריאות הנולד בהעדר שמירת טהרת המשפחה ע"י שמירה מעתה וכן להשפיע בכה על אחרים

אחרי 197
הקישויים באימוץ ילדים מצד איסור יחוד וכו' / ההבדל בין אימוץ ילדים ונישואין עם אשה בת בנים

קדושים 198
איסור לימוד דתות אחרות / קיום מצות ואהבת לרעך כמוך ע"י הודעת בשורות טובות: כל הקודם לשפר יחסים כו' חלק מ"כלל גדול בתורה" / בארץ ישראל יש יניקה יתירה לעניני מחלוקת כו' / הקב"ה בעה"ב בכל מקום ואין מקום לאלימות והרמת יד כו' / וויתור על מצות ישיבת ארץ ישראל כדי לקיים כלל גדול דואהבת לרעך כמוך וגודל חובת הוכח תוכיח כו' / ה"שאלה הבוערת" עתה אינה מצות ישוב ארץ ישראל אלא מצב היהדות במקום בו נמצא רוב מנין ובנין בנ"י ואסור לנוס מן המערכה / המקיים נפש אחת מישראל כו' וכ"ש וק"ו קהילה שלימה / מעלת מסיבת מרעים ביום הולדת ובפרט ביחד עם אמירת דברי תורה

אמור 205
חומרת נישואי גיורת לכהן / ישראל הנושא בת כהן צ"ל תלמיד חכם / הוראת אדמו"ר הצ"צ דהנושא בת כהן צריך להיות בקי במסכת אחת / לקיחת הדסים גדולים ובדין שיעור טרפא דאסא (יו"ד סי' לה)

ל״ג בעומר 208
הכנות לל״ג בעומר בשנת המאתיים להילולא דהבעש״ט והשייכות להרשב״י ומ״ת

בהר 208
בדין שדה שהפקירו אותה אם חוזרת ביובל

בחוקותי 209
מעלות הוספת שיעורי תורה בבית הכנסת / מעלת לימוד התורה בבית הכנסת, ובפרט סיום מס׳ שבת ביום השבת ובשנה השביעית / מעלת עסקנות לטובת בית הכנסת. מקום תפילה ומקום תורה / יסוד חברת תהלים / חובת החזן להנהיג אמירת תהלים בבית הכנסת שלו

פרקי אבות – פרק ג׳ 212
ידיעה ובחירה — אין סתירה ביניהם / בעניני תורה ומצות הרשות נתונה לאדם ואין לתלות חסרון בהם בהשגחה פרטית

מפתחות

מפתח ענינים 215
מפתח פסוקים 233
מפתח מאחז״ל 243
מפתח ספרים 257

צו

א. „ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה[1] גו׳״, ובפרש״י על „ופשט את בגדיו״ (לאחרי שמפרש „אין זו חובה אלא דרך ארץ״[2]) מבאר הטעם: „שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד[3]. בגדים שבשל בהן קדירה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו[4] לכך ולבש בגדים אחרים פחותים מהן״.

ומפשטות לשון רש״י מובן, שהם שני ענינים וטעמים[5]: (א) זהו דין בבגדי אהרן, פחותים משאר הבגדים (בשביל הוצאת הדשן)**?

ומזה מכריח רש״י ש„אין זה חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד״.

1) פרשתנו ו, ד.

2) ברמב״ן כאן הקשה על פרש״י, דמנ״ל ש־אינה חובה אלא רק דרך ארץ. וכבר האריכו במפרשי רש״י* בתירוצים שונים.

ובפשטות יש לומר: אם ישנו חיוב ללבוש „בגדים אחרים, פחותין מהן״ עבור הוצאת הדשן (כדי שלא ללכלך הבגדים שמשמש בהן תמיד), למה לא מצינו ציווי מפורש ע״ז בפרשת תצוה (כח, ב־ד) וכיו״ב (במקום צוואת עשיית בגדי כהונה), שצריכים לעשות עוד סוג בגדים לבני

3) בדפוס ראשון ודפוס שני ובכת״י תימן ליתא תיבת „תמיד״. וראה לקמן סעיף ג.

4) בא׳ מכת״י רש״י (שתח״י) הוא בשינוי סדר: אין זו חובה אלא דרך ארץ בגדים שבישל בהם קדירה לרבו אל ימזוג כוס לרבו שלא ילכלך בגד בדשן שהוא משמש בהן תמיד לכך ולבש כו׳.

5) מלשון רש״י בש״ס בכ״מ [בפרש״י יומא (כג, ב ד״ה תלמוד לומר) „אחרים פחותין מהן . . ואין דמיהן יקרים שהאפר מלכלכם כשנושאו חוץ למחנה גנאי למלך שיהא משמש בהן על המזבח בעבודת אכילה״: (שם ד״ה אל ימזוג) „לפי שנת־עשנו ונתלכלכו בבישול קדירה אף כאן לענין הוצאת הדשן אין כבוד המלך לשרת בהן שירות אחר״: ובשבת (קיד, רע״א) „הזקיקו הכתוב ללבוש בגדים פחותים בשעת הוצאת הדשן שאינה עבודה חשובה כדי שלא ימאסו בגדים החשובים שעובד בהם עבודת אכילה ושתי׳ כגון קיטור וניסוך״] — משמע, שהוא טעם וענין אחד (וכמ״ש גם בפרש״י דלקמן הערה 13). אבל מסידור דברי רש״י בפירושו עה״ת (וראה הערה שלפנ״ז) משמע שהם שני פרטים. וראה בארוכה מפרשי רש״י כאן.

*) בכמה מפרשים (ראה רא״ם. ביאורי מהרא״י. ס׳ זכרון. גו״א) הביאו כאן דרשת התו״כ (עה״פ) וסוגיית הגמ׳ יומא כג, ב ובפרש״י שם ד״ה הכי גרסינן: „יכול שמטיל עליו חובה לשנות בגדיו בין תרומה להוצאה אם בא להוציא דשן שעל התפוח אחר ההרמה מיד כדרך שהיא חובה על כהן גדול בחמש עבודות שביום הכפורים שמשנה בגדיו . . ראשונה בבגדי זהב שני׳ בבגדי לבן . . אף זה ישנה וזה שאין לו לשנות מבגדי לבן לבגדי זהב שהרי הדיוט הוא כו׳ ישנה בבגדי קודש שהרים בהן . . וילבש בגדי חול שלו ויוציא הדשן, ת״ל בגדיו בגדים (שגם אלו צריכים להיות בגדים קדושים) — ומה ת״ל אחרים פחותין מהן״, כמפורש שם בארוכה.

אבל דוחק לפרש ברש״י עה״ת שהקס״ד לומר שחובה לשנות בגדיו הוא לפי דמצינו עד״ז בכה״ג ביוהכ״פ שמשנה בגדיו, דבר שלא ידענו כאן בפשוטו של מקרא, וכן אין רמז בפרש״י להדיוק והלימוד דגד״ש בגדיו בגדים, בגדי קודש כו׳.

**) להעיר מירושלמי חגיגה פ״א ה״א: ולבני אהרן תעשה כתנות (תצוה כח, מ) רבנן אמרו שתי כתונת לכאו״א כו׳.

כהונה, שאין ללכלך (בהוצאת הדשן) את הבגדים „שהוא משמש בהן תמיד" (ע"ד המפורש לעיל[6] שבגדי כהונה צ"ל „לכבוד ולתפארת"). (ב) דין בעבודת הכהונה, שאין לעשות עבודה שהיא בדוגמת „מזיגת כוס לרבו" בבגדים אלה שעושה בהם עבודה פחותה („בישל קדירה לרבו").

ויש לעיין אמאי הוזקק רש"י, שאינו ספר של טעמי המצוות ולא בא אלא ל־פרש פשוטו של מקרא, להביא שני טעמים אלה?

בנוגע לטעם הא', יש לומר בפשטות[7], שהוא מוכרח מאריכות לשון הכתוב „ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים", דלכאורה תמוה, למה לא הסתפק הכתוב ב„ולבש בגדים אחרים" שמזה כבר יודעים שצריך לפשוט את בגדיו שלבש מקודם — ו„ופשט את בגדיו" למה לי?

ומזה מוכח, שטעם לבישת בגדים אחרים הוא כדי שלא ללכלך הבגדים הקודמים, ונמצא, שעיקר ההדגשה בכתוב כאן היא (לא לבישת בגדים אחרים, אלא) פשיטת הבגדים הקודמים.

אבל אינו מובן — למה מוסיף רש"י גם טעם שני „בגדים שבשל בהן קדירה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו"[8]?

[ואף שטעם זה מקורו בגמרא[9], הרי פרש"י עה"ת בא לפרש פשוטו של מקרא ולא להעתיק דרשות ופירושי חז"ל, ובשביל פירוש הכתובים לכאורה די בטעם הא' „שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד"].

לכאורה אפשר לתרץ שטעם זה בא לבאר הדין (שהביא רש"י בסוף דבריו) „ולבש בגדים אחרים — פחותים מהן", שלכאורה זהו מצד הטעם השני, שאינו דומה סוג הבגדים שמוזג בהן כוס לרבו לסוג הבגדים שמבשל בהם קדירה (משא"כ לטעם הא', שנוגע רק שלא יהיו אותם הבגדים ממש (כדי שלא יתלכלכו)[10], לכאורה אפשר שיהיו אותו הסוג כו').

אבל אין לומר כן[11], כי:

א) מזה שרש"י צירף הטעם השני וכתבו בהמשך לטעם הראשון, ובד"ה „ופשט את בגדיו" [ורק בסיום הפירוש כ' „לכך ולבש בגדים אחרים פחותים מהן"], משמע, שגם הטעם השני בא לבאר (לא זה ש„ולבש בגדים אחרים, פחותים מהן", אלא) זה ש„ופשט את בגדיו".

ב) לכאורה, גם לטעם הא' מובן אמאי צ"ל בגדים „פחותים מהן", דכיון שבהוצאת הדשן מתלכלכים הבגדים, מסתבר שהבגדים שלובשים אז הם „פחותים מהן"[10].

ב. ונ"ל בפשטות, שבהוספת הטעם השני בא רש"י לתרץ קושיא בפשוטו של מקרא כאן:

---

6) תצוה כח, ב.

7) ראה משכיל לדוד כאן.

8) בא' מכת"י רש"י שתח"י ליתא.

9) יומא כג, ב. שבת שם (בתנא דבי רבי ישמעאל). ולהעיר שבשבת שם, „לימדך תורה דרך ארץ" הוא בדברי תנא דבי רבי ישמעאל עצמו.

10) וראה הערה 5.

11) וגם שלפ"ז הרי הוצרך להיות המשל בסדר הפוך, וכמו שהאריכו במפרשים כאן (ראה ספר זכרון. חידושי ופירושי מהרי"ק. משכיל לדוד. ועוד. וראה גו"א כאן).

פסוק זה ע"ד הוצאת הדשן בא בהמשך לדין תרומת הדשן שבפסוק הקודם[12] – „ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן אשר תאכל האש את העולה על המזבח ושמו אצל המזבח". ומשמע, שעיקר הזהירות בפשיטת הבגדים בשביל הוצאת הדשן הוא בגלל הבגדים („מדו בד ומכנסי בד") שהי' לבוש בהם בעת הרמת הדשן.

ותמוה: איך אפשר לומר שטעם פשיטת בגדיו לפני הוצאת הדשן הוא כדי שיהיו נקיים בעת שמשמש בהן, והרי גם בעת שמשמש בעבודת הרמת הדשן קיים החשש של לכלוך הבגדים.

ואע"פ שאינו דומה חשש הלכלוך בהרמת הדשן ללכלוך הבגדים בהוצאת הדשן, וכמ"ש בפרש"י לש"ס[13] ד„גבי הוצאת הדשן . . הבגדים מתבזים ומתלכלכין בהן אבל תרומת הדשן שאינו אלא מלא מחתה ליום . . אין שם לכלוך בגדים" – מ"מ מובן, שבערך לשאר עבודות המקדש, אין הרמת הדשן מלאכה „נקי"' כ"כ, וא"כ אמאי לא יפשוט את בגדיו (שעושה בהם שאר עבודות) גם בשביל הרמת הדשן.

[ולהעיר שלדעת הרמב"ם[14] גם הרמת הדשן היא בבגדים פחותים[15], וז"ל[16]: „ובגדי כהונה שתורם בהן הדשן יהיו פחותין מן הבגדים שמשמש בהם בשאר עבודות שנאמר ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והרים את הדשן אינו אומר אחרים שיהיו בגדי חול אלא שיהיו פחותין מן הראשונים לפי שאינו דרך ארץ שימזוג כוס לרבו בבגדים שבישל בהם קדירה לרבו"[17].

ג. וכדי לתרץ קושיא זו הביא רש"י את הטעם השני (המשל) ד„בגדים שבשל בהן כו' אל ימזוג בהן כוס כו'":

מצד הטעם הא' „שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד", הי' מקום לומר שגם הרמת הדשן תיעשה באותם הבגדים שבהם מוציא את הדשן. ומדוייק היטב בלשון רש"י „שלא ילכלך . . בגדים שהוא משמש בהן תמיד", היינו, שכאן אין הדיוק על השימוש שבו אירי בקרא כאן (הרמת הדשן), אלא קאי על שאר עבודות המקדש, „שמשמש בהן תמיד".

והטעם שגם הרמת הדשן נכללת בשאר עבודות המקדש בענין זה, שאינה נעשית בהבגדים שמוציא בהן את הדשן, מובן ע"פ המשל ד„בגדים שבשל בהן קדירה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו":

א' החילוקים בין בישול קדירה

---

12) פרשתנו שם, ג.

13) יומא יב, ב ד"ה את השחקין.

14) וכ"ה לדעת החינוך מצוה קלא.

15) ורש"י יומא שם שולל זה.

16) הל' תמידין ומוספין פ"ב ה"י. וראה בארוכה בנ"כ (כס"מ, לח"מ, מל"מ ועוד – במקור ופי' דברי הרמב"ם).

17) מלשון החינוך משמע, דשניהם (הוצאת הדשן והרמת הדשן) צ"ל (בבגדים פחותים, ושניהם) בבגדי כהונה, וברמב"ם הל' תמידין ומוספין שם הי"ד-טו לא הזכיר בגדי כהונה בנוגע להוצאת הדשן. וראה כס"מ ומל"מ שם ה"י. ובמאירי (וראה גם ריטב"א) יומא שם בשם יש מכריעין, דגם להסוברים שאף תרומת הדשן היא בבגדים פחותים, מ"מ, אותן שבהוצאה צריך שיהיו פחותין יותר. וברמב"ן וברי"ף בכור שור פרשתנו עה"פ, דהוצאת הדשן הוי בבגדי חול. וראה בכל הנ"ל אנציקלופדי' תלמודית ערך דישון מזבח החיצון. וש"נ.

ומזיגת כוס הוא, דבישול קדירה אינו בפני רבו אלא במקום אחר, ואילו מזיגת כוס לרבו היא בפניו.

וזהו החילוק בין הרמת הדשן והוצאת הדשן, דאף שבשניהם נוטלים את הדשן מעל המזבח, הרי בהרמת הדשן נאמר „ושמו אצל המזבח", ואילו הוצאת הדשן היא „אל מחוץ למחנה אל מקום טהור".

ולכן, כיון שהרמת הדשן היא „בפני רבו", צ"ל בבגדים חשובים, כמו מזיגת כוס, ואילו הוצאת הדשן אל מחוץ למחנה אף שהתחלתה היא „בפני רבו", נטילת דשן מעל המזבח[18], הרי עיקרה הוא כמו בישול קדירה, דבר הנעשה שלא בפני רבו[19], ולכן נעשה בבגדים פחותים יותר.

ועוד זאת: בישול קדירה ה"ה הכנה לשימוש רבו, משא"כ מזיגת כוס ה"ז גוף השימוש. כלומר: מזיגת כוס אינה רק סיום וגמר השימוש, אלא היא חלק עיקרי מהשימוש עצמו [וכמובן גם משימוש יעקב ליצחק, ש„ויגש לו ויאכל (ואח"כ) ויבא לו יין וישת"[20]], ואילו בישול קדירה תוכנו רק הכנה[21] דהכנה לכללות השימוש.

וזהו החילוק בין הרמת הדשן והוצאת הדשן: הרמת הדשן היא מצוה בפ"ע, סיום[22] וגמר מצות הקרבן, והיינו דבהשימוש דעבודת הקרבן גופא ה"ז הגמר והשלימות שלו[23], ואילו הוצאת הדשן אינה אלא מכשיר דמכשיר, בשביל שיהי' מקום פנוי למערכה על המזבח[24].

ועפ"ז מובן, שבזה שרש"י מוסיף „בגדים שבשל בהן קדירה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו" בא להוסיף שהטעם הוא לא רק בשביל לכלוך בגדי כהונה, שהרי בכמה עבודות החל משחיטת הקרבן, קבלת הדם, זריקת הדם והקטרה וכו', יש מקום ואפשר שיתלכלכו בגדיו, וכ"ש וק"ו תרומת הדשן שבכתוב הקודם —

אלא שבעבודה שהיא לפני רבו ותוכנה הוא גדר השירות לרבו, לא

---

18) ובפרט לדעת רש"י (כאן) שלקיחתו מעל המזבח, משא"כ לדעת הרמב"ם (שם הי"ג־יד) וה־חינוך (שם), שתחלה מורידים מעל המזבח ואח"כ ממלא מן הדשן שהורידו למטה ומוציא חוץ לעיר, ו„אין הוצאתו לחוץ עבודה" (רמב"ם שם הט"ז). ולהעיר ש"מ ברמב"ם (שירי קרבן לירושלמי יומא פ"ב ה"א ד"ה הוציא) שבהורדה צריך בגדי כהונה ולא להוצאה. וראה אנציקלופדי' תלמודית שם. הר המורי' לרמב"ם שם סק"מ. ואכ"מ.

19) ועפ"ז, הרמב"ן שכ' במלחמות (ריש יומא) דדישון מזבח הפנימי ודישון המנורה ביוהכ"פ לא היו ע"י הכהן גדול — כי אז הי' צריך ללבוש בגדי זהב פחותים, דבגד שבישל קדירה לרבו לא ימזוג בו כוס לרבו, צ"ל דהוא ע"פ שיטת הרמב"ם הנ"ל דס"ל שגם הרמת הדשן צ"ל בבגדים פחותים מצד זה דבגדים שבישל בהם קדירה לרבו כו'. וקצת משמע כן מלשון הרמב"ן עה"ת שהובא במושב זקנים ובטור הארוך כאן.

20) תולדות כז, כה.

21) וזה נעשה שם (שם, יד) ע"י רבקה.

22) להעיר מריטב"א יומא כד, א ד"ה ולוי אמר „אף היא (תרומת הדשן) עבודה שאין אחרי' עבודה בענינה דאלו הוצאת הדשן מילתא אחריתי היא דלא חשיבא עבודה כולי האי". וראה תו"י שם ד"ה רבי: לרבות: ואימא. ועוד.

23) להעיר משינויי הלשונות בפרש"י בש"ס (הנ"ל הערה 5) „בעבודת אכילה", „שירות אחר", „עבודת אכילה ושתי' כגון קיטור וניסוך". ואכ"מ.

24) ראה מל"מ שם הי"ג. וראה אנציקלופדי' תלמודית שם בתחלתו.

נחשב ללכלוך, ולא חל ע"ז שם לכלוך, דאדרבה, זהו תוכן השירות לרבו:

משא"כ בעבודה שאינה בפני רבו ותוכנה הוא רק הכשר דהכשר, חל ע"ז שם לכלוך.

ד. מיינה של תורה שבפירוש רש"י:

לכאורה לפי דברי רש"י דרוש ביאור: מכיון שהוצאת הדשן היא בדוגמת בישול קדירה, מאי טעמא נעשית היא ע"י אותו הכהן „המוזג כוס לרבו", הרי ע"ד הרגיל ובפשטות הרי הם נעשים על ידי שני סוגי עבדים, והמבשל קדירה אינו העבד והמשרת המוזג כוס לרבו.

ולפ"ז לא רק שהי' צ"ל בבגדים אחרים אלא הי' ראוי שייעשה ע"י כהן אחר [וכמו שמצינו דעת רבי אליעזר דמפרש[25] „אחרים והוציא לימד על הכהנים בעלי מומין שכשרין להוציא הדשן"].

וחזינן מהא, דהגם שהן שתי עבודות שונות, מ"מ ראוי לאותו הכהן לעשות את שניהם.

ויש לומר שבזה יש הוראה בעבודת כאו"א מישראל, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש[26], בשירותו לקונו[27]:

א) בנוגע לעצמו, נוסף על ההוראה הכללית ד„לא תהא יושב ושוקל מצותי' של תורה . . קלה שבקלות . . וחמורה שבחמורות . . הרי הן שוין"[28], הרי עבודה ושירות להקב"ה צ"ל לא רק במצות בפועל אלא גם בההכנה והכנה דהכנה דהמצוה, וכדאיתא בגמ'[29] „כמה גדולים מעשה חייא", שהוא בעצמו התעסק לא רק בעצם הלימוד עם תלמידים אלא עשה בעצמו את כל ההכנות והכנות להכנות, שבעצמו זרע פשתן „ומגדלנא[30] נישבי (מקלע אני מכמורת) וציידנא טביא (צביים) . . ואריכנא מגילתא (ומתקן אני קלפים) . . וכתיבנא חמשא חומשי (תורה) לחמשא ינוקי כו'".

ועוד זאת, שעשה הכל באותה המסירה ונתינה כמו להמצוה עצמה.

והדרך שיתכן זה הוא מצד גודל ביטולו לרצון העליון. דחילוקי דרגות, בין מצוה להכשר מצוה והכשר דהכשר, שייכים בהיותו בהרגשתו מציאות בפ"ע, דהגם שהוא מציאות דקדושה, מ"מ מרגיש את מציאותו, ומצד זה, בהכשר אינו מרגיש חשיבות ותכלית כמו בגוף קיום המצוה, כי דוקא ע"י המצוה נעשה ציווי וחיבור עם הקב"ה, כברכת כל המצות „אשר קדשנו במצותיו וצונו";

אבל מצד רצון הקב"ה אין חילוק בין המצוה גופא (שע"י ממשיכים אלקות) והכשר מצוה[31].

וכאשר האדם הוא בביטול גמור

---

25) יומא כג, ב.

26) יתרו יט, ו.

27) ענין דשן (תרומת הדשן והוצאת הדשן) ע"ד החסידות — ראה סדור ד"ה להבין ענין תרומת הדשן (ל, ג ואילך). אוה"ת בשלח (ע' תלה־ו. ס"ע תנב ואילך. ע' תסג). פרשתנו (כרך ג) ע' תתא־ב. ד"ה ולבש תרס"ח (סה"מ תרס"ח ע' קמו ואילך). לקו"ש חכ"ה ע' 134 ואילך.

28) תנחומא עקב ב.

29) כתובות קג, ב. ב"מ פה, ב (מעשי').

30) כתובות שם ופרש"י. ועד"ז בב"מ שם.

31) כדברי אדה"ז (לקו"ת שלח מ, א) „בחי' ב' (במצות) נק' מצות המלך בלי טעם גם אלו לא הי' נעשה היחוד ועכ"ז כמו אלו נצטוה לחטוב עצים". ע"ש.

לרצון העליון למעלה מטעם ודעת אין נפק"מ באיזה דבר הוא רצון העליון, ועושה ומעשה בהכשר מצוה כמו בגוף המצוה[32].

ב) ואותו הדבר הוא גם בעבודה עם הזולת: יכול אדם לעשות „חשבון" שהוא יעסוק רק בהשפעה על יהודי כזה שהוא „במקום רבו", בד' אמות של ביהכנ"ס וביהמ"ד, אבל להשפיע על יהודי הנמצא „מחוץ למחנה" אין זה תפקידו.

והיינו שאף שזהו דבר נחוץ וחשוב כו', הרי זה שייך לכהנים אחרים: מקומו – עבודתו והתעסקותו – הוא אצל רבו.

ולמדים מפרש"י הנ"ל, שאותו העבד המוזג כוס לרבו הוא עצמו צריך ללכת חוץ למחנה[33] ולעשות עבודתו שם.

ואופן עבודתו הוא – שצריך להלביש את עצמו ב„בגדים אחרים – פחותים מהן", ולא בבגדים שבהם עובד עבודתו בפנים, והיינו שצריך להתלבש בלבושי המתברר ולעסוק ולדבר עמו, כפי ערכו ודרגתו.

ואף שזוהי ירידה גדולה ביותר עבורו, שעוסק עם זה שלע"ע כל מה שיכול לפעול עליו הוא לא בענין תורה ומצות בפועל אלא רק הכנה והכשר בלבד (ענין של סור מרע וכיו"ב), הרי דוקא מצד זה נקרא בשם כהן בשלימות, „ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש",

והיינו שעושה השירות להקב"ה כמו שהקב"ה עושה – וכמו שהי' ביצי"מ, „וארד להצילו מיד מצרים"[34], שהוציאנו ה' ממצרים „לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו . . אני ה' אני הוא ולא אחר"[35],

וכן תהי' לנו, שהקב"ה בעצמו אוחז ביד כאו"א – „איש איש ממקומו" – ומוציאו מן הגלות וכמ"ש[36] „ושב ה"א את שבותך", בניסן זה ממש, בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל[37].

(משיחת ש"פ צו תשל"ב)

---

32) ראה בכל הנ"ל לקו"ש חי"ז ע' 384 ואילך. חכ"ב ע' 12 ואילך.

33) להעיר ממ"ש הרמב"ם שם הי"ד, ש„מעולם לא נתעצל כהן מלהוציא את הדשן" ובהט"ז שם ש„אין בע"מ מוציאין אותו" – אע"פ שלא הי' ע"ז „פיוס" וגם „אין הוצאתו לחוץ עבודה".

34) שמות ג, ח.

35) הגש"פ ד"ה ויוציאנו. וראה בהגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים (קה"ת) המקורות והפירושים בזה. וש"נ.

36) נצבים ל, ג ובפרש"י.

37) דעת ר"י ר"ה יא, א. וכן סתם בשמו"ר פט"ו, יא.

שבת הגדול

א. כתב הטור[1]: „שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול והטעם לפי שנעשה בו נס גדול שפסח מצרים מקחו בעשור . . ופסח שיצאו ישראל ממצרים הי' ביום ה' . . ונמצא שי"ד בחודש הי' שבת ולקחו להם כל אחד שה לפסחו וקשר אותו בכרעי מטתו ושאלום המצריים למה זה לכם והשיבו לשחטו לשם פסח במצות השם עלינו והיו שיניהם קהות עד ששוחטין את אלהיהן ולא היו רשאין לומר להם דבר ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול".

והנה תיאור נס זה הובא בפירוש רבותינו בעלי התוס'[2], אבל שם איתא „כשראו המצרים כשלוקחין הפסחים לשחוט נתקבצו עליהם להרגן כי יראתם של מצרים הי' בהמות ועשה להם הקב"ה נס וניצולו ולכך קרוי שבת הגדול מפני גדול [גודל] הנס". ובספרים מבית מדרשו של רש"י איתא[3]: „ומקחו של פסח מבעשור הי' בשבת שלפני הפסח, אמרו ישראל הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו[4] אמר להם הקב"ה עתה תראו הפלא אשר אעשה לכם, הלכו ולקחו איש את פסחו להיות להם למשמרת עד ארבעה עשר יום, כשראו כן המצריים היו רוצים לקום ולנקום מהם, והיו מעיהם מחותכין ובאש נדעכין ונדונין ביסורים וחליים רעים ומרים, ולא הזיקו לישראל, ועל שם שנעשו בו נסים לישראל באותו שבת שלפני הפסח נקרא שבת שלפני הפסח שבת הגדול".

ולפי נוסחאות אלו מובנת מעלת הנס שנעשה בשבת זו, שבנ"י ניצולו מסכנת נפשות (ולנוסחא שהביא רש"י, נוסף על שבנ"י לא ניזוקו, עוד זאת, שהמצריים נידונו ביסורין וחליים רעים ומרים).

והנה בהנוסח שבטור צ"ב, שלא הביא שהמצרים רצו להרגם, והקב"ה עשה להם נס והצילם (וכן לא שהמצרים נידונו ביסורים), כ"א רק ש„לא היו רשאין לומר להם דבר" — וא"כ עיקר הנס חסר מן הספר.

ב. ויש לבאר זה ע"פ ההוספה ב־לשון הטור על לשון הראשונים הנ"ל (בשם המדרש) „ושאלו המצרים למה זה לכם השיבו לשחטו לשם פסח במצות השם עלינו", דלכאורה ל"ל לפרש ש־אמרו פרט זה להמצרים — הרי בלא"ה (גם לפי הנוסח בבעלי התוס' ובספרי רש"י) מובן מאליו דמה שאמרו שהולכים לשחוט את אלקיהם הי' לקיים ציווי ה' (ולא סתם לעורר קנאת המצרים[5]) — ולמה מפרט הטור פרט זה?

---

1) אור"ח סי' תל.

2) בא יב, ג (בשם המדרש).

3) ספר האורה ח"ב סי' סב. ועד"ז הוא בסידור רש"י סי' שנב. ספר הפרדס לרש"י ע' שמג. ועוד (ראה הגש"פ הגדה שלמה (להר"מ כשר) במבוא פי"ב).

4) ל' הכתוב (בדברי משה) — וארא ח, כב.

5) בלבוש אור"ח שם בהביאו טעם הנ"ל (שבטור) האריך וכתב: ולקחו להם כל אחד שה לפסחו וגררוהו על הקרקע לבזותו לעיני

ונ"ל, שבלשון זו כוונת הטור להדגיש, דמה שקורין שבת זו שבת הגדול אינו בגלל ההצלה הנסית של בנ"י, אלא משום שהמצריים לא היו יכולים למנוע את ישראל מלקיים מצותם — דכאשר בנ"י עמדו בתוקף ובמסירת נפש לקיים מצות הקב"ה מבלי להתחשב בהסכנה שבדבר ועד שאמרו להמצריים בפירוש שלקיחת השה היא כדי „לשחטו לשם פסח במצות השם עלינו", הרי זה גופא פעל שנעשה „נס גדול", דאע"פ שהיו שיניהם של מצרים קהות על ששוחטין את אלקיהם מ"מ „לא היו רשאים לומר להם דבר".

והטעם שהטור נקט רק פרט זה בהנס, ולא כפי שהובא ברבותינו בעה"ת (ורוב הראשונים והפוסקים) שהנס הי' מה שניצולו כו'[6], יש לומר, שזהו מפני שנס ההצלה נכלל בכללות הנסים והנפלאות דיציאת וגאולת מצרים — „ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטוי' וגו' ובאותות ובמופתים"[7]: וכמו שלא קבעו (לדוגמא) זכרון מיוחד על העשר מכות שהובאו על המצרים ועל הנסים[8] וההצלות שנעשו בהן לבנ"י[9] („והפלה ה'"[10], וכיו"ב[11]), מפני שהם פרט וחלק מהנסים והנפלאות דיצי"מ, כן הוא בנדו"ד, שאין מקום לקבוע זכרון ביום מיוחד (ביום אחר, זולת ט"ו ניסן[12]) על הצלת בנ"י בקשר לק"פ ויצי"מ.

ולבעלי התוס' (וספרי רש"י הנ"ל) יש לומר, דס"ל ש„שבת הגדול" אינו ענין הקשור בדינים או מנהגים מיוחדים לזכרון הנס, אלא רק קריאת שם לבד, „קורין אותו שבת הגדול", וזה יתכן גם בנס השייך לכללות הגאולה דיצי"מ.

[וזה שדוקא הנס דשבת הגדול הוקבע בקריאת שם — י"ל לפי הנוסח שהובא בכמה פוסקים[13] „כשראו המצרים כך חגרו איש חרבו על יריכו ויבקשו להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים והשם ברחמיו הגין עליהם", דכיון שהמדובר הוא בנס של הצלה גדולה מאד,

---

המצריים שמחזיקין אותו לאלוה. אבל דבר זה הרי לא הובא לא בטור ולא בבעלי התוס' וספרי רש"י הנ"ל. וגם להלבוש — לא זהו הדבר שעורר קנאת המצרים, אלא כפי שממשיך „ושאלום המצריים כו' והשיבום לשחטו לשם פסח כמצות השם עלינו כו'".

6) בב"י כ' דהנס שהובא בטור „כן כתוב בכלבו . . וכ"כ שבלי הלקט" (שבהם איתא כהתוכן שהובא בספרי רש"י הנ"ל). אבל כוונתו לכללות תוכן הנס, ובניגוד לתיאור הנס כפי שהובא בתוס' שבת (דלקמן ס"ג) שהביא שם לפנ"ז, וכלשון הב"י שם „ורבינו (הטור) כתב הנס בענין אחר".

7) תבוא כו, ח (הובא גם בנוסח ההגדה).

8) ובלשון המשנה אבות פ"ה מ"ד: עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים.

9) מלבד מכת בכורות, ש„נוהגין הבכורות להתענות ולהשלים בכל ע"פ זכר לנס שניצולו ממכת בכורות" (שו"ע אדה"ז שם ר"ס תע, מטושו"ע שם). אבל י"ל שאין זו קביעת מועד, אלא אדרבה, ענין של תענית. וי"ל שהוא ע"ד פדיון בכור (ראה דרכי משה או"ח שם, שמביא מנהג „לפדות הבכורים ע"פ").

זאת ועוד: לכמה דיעות עיקר זמנה הוא בט"ו, זמן דמכת בכורות ויציאת מצרים, אלא ש„מקדימין התענית ביי"ד משום דאי אפשר ביו"ט (ברכ"י שם סק"ז).

10) וארא ט, ד.

11) וארא ח, יח-יט. ט, כו. בא י, כג. ועוד.

12) ראה לעיל הערה 9.

13) אורחות חיים (ע, א). כל בו סמ"ז (הובא באלי' זוטא או"ח שם (סק"ד) ובאלי' רבה (סק"ה)). מט"מ סי' תקמב.

ע"כ ראוי הוא עכ"פ לזכרון מיוחד בקריאת שם דיום שבת הגדול].

ועד"ז הוא גם לפי פירוש הטור, שכל ייחודו של שבת הגדול הוא רק בקריאת שם לחוד, וכנ"ל, כי לפי"ד אין ענינו של שבת הגדול זכרון על הצלת ישראל, אלא זכרון הנס שבנ"י היו יכולים לקיים את מצות השם בלי מניעות ועיכובים.

ג. והנה בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן[14] מביא תיאור ה„נס גדול" בעוד אופן (ע"פ מ"ש התוס' במס' שבת[15]), וז"ל: „כשלקחו ישראל פסחיהם באותו שבת נתקבצו בכורי מצרים אצל ישראל ושאלום למה זה הם עושין כך אמרו להם זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים[16], הלכו בכוריהם אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש מהם שישלחו את ישראל ולא רצו ועשו הבכורות עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם וז"ש[17] למכה מצרים בבכוריהם".

וצ"ב, שהרי לפי תיאור זה אין די באר מה היתה התועלת והגדלות שבנס זה — שהרי אינו מקשר את הנס עם הצלת בנ"י (מאחר שלא הובאו דברי בנ"י שעומדים לשחוט את אלקיהם וש־בגלל זה רצו בכורי מצרים לנקום מהם כו' וניצלו) — ולפום ריהטא אין זה אלא דברי ריבות ומלחמה שבין המצריים לבכוריהם.

לכאורה הי' אפשר לבאר דברי אדה"ז, ע"ד הנ"ל בביאור דברי הטור, שעיקר הנס בנדו"ד הוא האפשריות של קיום ציווי ה', והוא ע"פ פסק הרמב"ם[18] „צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח", דמזה מובן שחלק מתפקידם של בנ"י לפעול על ב"נ שיעשו פעולות שנצטוו עליהם מהשם (ועד שנצטוו להרוג „עכו"ם שלא קבל מצות שנצטוו ב"נ"[19]). ועפ"ז י"ל גם בנדו"ד, שהנס ד„למכה מצרים בבכוריהם", מה ש„הלכו בכוריהם אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש מהם שישלחו את ישראל (ויקיימו את ציווי הקב"ה „שלח את עמי"[20]) ולא רצו ועשו הבכורות עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם" — הו"ע הנוגע לישראל. כלומר, זה שבנ"י אמרו[21] לבכורי מצרים „זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים" יש בו משום השתדלות לכוף אותם (עכ"פ בדברים) לקיים ציווי השם „שלח את עמי".

אבל אין זה מספיק, כי נוסף ע"ז שדבר זה שצוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם, נתחדש בשעת מ"ת[22], עדיין צלה"ב: את"ל שלפי דעת אדה"ז עיקר הנס הוא האפשריות לקיים ציווי ה', א"כ ודאי שהו"ל להביא (תחילה) את דברי הטור, שבהם מבואר

14) או"ח שם ס"א.

15) פז, ב ד"ה ואותו יום. ועד"ז ברבותינו בעה"ת בא שם (בפי' הראשון).

16) ראה בא יב, כז.

17) תהלים קלו, י. וראה מדרש תהלים וילו"ש (רש"י ומצו"ד) שם. תנחומא באבער בא יח.

18) הל' מלכים פ"ח ה"י. — וראה בכ"ז לקו"ש ח"ז ע' 212.

19) רמב"ם שם ה"ט וה"י.

20) וארא ז, טז. שם, כו. ועוד.

21) ועפ"ז י"ל דמה ש„הרגו הרבה מהם" הוא מה שע"י בנ"י נגרם שיתקיים עונש מיתה ע"ז שלא קיימו רצון השם (ע"ד הדין ד„כל מי שלא קבל מצות שנצטוו ב"נ הורגין אותו", כנ"ל בפנים).

22) כדמוכח מההמשך ברמב"ם שם הי"א.

מפורש שבנ"י קיימו בפו"מ "מצות השם עלינו" בהקרבת הפסח, והמצרים לא היו יכולים לעכבם: ו(אח"כ) להוסיף, שלא רק שבנ"י יכלו לקיים מצות השם בהקרבת הפסח (ולא היו רשאין לומר להם דבר) אף ששחטו את אלהיהם של המצרים, אלא שגם פעלו עליהם עד כ"כ ש"עשו הבכורות עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם" כדי "שישלחו את ישראל" [ובפרט שכל מה שמוסיפים בהנסים שאירעו בשבת זו מבואר יותר הטעם שנק' שבת הגדול[23]].

ד. ויובן זה בהקדם מ"ש אדה"ז בהמשך דבריו בשולחנו שם[24]: "נוהגין במדינות אלו שבשבת הגדול במנחה א"א ברכי נפשי אלא אומרים עבדים היינו וכו' לפי שבשבת הגדול היתה התחלת הגאולה והנסים".

ולכאורה צ"ב – למה נק' המאורעות דשבת הגדול "התחלת הגאולה והנסים"? והרי לכאורה אין כאן אלא עוד נס בשייכות ליציאת מצרים, והרי כבר היו לפנ"ז כל המכות שהביא הקב"ה על המצרים, וכן התחלת הגאולה היא לכ־אורה מראש השנה שאז "בטלה עבודה מאבותינו במצרים"[25].

ויש לומר, שכוונת אדה"ז שהנס דשבת הגדול נחשב כהתחלת היציאה ב־פועל ממצרים (וכן מ"ש "והנסים", היינו הנסים הקשורים עם היציאה בפועל). כלומר, גודל הנס דשבת הגדול אינו (רק) בזה שנהרגו הרבה מצרים ("למכה מצרים בבכוריהם"), אלא בעיקר בכך שבכורי מצרים דרשו ותבעו "שישלחו את ישראל", עד שבגלל זה "עשו הבכו־רות עמהם מלחמה", ומפני נס זה נחשב זה התחלה של היציאה ממצרים[26].

ועפ"ז יש חידוש עיקרי בטעם זה לגבי הטעם שבטור, וכן הטעם שבבעלי התוס' – שלטעמים הנ"ל ה"ז רק נס שאירע בקשר לק"פ ויציאת מצרים, אבל לאדה"ז ה"ז חלק מיציאת מצרים גופא.

וזהו גם דיוק "כותרת" סימן זה בשו"ע אדה"ז – "מנהג שבת הגדול", שליתא בשו"ע המחבר (ושם אין כותרת כלל לסימן זה):

במחבר הובא רק שיום שבת זה "קורין אותו שבת הגדול" – קריאת שם לחוד, ולא הביא שום מנהג מיוחד לשבת זו, והיינו לפי שלהטעם שבטור ודבעלי התוס' לא מתאים לתקן מנהגים מיוחדים לשבת זו (כנ"ל ס"ב); משא"כ לאדה"ז שנס זה הוא "התחלת הגאולה והנסים", לכן יש "מנהג שבת הגדול"[27], שמתחי־לים לומר בשבת זו "עבדים היינו" (ע"ד שאומרים בליל ט"ו ניסן).

ואתי שפיר בפשטות הטעם שהביא אדה"ז רק הטעם שבתוס' ולא הביא כלל הטעם שבטור, כי רק טעם זה מבאר "מנהג שבת הגדול".

ה. לפי ביאור זה בדברי אדה"ז יומתק יותר עוד ענין ב"שבת הגדול" – ש"קבעו נס זה לזכרון לדורות בשבת . .

---

23) להעיר שבלבוש הביא ב' הטעמים, טעם הטור וטעם התוס' שם.

24) ס"ב. והוא מרמ"א ולבוש שם.

25) ר"ה יא, רע"א.

26) ראה גם ביאורי הגר"א לשו"ע שם סק"ב שכ' הטעם על דברי הרמ"א שאומרים ההגדה "שאז התחיל הגאולה ע"י לקיחתו".

27) עפ"ז תומתק הוספת אדה"ז בס"א שם "וקבעו נס זה לזכרון לדורות בשבת (וקראוהו שבת הגדול)", שליתא בטור ושו"ע שם.

לא . . בעשירי לחודש סתם בין שחל בשבת בין שחל בחול כדרך שנקבעו כל המועדים"[28], דבשו"ע אדה"ז[29] מביא תי־רוץ המגן אברהם[30] "לפי[28] שבעשרה בניסן מתה מרים וקבעו בו תענית כשחל בחול" (ועוד "נאמרו בו דברים הרבה"[31], שתוכנם מצד ענין צדדי[32] ולא בשייכות להנס[33]): אבל כיון שכל עניני התורה הם בדיוק בתכלית, מסתבר לומר, שקביעת זכרון הנס ליום השבת שייכת גם לתוכן דיום השבת[34].

זאת ועוד: מלשון השם "שבת הגדול" משמע, שנס זה פעל "גדלות" בענין השבת גופא, שיום השבת עצמו נעשה "גדול".

והביאור בזה:

בנוגע לשביתה בשבת נאמרו ב־עשה"ד ב' טעמים: "זכר למעשה בראשית" — "ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ . . וינח ביום השביעי"[35]; ו"זכר ליציאת מצרים" — "וזכרת[36] כי עבד היית בארץ מצרים גו' על כן צוך ה"א לעשות את יום השבת".

וכמו שמבאר הרמב"ם (במורה נבו־כים[37]) ב' ענינים אלה[38]: "זכר למעשה בראשית" הוא מה שע"י השבת "יתקיים יסוד חדוש העולם ויתפרסם במציאות כשישבתו בני האדם כולם ביום אחד וכשישאל מה עילת זה יהי' המענה כי ששת ימים עשה ה'", ו"זכר ליציאת מצרים" הוא ב"תתו לנו תורת השבת וצוותו אותנו לשומרו (ו)הוא עלול נמשך לעילת היותנו עבדים במצרים כו' וזכור חסדי השם עלינו בהניחנו מתחת סבלות מצרים כו'"[39].

וממוצא דבר מובן, שהם ב' ענינים שונים בענין השבת: "זכר למעשה בראשית" הוא זה ששבת הוא חלק ופרט מהבריאה (אלא שמורה על "חידוש ה־עולם", שהקב"ה הוא בורא העולם), וכמודגש בלשון רז"ל[40] "מה הי' העולם חסר . . באת שבת כו'", והיינו ש"ע השבת נשלמה מציאות העולם: אבל "זכר ליציאת מצרים" הוא מה ששבת היא למעלה לגמרי מהבריאה, ושייכת לישראל דוקא ע"י שיצאו ממצרים.

ויש לבאר השייכות דענין השני שבשבת לתוכן הענין דיציאת מצרים:

---

28) ל' אדה"ז בשו"ע שם.

29) שם.

30) או"ח שם.

31) ל' הב"ח לטור או"ח שם.

32) ראה ב"ח שם. ט"ז ופר"ח שם. מט"מ שם. ועוד.

33) וגם לפי הטעמים בדרישה (שם סק"א), לבוש ופר"ח (שם) בהשייכות לשבת — אין זו שייכות ישירה להנס. ע"ש.

34) ראה בענין זה (ובכללות ע"ד ביאור אדה"ז בענין שבת הגדול) לקו"ש בכ"מ — נעתקו בהגש"פ עם לקוטי טעמים כו' וביאורים (קה"ת תשמ"ו־ז) ע' תצ ואילך. וראה גם לקו"ש חכ"ז ע' 44 ואילך, שיחות שבת הגדול בס' השיחות (קה"ת תשמ"ח ותשמ"ט (נדפסו בהגש"פ הנ"ל (בהוצאת תשנ"ה) ע' תתקסו ואילך, תתקעח ואילך).

35) יתרו כ, יא.

36) ואתחנן ה, טו.

37) ח"ב פל"א (הובא ברמב"ן ואתחנן שם). וראה מט"מ סתל"ז. שער הכולל (להרא"ד לאוואוט) פי"ז סכ"ט.

38) הובאו ב' הטעמים גם בחינוך מצוה לב (ב"שרשי המצוה").

39) וראה בארוכה אברבנאל למורה שם.

40) פרש"י בראשית ב, ב. פרש"י מגילה ט, א ד"ה ויכל אלקים. ב"ר פ"י, ט.

מצד גדרי הבריאה הרי בנ"י הם „המעט מכל העמים"[41] והם תחת שלטון אוה"ע ובמילא אין מקום ליציאה ממצרים [ובפרט יציאה מעבדות מצרים, שאפילו עבד אחד לא הי' יכול לברוח משם[42]] — והיציאה ממצרים היתה נס גלוי, למעלה מגדרי הבריאה. וזהו הפירוש הפנימי ד„יציאת מצרים": „מצרים" מורה על המיצרים וגבולים של העולם, וע"י יצי־את מצרים נתעלו בנ"י למעלה מגדרי (מיצרי וגבולי) העולם[43].

ו. ועפ"ז יוצא, שתוכן החילוק בין טעם הטור והטעם שהביא אדמו"ר הזקן (מהתוס'), הוא כהחילוק בין שני הענינים בשבת:

זה שב"נ (מצרים) לא מנעו את ישראל מקיום מצות השם — שייך להגדר ד„זכר למעשה בראשית"[44], שכאשר ישנה הה־כרה ב„חידוש העולם", שהקב"ה הוא בורא עולם ומנהיגו, מובן שא"א לעשות דבר המנגד לרצון השם — אבל אין בזה עדיין ענין שהוא למעלה מגדרי הטבע והעולם:

משא"כ לפי דברי אדה"ז, שבשבת זו כבר היתה „התחלת הגאולה והנסים", דהיינו ההתחלה של היציאה ממצרים (כנ"ל) — ה"ז שייך לגדר „זכר ליציאת מצרים" שבשבת, שהוא למעלה לגמרי מגדר הבריאה. ולכן נק' יום שבת זה „שבת הגדול", לפי שבו הי' מודגש באופן גלוי ענין השני שבשבת, „זכר לי־ציאת מצרים", שהוא „גדול" שלא בערך לגבי הענין ד„זכר למעשה בראשית".

ובזה יובן טעם הדין (שבשו"ע אדה"ז שם[24]) ש„אין אומרים ברכי נפשי"[45] אלא אומרים עבדים היינו"[46], דמשמע דהא בהא תליא: במזמור „ברכי נפשי" מתוארת גדלותו ית' בענין מעשה בראשית („מה רבו מעשיך ה'"[47], כמתואר שם בפרטיות)[48], ואילו שבת הגדול שייך לגדר „זכר ליציאת מצרים" ולכן „א"א ברכי נפשי אלא אומרים עבדים היינו"[49], כי אין מקום לסיפור גדלות השם בענין מעשה בראשית, כאשר מודגשת בגלוי מעלה גדולה יותר (ובאופן של אין ערוך), „זכר ליציאת מצרים" (שלמעלה מגדרי העולם).

[ולכן לא הזכיר אדה"ז, אפילו בדרך טפל, הטעם שבטור].

---

41) ואתחנן ז, ז.

42) מכילתא יתרו יח, יא. הובא בפרש"י שם, ט.

43) ראה הגש"פ (הנ"ל הערה 34) ע' קפג ואילך.

44) ועפ"ז מתורצת קושיית הב"י על טעם הטור, דהו"ל למיקרי לכולהו יומי דמעשור לחודש עד ערב פסח ימים גדולים, כי הנס שייך לתוכנו של יום השבת („זכר למעשה בראשית").

45) תהלים מזמור קד.

46) והוא כלשון הלבוש שם, משא"כ ברמ"א — ראה לקמן הערה 49.

47) תהלים שם, כד.

48) ראה ארחות חיים החדש סרצ"ב אות ה.

49) משא"כ ברמ"א שם הלשון „והמנהג לומר במנחה ההגדה' מתחלת עבדים היינו עד לכפר על כל עוונותינו ופוסקים לומר ברכי נפשי" שאין מודגש כ"כ שתלויים זב"ז (וגם בדרכי משה שם „וא"א בו ברכי נפשי", לא בסגנון „אין אומרים . . אלא"), כי בטושו"ע אין ההדגשה שנס זה דשבת הגדול הוא „התחלת הגאולה והנסים" — ענין „זכר ליציאת מצרים" שבשבת, וכנ"ל בפנים.

---

*) בשו"ע אדה"ז (ולבוש): עבדים היינו וכו' (בלי תיבת „ההגדה"). וראה ביאורי הגר"א שם סק"ב.

ז. ויש לומר, שלפי הנוסח שנקט רבינו הזקן בתיאור הנס דשבת הגדול, יש בנס זה „מעלה" אפילו לגבי הנס דיצי"מ:

יצי"מ היתה (א) לאחרי שנתבטל ה־תוקף דמצרים במכת בכורות, (ב) ע"ז שהקב"ה הוציאנו וגאלנו ממצרים: ואילו הנס דשבת הגדול הי' (א) כאשר בנ"י היו עדיין בגלות מצרים[50], (ב) באופן שבכורי מצרים דרשו בתוקף (עד כדי לעשות מלחמה) „שישלחו את ישראל", שבני ישראל צריכים להיות בני חורין, שדבר זה הוא חידוש גדול יותר מסתם הנהגה נסית של הקב"ה, שהרי זה מה שהטבע עצמו „דורש" שיהי' ענין של־מעלה מן הטבע (וכנ"ל, שיציאת בנ"י ממצרים אינה ע"פ גדרי הבריאה).

ועפ"ז יש לתווך טעם אדה"ז עם הטעם המובא בספרים[51] „שהנהיגו מימי עולם לקרוא לשבת דלפני הפסח שבת הגדול, להודיע לבני אדם כי יש יום אחריו סמוך ונראה שנקרא שבת ואינו גדול כמוהו, והוא יום טוב ראשון של פסח שנקרא[52] גם כן שבת".

ולפי הנ"ל י"ל, דזה שי"ט ראשון של פסח נק' ג"כ שבת, ואינו גדול כמוהו, הוא [לא רק בזה שקדושת פסח (יו"ט) היא למטה מקדושת שבת, אלא] גם בנוגע להנסים שבהם, כי הנס דיצי"מ בפועל שהי' ביום הראשון של פסח, אינו גדול כמו הנס שאירע בשבת שלפנ"ז, שהמצרים דרשו שבנ"י יצאו ממצרים, ולכן דוקא „שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול", כי הענין ד(זכר ל)יציאת מצרים (שבשבת) — למעלה לגמרי מגדרי הבריאה, הוא בו ביתר שאת, גם לגבי ה„שבת" דיו"ט[53] ראשון דפסח.

(משיחת שבת הגדול תשמ"ו)

---

50) משא"כ אמירת פרעה „קומו צאו מתוך עמי גו'" (בא יב, לא) שאז הותחל כבר ביטול הגלות, ועד שנאמר (פ' ראה טז, א. וראה ברכות ט, א. רש"י עה"ת שם) על זמן זה „הוציאך גו' ממצרים".

51) נעתקו בהגדה שלימה שם ס"ד.

52) אמור כג, טו.

53) ראה ג"כ עבודת הלוי (להרה"צ כו' מהר"א הלוי מסטראשעלי) דרושי שבת הגדול.

ימים אחרונים של פסח

א. כ' הרמב"ם[1]: „כל לילי יום טוב ובליל יום הכפורים אומרים שהחיינו, ובשביעי של פסח אין מברכין שהחיינו*[1] מפני שאינו רגל בפני עצמו וכבר בירך על הזמן בתחלת הפסח".

וצע"ק למה האריך הרמב"ם בטעם שאין מברכין שהחיינו בשביעי של פסח, דלכאורה הטעם „מפני שאינו רגל בפני עצמו" מספיק, ולמה הוסיף גם „וכבר בירך על הזמן בתחלת הפסח"?

וי"ל — דמלמד שאם לא בירך כל ימי הפסח מברך באחש"פ[2].

אבל יש לומר, שיתירה מזה קמ"ל הרמב"ם, ובהקדם שעד"ז צ"ע בלשון רבינו הזקן בשולחנו (הל' פסח[3]), שכ' „ואין אומרים שהחיינו בקידוש של שתי לילות [האחרונים] כיון שכבר אמרו בב' לילות הראשונים של פסח", והיינו שלא הביא כלל (תחילת לשון הרמב"ם) ד־שביעי של פסח „אינו רגל בפני עצמו", וכ' רק (ע"ד סיום לשון הרמב"ם) „שכבר אמרו בב' לילות הראשונים של פסח".

[ועוד תמוה, שהרי במגן אברהם שם[4] אכן כ' (בקיצור) „שאינו רגל בפני עצמו", ואדה"ז השמיט ענין זה, ובמקומו כ' „שכבר אמרו כו'"!].

ויש להוסיף עוד: לעיל בסימן זה עצמו[5], מבאר אדה"ז טעם אמירת הלל רק „בב' ימים טובים הראשונים של פסח אבל לא בחוש"מ וי"ט האחרונים" — לפי[6] ש„בפסח שקרבנות כל הימים הן שוין לקרבנות י"ט הראשון לפיכך כולן טפלים[7] לי"ט הראשון ואין שום אחד מהן כמועד בפני עצמו[8] ולא תקנו לקרות ההלל אלא בפרקים דהיינו במועדים שהן באין מזמן לזמן ובהתחלת המועד הוא שתקנו לקרותו".

ועפ"ז תמוה אמאי כתב גבי ברכת שהחיינו הטעם „שכבר אמרו כו'", והרי אותו הטעם (שכבר הביא קודם) שאין אומרים הלל בחוש"מ וי"ט האחרונים — שאינם „כמועד בפני עצמו ולא תקנו לקרות ההלל אלא בפרקים . . ובהתחלת המועד" — בתוקף ג"כ לגבי אמירת שהחיינו (שהיא רק על המועדים ש„מזמן לזמן אתי", ומברכים אותה רק „בה־

---

1) הל' שבת פכ"ט הכ"ג.

*1) סוכה מז, א.

2) כ"כ גם בשו"ת ערוגת הבושם (או"ח סקמ"ד), ומתרץ עפ"ז קושיית המנ"ח (דלקמן הערה 14), למה השמיט הרמב"ם דין תשלומין דברכת שהחיינו (המפורש בש"ס), כי רימזו כאן.

אבל לכאורה צ"ע, כי ל"ל להרמב"ם לרמז דין זה (ורק גבי פסח), ולא כתבו בפירוש. ולהוסיף, שבשו"ע אדה"ז הביא בפירוש הדין דתשלומין (כדלקמן ס"ב), ומ"מ נקט לשון זו.

3) סת"צ ס"ב.

4) שם סק"ו.

5) סעיף ו.

6) ערכין י, סע"א ואילך.

7) אולי הוא ע"פ ל' הש"ס יומא (ב, סע"ב) „טפל דידי'" (אלא ששם קאי גם בנוגע לסוכות, ואפילו שמע"צ).

8) ראה רש"י ד"ה יחיד — תענית כח, ב. תוד"ה ויו"ט שם.

9) ל' הש"ס עירובין (מ, ב). ועד"ז בשו"ע אדה"ז או"ח סתרי"ט ס"ז. — וראה אבודרהם (סדר

תחלת המועד"[10])?

ב. ויש לומר דטובא קמ"ל בהוספה זו, ובהקדים מה שיש להסתפק בגדר ברכת הזמן על המועדים, דיש לבארה בשני אופנים:

א) החיוב הוא כמו ברכת שהחיינו על מצות הבאות מזמן לזמן או על פרי המתחדש מזמן לזמן וכיו"ב, שהיא מצד החידוש שבדברי[11], וכן בעניננו, שברכת הזמן על המועדים היא מצד החידוש בהגיע זמן מיוחד זה[12].

ב) ברכת הזמן על המועדים היא על כללות זמן המועד, דנוסף על המצוות שחייבים בהן בכל מועד ומועד, יש חיוב ברכה על עצם זמן המועד (היינו לא מצד חידושו אלא בגלל עצם היותו זמן מועד[13]).

והנפקותא בין שני אופנים אלו היא לענין תשלומין של ברכת הזמן, כפי שנפסק להלכה (במגן אברהם[14], וכן ב־שו"ע אדה"ז[15]) ד„אם לא בירך בליל ראשון מברך כל שבעה", שגדרן של תשלומין אלה תלוי בשני האופנים הנ"ל:

לאופן הא' שברכת שהחיינו על המועדים היא מצד החידוש בהגעת זמן מיוחד זה, הרי זמן החיוב של ברכה זו הוא בליל ראשון של חג[16], בעת הגעת החג[17] (וזוהי כוונת הברכה, על הגעת זמן המועד), אלא שאם לא בירכה אז,

---

תפלות של חול שער ג' „ברכת המצות ומש־פטיהם") דלא מצינו שהחיינו על דבר הבא בפחות מל' יום, „וגם מזה הטעם אין אומרים זמן בשבתות . . מפני שהן בפחות מל' יום".

10) ראה עירובין שם „זמן כל שבעה מי איכא".

11) שהחידוש הוא שגורם לשמחת הנפש — ראה סדר ברכת הנהנין לאדה"ז (רפי"ב. וראה שם ס"ז) „כל שמחת לבב הבאה לאדם". שו"ע אדה"ז או"ח סתרמ"א ס"א (לענין ברכת שהחיינו על מצות) „על השמחה שיש לאדם מן המצוה". — וראה לקו"ש חי"ט ע' 372 הערה 12. וש"נ.

12) וכן משמע לכאורה מעירובין שם „אנא אקרא חדתא נמי אמינא זמן" (אלא י"ל, דלפי המסקנא שם, „רשות לא קא מיבעי לי . . חובה מאי", אינו כן).

ולהעיר מהמשך ל' אדה"ז בשו"ע או"ח שם „ברכת שהחיינו שאומרים בקידוש היום . . בשביל מצות קידוש היום שהיא ג"כ מצוה הבאה מזמן לזמן". ומשמע שברכת הזמן על המועד היא כברכת הזמן על מצוה הבאה מזמן לזמן. אלא שבכל אופן צ"ע לכאורה בל' אדה"ז שם „בשביל מצות קידוש היום" (ולא נקט שהיא על זמן המועד). וראה לשונו בסתל"ב ס"ג „ונפטרת בברכת שהחיינו שמברכין ברגל בקידוש לילה". ואכ"מ.

13) ועפ"ז י"ל שאינו מטעם שמחה — ראה לעיל הערה 11 — אלא מפני עצם זמן המועד. ולהעיר שברמב"ם הל' ברכות (פ"י־יא) הביא רק ברכת שהחיינו על קניית דבר חדש וכיו"ב, וכן על מצוה הבאה מזמן לזמן — ולא ברכת שהחיינו על המועדים.

14) ר"ס תעג, וכן בר"ס תרמג — מעירובין שם. סוכה מז, ריש ע"ב. — ובמנ"ח (מצוה ש) תמה על הרמב"ם שלא הביא דין זה. וכבר העירו שלא הובא גם בטור ושו"ע. ואכ"מ.

15) סתע"ג ס"ב. סתרמ"ג ס"ה.

16) ראה עד"ז בשו"ת ראשית ביכורים (לרב"צ הכהן, מ"ץ דווילנא — ח"ב ס"ד) לענין ברכת שהחיינו, אם „כל שבעה תשלומי יו"ט א' הם או כולם תשלומין זל"ז" — כעין פלוגתת ר"י ור"א (חגיגה ט, א) לענין תשלומי ראי' וחגיגה, אם תשלומין דראשון הם או תשלומין זל"ז וכל יום ויום מימי החג חובה באפי' נפשי' הוא. — וראה לקמן הערה 23.

17) להעיר מרש"י שבת (כג, א ד"ה כל): אבל זמן משהגיענו להתחלת הזמן הגיענו.

משלימה כל שבעת ימי החג*[17]:

משא"כ לאופן הב', הרי הברכה חלה על כל רגע ורגע של זמן המועד[16], היינו שכל רגע ורגע של המועד חייב בברכה זו, אלא שהברכה שבליל ראשון פוטרת כל החג כולו. ולפ"ז, גם כשמברכים בשאר ימי החג אין הפירוש שבירך בזמן דתשלומין, אלא כל המועד הוא זמנה[18].

[ונפק"מ להלכה[19] — ע"ד מ"ש ה־צפע"נ[20] בנוגע למצוות שיש להן זמן נמשך, דיש לחקור „אם ר"ל דהחיוב הוא עליו תיכף רק שיכול להשלימו בזמן, או שמתחילה הדין כך שיכול לעשותו כל[21] זמן זה"[22] — „ונפק"מ אם אירע לו אונס אח"כ אם הוי גדר תשלומין אז עבר" (כיון דבעת החיוב לא הי' אונס), משא"כ אם כל הזמן הנמשך נקרא זמן המצוה, אזי אינו עובר כי נאנס בזמן החיוב].

ג. עפ"ז יש לבאר טעם הוספת ה־רמב"ם בטעם אי אמירת שההחיינו בשביעי של פסח „(מפני שאינו רגל בפני עצמו) וכבר בירך על הזמן בתחלת הפסח":

זה שאין מברכים שההחיינו בשביעי של פסח לפי שאינו רגל בפני עצמו, יש לבאר בשני אופנים — בהתאם לשני האופנים הנ"ל (סעיף ב):

א) כיון שאינו רגל בפני עצמו רק המשך לימים הראשונים, מעיקרא אין חיוב לברך שההחיינו, כיון שאין כאן חידוש, שהרי לא „הגיענו" למועד חדש.

ב) בעצם יש חיוב ברכת שההחיינו על

---

*) ולהעיר משו"ת צפע"נ (דווינסק) ח"ב ס"ב, דברכת הזמן שייך רק כש„החורה הקפידה לא על הזמן של כך וכך רק הנקודה (של זמן)". ע"ש. וראה שיחת י"ט כסלו תשי"ג.

*) ובקטן שנתגדל לכאורה תלוי אם חרי דרבנן (ברכת שההחיינו בתחילת החג מטעם חינוך) מפיק חד דרבנן, כמ"ש בראשית ביכורים שם. ולהעיר מהדיעות (נסמנו באנציקלופדי' תלמודית ערך ברכת הזמן ע' תלב) דברכת הזמן בג' רגלים הוי מה"ת. ואכ"מ.

17) דלא כברכת שההחיינו בעניני הרשות, דפליגי הפוסקים במי שלא בירך בראי' הראשונה אם יכול לברך בראי' שני' (רמ"א ומג"א או"ח סרכ"ה ס"ג. ועוד), משא"כ בנדו"ד שלכו"ע יש תשלומין בשאר ימי החג.

18) ע"ד האופן בצפע"נ (שבהערה 20) לענין קרבנות החג, „דכל ז' ימי החג הוי זמן חגיגה לא גדר תשלומין" (אפילו לא „תשלומין זל"ז"). ועפ"ז תומתק ל' הברייתא (עירובין שם) „שבעה אלו שבעת ימי הפסח", שמשמעה שישנו זמן „כל שבעה" (כקושיית הגמ' שם).

[ול' אדה"ז (סתרמ"ג שם) „יש לה תשלומין כל שבעה" — אף שס"ל כאופן הב' שבפנים (כדלקמן ס"ג) — י"ל בפשטות, כי לכתחילה צריך לברך שההחיינו בליל ראשון של חג על כוס של קידוש דוקא. וראה לקמן הערה 21].

19) ובראשית ביכורים שם, דנפק"מ בגר שנתגייר* באמצע החג אם חייב לברך (ע"ד הנפק"מ בחגיגה שם בחיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני). ע"ש באורך. — אלא דלכאורה בנדו"ד, גם אם היא תשלומין דראשון, י"ל, שכיון שאצל הגר „הגיע" זמן המועד רק באמצע החג, חייב לברך אז. ואכ"מ.

20) ראה צפע"נ על הרמב"ם בתחילתו (א, ב־ג), ובארוכה בהשמטות לשם (בסוף צפע"נ הפלאה — נד, ב ואילך). מהד"ת (כו, א. פט, א). ועוד.

21) אלא שבנדו"ד, ברכת שההחיינו, לכו"ע חייבים לברך לכתחילה בליל י"ט הראשון על כוס קידוש, אלא שכיון שתוכן הברכה הוא על (כללות) זמן החג, נמצא, שכל המועד הוא זמן הברכה (ולא זמן תשלומין).

22) ועיין צפע"נ שם, דלאופן זה עשיית המצוה היא פעולה נמשכת על כל זמן החיוב.

שביעי של פסח, כי כל רגע ורגע של המועד חייב בברכה, אלא כיון ששביעי של פסח אינו רגל בפני עצמו, לכן, הברכה שבירך בתחילת החג פוטרת גם החיוב שלו.

ויש לומר, שזוהי כוונת הרמב"ם (ועד"ז רבינו הזקן בשולחנו) שאין אומרים שהחיינו בשביעי של פסח לפי ש"כבר בירך על הזמן בתחלת הפסח", היינו כי אופן הב' הנ"ל[23], שבעצם יש חיוב לברך שהחיינו גם בשביעי של פסח, אלא שחיוב זה נפטר[24] בברכתו שבירך "בתחילת הפסח" (כיון שאינו רגל בפ"ע).

ועפ"ז יש לבאר ג"כ הא שהשמיט אדה"ז (תחילת לשון הרמב"ם) "שאינו רגל בפני עצמו", וכתב רק "כיון שכבר אמרו בב' לילות הראשונים של פסח":

אם הי' כותב ששביעי של פסח אינו רגל בפני עצמו, הי' זה נותן מקום לטעות שכוונתו ע"ד מ"ש לפנ"ז לענין אי אמירת הלל בחוש"מ וי"ט האחרונים של פסח, ש"כולן טפלים לי"ט הראשון ואין שום אחד מהן כמועד בפני עצמו ולא תקנו לקרות ההלל אלא בפרקים דהיינו במועדים שהן באין מזמן לזמן ובהתחלת המועד הוא שתקנו לקרותו" — ועד"ז לענין ברכת שהחיינו בשביעי של פסח, שתיקנו לברכה רק "בהתחלת המועד" (כשמגיע זמן המועד), ואח"כ אין כאן חיוב מעיקרא:

ולכן השמיט אדה"ז הלשון "אינו רגל בפני עצמו", להדגיש יותר את ההבדל בין אי אמירת הלל (בחוש"מ וי"ט האחרונים) ואי אמירת שהחיינו בשביעי ואחרון של פסח, שהם ב' גדרים שונים, וזה שאין אומרים אז שהחיינו הוא מפני שנפטר בברכתו שבירך בלילות הראשונים של חג.

ד. ויש מקום לעיון, דהנה פירוש זה בגדר ברכת שהחיינו (שחיובה חל על כל זמן המועד, אלא שנפטר בברכתו שבירך בתחילת החג) אינו רק בנוגע לשביעי (ואחרון) של פסח, אלא גם בנוגע לחוה"מ. ועפ"ז צע"ק שהרמב"ם (וכן אדה"ז) קמ"ל חידוש זה לענין שביעי (ואחרון) של פסח דוקא.

ואף שקושיא גמורה אינה, שהרי אינו דרך הרמב"ם[25] (וכן אדה"ז[26]) לכתוב דינים מחודשים שלא נמצאו בש"ס

---

23) ואף שלענין קרבנות החג קי"ל (רמב"ם הל' חגיגה פ"א ה"ד) דכולן תשלומין דראשון, י"ל דזהו רק לענין קרבנות החג שיש לימוד ממ"ש (אמור כג, מא) "אותו", "אותו אתה חוגג ואי אתה חוגג כל שבעה" (וראה רש"י שם ד"ה כולן תשלומין דראשון) [ועד"ז לענין קיום מצוות החג, את"ל שהחיוב הוא רק על תחילת זמן החג (וראה צפע"נ - שהובא לעיל), ה"ז מפני שרצון התורה שהגברא יקיים המצוה בהקדם, תיכף בתחילת החג] — משא"כ ברכת הזמן, שהיא על החפצא דזמן המועד, הרי חיובה חל על כל הזמן.

[ולאידך, גם את"ל גבי קרבנות תשלומין זל"ז וכל יום חובה באפי' נפשי' הוא — י"ל דשאני ברכת שהחיינו שענינה הברכה על השמחה והחידוש בהגעת זמן המועד (משא"כ במצוות החג, שחיובן הוא בכל רגע ורגע של החג)].

24) עפ"ז יומתק ל' אדה"ז "שכבר אמרו" (ולא נקט כל' הרמב"ם "שכבר בירך") — כי בלשון זו מודגש יותר שגם שש"פ חייב בברכת שהחיינו אלא ש"כבר אמרו (היינו השהחיינו דשש"פ) בב' לילות הראשונים כו'".

ולהעיר גם מל' אדה"ז גבי ר"ה (סת"ר ס"ה) "שב' הימים הן קדושה א' וכיום א' הן חשובין א"כ נפטר בזמן של אתמול" (ולא — שאין חיוב).

25) ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם ס"ה. וש"נ.

26) ראה לקו"ש ח"ד ס"ע 1126 ואילך. ועוד.

ופוסקים שלפניו, וכן בעניננו, שהרמב"ם לא כ' דין זה בפירוש, רק רמזו בצחות לשונו גבי טעם אי אמירת שההחיינו בשביעי של פסח – מ"מ ע"פ הידוע בגודל דיוק לשון הרמב"ם (וכן של אדה"ז בשולחנו הזהב), יש לומר, שיש דיוק בכך שחידוש זה נרמז דוקא אצל שביעי (ואחרון) של פסח.

ונקודת הביאור בזה – דבנוגע ל־שביעי (ואחרון) של פסח יש קס"ד שאינו נפטר בשההחיינו שבירך בתחילת החג (אף שאינו רגל בפני עצמו), ולכן הוצרך הרמב"ם (ואדה"ז) להדגיש, שגם בהם אומרים שהברכה שברך בתחילת החג פוטרת החיוב שחל על י"ט האחרונים של חג.

ה. הסברת הענין:

החג דשביעי של פסח קשור עם הנס דקריעת ים סוף [שלכן קורין בשביעי של פסח שירת הים[27]], שבנס זה מצינו ב' ענינים:

א) הוא הגמר והשלימות דיציאת מצרים (כיון שאז „וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים"[28], וכדאיתא בתו־ספתא[29] ש„צריך להזכיר (ב„אמת ויציב") יציאת מצרים כו' וקריעת ים סוף", לפי ש„השלמת הגאולה היתה בקריעת ים סוף"[30].

[ויש לומר, שזהו הטעם לכך ששביעי של פסח „אינו רגל בפני עצמו", כיון שכל ענינו הוא הגמר והשלימות דיציאת מצרים].

ב) בנס זה הי' מעין הגאולה העתידה לבוא (שאז „ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ"[31] – ע"ד מיתת מצרים באופן ש„לא נשאר בהם עד אחד"[32], שזהו מהטעמים שבשירת הים נכללו הנבואות ע"ד ביהמ"ק השלישי שייבנה ע"י הקב"ה בעצמו, „מקדש אדנ־י כוננו ידיך", בזמן ש„ה' ימלוך לעולם ועד"[33] – כיון שאז היו ישראל ראויים לגאולה האמיתית והשלימה, ועוד זאת, שתיכף בתחילת השירה – „אז ישיר משה"[34] – נרמז הענין דתחיית המתים[35].

[וענין הגאולה העתידה מודגש עוד יותר ביו"ט שני של גליות (דשביעי של פסח) – אחרון של פסח[36], שעיקר הארי־כות בהפטרת היום היא ע"ד משיח צדקנו, „ויצא חוטר מגזע ישי וגו'"[37]].

והנה בנוגע ליחס של הגאולה העתידה לגאולת מצרים, מצינו שני ענינים: א) הגאולה עצמה תהי' גדולה שלא בערך לגאולת מצרים[38], ועד שהיא

27) מגילה לא, א וברש"י שם ד"ה ויהי בשלח.
28) בשלח יד, ל.
29) ברכות רפ"ב.
30) חסדי דוד לתוספתא שם.
31) זכרי' יג, ב.
32) בשלח שם, כח.
33) בשלח טו, יז־יח. וכפרש"י שם.
34) טו, א.
35) סנהדרין צא, ב. הובא בפרש"י עה"ת שם.
36) ראה גם מאמר הצ"צ (ס' השיחות ה'ש"ת ע' 72) דאחרון של פסח הוא היו"ט על הגאולה האחרונה. ע"ש. – וראה לקמן הערה 43.
וידוע ג"כ מנהג הבעש"ט לאכול באחש"פ סעודה שלישית וקראה „סעודת משיח" (ס' השיחות ה'ש"ת שם (ע' 75). „היום יום" כ"ב ניסן. ס' השיחות תרצ"ו ע' 140. וש"נ).
37) ישעי' יא, א ואילך.
38) כידוע הפירוש ב„כימי צאתך מארץ

בגדר חידוש לגבי גאולת מצרים. ב) לאידך גיסא ידוע, דכל הגאולות, גם גאולה העתידה, שרשן מגאולת מצרים, שהיא היתה כמו „פתיחת הצינור"[39] לענין הגאולה. וי"ל שזהו[40] מטעמי הה־לכה[41] שמזכירין יציאת מצרים גם לימות המשיח, כיון שגם הגאולה דאז באה מכחה של יציאת מצרים.

ועפ"ז יש לומר, שיש מקום לחיוב מיוחד של ברכת שהחיינו בפ"ע על י"ט האחרונים של פסח[42], מצד החידוש שב־גאולה העתידה, שהיא למעלה לגמרי מגאולת מצרים, ואינה יכולה להיות נכללת בברכה שבירך בתחילת החג.

אלא שא"א לברך שהחיינו על הגאו־לה העתידה, כי ברכת שהחיינו היא רק על שמחת לבב מדבר שישנו בפועל ובמזומן, ועדיין אנו לפני גאולה העתי־דה[43] [ואדרבה, הזכרת הגאולה העתידה גורמת גם צער גדול, שכבר כלו כל הקיצין ועדיין לא בא, וא"כ ודאי שא"א לברך ע"ז ברכת שהחיינו[44]].

וזהו החידוש בדברי הרמב"ם ואדה"ז דברכת שהחיינו די"ט ראשון של חג כוללת ופוטרת ברכת שהחיינו די"ט האחרונים, דאע"פ שיש מעלה נפלאה בי"ט האחרונים של חג, להיותם שייכים לגאולה העתידה לבוא, מ"מ, כל זמן שעדיין לא באה בפועל, הרי מה שנרגש עתה הוא רק ענין הגאולה כפי שנמשכת מיציאת מצרים (שהכח לגאולה העתידה כבר נמשך בפועל מגאולת מצרים), ומצד ענין זה הרי ברכת שהחיינו ש־בתחילת החג שפיר יכולה לכלול גם ברכת שהחיינו די"ט האחרונים.

(משיחות אחש"פ תשכ"ג, תשל"ד, שביעי של פסח תשמ"ט)

מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז, טו), שלעת"ל תהיינה „נפלאות" אפילו בערך להנסים ונפלאות דיצי"מ (ראה אוה"ת נ"ך ח"א עה"פ ע' תפז. וש"נ).

39) ד"ה כימי צאתך תש"ח רפי"ב. וראה גם מאמר הצ"צ הנ"ל (בס' השיחות ה'ש"ת ע' 72): דער לעצטער טאָג פון פסח איז דער סיום פון דעם וואָס עס האָט זיך אָנגעהויבן די ערשטע נאַכט פון פסח (ובהמשך לזה אמר, דאחש"פ הוא היו"ט על הגאולה העתידה).

40) סד"ה כימי צאתך שם.

41) דעת חכמים במשנה ברכות ספ"א.

42) להעיר מס' הבתים (מגדל דוד, ספר מצוה מ"ע קנז) דאין השביתה דשביעי של פסח „מענין חג המצות, כי השביתה ביום ראשון היא זכר ליציאת מצרים אך ביום השביעי באה ה־שביתה בו לזכר קריעת ים סוף שבשביעי ירדו לים ואמרו שירה ואיננו מענין י"ט הראשון . . ומה שצריך לבאר לפי הנחתנו ששביעי של פסח אינו מענין יו"ט הראשון, איך לא תקנו בו חכמים שההחיינו כמו שתקנו בשמע"צ". ע"ש.

43) ע"פ המבואר בפנים יש לבאר דברי כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע (שהובאו בס' השיחות שם), שאמר בשמעו הוויכוח בין בנות כ"ק מו"ח אדמו"ר (כשהיו קטנות) אם אחש"פ הוא יו"ט כשאר הימים טובים או לאו, „און מושקע זאָגט אַז אחרון של פסח איז ניט אַזאַ יום טוב ווי אַלע ימים טובים והראי' אַז צו ליכט צינדן זאָגט מען ניט די ברכה שהחיינו" — „איז כרגע האָב איך זיך דער־מאָנט אויף דער פאַסירונג פון אחרון של פסח אין יאָר תרכ"ה" (שבו אמר (כנ"ל) שאחש"פ הוא היו"ט על גאולה העתידה לבוא).

דיש לומר שיש שייכות בחוכן בין שני ה־סיפורים, דזה גופא הטעם שאין אומרים שהחיינו באחש"פ, להיותו היו"ט על גאולה העתידה לבוא, כבפנים.

44) ע"ד א' הטעמים שאין מברכים שהחיינו על ספירת העומר, כי „אין בו זכר לשום הנאה אלא לעגמת נפשנו לחורבן בית מאווייננו" (המאור ור"ן סוף פסחים. ועוד).

שמיני

א. פסק הרמב"ם[1]: „טומאת עם הארץ ברגל כטהרה[2] היא חשובה, שכל ישראל חברים הן ברגלים וכליהם כולם ואוכליהם ומשקיהן טהורים ברגל, מפני שהכל מטהרין עצמן ועולים לרגל, לפיכך הן נאמנים כל ימות הרגל בין על הקודש בין על התרומה, משעבר הרגל חוזרין לטומאתן".

פירוש הדברים: אע"פ ש„עם הארץ . . הרי הוא בחזקת טמא ובגדיו מדרס לטהרות כו' ואינן נאמנין על הטהרות לפי שאינן בקיאין בדקדוקי טהרות וטומאות ולעולם הוא בחזקה זו ואינו נאמן על הטהרות עד שיקבל עליו דברי חבירות"[3] — הנה „ברגל" יש לו דין „חבר", „מפני שהכל מטהרין עצמן ועולים לרגל" [וכמ"ש הרמב"ם במ"א[4] „כל ישראל מוזהרין להיות טהורים בכל רגל מפני שהם נכונים ליכנס במקדש ולאכול קדשים"].

ובפשטות ה"ז ע"ד הדין שהביא הרמב"ם לפנ"ז[5], שעמי הארץ „נאמנים הן על התרומה בשעת הגיתות והבדים מפני שכל העם מטהרין עצמן וכליהן כדי לעשות יינם ושמנם בטהרה, עברו הגתות והבדים אינן נאמנים".

אבל צריך ביאור סיום דברי הרמב"ם „משעבר הרגל חוזרין לטומאתן", ש־כוונת הדברים שכל מה שנגעו בו ע"ה בשעת הרגל טמא למפרע, כמ"ש בפי־רוש בהלכה שלאח"ז[6]: „הפותח חביתו ברגל כו' ועבר הרגל הרי שאר החבית כו' בחזקת טומאה שהרי נגעו בו ע"ה ואע"פ שלא נגע בה אלא בזמן שהוא כחבר אינה טהורה אלא בימי הרגל בלבד". ובהלכה שלאח"ז[7]: אחר הרגל כו' היו מטבילין כל הכלים שהיו במקדש מפני שנגעו בהן עמי הארץ ברגל בשעת החג.

ותמוה: כיון שלהרמב"ם טעם הדין הוא — „מפני שהכל מטהרין עצמן ועולים לרגל", היינו שהע"ה טיהר עצמו ברגל, מדוע לאחרי הרגל טמאים למפרע? מאי שנא מנאמנות ע"ה „על

---

1) הל' מטמאי משכב ומושב פי"א ה"ט — ממשנה וגמ' חגיגה כו, א.

2) כ"ה בדפוס רומי. ולכאורה כצ"ל (ולא „כטהורה", כבדפוסים הנפוצים). ועד"ז הוא ל' הגמ' (ביצה יא, ב. נדה לד, ר"ע"א) „כטהרה שוינהו רבנן".

3) רמב"ם שם רפ"י.

4) הל' טומאת אוכלין פט"ז ה"י.

ולכאורה ע"פ מ"ש שם ד„כל ישראל מוזהרין להיות טהורים . . מפני שהם נכונים ליכנס במקדש ולאכול קדשים" — הרי גם ע"ה שייכים לזהירות זו, ע"פ דברי הרמב"ם (הל' מטמאי משכב ומושב כאן — פי"א ה"א. הובא לקמן בפנים ס"ג) שהם נזהרים בקודש „מפני חומרתו".

5) כאן — פי"א ה"א.

6) ה"י. והוא כדעת חכמים במשנה חגיגה שם. — וגם לדעת ר' יהודה שם ד„יגמור" (אחרי הרגל), ה"ז רק משום שהתירו סופו מפני תחלתו (ירושלמי שם (פ"ג ה"ז). וכ"ה בבבלי ביצה שם — הובא בפרש"י למשנה חגיגה שם), אבל בעצם טמא הוא (שלכן אם לא התחיל, ה"ז טמא — ביצה שם).

7) הי"א (ממשנה חגיגה שם).

התרומה בשעת הגיתות והבדים"[8], שלא אמרינן שלאחרי הגתות התרומה טמאה למפרע (והיינו לפי שבשעת הגתות יש להם חזקת טהרה, „מפני שכל העם מטהרין עצמן"), וכן הי' צ"ל גם בנדו"ד ש„הכל מטהרין עצמן", שמה שנגעו בו בשעת הרגל צריך להשאר בטהרתו[9] גם לאחר הרגל.

ב. והנה במקורו של דין זה (שכל ישראל חברים הן ברגלים) במס' חגיגה[10] הובא רק לימוד מקרא — „דאמר קרא[11] ויאסף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חברים (בפלגש בגבעה כתיב, שנאספו כל ישראל בגבעה. רש"י) הכתוב עשאן כולן חברים" (ורגל שעת אסיפה הוא. רש"י) [ובירושלמי[12] הובא ע"ז כתוב אחר „ירושלים[13] הבנוי' כעיר שחוברה לה יחדיו, עיר שהיא עושה כל ישראל לחברים, מעתה אפילו בשאר ימות השנה . . בלבד בשעה ששם[14] עלו שבטים"] — ולפי טעם זה יש מקום לומר שזהו רק לזמן הרגל, אבל לפי הטעם שברמב"ם צריך ביאור כנ"ל, וא"כ צ"ב למה הביאו.

ואע"פ שהלימוד מקרא הוא אסמכתא בלבד[15], שהרי כל טומאת ע"ה אינה אלא מדבריהן (ובודאי ישנו טעם על הפקעת הגזירה בשעת הרגל[16]) — לא הי' לו להרמב"ם להביא טעם לדבר כלל[17], שהרי לכאורה אין בו ביאור מספיק לדין טהרת ע"ה ברגל, שלאחרי הרגל טמא למפרע[18].

והנה רש"י[19] נקט טעם אחר, שכתב „דכל ימות הרגל אישתראי שלא ל־

---

8) להעיר מתוד"ה לא — חגיגה כב, א.

9) ביד דוד לחגיגה (כו, א), דלדעת הרמב"ם, זה ש„עברו הגתות כו' אינם נאמנים" אינו מפני החשש שאח"כ נטמא ונגע דא"כ למה התירו לקבלו לגת הבאה אפילו אם מכירו, אלא רק משום גזירה דלא יחושו כלל לטומאת ע"ה, ועד"ז ברגל, שאף שהע"ה טיהר עצמו וה"ה טהור בשעת הרגל, גזרו על מה שנגע בו שיהי' טמא אחרי הרגל שלא יטעו כו'. וראה גם ראש יוסף ביצה שם.

אבל צ"ע, שהרי בתרומה מה שהחבר קיבל מן הע"ה בשעת הגתות נשאר טהור גם אחרי זמן הגתות, משא"כ בנדו"ד שהחבית שתח"י החבר ה"ה טמא לאחרי הרגל, וכן מטבילין כל הכלים שהיו במקדש כו'.

10) כו, א.

11) ספר שופטים כ, יא.

12) חגיגה שם ה"ו. וכ"ה במדרש תהלים עה"פ.

13) תהלים קכב, ג.

14) שם, ד.

15) ראה רש"י ביצה שם ד"ה כטהרה [ול' הגמ' חגיגה שם „טומאת ע"ה ברגל רחמנא טהרה" — כבר תי' בשיח יצחק לחגיגה שם ד"ה הכתוב עשאן. ע"ש].

16) ראה גם תוי"ט משנה חגיגה שם. שיח יצחק לחגיגה שם.

17) ועכ"פ הול"ל ע"ד לשונו (הל' מעשר פי"ב ה"א-ב) לענין דמאי: „אוכל על פיו באותה שבת . . מפני שאימת שבת על עמי הארץ ואינו עובר בה עבירה . . לא יאכל מאותן הפירות למוצאי שבת כו' שלא הקלו והאמינוהו אלא לצורך אותה שבת".

18) בשיח יצחק שם, „דבלא טעם זה לא היו מקילים חכמים למטהרם אף לימות הרגל", ורק מפני שהכל מטהרים עצמם „אמרינן מסתמא טיהרו את עצמם" (וראה לקמן ס"ג והערה 32). אבל סר"ס צ"ע, דאם „מסתמא טיהרו את עצמם" — מדוע טמא למפרע אחרי הרגל.

19) ביצה שם סד"ה אף הפותח. — ובשיח יצחק חגיגה שם, שהרמב"ם לא נראה לו לפרש כפרש"י. ע"ש.

ביישם", והיינו שבעצם לא נטהרו ברגל (וכלשונו[20] "לא שטהרתן טהרה אלא שברגל הכל חברים", "לא מפני שטהורין הן"), אלא שחכמים הפקיעו גזירתן לימי הרגל כדי "שלא לביישם" (דהם אמרו והם אמרו), ולפי טעם זה מובן מדוע לאחרי הרגל הרי הם טמאים למפרע (כיון שטהרתן ברגל אינה טהרה, ולא טהורין הן), אבל לפי טעמו של הרמב"ם קשה[21].

ג. במשנה למלך[22] תי', שגם לה־רמב"ם "עיקר הטעם הוא לפי שחכמים לא רצו לגזור טומאה על ע"ה ברגל משום שהכל מתקבצין בירושלים ואם היינו גוזרים עליהם טומאה הוה אתו לאינצויי והי' כל אחד ואחד עושה במה לעצמו, ומצאו טעם להיתר זה לפי שהכל מטהרין עצמן ברגל אבל לאחר הרגל שבטל הטעם חזר הדבר לעיקרו".

ובפשטות כוונתו לביאור הגמ'[23] בטעם נאמנות ע"ה על הקודש כי אם "לא נקביל מינייהו הויא לי' איבה . . הכל נאמנים על טהרת יין ושמן (לקבל מידם יין לנסכים ושמן למנחות. רש"י) כל ימות השנה כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו" — וס"ל שזהו גם טעם הדין דע"ה נאמן על הטהרה ברגל[24].

אבל אינו מובן כ"כ תירוץ זה, שהרי לדבריו "עיקר הטעם" חסר מן הספר[25].

ועוד: בטעם הדין[26] שעמי הארץ "נאמנים הן על טהרת יין ושמן של נסכים", כתב הרמב"ם[26] "הרי זה בחזקת טהרה מפני חומרתו נזהרין בו", והיינו שהרמב"ם לא נקט הטעם הנ"ל שבגמ' שזהו משום "איבה . . שלא יהא כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו", אלא לפי ש"מפני חומרתו נזהרין בו"[27], ולכן מדייק לומר "הרי זה בחזקת טהרה" (ולא שהיא תקנת חכמים סתם). ועד"ז בטעם נאמנות ע"ה "על טהרת פרת החטאת"

---

20) חגיגה שם ד"ה לא יגמור וד"ה מעבירין.

21) בשיח יצחק לחגיגה שם מדייק ל' הרמב"ם "כטהרה היא חשובה" — "כי באמת לאו טהורה היא מן הדין" (שהרי אחרי הרגל טמא למפרע). אבל עצ"ע איך זה מתאים עם המשך לשון הרמב"ם "מפני שהכל מטהרין עצמן", דמשמע שמטהרים עצמם בפועל.

ולהעיר, שלשון זו "כטהרה היא חשובה" מקורה בביצה (שם) ונדה (לד, ר"ע"א), אבל בביצה לשון זו היא בדעת ר"י ובאה להדגיש דמה שֶנִּגְעַ ברגל אינו טמא למפרע אחרי הרגל (והוא רק לפי ההו"א בגמ' שם, ולא לפי המסקנא. ע"ש). אלא שבנדה סתם "וטומאת ע"ה ברגל כְּטָהֳרָה שוינהו רבנן דכתיב ויאסף . . הכתוב עשאן כולן חברים".

22) הל' טומאת אוכלין שם.

---

*) ול' הגמ' "כטהרה", בכ"ף הדמיון — י"ל ע"פ פרש"י שם (ד"ה כטהרה) "משום דלא הדרא חיילא" (אבל לא שהוא טהור ממש בשעת הרגל). וראה ראש יוסף שם. ולהעיר מבית האוצר (להר"י ענגל) מע' האל"ף כלל סט.

23) חגיגה כב, א. ועד"ז בתוספתא חגיגה פ"ג, ח (הובא בתוד"ה שלא שם) — ראה מפרשי התוספתא.

24) ראה גם טורי אבן לחגיגה כו, א ד"ה מהו שיניחנה.

25) ראה גם טורי אבן שם, ש"זה שלא כדברי הרמב"ם . . שפי' טעמא שטומאת ע"ה ברגל ליתא לפי שהכל מטהרין עצמן". וראה גם שיח יצחק שם.

26) הל' מטמאי משכב ומושב פי"א ה"א.

27) בלח"מ הל' עדות (פי"א ה"ב) שהרמב"ם ס"ל גם הטעם דאיבה (דמפני ב' הטעמים האמינו ע"ה על הקדש. ע"ש). ולכאורה דוחק, שהרי ה־רמב"ם לא הזכיר טעם זה כלל.

כתב הרמב"ם[28] „מפני חומרתה אין מזלזלין בה", ולא כטעם שבש"ס[23] „שלא יהא כל אחד ואחד הולך . . ושורף פרה אדומה לעצמו".

[ויש לבאר הטעם, ע"פ דיוק לשון הרמב"ם[29] (בדין טומאת ע"ה) ש„ע"ה . . ה"ה בחזקת טמא", ולא כתב שחכמים גזרו עליו טומאה[30]. ויש לפרש כוונתו, שגזירת חכמים אינה רק מחשש טומאה (טומאת ספק), אלא הטילו על ע"ה חזקת טומאה[31], דכיון „שאינן בקיאין בדקדוקי טהרות וטומאות" (כמ"ש אח"כ[29] בטעם שאין נאמנין על הטהרות) לכן הן בחזקת טומאה. ולכן ס"ל להרמב"ם שמצד חשש דאיבה (וכיו"ב) לא היינו מפקיעים חזקה זו, אלא רק משום שמפני חומרתן אין מזלזלים בה, ולכן „הרי זה בחזקת טהרה"[32].

וא"כ — צ"ע איך אפשר לומר, שלהרמב"ם „עיקר הטעם" של טהרת ע"ה ברגל הוא ד„הוה אתו לאינצויי והי' כל אחד ואחד עושה במה לעצמו"?

ד. יש שתירצו[33] דברי הרמב"ם, דמ"ש „שהכל מטהרין עצמן" — „פירוש מטומאת מת ואין להם אלא טומאת ע"ה דהויא דרבנן והתירוה ברגל דוקא משום שמחת יו"ט אבל אחר הרגל מטבילין הכלים מחמת טומאת ע"ה".

ובפשטות י"ל כוונתו ע"פ מ"ש הרמב"ם (לקמן[34]) ש„ע"ה שאמר טהור אני מטומאת מת כו' נאמן ומטבילין אותו משום טומאת ע"ה בלבד, וצריך הערב שמש ואינו צריך הזאה". והיינו, שבחזקת טומאה של ע"ה — ב' פרטים: א) שלא נזהר מטומאת מת[35], ב) גזרו ש„עמי הארץ עצמן כזבין לטהרות"[36], וע"ה נאמן על טומאת מת (לומר טהור אני מטומאת מת) אבל אינו נאמן שהוא טהור (לגמרי) (שלא יהי' כזב לטהרות). וכן ברגל, שגם ע"ה מטהר עצמו מטומאת מת (ונאמן ע"ז) אבל לא בנוגע לטומאת ע"ה (שהוא כזב לטהרות).

וזוהי כוונת הרמב"ם, שהטעם שברגל לא חיישינן לטומאת מת (שהיא טומאה חמורה) הוא לפי „שהכל מטהרין עצמן" (ובנוגע לטומאה זו ה"ה בחזקת טהרה, ולא היינו מטמאים אותו אחרי הרגל למפרע), אבל עדיין נשאר דין טומאת ע"ה, והטעם שלא גזרו טומאה זו ברגל הוא רק מפני „שמחת יו"ט"[37] (אבל לא שהוא טהור בעצם).

---

28) שם. וכ"כ בהל' פרה אדומה ספי"ג (ושם מביא ע"ז דרשת התוספתא (חגיגה שם) „והרי נאמר בתורה (חוקת יט, ט) והיתה לעדת בנ"י למשמרת, כל ישראל ראויין לשמירה").

29) הל' מטמאי משכב ומושב רפ"י.

30) ראה לשונו הל' אבות הטומאות רפי"ג: חמש מעלות עשו חכמים . . בגדי ע"ה מדרס כו' וכן ע"ה עצמן כזבין לטהרות".

31) והרי שורפין תרומה על ספק זה (טהרות פ"ד מ"ה. רמב"ם שם ספי"ג (אלא דשם, „הואיל וודאי ספיקות אלו טומאתן מן התורה". ע"ש)).

32) וכן בתרומה בשעת הגתות כו' כ' „מפני שמטהרין עצמם" (ודלא כתוס' הנ"ל הערה 8).

ולכאורה זהו גם טעמו של הרמב"ם שגם ברגל לא נקט הטעם דבושה או איבה אלא מפני שהכל מטהרים עצמם. וראה לעיל הערה 4.

33) מים חיים (להפר"ח) כאן.

34) פי"א הי"ב.

35) ראה רמב"ם שם רפי"ב.

36) ל' הרמב"ם הל' אבות הטומאות שם.

37) כ"ה ל' הירושלמי חגיגה שם (ה"ז) בטעמו של ר"י שהפותח את חביתו יגמור (ש„התירו סופו מפני תחלתו שאם אומר את לו שלא יגמור אף הוא אינו פותח . . ממעט בשמחת הרגל").

אבל גם פירוש זה קשה להעמיס ב־דברי הרמב״ם, שסתם וכתב „טומאת ע״ה ברגל כטהרה כו׳ שכל ישראל חברים כו׳ מפני שהכל מטהרין עצמן כו׳״, ופשטות משמעות לשונו, שזהו טעם ע״ז שאין טומאת ע״ה ברגל, ולא רק שלילת טומ־את מת (ובפרט שהרמב״ם לא הזכיר כאן טומאת מת).

ועוד: גם לפי ביאור זה העיקר חסר מן הספר, דהו״ל להרמב״ם לפרש הטעם שהפקיעו חכמים טומאת ע״ה ברגל („מ־שום שמחת יו״ט״).

[ובפרט שלעיל[38] בדין שבירושלים נאמנים ע״ה על כלי חרס, פירש הרמב״ם הטעם „ומפני מה הקלו בהם מפני שאין עושין כבשונות בירושלים״, ולמה לא פירש גם בנדו״ד הטעם לקולא זו (מפני שמחת יו״ט)].

ה. ויובן זה בהקדים החילוק בין הבבלי והירושלמי (שהובא לעיל ס״ב) — שבבבלי הובא הכתוב „ויאסף גו׳ כאיש אחד חברים״, ובירושלמי — הכתוב „כעיר שחוברה לה יחדיו״.

ויש לעיין בטעם שהביא הבבלי הכתוב ד„ויאסף גו׳ כאיש אחד חברים״, שמדבר בגבעה (ואינו שייך לזמן ה־רגל[39]) — ולא הכתוב שהובא בירושלמי שמדבר בירושלים (ששם עולים לרגל[40]).

ויש לומר, שיש חילוק בין ב׳ ה־דרשות בעצם טעם וסיבת הדין[41]:

להירושלמי עיקר הטעם שכל ישראל חברים ברגל הוא מפני שנמצאים בירו־שלים (בשביל עלי׳ לרגל). ולפ״ז י״ל, שטעם הדין הוא, דכשם שיש דברים שמחמת חומרתן אפילו ע״ה נזהרים בהם (כמו טהרת פרה, ויין ושמן של נסכים), עד״ז בנוגע לעיר ירושלים („בשעה ששם עלו שבטים״), דכיון ששם הוא ביהמ״ק ומקום אכילת קדשים, לכן נזהרים שם ביותר[42] [ולכן קס״ד „מעתה אפילו בשאר ימות השנה״ (שכל השנה כולה יש לע״ה דין חבר בירושלים), ולמדין מקרא „בל־בד בשעה ששם עלו שבטים״, דרק אז נזהרים ביותר].

משא״כ להבבלי שהביא קרא ד־„ויאסף גו׳״ המדבר בגבעה, אין זה מצד קדושת העיר ירושלים, אלא מפני ענין אסיפת בנ״י[43], ד„רגל[44] שעת אסיפה הוא״ (וכמפורש ברש״י[45] „בכל זמן שישראל נאספים למקום אחד קרי להו חברים״ — לאו דוקא האסיפה בירושלים[46]).

---

38) פי״א ה״ה בסופה (מחגיגה כו, א).

39) להעיר מחדא״ג חגיגה שם.

40) וראה מה שתי׳ בשיח יצחק לחגיגה שם ד״ה מה״מ.

41) וכבר העירו דב׳ הדרשות הן דריב״ל.

42) ולהעיר שהירושלמי לא הביא הטעם (שבבבלי) שבירושלים נאמנים כל השנה על הקודש — „שאין עושין כבשונות בירושלים״. ואולי י״ל שהקרא ד„עיר שחוברה לה יחדיו״ הוא טעם גם על דין זה שבמשנה שם (וההמשך „בשעה ששם עלו שבטים״ הוא טעם שברגל נאמנים על הכל).

43) ראה גם גליוני הש״ס (להר״י ענגל) חגיגה שם. — וראה שם, שעפ״ז מתורץ ד„אין כוונת הגמ׳ כאן להוציא המקרא מפשוטו . . רק הכוונה שפיר כפשוטה שכל ישראל מחוברים יחד כאיש אחד״ [אלא שהוא מפרש ש„מפאת עניין החיבור עצמו מחוברים כאיש אחד ברגל לכן גם ע״ה מקבלים אז עניין החבירות מן החבירים ע״י חיבורם עמהם״. ע״ש. וראה לקמן בפנים].

44) ל׳ רש״י חגיגה שם. ועד״ז ברש״י נדה שם.

45) נדה שם.

46) ולכאורה עפ״ז הדין דכל ישראל חברים

ובהסברת הדבר י"ל, דכאשר „ישראל נאספים למקום אחד" מתבטלת מציאות היחיד ויש כאן רק מציאות הציבור, ואין דנים כל יחיד ויחיד בפ"ע אלא דנים את הציבור (ו(דין) היחיד נגרר אחרי ה־ציבור). וזהו הפירוש ש„הכתוב עשאן כולן חברים", דכאשר כל ישראל נאס־פים יחד, חל על הציבור כולו גדר דחבר, שהציבור דישראל הם בגדר „חברים".

וזהו שכתב הרמב"ם „טומאת עם הארץ ברגל כטהרה היא חשובה, שכל ישראל חברים הן ברגלים", דחל על הציבור („כל ישראל") גדר דחבר.

ועפ"ז יש לומר שזוהי גם כוונת הרמב"ם בדבריו „מפני שהכל מטהרין עצמן ועולים לרגל": אין כוונתו שכל יחיד ויחיד בודאי טיהר עצמו מכל טומאתו מכל וכל, אלא עיקר כוונתו „שהכל — הציבור כולו — מטהרין עצ־מן"[47] [ולכן שינה מלשונו לעיל גבי דין נאמנות ע"ה על התרומה בשעת הגיתות והבדים — „מפני שכל העם מטהרין עצמן וכליהן", וכתב „שהכל", כי שם כוונתו שכל העם, כל יחיד ויחיד מטהר עצמו וכליו, משא"כ כאן]: וטהרה זו היא בשייכות לעלי' לרגל — „ועולים לרגל" — היינו שנאספים למקום אחד[48] ולכן הם ציבור אחד שחל עליו גדר ודין „חבר".

ועפ"ז מובן הטעם שאחר הרגל טמא למפרע, כי זה שע"ה יש לו דין חבר בעת הרגל הוא רק להיותו אחד מן הציבור, שמצד הגדר דחבר שחל על כללות הציבור חל גם עליו דין חבר (וי"ל שזהו ע"ד הדין דטומאה דחוי' בציבור), אבל אחרי הרגל, כשבטל גדר חבר שהי' חל על הציבור, שוב דנים כל יחיד בפ"ע ומה שנגע ברגל טמא למפרע.

ו. ויש לבאר זה ע"ד הרמז והמוסר, ע"פ מ"ש[49] „השוכן אתם בתוך טומאתם", „אע"פ שהם טמאים שכינה ביניהם"[50] — דכאשר ישראל נאספים יחד, עד שמת־אחדים יחד ונעשים מציאות אחת של ציבור, אזי הקב"ה נמצא עמהם, ועוד

אינו רק ברגל אלא „בכל זמן שישראל נאספים למקום אחד". וראה לקמן הערה 48.

47) אלא שיש לומר, שיש חילוק בין ל' רש"י הנ"ל ושיטת הרמב"ם: מפרש"י משמע שפעולת האסיפה היא שעושה אותם ל„חברים" (גם אם אינה קשורה בענין הדורש טהרה); משא"כ להרמב"ם משמע שהוא משום שהציבור מטהרים עצמם, ש־ברגל הציבור (בכללותו) הוא במצב של טהרה. בסגנון אחר קצת: להרמב"ם, זה „שהכל מטהרין עצמן" פועל דין ציבור.

48) ע"פ המבואר בהערה הקודמת י"ל באו"א קצת — שכוונת הרמב"ם ב„ועולין לרגל" היא רק לבאר סיבת הטהרה, שהיא בשביל עלי' לרגל, אבל אין דין חבר תלוי באסיפה בפועל.

ועפ"ז י"ל עוד יותר, שלהרמב"ם הדין דכל ישראל חברים חל על כל ישראל בכ"מ שהם — גם אלו הפטורים מעלי' לרגל (ודלא כצפע"נ הל' נזירות פ"ב ה"ט. ע"ש. וראה גם שו"ת צפע"נ וואַרשא סקל"ח אות ד) — דכיון שהציבור מטהר עצמו, חל על הציבור כולו דין „חבר".

ומתורץ דיוק לשון הרמב"ם שלא הזכיר בפירוש שדין זה הוא רק בירושלים [כפשטות ל' המשנה „ובירושלים נאמנין על הקודש, ובשעת הרגל אף על התרומה", שקאי על ירושלים, משא"כ ברמב"ם שבהלכה שלפנ"ז לא איירי בירושלים דוקא, הו"ל לפרש „ירושלים", אף שי"ל שלא הוזקק לפרש כיון שכ' „ועולין לרגל"] — כי להרמב"ם דין זה אינו רק בירושלים. וכ"כ בערוך השולחן העתיד סקכ"א (אות ג־ד). ועוד.

49) אחרי טז, טז.

50) רש"י שם.

זאת – באופן של „שוכן", „על שם ששוכנת ומתלבשת"[51], היינו שהשכינה מתלבשת בתוך כל אחד ואחת מישראל גם בהיותם במצב ד„טומאתם".

ובפנימיות הענינים יש להוסיף:

מבואר במ"א דזה שרק ישראל הם מציאות אחת של ציבור[52], הוא לפי שיש ענין בנפש כל איש ישראל, שהוא בשווה ממש אצל כל ישראל, מקטן שבקטנים עד לגדול שבגדולים (והוא למעלה מהתחלקות לגמרי[53]):

וענין זה הוא בחי' „יחידה" שבנפש, מלשון „יחיד", לפי שענינה הוא שהיא מיוחדת בו ית', בתכלית ההתאחדות, ומחמת ה„יחידה" הרי כל ישראל הם כמו נקודה אחת ויחידה.

וזהו גם הטעם ד„כל זמן שישראל נאספים למקום אחד קרי להו חברים"[54], דכאשר ישראל מתאחדים יחד, באחדות גמורה (מציאות של ציבור), מתגלה בהם היחידה, ומצד זה הם למעלה מכל ענין של טומאה, דענין הטומאה יכול לנגוע רק בכחות הגלויים של איש ישראל, אבל לא בבחי' יחידה[55], ולכן במצב זה של אסיפה ברגל – „כל ישראל חברים".

(משיחת כ"ף מרחשון תשמ"ו)

---

51) תניא פמ"א (נז, ב). ועוד.

52) משא"כ בב"נ – נזיר סא, ריש ע"ב. וראה צפע"נ מהד"ת יג, ב. ועוד.

53) ראה לקו"ש ח"ט ע' 112. ח"ל ע' 217 ואילך. ועוד.

54) ל' רש"י נדה שם. וראה לעיל הערה 47.

55) ראה „היום יום" יא שבט. קונטרס ענינה של תורת החסידות סי"א. ועוד.

שמיני ב

א. כ' הרמב"ם[1]: „הניצוק אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה[2] כיצד הי' מערה משקין טהורין לתוך כלי טמא כו' הרי העמוד הניצוק טהור ואם קלט מן המשקין הניגרין מן האויר הרי זה שקלט טהור . . בד"א[3] בשעירה מצונן לצונן או מחם לחם או מחם לצונן אבל המערה משקין טהורין צונן לתוך משקין טמאין חמין הרי הניצוק חיבור ונטמאו המשקין הצונן כולן שהוא מערה מהן ונטמא הכלי שמערה ממנו מחמת המשקין שבתוכו שהרי נטמאו, ומפני מה אמרו המערה משקין צונן לחמין חיבור מפני שעשן[4] החמין עולה כתמרות עשן ומתערב בניצוק ובמים שבכלי העליון ומטמא הכלי שהעשן העולה מן החמין משקין הוא חשוב".

והנה בפירוש המשניות[5] כתב ה־רמב"ם: „לפי שעמוד המשקה אשר יקרא נצוק יתחמם בהיות קצהו בכלי החם, ויעלה ההבל[6] עם הניצוק מתוך הכלי החם הטמא ויחמם המשקה אשר בכלי העליון, וע"כ שב טמא, לפי שההבל החם חבר ביניהם והוא עולה מן הטמא אל הטהור".

וברע"ב למשנה שם[3] פי' „מצונן לחם טמא": שתחתון החם מעלה הבל לעליון הצונן ומטמאו, שהענן העולה מן החמים כמשקה הוא חשוב.

ומשמע לכאורה שישנו חילוק בין ביאור הרמב"ם בפירוש המשניות לביאור הרע"ב: לפי מ"ש הרמב"ם בפיה"מ, אין הדין דטומאה כאן רק מצד נגיעה בלבד, אלא מצד החיבור ביניהם „שההבל החם חיבר ביניהם", ואילו לפירוש הרע"ב אין זה אלא מפני נגיעת הבל התחתון (החשוב כמשקה) בהעליון הצונן[8].

אמנם, מלשון הרמב"ם הנ"ל בספר היד, נראה דנקט אופן שלישי: מסיום דבריו „מפני מה אמרו . . מפני שעשן

---

1) רפ"ז מהל' טומאת אוכלין.

2) טהרות ספ"ח.

3) מכשירין פ"ה מ"י.

4) ובתוי"ט מכשירין שם מעתיק „מפני שעננו . . כתמרות עשן" (ועד"ז בר"ש שבהערה 7). ולכאורה כצ"ל.

5) מכשירין שם. ועד"ז הוא בפי' הרא"ש.

6) בתרגום קאפח: „האדים".

7) ועד"ז הוא בר"ש למכשירין שם, ומוסיף „כדאמרינן לעיל בפרק ב' בזיעת המרחץ", וממשיך שם „לפי שענן החמים עולה כתימרות העשן ומתערב בניצוק ובמים שבכלי העליון ומטמאה שהעשן העולה מן החמין משקין הוא חשוב" — כלשון הרמב"ם הנ"ל.

8) ראה תוי"ט, דמקשה על פי' הרע"ב והר"ש, דא"כ בלא ניצוק נמי כל שמעלה חום מתחתון לעליון יהא טמא. וכ' „ואולי דא"א בלא ניצוק אבל הרמב"ם פי' כו'". ומשמע דגם לדבריו הוי חילוק בין דברי הרמב"ם והרע"ב (אלא שלדעתו — דברי הרמב"ם במשניות ובס' היד, ענינם אחד). ובמשנה אחרונה שם דפשיטא בלא ניצוק נמי טמא, שהרי הזיעה עולה ומטמא כמשקה עצמו כדתני במתני' דבסמוך כו'. אבל ראה חזון נחום למשניות שם. וראה שו"ע אדה"ז או"ח סתנ"א סנ"ט „לפי שההבל עולה מהתחתון לעליון דרך עמוד הניצוק המחברה" (וראה בהנסמן עה"ג שם). ובפרמ"ג (במשב"ז יו"ד סק"ה סק"ו) כ' דאין כאן מחלוקת בין הר"מ והר"ש והר"ב ד„ע"י הניצוק ההבל עולה למעלה". ע"ש. ועצ"ע.

החמין עולה כו' ומטמא הכלי שהעשן העולה מן החמין משקין הוא חשוב", משמע שדין הטומאה הוא (בעיקר) מצד נגיעת ותערובת[9] העשן (החשוב כמשקין) בהמים שבכלי העליון[10], אבל ממה שכתב "ומפני מה אמרו המערה משקין צונן לחמין חיבור"", ויתירה מזו, בתחילת ההלכה כתב "אבל המערה משקין טהורין צונן לתוך משקין טמאין חמין הרי הניצוק חיבור" — משמע, שגוף הקילוח (ולא רק ההבל — כמ"ש בפיה"מ) הוי חיבור כשמערה מצונן לחמין. וצ"ב, הרי הניצוק אינו חיבור, כמ"ש הרמב"ם בפיה"מ שם[2] בנוגע לקילוח, "שזה העז מוד כולו אינו כדמיון גוף אחד"[11].

ונראה מדבריו, דזה גופא שההבל של התחתון עולה למעלה גורם לכך שהקילוח והניצוק נעשה "כגוף אחד".

חזינן, שיש כאן ג' אופנים — נגיעת התחתון בעליון ע"י ההבל (כפירוש ה־רע"ב); חיבור התחתון להעליון ע"י ה־הבל (כפירוש הרמב"ם בפיה"מ); החיבור ע"י ההבל הוא (לא חיבור של ההבל אלא) של הניצוק בין העליון והתחתון (כפירוש הרמב"ם בס' היד).

והצד השווה שבהם הוא דתתאה גבר[12], שהתחתון פועל בהעליון.

[ועוד להוסיף, ע"פ ביאור הרמב"ם בפיה"מ[3] בדעת ר"ש לענין ניצוק של חם לתוך משקה חם יותר, "ור"ש אומר כי הענין הזה עצמו חייבנו לומר במי ששפך משקה חם טהור בכלי שיש בה משקה טמא יותר חם ממנו, לפי שמן הטמא הזה שהוא יותר חם יעלה הבל רותח עם הנצוק ויוסיף בחמימות המשקה הטהור . . אין הלכה כר"ש לפי שכיון ששניהן חמין ואע"פ שהתחתון יותר חם מן העליון לא[13] יראה לו פעולה ברורה במשקה אשר שופך ממנו" — דמזה מובן, שעיקר פעולת התחתון בהעליון הוא דוקא כשיש בזה פעולה "ברורה" וניכרת].

ב. ויובן זה ע"פ מ"ש הרמב"ם[14] שרוב דיני התורה ניתנו כדי לתקן הדיעות וליישר כל המעשים, וכ"ה בענייננו, דיני ניצוק, שיש בהם הוראה ולימוד ע"ד הרמז בפנימיות הענינים.

---

9) להעיר משו"ע אדה"ז שם (סר"ס מא) "לפי שההבל העולה מהתבשיל להכיסוי הוא מחבר את זיעת הכיסוי עם התבשיל ונעשה כאילו נתערבה הזיעה בתבשיל" (והוא מהרמב"ם בפיה"מ ספ"ה דמכשירין, כנסמן עה"ג).

10) וכדמוכח גם מדברי הר"ש הנ"ל. אבל ב־תויו"ט למשנה שם, שההמשך בלשון הר"ש אינו מדבריו אלא "הם הגהה מאיזה תלמיד שהגיה כן בגליון מועתקים מחבורו של הרמב"ם אח"כ נדפסו בפנים (של הר"ש) בטעות כו'".

11) וראה צ"צ שער המילואים (חידושים לסדר טהרות מס' טהרות שם פ"ח מ"ט) שנסתפק "בהא דתנן הנצוק כו' אינו חיבור אם ר"ל שאינו מחבר דברים זולתו כו' וגם הוא אינו חשוב מחובר לדבר א' זולתו אבל הוא עצמו חבור מראשו לסופו או שגם הוא עצמו אינו חיבור ואנו רואים כל חלקיו כאילו הם מפורדים כו'" [ולהעיר מאלי' רבה (באור הגר"א) טהרות שם. הגהות הרש"ש למכשירין שם מ"ט. טבול יום פ"ב מ"ז ד"ה יעלה. ואכ"מ].

12) ראה תויו"ט מכשירין שם מי"א. תוס' חדשים, חידושי מהרי"ח וחזון נחום שם. פרמ"ג שם. ואכ"מ.

13) ובתרגום קאפח: אין השפעתו ניכרת ב־משקה שהוא יוצק ממנו. ועד"ז הוא לשון הרע"ב למשנה שם.

14) סוף הל' תמורה (וספר קרבנות).

וביאור הדברים:

„עליון" רומז על ה„עליון" האמיתי, הקב"ה שאין עליון ממנו, ו„תחתון" רומז על נבראים, ובפרט עולם הזה הגשמי, שהוא „התחתון במדריגה שאין תחתון למטה ממנו"[15].

וענין „ניצוק" בין העליון להתחתון רומז על החיבור התמידי כביכול של העליון – הקב"ה, עם התחתון – העולם. כלומר: החיבור בין העליון – הבורא, והתחתון – הנבראים, אינו רק בתחילה, בבריאת העולם בששת ימי בראשית, אלא התהוות העולם היא באופן תמידי, וכפי־רוש הבעש"ט[16] עה"פ[17] לעולם ה' דברך נצב בשמים, „דברך שאמרת יהי רקיע[18] . . הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים ומלובשות בתוך כל הרקיעים ל־עולם להחיותם כדכתיב[19] ודבר אלקינו יקום לעולם ודבריו[20] חיים וקיימים לעד", וכפי שהאריך רבינו הזקן בספר התניא[16] בביאור הדבר, שההתהוות היא תמידית, והוא חידוש תמידי מאין ליש, ונמצא שהתחתון (וכן כל העולמות) מחובר עם העליון (הבורא) באופן תמידי.

ומלמדנו דין התורה ש„הניצוק אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה": חיבור זה של הבורא והנברא אינו אלא בנוגע לענין ההתהוות, אבל לא בנוגע לענין של טומאה וטהרה, כלומר: הכח האלקי שב־נבראים אינו פועל ומשפיע בהם בשייכות לאופן דביקותם בבורא[21], לפי שצ"ל[22] „ובחרת בחיים", עבודת האדם על ידי בחירתו החפשית, שהאדם בעצמו ע"י עבודתו צריך לבחור בחיים ובטוב. ולכן אף שהתחתון מחובר עם העליון, אפשר להיות אצלו מצב של „טומאה", שהוא היפך החיבור עם העליון, וכן לאידך, כדי שיהי' מצב של „טהרה", אין הטהרה נובעת מחיבורו ע"י קילוח העליון, אלא באה ע"י שמתחבר עם העליון בכח עצמו.

וענין זה מרומז בהדין – ש„במה דברים אמורים (שאין הניצוק חיבור) ב־שעירה מצונן לצונן . . אבל . . המערה משקין צונן לחמין חיבור":

החילוק בין צונן לחמין בפשטות הוא, שהדבר כמו שהוא מצד עצמו הוא במצב של צונן, וענין החמימות מורה על תנועה ופעולה בו (ועד שחמין בשלימות מעלה אבעבועות) – וכמו שנראה בפש־טות במים, דמים מן הים ומן הנהר הרי מצ"ע הם צוננין[23], ובכדי שייעשו חמין

15) תניא פל"ו.

16) שער היחוד והאמונה פ"א.

17) תהלים קיט, פט. וראה מדרש תהלים עה"פ.

18) בראשית א, ו.

19) ישעי' מ, ח.

20) ברכות ק"ש.

21) והיינו לפי שהכח האלקי עצמו שבנב־ראים, דביקותו במקורו אינה באופן של „אור" (שהוא בדביקות ממש, שהרי אור הוא גילוי המאור ודבוק במאור תמיד) אלא באופן של „כח", כח נבדל, שבא בהתחלקות כו' (ראה בכ"ז סה"מ תרס"א ע' קצו. סה"מ תרס"ד ע' קלד ואילך. המשך תער"ב ח"ב ע' תרפו. ועוד), ולכן גם הנבראים המתהווים ממנו אינם מרגישים את הכח האלקי המהווה – ע"ד הנ"ל בפנים (והערה 11) שזה שאין הניצוק חיבור הוא לפי שהקילוח „עצמו אינו חיבור. . כל חלקיו כאילו הם מפורדים".

22) נצבים ל, יט.

23) ולהעיר שגם „חמי טבריא" אינם חמים מצד הבריאה עצמה – ראה שבת לט, ס"א (לדעת ר"י – ראה תוד"ה בחמי (חולין ח, א)). סנהדרין קח, א (ופרש"י נח ח, ב). ולהעיר ג"כ שלשני האופנים הנ"ל, סיבת החמימות היא מצד ענין בלתי רצוי

יש צורך בפעולה של חימום – וענינו ברוחניות, שענין החמימות הוא דבר הנעשה ע"י עבודת האדם דוקא, ולולא העבודה, כפי שהבריאה היא מצד עצמה, ה"ז מצב של צונן, ודוקא ע"י עבודה נעשה החיבור מהעליון לתחתון.

ג. והנה ידוע שאף שעבודת האדם היא מצד בחירתו החפשית, מ"מ יש בזה נתינת כח מלמעלה, כמרז"ל[24] אלמלא הקב"ה שעוזר לו אינו יכול לו, ולא רק בעצם העבודה, אלא גם לפני העבודה, כמרז"ל עה"פ[25] מי הקדימני ואשלם, ש־יכולת האדם לקיים מצוות באה מהקב"ה.

ויתירה מזו: כיון ש„למעשה ידיך תכסוף"[26], נמצא, שסיבת הבריאה וכל בריאת האדם הוא מפני כוסף ותשוקת הקב"ה לעבודת האדם, וכיון שזוהי כוונת הקב"ה בבריאת העולם, הרי מובן, שאי אפשר שכוונת הקב"ה לא תושלם ח"ו [ועוד זאת, הרי למעלה „אין כח חסר פועל"[27], ומזה מובן, דכיון שכוונת הבריאה היא כוסף הקב"ה לעבודת התחתון, הרי נעשית כן בפועל].

וזהו הפירוש הפנימי ד„ניצוק אינו חיבור" – שעזר הקב"ה לעבודת האדם, אינו בגילוי, ואינו נרגש בהאדם, בכדי שתהי' האפשריות לבחירה חפשית, שעבו־דתו תהי' בבחירתו החפשית ובכח עצמו.

אבל לאחרי עבודת האדם, נעשה החיבור עם העזר וסיוע מלמעלה, שנת־גלה שגם עבודה זו שייכת להעזר וההמשכה מלמעלה.

ונמצא, שבעבודת האדם וחיבורו עם ה„עליון" יש בכללות ג' דרגות ושלבים:

כפי שהוא בגלוי, דמה שנראה ונגלה הוא עבודת האדם בכח עצמו ומצד בחירתו החפשית ואין נראה בזה חיבור ושייכות עם נתינת כח מלמעלה;

לאח"ז מתגלה הפנימיות שבזה, ש־עבודתו היתה על ידי נתינת כח של הקב"ה שנתלבשה בו, והיינו שיש חיבור בין עבודתו עם העזר של הקב"ה מלמע־לה;

ואח"כ נתגלה עוד יותר, שעבודת ה־אדם היא היא כל מציאותו ובריאתו, ועד שאי אפשר להיות באופן אחר, כיון שכל סיבת בריאתו היא מפני ש„למעשה ידיך תכסוף" (וכפי שהביא רבינו הזקן להלכה בהלכות תלמוד תורה שלו[28] ש„לא ידח ממנו נדח"[29], כי כל ישראל סופו לעשות תשובה[30]).

אלא שזה גופא מתגלה ע"י עבודת האדם דוקא, דאף שכוונת הקב"ה מוכרחת לבוא בפועל, ועד ש„אין כח חסר פועל", הרי זהו כפי שה„פועל" כלול בה„כח"; וגילוי ענין זה במעשה בפועל הוא ע"י עבודת האדם (בפועל)[31].

(פיתחא דגיהנום: מבול). ועפ"ז י"ל דשניהם שייכים לעבודת האדם. וראה לקמן סעיף ד.

24) סוכה נב, ריש ע"ב.

25) איוב מא, ג. ויק"ר פכ"ז, ב.

26) איוב יד, טו. וראה שמו"ר ספל"ו. ויק"ר פל"א, ג. של"ה שער הגדול (כט, ב ואילך). עבוה"ק חלק העבודה בתחלתו. ועוד.

27) פרדס שי"א פ"ג. – הובא ונתבאר ב־סהמ"צ להצ"צ מצות האמנת אלקות פי"א. המשך תרס"ו ע' ה ואילך. קלט ואילך. ד"ה שובה אעת"ר (ריש ע' טז) ואילך.

28) פ"ד ס"ג.

29) ש"ב יד, יד (בשינוי לשון).

30) תניא ספל"ט (נד, ר"ע"א).

31) ראה לקו"ש ח"ט ע' 192 ואילך. ח"כ ע' 283 ואילך. סה"מ מלוקט ח"ב ע' ו ואילך.

ויש לומר, שהם הג' האופנים בדין צונן בחם שנת"ל:

לפי' הרע"ב, שתחתון החם מעלה הבל לעליון הצונן, היינו שכולו נעשה מצד עבודת ועליית התחתון לעליון (ואין כאן חיבור עם העליון) – ופירוש זה מדגיש ענין הבחירה חפשית שבעבודת האדם, שהיא כולה עבודה בכח עצמו:

פירוש הרמב"ם בפירוש המשניות, שעליית ההבל החם פועלת החיבור עם העליון (ולא רק שהתחתון נוגע בהעליון) – מדגיש, שעבודת התחתונים פועלת החיבור עם העזר והכח שלמעלה, שנרגש שעבודת האדם היא בכח ה„עליון", העזר מלמעלה.

ודברי הרמב"ם בס' היד „הרי הניצוק חיבור" מדגישים עוד יותר, שעל ידי ה־עבודה (החמימות) של התחתון מתגלה שסו"ס כ"ז הוא ענינו של הניצוק גופא, היינו הכח האלקי המחייהו (כנ"ל), כי כל בריאתו והתהוותו ע"י הקב"ה היתה מ־לכתחילה לכוונה זו, החידוש והפעולה דעבודת האדם, „למעשה ידיך תכסוף".

ד. אמנם צריך להבין: ההלכה ש„ה־מערה משקין צונן לחמין חיבור" נאמרה לענין הטומאה – „המערה משקין טהורין צונן לתוך משקין טמאין חמין הרי הניצוק חיבור ונטמאו המשקין", ומהו ענינו ברוחניות?

[ואף שע"י פעולת האדם היפך רצון ה' הרי הוא פועל ירידה וגלות גם לבחי' הניצוץ האלקי שבו ושבעולם, וכמו ש־האריך רבינו הזקן באגרת התשובה (בס' התניא)[32], ד„יעקב חבל נחלתו כתיב[33],

עד"מ כמו החבל שראשו א' למעלה וראשו השני למטה, אם ימשוך אדם בראשו השני ינענע וימשך אחריו גם ראשו הראשון כו' וככה ממש בשרש נשמת האדם ומקורה מבחי' ה"א תתאה . . הוא ממשיך ומוריד השפעתה על ידי מעשיו הרעים ומחשבותיו עד תוך היכלות הסט"א כביכול",

הרי כ"ז אינו ענין של חיבור, אלא אדרבה, שהוא מוריד ומפסיק כביכול השפעת ה"א תתאה ממקומה].

והביאור בזה:

הרמז בפרט זה הוא – שעיקר ושלימות החמימות היא ע"י הפיכת[34] ענינים בלתי טהורים, משקין טמאין חמין, לטהרה וקדושה – שזה נעשה ע"י עבודת התשובה.

וההסברה בזה:

נת"ל שענין החמימות מורה על עבודת האדם, ועיקר עבודת האדם בכח עצמו ומצד עצמו הוא בעבודת התשובה:

צדיקים הדבוקים באלקות ועבודתם היא על ידי שמרגישים אלקות – הרי אין העבודה מצד עצמם כ"כ, כ"א מצד הגילוי מלמעלה:

משא"כ בעלי תשובה, שהתשובה באה לא על ידי גילוי אור, שהרי הבע"ת לפני תשובתו הי' מרוחק מאלקות, ואינו שייך לגילוי אור, אלא היא מצד הבע"ת גופא[35], ועד"ז עבודתו גם לאחרי שעשה תשובה, שעיקרה מצד עצמו ובכח עצמו, כדאיתא בזהר[36] דבע"ת משכין לי' בחילא

32) פ"ו.
33) האזינו לב, ט.
34) ראה לעיל סוף הערה 23.
35) ראה לקו"ש ח"ט ע' 63 ואילך. ובכ"מ.
36) זח"א קכט, ב.

יתיר (שיש לומר הפירוש בזה, שזהו מצד העילוי דעבודה בכח עצמו, שהוא חיל שלהם), לכן דוקא עבודה זו יש בה ענין החמימות ביותר.

ואז נעשה החיבור האמיתי ובתכלית השלימות עם למעלה, וכידוע[37] דהנשמה כפי שהיא למעלה היא במדריגת צדיק, וע"י ירידתה למטה היא מגיעה למעלת בעל תשובה, דבמקום[38] שבע"ת עומדין אין צד"ג יכולים לעמוד בו, ועד שגם צדיקים צריכים לעשות תשובה, כי ע"י ענין התשובה נתגלה שורש האמיתי של הנשמה, "והרוח[39] תשוב אל האלקים אשר נתנה"[40],

ותכלית השלימות היא, שגם הצדיקים יזכו למעלת התשובה[41], משיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא[42].

(משיחת ש"פ תצא, תשמ"ח)

---

37) לקו"ת בלק עג, סע"א ואילך (ושם, שזהו "התירוץ האמיתי" למה ירדה הנשמה לעוה"ז). וראה מאמרי אדה"ז פרשיות (ח"ב ע' תשכז) "וכל אדם נברא להיות בע"ת אפילו לא עבר שום עבירה מימיו".

38) ברכות לד, ב. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.

39) קהלת יב, ז. וראה לקו"ת ר"פ האזינו (עא, ג) ובכ"מ שזהו "עיקר התשובה".

40) וראה בארוכה סה"מ מלוקט (ח"א ע' רעו ואילך. לקו"ש ח"כ ע' 279 ואילך) דשרש הנשמות בעצמותו, כמארז"ל במי נמלך בנשמותיהם של צדיקים (רות רבה רפ"ב) – הוא מצד ידיעתו ית' שתהי'-אח"כ-ירידתן-למטה וישלימו-הכוונה וכו', אבל זהו בכח, ותכלית העילוי והכוונה הוא הבפועל, שנעשה על ידי ירידתה למטה ומשלימים הכוונה שנעשים בבחי' בעלי תשובה. וראה שם הערה 47.

41) ל' הלקו"ת שמע"צ צב, ב.

42) מאמר הזהר (הובא בלקו"ת שמע"צ שם. שה"ש נ, סע"ב. מאמרי אדה"ז תקס"ב ח"ב ע' תקלד ואילך. וראה זח"ג קנג, ב).

תזריע

א. גרסינן בגמ'[1]: „מה שמו (של משיח) . . רבנן אמרי חיוורא דבי רבי שמו (מצורע של בית רבי. רש"י) שנאמר[2] אכן חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלקים ומעונה".

וצריך ביאור — למה מתבטא הענין ד„חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם" בענין של „נגוע" (מצורע) דוקא, ועד ששמו „חיוורא" (מצורע), ולא בשם סתם של סבל וחולי.

לכאורה יש לבאר זה ע"פ ביאור רבינו הזקן[3] עה"פ[4] „אדם כי יהי' בעור בשרו" — דזה שנאמר כאן תואר „אדם" דוקא, שהוא שם המעלה של ישראל, הוא לפי שענין הנגעים שהם „בעור בשרו" מורה על „בחי' התחתונה . . (ש)לא נתברר הרע והפסולת ממנו", והיינו, „שברוחניות בעבודת ה' תיקן במעשיו וביירר הרע מן הטוב בכל הדברים, רק פסולת שבסוף לבושיו עדיין לא נתברר", ונמצא שענין הנגעים שייך רק באדם השלם שכבר גמר עבודת „התבררות הרע מן פנימיות הגוף ונפש" וחסר אצלו רק הבירור בחיצוניות שלו [וכמבואר שם, שזהו הטעם ש„מצות נגעים אינו נהוג בזמננו זה אחר החורבן . . זהו אינו בנמצא אצלנו, שאף הצדיק והטוב עדיין הרע קצת בפנימיות"].

ועפ"ז יש לומר, שמטעם זה נקרא משיח בשם „מצורע" דוקא, להורות שהוא יהי' אדם השלם בתכלית (וכמ"ש[5] „הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד"), ולכן נקרא „נגוע" כי החולי והמכאוב שבא לברר הוא רק הבירור ד„סוף לבושיו".

ובעומק יותר אולי יש לומר[6]: אריכות הגלות הזה האחרון היא כדי לברר ולזכך את ישראל (ע"ד „כור הברזל"[7] דגלות מצרים), והזמן דעקבתא דמשיחא, סוף זמן הגלות, הוא הזמן דבירור היותר אחרון, בירור הרע והפסולת החיצונית ש„בסוף לבושיו" (דכלל ישראל), שבירור זה ייעשה על ידי משיח.

וזהו שמשיח נקרא „מצורע" מפני ש„חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם גו'", שזהו מצד פעולתו של משיח בבני ישראל, לברר פסולת זו ש„בסוף לבושיו" דכלל ישראל (ולא שהוא נגוע מצד עצמו ח"ו).

ב. אבל אין זה ביאור מספיק. שהרי ענין ה„שם" בא לתאר מהותו וענינו

---

1) סנהדרין צח, ב.
2) ישעי' נג, ד.
3) לקו"ת פרשתנו כב, ב. וראה אלשיך פרשתנו עה"פ.
4) פרשתנו יג, ב.
5) ישעי' נב, יג. תרגום עה"פ. זח"א קפא, ב. וראה תנחומא תולדות יד (ובהוצאת באבער — כ) שהוא למעלה גם ממשה. ולהעיר מלקו"ת שם, דבחי' אדם הוא למעלה גם מבחי' משה (שנק' „איש האלקים" — ר"פ ברכה. תהלים צ, א). ע"ש.
6) ראה בכ"ז לקו"ש חכ"ב ע' 78 ואילך.
7) ואתחנן ד, כ. תו"א עד, א־ב. ובכ"מ.

העיקרי של הנקרא בשם זה[8], ובענינו: אע"פ שמשיח „מחולל מפשעינו"[9], עד שמשיח עצמו „הוא[10] מנוגע"[11], מ"מ לכאורה אין זה ענינו העיקרי של משיח, כי זהו ענין שלילי (בירור הרע והעונות של בני ישראל), ואילו ענינו העיקרי של משיח הוא גאולתם של ישראל — בנין בית המקדש וקיבוץ נדחי ישראל כו'[12], ולמה נקרא[13] על שם פעולתו השלילית („מצורע"), ולא על שם הגאולה עצמה?

ועכצ"ל שיש בתוכן ענין ה„נגע" גם רמז על עיקר ענינו של משיח, הגאולה שתבוא על ידו.

ויש לומר, שענין זה נרמז גם בדיוק לשון המדרש[14] עה"פ[15] „והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים גו'" — „והצרוע זה בית המקדש, אשר בו הנגע זו עבודת כוכבים . . בגדיו יהיו פרומים אלו בגדי כהונה וכו'". ולכאורה ל' המדרש „והצרוע זה בית המקדש" צע"ק, דהול"ל „זה בית המקדש שנחרב" (וכיו"ב)[16], ומהו „והצרוע זה בית המקדש", דמשמעו שזהו תוכן ענין המקדש עצמו.

ויש לומר, שבזה מרמז המדרש, דיש תוכן חיובי בענין הנגע, שמצד זה נקרא המקדש בשם „והצרוע" (עוד לפני שניתן בו „הנגע זו עבודת כוכבים", שאז נעשה „צרוע" לגריעותא), כמו שמשיח נקרא בשם „חיוורא (מצורע) דבי רבי".

ג. ויש לבאר זה ע"פ מ"ש אדמו"ר הזקן שם[17] עוד ענין בנוגע לנגעים, וז"ל: „נגעים דברים גבוהים הן, שאינו נק' טמא עד שיקראנו הכהן טמא[18], וכשעדיין לא קרא לו שם טמא אין הנגעים בכלל טומאה אלא אדרבה הם אורות עליונים, רק שהם דינא קשיא דקדושה[19] . . והובא אל אהרן הכהן, שנתעלים ע"י הכהן שהוא חסד עילאה . . ויוכל להמתיק

---

8) ראה בארוכה בזה „תשובות וביאורים" (קה"ת, תשל"ד) ס"אי. לקו"ש ח"ו ס"ע 35 ואילך ובהערות שם. וש"נ.

9) ישעי' נג, ה. הובא בפרש"י סנהדרין שם ע"א ד"ה סובלי חלאים.

10) ל' רש"י שבהערה הקודמת (בפירוש דברי הגמ' שם שמשיח יושב בין „סובלי חלאים" (מנוגעים. רש"י)).

11) ולא רק ש„אנחנו חשבנוהו נגוע".

12) ראה רמב"ם הל' מלכים רפי"א ושם בסופו.

13) בלקוטי לוי"צ „ליקוטים" על מחז"ל (ע' קו), ש„יש ד' שמות למשיח . . הדעה דרבנן . . דחיוורא דבי רבי שמו, הפירוש הוא שהוא מעונה בצרעת . . אבל לא שזהו שמו, רק הענין שהוא מוכה בצרעת".

אבל לכאורה אין כוונתו להפקיע מחז"ל זה מפשוטו שלא יהי' נקרא בשם זה „חיוורא דבי רבי", אלא שאינו דומה לד' שמות „מנחם שילה ינון חנינה" שהם שמות בנ"א, משא"כ השם ד„חיוורא דבי רבי" הוא רק ע"ש „הענין".

---

*) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"א ס"ע רפח ואילך. המו"ל.

14) אי"ר פתיחתא כא. הובא ביל"ש פרשתנו עה"פ.

15) פרשתנו יג, מה.

16) משא"כ ל' רז"ל (ויק"ר מצורע ס"פ יז) בדרשת הפסוקים (מצורע יד, לד ואילך) דנגעי בתים — „בית ארץ אחוזתכם — זה בית המקדש", שמובן שלא נאמר „בית המקדש שנחרב".

17) לקו"ת שם. וראה ג"כ סהמ"צ להצ"צ מצות טומאת המצורע בתחילתה. ע"ש.

18) משנה נגעים רפ"ג. רמב"ם הל' טומאת צרעת פ"ט ה"ב. וראה תו"כ ורש"י פרשתנו יג, ב. תו"כ ר"פ מצורע.

19) ומציין לע"ח שער לאה ורחל פ"ז. ע"ש.

דינים כשאומר טהור כו'". זאת אומרת, שעצם החפצא ד„נגע" (קודם קריאת שם טמא ע"י הכהן) אינו ענין של טומאה, אלא אדרבה, ענין של קדושה.

ויש לומר, שענין זה בא לידי ביטוי גם בנגעים כפשוטם — במראות הנגעים שמלכתחילה הם טהורים, אף שגם הם צריכים להביא אל הכהן[20] שהוא יאמר „טהור": נגעים אלה הם מלכתחילה ענין של קדושה, ופעולת הכהן בהם (אמירת „טהור") אינה כדי לטהרם מן הטומאה, אלא להמתיק הגבורות בחסדים, להפכם מ„דינא קשיא" לענין של חסד.

[אלא שמדינים „קשים" אלו דקדושה, יכול להשתלשל אח"כ ענין של רע[21] (וכ־ידוע, שמריבוי הצמצומים של מידת הדין והגבורה נשתלשל ענין הרע) — והם מראות הנגעים הטמאים].

ד. עפ"ז יש להוסיף עוד יותר, דלא זו בלבד ששורש ענין ה„נגע" הוא בקדושה, „דינא קשיא דקדושה", אלא עוד זאת, שבשרשו (הראשון) הוא דרגא נעלית ביותר (בקדושה גופא).

וע"ד המבואר[22] בענין מדת הגבורה שלמעלה, ששרשה ומקורה אינו ענין של דין וצמצום (מניעת ההשפעה), אלא אדרבה, גבורה מלשון תגבורת, תגבורת החיות (ע"ד גבורות גשמים[23]), השפעה בהתגברות יתירה שלמעלה מכלי קיבול של המקבל [שלכן נמשך ומשתלשל מזה אח"כ ענין הצמצום והגבורה (מניעת השפע) כפשוטה, ובפרט כשהמקבל אין ביכלתו להכיל שפע רב כזה].

וכן בענינו, דענין ה„נגע" בשרשו הראשון הוא תגבורת הקדושה. אלא שמזה משתלשלים „דינים קשים" כפי שהם עדיין בעולם הקדושה; ומדינים קשים אלו נשתלשלו אח"כ למטה יותר מראות הנגעים הטמאים.

ויש לומר, שענין זה נרמז בלשון אדה"ז הנ"ל שהנגעים „כשעדיין לא קרא לו שם טמא . . הם אורות עליונים" (ולא כ' „אורות דקדושה" וכיו"ב) — שבזה מרמז, ששרש ענין הנגעים הוא לא רק דינים קשים דקדושה, אלא למעלה יותר — „אורות עליונים", היינו לא רק ענין של אור וגילוי אלקות, אלא עוד זאת — „אורות עליונים", שלמעלה מתחתון, מ־מדידה והגבלה.

[וכן הוא בעבודת האדם, לפי המ־בואר[24] שענין ה„נגע" בעבודה רוחנית הוא „רצוא" בלי „שוב", היינו העבודה ד„כלות הנפש", שהיא התשוקה לצאת ממדידות והגבלות[25] ולידבק באלקות בביטול גמור, ואין זה כפי הכוונה ה־עליונה, שצ"ל העבודה ד„שוב" דוקא, להמשיך אלקות בעולם, ע"י העבודה דתורה ומצוות, נשמה בגוף דוקא.

הרי ששורש ענין הנגע בעבודת האדם היא עבודה נעלית ביותר, „רצוא"

---

20) פרשתנו יג, לח־לט.

21) הגהות הצ"צ ללקו"ת שם (אוה"ת פרשתנו כרך א ע' רנב). לקו"ת פרשתנו כד, א בהגהה (ע"פ ל' הע"ח שם).

22) תו"א ר"פ נח (ט, ג). וראה שם קיז, ג. ועוד.

23) משנה ריש תענית. ובגמ' שם „שיורדין בגבורה".

24) לקו"ת מצורע כה, ב. סהמ"צ להצ"צ שם פ"א בארוכה. וראה גם סה"ש תנש"א ח"ב ע' 492 ואילך.

25) להעיר מתורת לוי יצחק (ע' קסא) דמצורע „הוא בתוהו . . המצורע גי' תה"ר".

וכלות הנפש (שהיא האהבה ד„בכל מאדך", למעלה ממדידה והגבלה)[26], אלא דכאשר אין אח"כ גם ענין ה„שוב", ה"ז לא כפי הכוונה].

ה. ע"פ כהנ"ל יובן גם הטעם שמשיח (ועד"ז ביהמ"ק) נקרא בשם „מצורע"[27], כי ענין הגאולה הוא — היציאה מכל מיצרים וגבולים, תגבורת הקדושה[28], שהיא התגלות האלקות של־מעלה ממדידה והגבלה[29].

וזה גופא בא ע"ז ש„חלינו הוא נשא גו'", שבזה נעשה הבירור והזיכוך היותר אחרון של בני ישראל בעקבתא דמשיחא, ובמילא נעשים כלים להתגלות של „אור־רות עליונים",

וזוכים לקיום היעוד[30] „ולא יכנף עוד מוריך [פי' שלא יתכסה ממך בכנף ו־לבוש[31]] והיו עיניך רואות את מוריך", בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, ותיכף ומיד ממש.

(משיחת ש"פ מצורע תשל"ג)

---

26) ראה בארוכה ד"ה שובה ישראל תרנ"ט (ועוד) בגודל מעלת העבודה ד„רצוא" שמצד קו השמאל דוקא. וראה לקמן הערה 28.

27) עפ"ז יומתק מ"ש באוה"ח (מצורע יד, ח), ד„שתי צפרים חיות טהורות" של טהרת המצורע (מצורע שם, ד) „הם ב' משיחים" (ע"ש באורך) — כי שלימות טהרת המצורע היא — גילוי „מצורע" דקדושה בשרשו הכי עליון, שהוא דרגת „משיח" שנק' „מצורע", כבפנים.

ולהעיר מאוה"ת לנ"ך (ע' צג) — בביאור מחז"ל ד„משיח חיוורא דבי רבי שמו" — ד„משיח שהוא גילוי פנימיות עונג העליון סובל הנגע בכדי שע"י יומשך העונג תלג חיור".

28) ראה לקו"ת קרח (נד, סע"ב ואילך) ש־לעת"ל יהיו הגבורות עיקר (ע"י בירור עולם התהו). ע"ש. וראה גם אוה"ת לנ"ך שם, דזה ש„צ"ל ברוא דסומקא" הוא „כי לע"ל יתעלו הגבורות להיות גבוהים מחסדים כו'". ע"ש. וע"פ המבואר בפנים י"ל שגם ענין זה חלק מענין ה„מצורע" (שורש הגבורות).

29) ולהעיר מחידושי אגדות מהר"ל לסנהד־רין שם (ועד"ז בנצח ישראל ספמ"א), שמשיח נק' מצורע „כי הצרעת היא דבר חוץ למנהגו של עולם . . המשיח יהי' . . חוץ לטבע ומנהגו של עולם". — וראה גם ביאורו בחדא"ג לסנהדרין (קא, ב) „כי המלך דומה לגמרי אל המצורע . . נבדל מן העם" (ומציין לביאורו הנ"ל בנוגע למשיח).

30) ישעי' ל, כ.

31) תניא פל"ו.

תזריע־מצורע

א. תנן במס' נגעים[1]: „חתן שנראה בו נגע נותנין לו שבעת ימי המשתה לו ולביתו ולכסותו, וכן ברגל נותנין לו כל ימות הרגל".

ובגמ'[2] הובאה מחלוקת תנאים במקור הדין, בברייתא: וביום הראות בו[3], יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאי אתה רואה בו, מכאן אמרו חתן שנולד בו נגע נותנין לו ז' ימי המשתה לו ולביתו ולכסותו, וכן ברגל נותנין לו שבעת ימי הרגל[4] דברי רבי יהודה, רבי[5] אומר אינו צריך, הרי הוא אומר[6] וצוה הכהן ופנו את הבית אם ממתינים לו לדבר הרשות כל שכן לדבר מצוה[7] (וממשיך בגמ') מאי בינייהו אמר אביי משמעות דורשין איכא בינייהו ורבא אמר דבר הרשות איכא בינייהו (רבי[8] יהודה דלומד מביום הראות בו ומכאן אמרו חתן ורגל דהיינו מצוה ממתינין לו, אבל לדבר הרשות אין ממתינין לו בטומאה דגופי', ורבי סבר דבדבר רשות נמי ממתינין לו)[9].

ויש לומר, דאליבא דרבא ד„דבר ה־ רשות איכא בינייהו" חלוקים ר' יהודה ורבי בגדרו של דין זה שאין ראיית נגעים בחתן ורגל:

החילוק בין ב' הלימודים (מהכתוב או מק"ו מנגעי בתים) בפשטות הוא: זה ש„ממתינים לו לדבר הרשות" ה"ז רק בגדר „דחי"" (וכפשטות הלשון והענין ד„ממתינים לו לדבר הרשות"), שהתורה חסה על כליו שלא יטמאו (וכלשון רש"י[10] „לא חסה התורה אלא על כלי

---

1) פ"ג מ"ב.

2) מו"ק ז, ב.

3) פרשתנו (תזריע) יג, יד.

4) הובא בפרש"י תזריע שם. ובתו"כ שם בסגנון אחר: „מלמד שנותנים לו שני ימים, שני ימים לביתו ב' ימים לכסותו דברי ר"י", ולרוב המפרשים הכוונה כבגמ' — ראה ראב"ד, קרבן אהרן ועוד לתו"כ שם. רא"ם לפרש"י. אבל ברבינו הלל (לתו"כ) וזית רענן (לי"ש פרשתנו) מפרשים באו"א. וראה לקמן הערה 14. ואכ"מ.

5) כ"ה בגמ' לפנינו. ובר"ש וראי"ש נגעים שם גרסי להיפך „דברי רבי, ר' יהודה אומר". ובר"ח כאן „דברי רבי, ר' יוסי אומר". וראה עד"ז דק"ס מכ"י „דברי רבי, ר' יוסי בר' יהודה אומר". וכ"ה בשיטה על מו"ק לתלמידו של ר"י מפריש. וראה לקמן שוה"ג להערה 11.

6) פרשתנו (מצורע) יד, לו.

7) ועד"ז דעת רבי בתו"כ שם. וכן נקט הרמב"ם בהל' טומאת צרעת פ"ט ה"ח („אם המתינה תורה לדבר הרשות כו'")*. וכ"כ בפיה"מ נגעים שם. וראה משנה למלך הל' טומאת צרעת שם. ועוד. אבל ברע"ב למשנה נגעים שם „דכתיב וביום הראות בו". וראה שם בתוס' אנשי שם.

8) פרש"י מו"ק שם.

9) וראה השקו"ט בהמשך הגמ' ובפרש"י ותוס' שם (ד"ה משמעות, ד"ה דבר הרשות, ושם סד"ה נפקא לי'). וראה בארוכה מפרשי הש"ס מו"ק שם. מפרשי התו"כ שם. ואכ"מ.

10) מצורע שם, ממשנה נגעים פי"ב מ"ה (הובאה לקמן סוף ס"ב). תו"כ שם.

---

*) אבל בערוך השולחן העתיד (סצ"ג אות טז) כ' דהרמב"ם פסק כר"י ולא כרבי, וזה שהביא קרא ד„ופנו את הבית", דרך הרמב"ם כן בכ"מ להביא קרא דמוכח בפשטות אף שלהלכה אינה כן. ואכ"מ.

חרס שאין להם טהרה במקוה"), ולכן[11] נדחית ראיית הנגע („ממתינים") עד שיוציא את כליו, וכ"ש לדבר מצוה שנדחה ראיית הנגע עד לאחרי שבעת ימי המשתה ושבעת ימי הרגל[12]; משא"כ להלימוד מ„וביום הראות בו, יש יום כו' שאי אתה רואה בו" פירושו דהוי דין תורה[13], שימים אלו[14] הופקעו מדין ראיית נגעים[15], והיינו שאין זו דחי' עד לאחרי ימים אלה בלבד — „ממתינים לו" — אלא שבימים אלה לא חל הדין[16] של ראיית הנגע כלל[17].

[ואולי יש לומר יתירה מזו — שיש גם נפק"מ לדינא, דלהטעם ש„ממתינים לו כו'" ה"ז רק היתר, שאפשר לדחות ראיית הנגע עד אחרי הרגל, אבל בדי־עבד אם ראה הכהן את הנגע בימים אלו ופסק עליו טומאה ה"ה טמא[12]: משא"כ להלימוד „יש יום שאי אתה רואה", מכיון

---

11) וראה מל"מ שם פי"ד ה"ד מה שהקשה על דברי הרמב"ם (שם פ"ט) שלמד הדין מק"ו, והרי פסק (פי"ד שם) „וצוה הכהן ופנו את הבית אפילו חבילי עצים וחבילי קנים" שהוא כדעת ר"י (נגעים שם פי"ב), שלדעתו־דין „ופנו" הוא גזירת הכתוב ולא מצד טומאה. ע"ש בארוכה*. וראה מה שתי' בשפת אמת מו"ק שם ח, א ד"ה בגמ' דהא (בסופו), דב' מילי נינהו כו' (אבל ראה רע"ב נגעים שם פי"ב). יד דוד מו"ק שם ז, ב ד"ה רבי אומר. וראה גם משנה אחרונה ותפארת ישראל נגעים שם. ואכ"מ.

12) לכאורה כן משמע מפירוש הרא"ש נגעים פ"ג שם, שביאר הניגוד לשאר כל אדם, דהתם ב"ד כופין אותו דמ"ע היא אבל חתן נותנין לו כו' — דמשמע שרק אין כופין אותו. וראה יד דוד שם ד"ה חתן.

13) בריטב"א לקמן (יד, ב ד"ה והרי כה"ג), דאיסור ראיית נגעים מדרבנן. וראה יד דוד הנ"ל.

14) אבל בלשון התו"כ: וביום מלמד שנותנים לו שני ימים (ולא כל' הברייתא בגמ' „יש יום שאי אתה רואה בו") צ"ע אם אפשר לפרש כבפנים. ובפרט ע"פ פי' הקרבן אהרן לתו"כ שם.

15) היינו הדין ראי' בתחלה*, משא"כ לאחר שנראה נגעו בתחלה ונסגר, שבזה פליגי** ר"מ וחכמים וכן ר"מ ור"י (משנה ובריייתא מו"ק שם ז, א ואילך) אם רואים רק להקל, או — לא להקל ולא להחמיר כיון שאם הוא טמא אינו יכול לשתוק, ו„אם מטמאו נמצא מצערו במועד ורחמנא אמר (פ' ראה טז, יד) ושמחת בחגך" (ל' רש"י במשנה שם).

16) להעיר מלשון הריטב"א שם „איסור ראיית נגעים" (אלא שלדעתו הוא „מדרבנן" כנ"ל). אבל בראי"ם שבהערה 4 אף שכ' „לית לי' רשות לכהן", הרי מדגיש „לטמויי". וביד דוד שם ד"ה רבי אומר מפרש כן דעת הרמב"ם „דבחתן ורגל אין רשאי לראות ואיסורא נמי איכא לכהן לבטלו משמחתו".

17) ועפ"ז אולי יש ליישב קושיית התוס' שם ע"ב ד"ה יש יום „לר"מ למה אינו רואה להקל". וראה מל"מ הל' יו"ט פ"ז הט"ז (ועיי"ש בד"ה ודע דבגמרא). משנה אחרונה נגעים שם פ"ג. מפרשים למו"ק שם.

---

*) ולפי הגי' בר"ש כו' הנ"ל הערה 5 מתאים דב' ההלכות ברמב"ם (בפ"ט ופי"ד) שתיהן אליבא דר"י (במו"ק ובנגעים שם פי"ב). אבל לפ"ז יוקשה ביותר קושיית המל"מ בסתירת ב' המימרות דר"י. ולגי' הר"ח „ר' יוסי" מתורצת קושיית המל"מ. וראה לעיל שוה"ג להערה 7.

*) וכהל' בגמ' „שנולד בו", ובמשנה נגעים שם „שנראה בו" (ועד"ז ברמב"ם שם). וראה משנה אחרונה שם.

) דתיבת „בתחלה" במשנה (מו"ק שם ז, א) — „ר"מ אומר רואין את הנגעים **בתחלה" — ליתא בכמה כת"י. וראה תוי"ט דכ"נ מלשון רש"י ורע"ב דל"ג בתחלה. ע"ש. וראה תוס' רעק"א למשניות שם (ממל"מ) [ולהעיר, שלכמה גי' לא גרסי זה שבגמ' לפנינו „בטהור כ"ע לא פליגי דלא חזי לי'" — ראה דק"ס שם. ועוד]. וראה בהנסמן בהערה 17.

שלא חל דין ראיית נגע בימים אלה, לכן גם אם עבר הכהן וראה את הנגע, אין בה בראי' זו הכח לטמא].

וזהו גם הטעם לכך ש„דבר הרשות איכא בינייהו": אם ילפינן חתן ורגל מק"ו ד„אם ממתינים לו לדבר הרשות כל שכן לדבר מצוה", שזהו רק בגדר „דחוי"", הרי כשם שבנגעי בתים נדחית ראיית הנגע גם בשביל דבר הרשות, כן נדחית גבי טומאה דגופי'; אבל אם זהו דין תורה שימים אלו הופקעו מדין ראיית נגע, מסתבר שדין זה אינו אלא בדבר מצוה, שרק דבר מצוה בכחו ל־הפקיע כל דין ראיית הנגע בימים אלה.

ב. ויש לבאר ב' אופנים אלו ע"ד הדרוש והמוסר, ובהקדם דברי הרמב"ם בסוף הל' טומאת צרעת[18]: „וזה השינוי האמור בבגדים ובבתים שקראתו תורה צרעת בשותפות השם אינו ממנהגו של עולם אלא אות ופלא הי' בישראל כדי להזהירן מלשון הרע שהמספר בלשון הרע משתנות קירות ביתו, אם חזר בו יטהר הבית אם עמד ברשעו עד שהותץ הבית משתנין כלי העור שבביתו כו' ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנין הבגדים שעליו, אם חזר בו יטהרו ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנה עורו ויצטרע ויהי' מובדל ומפורסם לבדו עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים שהוא הליצנות ולשון הרע".

ומדבריו מובן[19], שענין הנגעים הוא ענין של חסד מלמעלה, לטובת האדם ולתועלתו, כדי שע"י הנגעים ישוב מדרכו הרעה. וכמ"ש החינוך „משרשי המצוה[20] שרצה הא־ל בטובו הגדול ל־ייסרנו כאשר ייסר איש את בנו . . מאהבת[21] ה' אותם יודיע מוסרו".

ועוד זאת, שבענין הנגעים רואים את גודל אהבתו של הקב"ה לכאו"א מיש־ראל, גם לרשע, שכדי להזהיר אותו ולהפרישו מדרכו הרעה, משנה הקב"ה סדרי וטבע הבריאה (באופן של „אות ופלא"), עד שרשע זה ישוב מדרכו, „שלא יתעסק בשיחת הרשעים", ושיחתו תהי' כ„שיחת[22] כשרי ישראל"[23].

ויש לומר, שמטעם זה דוקא בדיני נגעים אמרה תורה שיש מצב שמעכב טומאת הנגע עד לאחרי זמן, הן בנגעי בתים, ש„וצוה כהן ופינו את הבית בטרם יבוא הכהן לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר בבית", והן בנגעי אדם, דתחתן נותנין לו כל שבעת ימי המשתה, ללמ־דנו, שהנגעים עצמם באים מצד חסדו של הקב"ה, „כאשר ייסר איש את בנו",

18) ועד"ז בפיה"מ נגעים פי"ב מ"ה. מו"נ ח"ג ספמ"ז.

19) ראה ביאור דברי הרמב"ם שם — לקו"ש חכ"ב ע' 72 ואילך ובהערות שם.

20) מצוה קעב בענין נגעי בגדים.

21) מצוה קעז בענין נגעי בתים.

22) ל' הרמב"ם שם.

23) להעיר ממאור עינים פרשת מצורע בביאור דרשת רז"ל (ערכין טז, א) שבעון לה"ר נגעים באין — „הענין דכתיב בראשית ברא אלקים גו' ודרז"ל בשביל התורה ובשביל ישראל נמצא ישראל הם דבר חשוב מאד לפני הש"י שבשבילם ברא כל העולמות וכל הברואים והש"י מקבל תענוג מכל א' מישראל אפילו מרשע גדול כפלח הרמון רקתך אפילו ריקנים שבך מלאים מצות כרימון (עירובין יט, א) וכשמדבר להי"ר על א' מישראל אפילו כשאומר אמת הוא מבטל תענוג הבורא ית' כביכול ומביא בו מדת עצבות כביכול כאמור ויתעצב על לבו ומהפך מעונג לנגע לכן שכרו מדה כנגד מדה נגעים באים עליו".

ולכן במצב מסויים מעכבים את הטומ־אה.

וגם ענין זה (כמו כללות ה„חסד" שבנגעים) עושה הקב"ה גם עם איש זה שסיפר בלשון הרע עד שנשתנו קירות ביתו, שגם על ממונו חסה התורה, וכ־מודגש במשנה[24] (בדין ד„ופנו את ה־בית") „על מה חסה התורה על כלי חרסו כו' אם כך חסה התורה על ממונו הבזוי כו' אם כך על של רשע ק"ו על של צדיק"[25].

ג. עפ"ז יש לומר, ששני האופנים הנ"ל — הפקעת דין ראיית נגע מפני „דבר מצוה" (הנלמד מ„וביום הראות בו . . יש יום שאי אתה רואה"), או דחיית ראיית הנגע אפילו לדבר הרשות — מורים על ב' סוגי מעלות של איש ישראל שאי אפשר שיבטלו (שלכן נמ־צאות הם אפילו במי שנענש בנגעים, שזה מורה על מצבו הירוד ביותר כנ"ל).

ביאור הענין:

בזה ש„חסה התורה על ממונו הבזוי . . של רשע" ניכרת מעלתו של כל איש ישראל, שכ"כ חביב הוא לפני הקב"ה, עד שהתורה חסה לא רק עליו (על גופו ונפשו), אלא על כל דבר שלו, אפילו „ממונו הבזוי", דעם היות שזהו רק „דבר הרשות" (שאינו בשביל מצוה וקיום ציוויו של הקב"ה, רק להנאתו של איש זה), מ"מ, להיותו ממון של איש ישראל, הרי התורה חסה עליו וכמאמר[26] „התורה חסה על ממונן של ישראל" (ואע"פ ש־חטא ישראל הוא[27]).

וזה שמפקיעים דין ראיית נגע מפני „דבר מצוה" של זה שנראה בו נגע — מורה על מעלת מעשה המצוה של איש ישראל, שגם „דבר מצוה" של מי שנראה בו נגע, שעמד ברשעו כ"כ, עד שלא התחרט גם לאחרי שנשתנו קירות ביתו וגם נשתנו בגדיו, ויש צורך שישתנה עור גופו, מ"מ יש בכחו של „דבר מצוה" שלו להפקיע דין ראיית נגע.

ויש בזה מה שאין בזה:

זה ש„חסה התורה על ממונו הבזוי . . של רשע" קשור עם מעלתו של איש ישראל מצד שם וענין ישראל, דלהיות שישראל „אע"פ שחטא ישראל הוא", דגם איש רשע לא נפקע ממנו שם „ישראל", ולכן אין נפק"מ באיזה ענין מדובר, דאפילו ב„ממונו הבזוי" ושמש־תמש בו רק ל„דבר הרשות", הקב"ה חס עליו (להיותו בבעלות איש ישראל).

וזה שמפקיעים דין ראיית נגעים מפני „דבר מצוה" של המנוגע, ה"ז מורה על גודל קדושת מעשה המצות שלו, שמחמת קדושת המצוה א"א שיחול דין טומאת נגעים[28]. דהגם שעושה מעשי רשע ומפריד עצמו מכל דבר שבקדושה ו־לכאורה אינו שייך (במצבו זה) לענין של קדושה גלוי' [דאע"פ ש„ישראל הוא", הרי יש מקום לומר שאין זה מספיק שיהי' אצלו ענין של קדושת המצוות

24) נגעים פי"ב שם.

25) ועד"ז בתו"כ מצורע שם: וכי מה מטמא בנגעים הרשעים או הצדיקים הוי אומר הרשעים אם כך חסה כו' אם כך על של רשע כו'.

26) ר"ה כו, א (וראה פרש"י שם). וש"נ.

27) סנהדרין מד, א.

28) להעיר מתורת לוי"צ (ע' שנח ואילך) בפי' דעת ר"י (נגעים פי"ג מי"א) במצורע שנכנס לבית חבירו שהכלים טמאים רק אם שהה כדי הדלקת הנר. וראה לקו"ש חי"ז ע' 141 ואילך.

בגלוי[29]] — מ״מ זה מחדש הלימוד מ„וב־יום הראות בו . . יש יום שאי אתה רואה״, שלא זו בלבד שלא נפקע מאיש זה שם ישראל, אלא עוד זאת[30], ש„דבר מצוה״[31] שלו בכחו[32] להפקיע דין ראיית נגעים (וטומאתם).

וזהו גם הביאור הפנימי בפלוגתת ר׳ יהודה ורבי בנוגע לחתן ורגל — דפליגי איזו מעלה מהנ״ל גדולה יותר:

רבי ס״ל שהמעלה הראשונה הנ״ל — זה שהתורה חסה גם על ממונו הבזוי של רשע, שזהו מצד שמו „ישראל״ — היא נעלית יותר, ולכן ס״ל, שזהו הטעם להדין שנותנין לחתן ז׳ ימים, ש„ממתינים לו״, היינו שדוחים ראיית הנגע מצד חביבותו של איש ישראל; וזהו גם הק״ו שלו, „אם ממתינים לו לדבר הרשות כל שכן לדבר מצוה״ — דאם חביבותם של ישראל מועלת לדחות ראיית הנגע בשביל דברי רשות של ישראל, כל שכן בענין של מצוה;

ורבי יהודה ס״ל, שזה שגם מעשה המצוה של המנוגע יש בו קדושה כדי להפקיע דין ראיית הנגע היא מעלה גדולה יותר — ולכן ס״ל שזהו חידוש התורה בדין „חתן . . נותנין לו ז׳ ימי המשתה״.

(משיחת ליל כ״ט אלול, ערב ראש השנה, תשמ״ו)

---

29) ראה באר היטב או״ח סתקע״א סק״א (הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד סוס״ג) — דכל המעשים (מצות) שאדם עושה ותורה שלומד בעודו רשע בעו״ה מוסיף כח בקליפות עד שחוזר בתשובה ומוציא מהקליפה. ובהל׳ ת״ת שם, דכיון שלא ידח ממנו נדח (שאזי מוציא מהקליפה כל התורה ומצות וחוזרים לקדושה בחזרתו) לפיכך אין לו למנוע מלעסוק לעולם.

30) ומכ״ש ממ״ש הרמב״ם (אגרת השמד (אות ד׳ ד״ה והמין הרביעי). אגרת תימן (ספ״א)) לענין ירבעם בן נבט, אף שהוא יוצא מהכלל ד„כל ישראל יש להם חלק לעוה״ב״ (סנהדרין ר״פ חלק).

31) ראה הל׳ ת״ת שם, שגם להדיעה ד(הא דלעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה הוא רק כשמקיים המצות אבל) אם אינו מקיים מה שלומד נקרא רשע ועליו אמר הכתוב ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי — ה״ז רק בלימוד התורה, משא״כ במצוה לכו״ע ובכל אופן צריך לקיים מצות — ראה קו״א שם סק״א.

32) והרי מזה שגם רשע שמוסיף כח בקליפות נצטווה ומחוייב לקיים מצות ה׳ (ראה הערות שלפנ״ז), שמצוה הוא לשון צוותא וחיבור (לקו״ת בחוקותי מה, ג. דרך חיים שער התפלה (נב, סע״ב). סה״מ תרח״ץ ע׳ נב. סה״מ הש״ת ע׳ 72 ואילך. ועוד), מוכח גם שבדבר מצוה שלו ישנה קדושת המצות. ויתירה מזו: קדושת המצוה מכניסה את האדם ברשות הקדושה, צוותא ו־חיבור עם הבורא. ולהעיר ממשנ״ת כמ״פ בפי׳ מחז״ל „מתוך שלא לשמה בא לשמה״, שב„תוך״ ופנימיות כל איש ישראל ישנה כוונה לשמה (כפס״ד הרמב״ם (הל׳ גירושין ספ״ב) שכל איש ישראל רוצה לקיים כל המצות), והיינו דלא רק שהמעשה נעשה כתיקונו (ראה קו״א שם), אלא שיש בזה (עכ״פ בהעלם ובפנימיות) גם הכוונה „לשמה״. וראה לקו״ש ח״כ ע׳ 50. ועוד.

מצורע

א. בדיני טומאת זב (שבסוף פרשתנו) מצינו ג' אופנים — בעל ראי' אחת, בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות: בעל ראי' אחת „הרי הוא כבעל קרי טמא טומאת ערב"[1]; בעל שתי ראיות[2] טמא טומאת שבעה (וטומאתו חמורה שמטמא גם משכב ומושב, וצריך „מים חיים"[3]); ובעל שלש ראיות[4] — נוסף על טומאתו צריך גם להביא קרבן לכשיטהר לכפרה.

ובפשטות נראה שהחילוק בחומר ה־טומאה בין ג' אופנים אלו תלוי רק ב־כמות הראיות, דכל ראי' נוספת מוסיפה בחומר הטומאה.

אבל מצינו שיש הבדל ביניהם גם באופן הראיות: בעל ראי' אחת טמא אפילו כשראה באונס[5] (כדין טומאת קרי שהיא גם באונס); משא"כ בעל שתי ראיות אינו טמא אלא אם ראה ראי' שני' ברצון, אבל אם ראי' שני' היתה באונס אינו טמא טומאת שבעה[6]; ובעל שלש ראיות חייב להביא קרבן אפילו אם היתה ראי' שלישית מחמת אונס[7].

וטעמא בעי, שדין בעל ראי' אחת ודין בעל שלש ראיות שווים, שהוא אפילו באונס, ודוקא בעל שתי ראיות הוא רק ברצון[8].

זאת ועוד: בנוגע לראי' ראשונה גופא יש חילוק בין בעל ראי' אחת, בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות: בעל ראי' אחת טמא אפילו אם היא באונס כנ"ל; וכן בעל שתי ראיות — טמא (בטומאה חמורה) גם אם הראי' הראשונה היתה באונס[9] (ורק ראי' שני' צ"ל ברצון);

---

1) רש"י סוף פרשתנו (טו, לב), מתו"כ שם. נדה לה, א־ב. ועוד. רמב"ם הל' מחוסרי כפרה פ"ב ה"ו.

2) מגילה ח, א. ועוד. תו"כ פרשתנו (טו, ג. שם יג. טו. וראה שם סוף פרשתנו. ועוד). רש"י פרשתנו (טו, ג). רמב"ם שם.

3) פרשתנו טו, יג. מקואות פ"א מ"ח. משנה ריש זבים. רמב"ם הל' מקואות פ"א ה"ה [משא"כ בעל ראי' אחת שטמא כבעל קרי א"צ מים חיים (ראה זבים שם. תו"כ סוף פרשתנו. רמב"ם הל' מחוסרי כפרה שם. ועוד)].

4) נדה לה, א. רמב"ם שם.

5) שלכן בודקין את הזב כו' (זבים פ"ב מ"ב). — וראה נדה שם. תו"כ פרשתנו טו, ג. ועוד. רמב"ם שם ה"ה.

6) דעת חכמים במשנה זבים שם (וראה נדה שם). רמב"ם שם.

7) אף שבנדה שם הובאו ע"ז לימודים [„מה ש"ז מטמא באונס אף ראי' ראשונה כו'": ראי' הב' — „מבשרו ולא מחמת אונסו": ראי' הג' — „אקשי' רחמנא לנקבה" (יש לו דין נקבה שמטמאה באונס — רש"י שם ד"ה זב חדא)] — מ"מ מסתבר שיש גם טעם לדבר.

ולהעיר מרש"י נזיר* (סה, ב (במשנה). וכ"ה ברע"ב נזיר וזבים שם) דזה שמשנזקק לזיבה גם אונסו מטמא הוא לפי „שרגלים לדבר שלא בא מחמת אונסו אלא מחמת זיבה ממש" (וראה תוי"ט נזיר שם סד"ה שרגלים לדבר). — וראה לקמן הערה 12.

8) ראה נדה שם „מאי לאו לטומאה לא ל־קרבן". רש"י ותוס' שם. רמב"ם שם.

9) ראה שד"ח כרך ט' כללי הפוסקים ס"ח אות ה' — אם הפירוש לנזיר הוא מרש"י.

משא"כ בעל שלש ראיות אינו חייב בקרבן אא"כ היתה הרא' הראשונה (כמו השני') ברצון[9] [וכמבואר בגמ'[10], דזה ששנינו (במשנה[10]) „ראה ראי' ראשונה בודקין אותו" (אם היתה באונס) — אף שבעל ראי' אחת טמא גם באונס, ולמאי נפק"מ בדיקה זו — הוא „לקרבן", „דאי קמייתא באונס לא מצטרפא לשלש לחייבו קרבן"[11]].

וצריך ביאור, מדוע הרא' השלישית דבעל שלש ראיות מחייבת קרבן גם אם היא מחמת אונס [דלא כבעל שתי ראיות, דרא' שני' צ"ל ברצון דוקא, כנ"ל]; ול־איך — הרא' הראשונה שלו (משלש ה־ראיות) צ"ל ברצון דוקא[12] [דלא כבעל שתי ראיות, דגם אם הראשונה באונס, טמא בראי' שני' (כשהיא ברצון)].

ב. ויובן זה ע"פ ביאור שלשת אופנים אלה בעבודה רוחנית:

ענין ה„זוב" הוא חולי, כמבואר ב־רמב"ם[13], דיש טומאה היוצאת מהגוף באופן טבעי[14], אבל זוב הוא הטומאה היוצאת מצד חולי.

והחילוק בעבודה בין שני אופנים אלו: הטומאה היוצאת מגוף האדם מורה על הרע שיש באדם, שיש בו שתי חלוקות[15]: א) רע טבעי הנמצא בו מצד עצם הבריאה, שכך נברא האדם שנשמתו הקדושה מלובשת בגוף גשמי וחומרי, עם יצר הרע (כמ"ש*[15] „כי יצר לב האדם רע מנעוריו") — כדי שיהי' ענין הבחירה; ב) רע שלא ע"פ טבע הרגיל, שהוא כמו חולי — שע"ז ארז"ל[16] „חולי זה יצר הרע" — הרע שנתוסף בהאדם ע"י החטא.

והנה ב„רע" זה גופא שנתוסף ע"י החטא — יש ב' ענינים: א) ע"י חטא עץ הדעת נתוסף רע בכל בני אדם, והוא „זוהמת" הנחש שניתנה בחוה (כמחז"ל[17] „הטיל בה זוהמא") ועל ידה — בכל בני אדם. ב) זה שהאדם מגרה יצרו עליו, שע"ז נתוסף אצלו רע, יותר ממדת הרע שיש בו מצד חטא עה"ד.

---

9) נדה שם.

10) זבים שם.

11) ל' רש"י נדה שם.

12) ע"פ פרש"י (ורע"ב) הנ"ל (הערה 7) שה־טעם שמטמא באונס הוא לפי „שרגלים לדבר שלא בא מחמת אונסו אלא מחמת זיבה ממש", י"ל שזהו דוקא לאחרי שראה ב' פעמים שלא מחמת אונס.

אבל בר"ש זבים שם (ד"ה אונסו וספיקו — הובא בתוי"ט נזיר שם) דלשון המשנה „שרגלים לדבר" קאי רק על „ספיקו" ולא על „אונסו" (ודין אונסו הוא לימוד מקרא).

13) הל' מחוסרי כפרה שם בריש הפרק. פיה"מ זבים שם. וכ"ה ברמב"ן עה"ת פרשתנו (טו, יא).

14) ראה רמב"ן שם „וטעם טומאת ש"ז אע"פ שהוא בטבע התולדה כו'".

15) בכל הבא לקמן — ראה אור החמה לסבא דמשפטים (זח"ב צו, ב) מ„הרח"ו". וכן בזהר הרקיע לשם (סט, א ואילך).

*15) נח ח, כא.

16) ויק"ר פרשתנו (פט"ו, ח). ירושלמי שבת פי"ד ה"ג. — וראה ד"ה והסיר גו' וד"ה חמשים שערי בינה תרנ"ג (בסה"מ תרנ"ג ע' רסא, ע' ער ואילך (ס' השיחות תש"ג ע' 202 ואילך)). קונטרס עץ החיים פ"ג. ועוד.

17) שבת קמו, רע"א. וש"נ. — ואף ש„ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן" (שבת שם) — הרי ע"י חטא העגל חזרה (זח"א נב, ב. קכו, ב. ח"ב קצג, סע"ב) [אף שלא חזרה לגמרי — ראה לקו"ש חכ"א ע' 151 הערה 52. וש"נ].

ויש לומר, שזהו החילוק בין בעל ראי' אחת ובעל שתי ראיות: בעל ראי' אחת מרמז על הרע („חולי") שניתן בכל בני אדם ע"י חטא עה"ד[18], ובעל שתי ראיות הוא הרע שנתוסף בהאדם ע"י שמגרה יצרו עליו.

ועפ"ז מובן גם הטעם שבעל ראי' אחת טמא אפילו באונס ואילו בעל שתי ראיות אינו טמא אא"כ הראי' (השנית) היא ברצון:

הרע הנמצא באדם מצד זוהמת הנחש אינו ברצונו ובחירתו, ואין בידו לבטלו. וכמו שמבאר אדמו"ר הזקן[19] הא שאמרו חז"ל[20] „ד' מתו בעטיו של נחש", שלא הי' בהם שום חטא[21] ומתו רק מפני חטא עץ הדעת (שהי' בסיבת עצת הנחש) — שאין זה רק (כפשטות הענין) שמתו מפני ש„נגזרה גזירת מיתה על כל תולדותיו של אדם הראשון"[22], אלא לפי שע"י חטא עץ הדעת ניתנה „זוהמא" בכל אדם (כנ"ל), ולכן, „אע"פ[23] שהם צדיקים גמורים מ"מ נשאר בם עדיין איזה שמץ מזוהמת הנחש שלא יכלו להסירו מכל וכל" (וכיון שיש בהם טומאה וזוהמא, לכן יש בהם ענין המיתה[24]).

וזהו התוכן הפנימי של טומאת „בעל ראי' אחת", ד„מהו תורתו — ואשר תצא ממנו גו', הרי הוא כבעל קרי טמא טומאת ערב"[1] — אע"פ שגם זב בעל ראי' אחת הוא ענין של חולי:

כיון שזוהמת הנחש נמצאת בכל אדם באופן שאינו יכול להסירה מכל וכל, לכן יש ענינים של רע וטומאה הבאים על האדם שלא ברצונו ואינו יכול למנוע א"ע מהם[25]. וכיון שמקורו של רע זה הוא מזוהמת הנחש שיש בו בטבע בריאתו ואין זה ברצונו ובחירתו להסירו מכל וכל, לכן ה"ז כמו טומאת קרי ולא כטומאה חמורה דזב.

ונמצא, שב' הקצוות בטומאת בעל ראי' אחת — מחד גיסא היא טומאה קלה (רק טומאת ערב ואינו מטמא מושב ומשכב), ולאידך הטומאה היא אפילו כשהראי' היא באונס — הם מאותה הסיבה: הטומאה היא גם באונס, כי גדרה של טומאה זו קשור עם הרע שאינו תלוי ברצון ובחירת האדם[26],

---

18) ראה בכתהאריז"ל הנ"ל הערה 15 (הובא ג"כ בקיצור באהבת איתן לע"י שבת נה, ב), שצריכים שישלוט היצה"ר עליהם פעם אחת כדי שיהיו בעלי בחירה. ע"ש באורך.

19) תו"א ס"פ משפטים. ועד"ז הוא בכתבי האריז"ל שם.

20) שבת נה, ב. ב"ב יז, א.

21) ראה תוד"ה ארבעה שבת שם.

22) ל' רש"י ב"ב שם.

23) ל' התו"א שם.

24) וידוע ג"כ הספד האריז"ל על הרמ"ק עה"פ (תצא כא, כב) „וכי יהי' באיש חטא משפט מות . . ותלית אותו על עץ" (חטא עץ הדעת) — נת' בלקו"ש חכ"ד (ע' 132 ואילך. וש"נ). וע"ש, שענין זה הוא למעלה מהא ד„ד' מתו בעטיו של נחש".

25) כמחז"ל (ויק"ר פי"ד, ה) עה"פ (תהלים נא, ז) „הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי", שקאי על ישי אבי דוד (ע"ש) — אף שהוא מהארבעה שמתו בעטיו של נחש. ועכצ"ל שאין זה חטא כפשוטו, התלוי בבחירתו כו', אלא רק תוצאה מזוהמת הנחש כו'. וכמבואר בכתהאריז"ל שם (ושם, שלא נק' רק „חטא" דהיינו מל' חסרון לבד, וגם — רק שוגג).

26) ע"פ המבואר בפנים יומתק ל' חז"ל (נדה שם. וש"נ) „מבשרו ולא מחמת אונסו" (וכן במשנה נזיר וזבים שם „אונסו") — דלכאורה אינו ענין של רצון או אונס, אלא אם הזיבה היא מחמת עצמה

ומטעם זה גופא טמא רק בטומאה קלה (טומאת ערב כו').

וכ"ז בבעל ראי' אחת, אבל זב בעל שתי ראיות, היינו, שמגרה את יצרו עליו יותר מהרע הטבעי (שאינו יכול להסירו מכל וכל), הרי טומאה זו היא רק כש־הראי' אינה באונס[27], ואזי טמא בטומאה חמורה, טומאת שבעה כו'.

ג. ויש לומר, שענין בעל שלש ראיות הוא — שהוחזק בטומאה, והיינו שגירה יצרו על עצמו כ"כ עד שהרע נקבע בו באופן של „חזקה".

וזהו גם הטעם שדין זה הוא גם אם ראי' השלישית היא מחמת אונס, דיש לומר, שזהו ע"ד מ"ש הרמב"ם[28] ד„אפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים רבים עד שיתן הדין לפני דיין האמת שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו" [וכמו שמבאר שם בארוכה לענין פרעה, דזה שחיזק ה' את לב פרעה אינו סתירה ל„עיקר גדול"[29] דבחירה חפשית, „לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל כו' נתן הדין למנוע התשובה ממנו כו"].

וכמבואר בספרים[30] בענין „ממשלת זדים", דכאשר האדם משקיע את עצמו הרבה בעניני רע ר"ל, אזי נכנע תחת ממשלת הרע, דגם כאשר רוצה כבר לי־פטר מממשלת הרע אין ביכולתו להתגבר על הרע, ו„נאנס" לעשות את רצון ה־יצה"ר.

ולכן אף שראי' זו היא באונס, הרי כיון שתחילתו ברצון[31], נענש גם על האונס הבא אח"כ, כיון שהוא גרם לאונס זה ע"י פשיעתו בתחילה.

ועפ"ז מובן בפשטות זה שבעל שלש ראיות אינו חייב קרבן אלא א"כ ב' ראיות הראשונות (כולל הראי' הא') היו ברצון [דלא כבעל שתי ראיות, שטמא טומאת שבעה גם אם ראי' ראשונה היתה באונס] — כי ענין זה, שהאדם הוחזק בטומאה עד כ"כ שכבר הוא בגדר אנוס תחת יצרו (ומענישים אותו גם ע"ז) הוא רק אם „עבר ושנה"[32], ב' ראיות

או מחמת דבר אחר (ז' הדברים שבודקין את הזב)*. ובתו"כ (פרשתנו טו, ב) „מבשרו . . ולא מחמת דבר אחר" —

אלא לפי שתוכן הפנימי דטומאה זו הוא הרע שיש באדם שלא ברצונו ובחירתו, אונס כפשוטו, ומזה נשתלשל אח"כ מענין זה בהלכה, שטומאה זו היא גם אם באה „מחמת דבר אחר".

27) אף שבפשטות ההלכה, גם כשהראי' אינה „באונס" (אלא מחמת עצמה) אין זה מצד רצון האדם — הרי בפנימיות הענינים זהו הרע שבא ברצון האדם, וכנ"ל הערה הקודמת.

28) הל' תשובה פ"ו ה"ג. וראה גם בשמונה פרקים שלו פ"ח.

29) ל' הרמב"ם הל' תשובה שם פ"ה ה"ג.

30) ראה דרך חיים לאדמו"ר האמצעי (ו, ג ואילך). ועוד.

31) כדין תחילתו בפשיעה וסופו באונס (ב"מ מב, א. רמב"ם הל' נזקי ממון פ"ב הט"ו. הל' שכירות פ"א ה"ד). — וראה לקו"ש ח"י ע' 64 הערה 43.

32) יומא פו, ב (וש"נ). וראה שם (פז, א) שזהו דיוק ל' המשנה (שם פה, ב) „האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב" — „תרי זימני", כי אז נעשה לו כהיתר, ובמילא „אין מספיקין בידו לעשות תשו־בה" (ענין ה„אונס").

---

*) ולהעיר מפיה"מ להרמב"ם זבים שם (וראה גם הל' מחוסרי כפרה שם ה"ב) שפי' „לאונסו" (שבמשנה שם) „כגון שיוכה על גביו או יפחד כו'".

ברצון, משא"כ אם רק ראי' אחת היתה ברצון, אף שטמא בטומאת שבעה, אין לו הגדר ד„בעל ג' ראיות".

וזהו חידוש התורה, דגם זה שהוא „בעל שלש ראיות" יש לו תקנה, שעל ידי שמביא קרבן ה"ז מכפר עליו, ושב ורפא לו.

ד. והנה יש גירסא במשנה[33] „ראה ראי' ראשונה בודקין אותו בשני'" (ולא „בודקין אותו", דקאי על פעם הראשונה עצמה) — ולפי גירסא זו אולי הפי' שראי' ראשונה א"צ בדיקה, ומשמע, שלעולם ראי' ראשונה אפ"ל באונס, גם לענין קרבן דבעל שלש ראיות.

והנה אף שלהלכה לא נקטינן כן, וכמפורש בגמ'[9] שבודקין ראי' ראשונה „לקרבן", מ"מ כיון ש„אלו ואלו דברי אלקים חיים"[34] מובן, שגם גירסא זו — דבבעל שלש ראיות, ראי' ראשונה ושלי־שית הן גם באונס, ורק ראי' אמצעית צ"ל ברצון — יש בה הוראה ולימוד בעבודת האדם.

והביאור בזה: לפי גירסא זו, הרמז בעבודה מהדין דבעל שלש ראיות שחייב קרבן גם כשהראי' הראשונה והאחרונה היא באונס, הוא באופן הפכי מהביאור דלעיל — דזה שחייב קרבן אפילו באונס אינו ענין של עונש על מעשיו הרעים שלפנ"ז, אלא אדרבה, היא תוצאה מזה שהתעלה במדריגתו.

ובהקדם המבואר[35] בענין „וחטאתי נגדי תמיד"[36], דאע"פ שכשאדם עושה תשובה מוחלין לו במחילה גמורה, „ואין מזכירין לו דבר וחצי דבר"[37] ממעשיו הקודמים, מ"מ, ככל שהאדם מתעלה יותר בעבודתו לקונו, צריך לעשות תשובה באופן נעלה יותר, ועוד זאת, שאז צריך לעשות תשובה גם על ענינים הנחשבים לחטא וחסרון רק בדקות דדקות, ועד שבדרגתו הקודמת לא היו נחשבים לעון.

[וכמבואר בכתבי האריז"ל[38] ד„בכל עת שמעלין נשמת האדם למעלה ממדרגתה מענשין אותו על עבירות קלות כפי ערך עליות המדריגה ההיא", וכמסופר שם אודות „נשמת צדיק חכם גדול שהיו דנין אותו כשהיו רוצין להעלותו למדריגה העליונה גדולה, והיו מענישין אותו על שפעם א' הי' מכוין בקדושת ובא לציון באומרו לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה ואז ע"י אותו כוונה שכח והסיח דעתו מן התפילין"].

והוא ע"ד הדין[39], דת"ח שנמצא רבב על בגדו ה"ז חוצץ, והיינו דאותו הרבב שאצל עם הארץ אינו חציצה, הנה כאשר הע"ה נתעלה ממדריגתו ונעשה ת"ח, שוב אותו הרבב חוצץ.

וזהו הרמז (לגירסא זו) בדין דבעל שלש ראיות שחייב קרבן על ראי' אחרונה מחמת אונס:

מעשה זה (הנרמז בראי' השלישית) שעליו צריך להביא קרבן נחשב אצלו

---

33) ראה שינויי נוסחאות עה"ג במשניות זבים שם. נוסח המשנה בפיה"מ להרמב"ם הוצאת קאפח זבים שם.

34) עירובין יג, ב.

35) תניא פכ"ט (לו, ב).

36) תהלים נא, ה.

37) ל' אדה"ז בתניא אגה"ת רפ"ב.

38) פע"ח שער התפילין פ"י (וראה בהגהה שם). וכן בשער הגלגולים הקדמה כב.

39) שבת קיד, א. ע"ש.

אונס, כי במצבו הקודם (כשעשה מעשה זה) לא נחשב מעשה זה דבר שצריך כפרה עליו: ורק אח"כ כשעשה תשובה ונתעלה למדריגה עליונה יותר, אזי צריך כפרה על אותו המעשה (אף שעתה ה"ז בגדר אונס).

ולפ"ז מובן הטעם הפנימי של שיטה זו, שגם אם הראי' הראשונה היתה באונס מצטרף לחייבו קרבן, כי אין הרמז בכפרה זו למי ש„עבר ושנה" (כביאור דלעיל), אלא אדרבה, למי שעשה תשובה על מעשיו הרעים, דלאחרי שעשה תשובה על זדונותיו (ראי' שני' ברצון), הרי בעלייתו למדריגה עליונה יותר, צריך כפרה גם על מעשה של חסרון מועט וזעיר (ראי' באונס):

וע"י הבאת קרבן — „וכפר עליו הכהן לפני ה'"[40] גם על „אונס" זה, עד לכפרה שלימה, „שיהי'"[41] לרצון לפני ה' ומרוצה וחביב לפניו ית' כקודם החטא להיות נחת רוח לקונו מעבודתו".

(משיחת ש"פ מצורע תשכ"ה)

---

40) פרשתנו טו, טו.

41) ל' אדה"ז באגה"ת פ"ב.

אחרי

א. כותב הרמב"ם בסוף הל' שחיטה[1] (וסיום ספר קדושה) בדיני כיסוי הדם: „וכשמכסה לא יכסה ברגלו אלא בידו או בסכין או בכלי כדי שלא ינהוג בו מנהג בזיון ויהיו מצות בזויות עליו".

ומקורו בברייתא[2] — „ושפך וכסה[3], במה ששפך (בידו. רש"י) בו יכסה, שלא יכסנו ברגל, שלא יהיו מצות בזויות עליו".

והנה הרמב"ם שינה מל' הברייתא: (א) פתח בהאיסור — „לא יכסה ברגלו" (ולא כבברייתא שהתחלה היא „במה ששפך בו יכסה"), (ב) השמיט הלימוד „ושפך וכסה"[4], (ג) פירט „בידו או בסכין או בכלי".

ויש לבאר זה ע"פ מ"ש הב"ח[5] „דעיקר הקפידא הוא דוקא שלא יכסנו ברגל שהוא דרך בזיון אבל כל שאינו דרך בזיון כגון בסכין או בכלי אחר או בקיסם שפיר דמי מאחר שעושה כן בידו . . ועכשיו נוהגין לכסות ביד הסכין[6] וכן משמע בסמ"ג[7] דעיקר המצוה לכסות בסכין ששפך".

ונ"ל, שלדעת הסמ"ג (לפי' הב"ח) כוונת הציווי היא החיוב לכסות במה ששפך[8], ועפ"ז נמצא, דהא דנתמעט רגל מכיסוי הדם הוא בעיקר לפי שאינו בכלל „במה ששפך בו יכסה", אלא שאח"כ מוסיף בברייתא עוד ענין (טעם הדבר?), שבכיסוי ברגלים יש משום ביזוי מצות.

[ולכאורה יש לדייק כן מנוסח הברייתא:

---

1) פי"ד הט"ז.

2) חולין פז, א. שבת כב, א. תו"כ פרשתנו (אחרי) יז, יג.

3) פרשתנו שם (ושם: וכסהו. — ולהעיר מהגירסא שהובאה בדק"ס שבת שם, שבתחלה נעתק בברייתא ל' הכתוב „ושפך את דמו וכסהו בעפר", ואח"כ ממשיך „ושפך וכסה במה כו'". וראה של"ה רמ, א).

4) ובפרט שבהלכה שלפנ"ז, בדין „ומי ששחט הוא יכסה", מביא הלימוד „שנאמר ושפך וכסהו בעפר" (ראה חולין ותו"כ שם „ושפך וכסה — מי ששפך יכסה").

5) לטו"ד סכ"ח ד"ה ומכסה בידו.

---

*) כ"ה ברמב"ם מהדורת פרענקל (ע"פ כת"י, כמה דפוסים ועוד). — ובדפוסים הנפוצים לא הובא „ושפך".

6) ראה דרכי תשובה לשו"ע יו"ד שם סעיף ו אות מז. וש"נ.

7) מ"ע סד — „ושפך וכסה במה ששפך יכסה וזהו בסכין". וראה הערה הבאה.

8) ומה שמותרים לכסות גם „בקיסם" (סמ"ג שם) הוא „מאחר שעושה כן בידו" (ב"ח שם), ובמילא ה"ז בכלל „במה ששפך".

וי"ל שגם לדעת רש"י העיקר הוא החיוב לכסות „במה ששפך", אלא שמפרש דהיינו „ידו" (ולא הסכין). וראה דברי חמודות לרא"ש חולין שם (אות כד).

וראה דרכי תשובה שם (אות מו) משו"ת מור ואהלות, שקו"ט אי הוי החיוב לכסות באותו היד ששחט בה דוקא או דלא הוי הקפידא רק שלא יכסה ברגל. ובראש יוסף שבת שם ש„לאו דוקא יד אלא לאפוקי רגל דרך ביזוי, ובמרפיקו וכדומה שרי".

9) ראה לקמן הערה 16.

תא בתו"כ[10] „במה ששפך בו יכסה, לא יכסנו ברגל שלא יהו מצוות בזויות עליו" (דלא כלשון הברייתא בגמרא „שלא[11] יכסנו ברגל") — דמשמע שהאי־סור לכסות ברגל שלא יהיו מצות בזויות עליו הוא ענין נוסף].

וזהו שמדייק הרמב"ם ומתחיל „וכש־מכסה לא יכסה ברגלו" — להוציא משי־טה זו, ולהשמיענו, שעיקר דין זה בא לשלול כיסוי ברגל שהוא „דרך בזיון"[12].

ולכן (א) השמיט הלימוד ד„ושפך וכסה", שנותן מקום לטעות שיש חיוב לכסות „במה ששפך" דוקא, (ב) מפרט „בידו או בסכין או בכלי", להדגיש שעיקר הקפי־דא הוא שלא יכסה ברגל[13] שלא יהיו מצות בזויות עליו.

ומקורו של הרמב"ם, י"ל, הוא ממ"ש בגמרא[14] „אבוהון דכולהו דם" — שכיסוי הדם הוא המקור שממנו למדים האיסור דביזוי מצוה בכל המצות כולן. ומשמע מזה, שכל כוונת הכתוב והלימוד מק־רא[15] ד„ושפך וכסה" הוא רק לאסור ביזוי מצוה[16].

---

10) פרשתנו שם.

11) וראה רש"י חולין שם „שלא יכסנו ברגל גרסינן". — ברא"ש שם „ולא", אבל בב"ח שם הגי' „שלא".

12) כ"ה לשון הטור יו"ד שם — „לא ברגלו שהוא דרך בזיון ומראה שהמצות בזויות עליו".

אבל להעיר שברמב"ם הלשון „כדי* שלא ינהוג בו מנהג בזיון ויהיו המצות בזויות עליו". ומשמע, שעצם הכיסוי ברגל אינו דרך בזיון, אלא שמזה יכול לבוא אח"כ ש„ינהוג בו מנהג בזיון ו(אז) יהיו מצות בזויות עליו" [ובפרט שבברייתא נאמר בקיצור „שלא** יהיו המצות בזויות עליו", והרמב"ם מוסיף „כדי . . בזיון" (שלכאורה הוא כפל לשון)].

ואולי י"ל, שלדעת הרמב"ם, כיסוי דם ברגל אינו „דרך בזיון", כי פעולה כזו (כיסוי דם בעפר על האדמה) נעשית ע"ד הרגיל ע"י הרגל (ראה שפת אמת שבת שם (סד"ה מתקיף), „דלכסות דבר מאוס דרכו לעשותו ברגל". ע"ש). אלא שאם יכסה ברגל חוששים אנו שיבוא לנהוג בו מנהג בזיון ויהיו מצות בזויות עליו. ועצ"ע.

ועפ"ז מובן המשך דברי הרמב"ם „שאין הכבוד לעצמן של מצות אלא למי שצוה בהן ברוך הוא" — כי בנדו"ז, אין כבודה של פעולת המצוה עצמה שולל כיסוי ברגלו, ורק מפני שזהו כבודו של „מי שצוה בהן ב"ה". ולהעיר מחי' חת"ס חולין שם.

13) ובפרט אשר (א) מתחיל ב„ידו" (ולא „סכין"), (ב) מדגיש „או בסכין או בכלי", דמוכח מזה, שההיתר לכסות בהם אינו משום שגם הם ע"י „ידו", אלא כל הקפידא היא שלא יהי' ברגלו.

14) שבת כב, א.

15) וראה קרית ספר (להמבי"ט) הל' מע"ש ספ"ג, שלדעת הרמב"ם „ביזוי מצוה אפשר דהוי מדאורייתא ואבוהון דכולהו דם". וראה אנצי־קלופדי' תלמודית ערך בזוי מצוה בתחלתו. דרכי תשובה לשו"ע יו"ד שם אות נא. שד"ח פאת השדה כללים מע' הבי"ת סל"ח. ושו"נ.

16) ולדעת הסמ"ג י"ל שס"ל שהוא רק אסמכתא (ראה הנסמן בהערה הקודמת).

ובפשטות יותר י"ל, דגם החיוב לכסות „במה ששפך" (שלדעת הסמ"ג „זהו בסכין") הוא מצד כבוד המצוה (שיכסה בדבר שבו קיים מצות שחיטה), אלא שחיוב זה אינו לעיכובא, ולא נאסר אלא כיסוי ברגל שיש בו ביזוי ממש (וכהמשך לשון הסמ"ג שם „(זהו בסכין) וה"ה בידו או בקיסם, ובלבד שלא יכסה ברגל שלא יהא מצות בזויות עליו"). משא"כ לדעת הרמב"ם שאין חיוב

---

*) במהדורת פרענקל „כדי שלא ינהוג מנהג בזיון במצות ויהיו בזויות עליו". וראה ילקוט שינוי נוסחאות שם.

**) להעיר, שבנוסח הכ"י בדק"ס שבת שם הגירסא „אלא כדי שלא יהיו כו'".

ובזה יומתק המשך דברי הרמב"ם בהלכה זו: „שאין הכבוד לעצמן של מצות אלא למי שצוה בהן ברוך הוא"[17] והצילנו מלמשש בחשך כו'" — שכותב כאן לימוד כללי בענין כבוד המצות. דאע"פ שזוהי דרכו של הרמב"ם, לסיים כל ספר מספרי הי"ד בדברי מוסר וכיו"ב וענין כללי בעבודת השם — הרי מובן, שיש קשר בין הלימוד ודברי המוסר לתוכן המצוה המסויימת[18] שב־ספר, וכן בנדו"ד, דזה שבחר הרמב"ם לכתוב לימוד כללי בענין כבודן של מצות בהמשך לדין זה דכיסוי הדם, הוא לפי שחז"ל הדגישו ש„אבוהון דכולהו — דם", שממצות כיסוי הדם למדים האיסור דביזוי מצוה (כבודן של מצות) בכל המצות כולן.

ויש לעיין בטעם הדבר, מדוע נתפרש בתורה איסור ביזוי מצוות דוקא במצוה דכיסוי הדם, וכל המצות נלמדות ממצוה זו דוקא. ומשמע מזה, שיש במצוה זו ענין מיוחד שמחמתו היא המקור לכבוד המצות כולן.

גם יש להבין בלשון הש"ס שם (אף שהיא ל' קצרה „אבוהון דכולהו דם"), דהול"ל העיקר „אבוהון דכולהו כיסוי[19] הדם". ובפרט ע"פ הדגשת הגמ' שם „וכי דם קדושה יש בו", והיינו שאין מכבדים את הדם (שגם בעת הכיסוי הרי אין בו קדושה), ורק מצד שעושים בו המצוה[20] (ועוד יותר ע"פ דברי הרמב"ם הנ"ל „שאין הכבוד לעצמן של מצות אלא למי שצוה בהן ברוך הוא") — וא"כ לכאורה הו"ל להדגיש „כיסוי הדם"[21].

ב. והנה בהמשך למ"ש „שאין הכבוד לעצמן של מצות אלא למי שצוה בהן ברוך הוא", מפרט הרמב"ם ג' ענינים בתועלת המצות (שנצטווינו בהן) — (א) והצילנו מלמשש בחשך, (ב) וערך או־תנו[22] נר ליישר המעקשים[23], (ג) ואור להורות נתיבות היושר [ומסיים „וכן הוא אומר[24] נר לרגלי דבריך ואור לנתיב־תי"].

ומובן בפשטות, שאין זה ליופי המלי־צה, אלא מרמז כאן לג' ענינים שונים במצות השם.

ויש לבאר זה:

ענייני העולם נחלקים לג' סוגים[25]: א)

לכסות „במה ששפך", דכל הלימוד לא בא אלא לשלול כיסוי ברגל.

17) ראה מגיד משנה לרמב"ם כאן „כי כבוד המצות כבוד הש"י שהם שלוחיו של מקום וכבוד הנשלח הוא כבוד השולח". וכנראה כוונתו לדרז"ל (תנחומא ויגש ו) „היו מכבדין את המצות שהן שלוחי ושלוחו של אדם כמותו, אם כבדת אותן כאלו לי כבדתני ואם בזית אותם כו'".

18) ולא רק להלכה הפרטית שבסוף הספר.

19) ראה פרש"י שם ד"ה דם.

20) ובפרט ע"פ מ"ש בצפע"נ (מהד"ת ב, ב. מט, א. נה, סע"ד) דלאחרי שקיים מצות כיסוי פקע ממנו שם „דם חי" ו„דם עוף". ע"ש. וראה השקו"ט שהובאה בדרכי תשובה שם (אות מט) אם לאחרי הכיסוי בטל החיוב לכבד הדם המכוסה.

21) עד"ז הקשה בשפת אמת (שבת שם) על ל' הש"ס שם „וכי דם קדושה יש בו" — „דהול"ל וכי כיסוי דם קדושה יש בו דהא אין האיסור משום הדם אלא משום מצות כיסוי".

22) כ"ה בדפוסים הנפוצים. ובמהדורת פרענקל (ע"פ כת"י) „אותם".

23) כ"ה בדפוסים הנפוצים. אבל במהדורא הנ"ל (מכת"י) „המעשים". וע"ד לשונו בסוף הל' תמורה „ליישר כל המעשים".

24) תהלים קיט, קה.

25) ראה תניא פ"ו־ז. ובכ"מ.

דברים האסורים שהאדם צריך להבדל מהם לגמרי: ב) דברים המותרים – שהאדם מותר להשתמש בהם אבל צ"ל מתאימים להוראות התורה דוקא: ג) דברי קדושה.

ובהתאם לכך – ג' סוגים במצות: א) מצות ל"ת – שענינן להבדיל את האדם מדברים אסורים. ב) המצות שמכשירים דברי רשות של האדם שיהיו כפי כוונת התורה (כמו מצות שחיטה המכשרת הבשר לאכילה). ג) המצות שכל ענינן הוא – המשכת קדושה על האדם.

והם הם ג' הלשונות שברמב"ם:

„הצילנו מלמשש בחשך" – הפרישות מדברים האסורים (העלם החשך);

„נר ליישר המעקשים" – היינו שפעולת הנר־מצוה היא בדבר שמצ"ע הוא „עקש" (היפך הישרות)[26], וע"י נר זה מיישרים אותו, והיינו המצות בעניני חול, שמצ"ע אינם „ישרים" ורק ע"י קיום הוראות התורה בהם – מיישרים אותם ונעשים ראויים לשימוש;

„אור להורות נתיבות היושר" – זהו „אור" המצות שאינו בא „ליישר המעקשים", אלא להראות את „נתיבות היושר", שהם קדושים וישרים בעצם[27].

ועפ"ז מובן הקשר דהוראה זו לכללות „ספר קדושה" – כי בגדר „קדושה" מודגשים שלשת ענינים אלה:

א) קדושה היא מלשון פרישות והבדלה, וכדאיתא בתו"כ עה"פ[28] „קדושים תהיו – פרושים היו", שהכוונה בזה לפרישות מדברים האסורים, וכפרש"י[28] „הוו פרושים מן העריות ומן העבירה", ואכן ההלכות הראשונות בספר קדושה הן הלכות איסורי ביאה (וגם אח"כ – הלכות מאכלות אסורות).

ב) החיוב „קדושים תהיו" כולל ג"כ החיוב ד„קדש עצמך במותר לך"[29].

ג) תכלית ענין הקדושה הוא (כפשטות הענין) – דברים שהם קדושים בעצם[30], שיש בהם קדושה, ועד לקדושת הגוף (כקדשי מזבח).

ג. והנה מאחר שהרמב"ם מרמז על ג' גדרים אלו במצות, בהמשך ל(החיוב לכבד את המצוות הנלמד מ)מצות כיסוי הדם, מסתבר לומר, שג' דברים אלה מודגשים במצוה זו.

---

26) וגם להגירסא „המעשים" – הרי מלשון „ליישר המעשים" מובן שמדבר במעשים הדורשים תיקון כו'.

27) ועפ"ז מובן החילוק, שבתחלה נקט „נר" ואח"כ „אור" – כי אור הנר (המכלה את השמן והפתילה כו') מורה על האור שבא לבטל (להאיר) את החושך (ראה ספר הערכים־חב"ד ערך אור הנר ס"ב. וש"נ); ו„אור" סתם – היינו אור שלמעלה מחושך (אור היום – ראה ס' הערכים שם ע' שנה. וש"נ), תוספת קדושה.

28) ר"פ קדושים.

29) יבמות כ, א. – פשטות פירוש מחז"ל זה קאי על הפרישות מדברים המותרים. אבל בכ"מ מתפרש על עשיית דברים המותרים לש"ש, ועד שהם נעשים באופן של קדושה. וראה לקמן בפנים ס"ה.

30) ולהעיר מלשון הרמב"ם בסיום הל' ביאות אסורות „יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה . . באהבתה תשגה תמיד" (היינו לא פרישות אלא הוספת אור וקדושה); וכן בסוף הל' מאכלות אסורות „מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו וממרק נפשו לשם הקב"ה שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני" (וראה לקו"ש חל"ב ע' 66 ואילך).

ויובן זה בהקדם מ"ש הרמב"ן[31] בטעם שמצות כיסוי הדם היא רק בדם חי' ודם עוף ולא בבהמה, וז"ל: „צוה . . לכסות כל דם בחי' ועוף כי לא יתקרב דמם על המזבח, כי גם בעופות לא יקרב מהם רק שני מינים בלבד וגם הם אינם נשחטים, אבל בבהמות רוב המצויים נשחטים לשם הנכבד ודמם לכפר ואין ראוי לכסותו, ולא חשש לכסות דם החולין בבהמה כי אין חולין במדבר[32] וגם אחרי כן על הרוב[33] יצוה".

כלומר, החיוב דכיסוי הדם תלוי בהאפשריות לתת הדם ע"ג המזבח, וכן מורה המשך הכתובים[34] „כי נפש הבשר בדם היא ואני נתתיו לכם על המזבח גו' על כן אמרתי לבנ"י כל נפש מכם לא תאכל דם גו' ואיש איש גו' אשר יצוד גו' ושפך את דמו וכסהו בעפר", שמזה מוכח, שאיסור אכילת דם ומצות כיסוי דם הם תוצאה מזה ש„אני נתתיו לכם על המזבח".

ועפ"ז, ב' החלוקות שנאמרו במצות כיסוי הדם — (א) נוהג רק בחי' ועוף ולא בבהמה, (ב) נוהג בחולין ולא במוקדשין[35] — היינו הך: דם חי' ועוף (שאזלינן בתר רובן הכי גדול — שדמם לא ניתן ע"ג המזבח) הוא דם חולין, שבו נוהגת מצוה כיסוי הדם: ודם בהמה, ש„רוב המצויים נשחטים לשם הנכבד ודמם לכפר" — זהו דם מוקדשין שאין כיסוי הדם נוהג בו, כי הדם ניתן ע"ג המזבח.

ומדבריו למדנו, שתוכן מצות כיסוי הדם הוא ענין שלילי, ד„דם" הוא דבר שאינו ראוי אלא לנתינה ע"ג מזבח, ולכן, כל דם שאינו ראוי לתת ע"ג המזבח חייבים לכסותו בעפר (שעי"ז מתבטל (חשיבותו)[36]).

ד. ויש לבאר הענין בעבודת השם:

„דם" הוא ענין החיות, „הדם הוא הנפש"[37], ותכליתו היא להשתמש בו בעניני קדושה, שכל דבר שבקדושה צריכים לעשותו בחיות והתלהבות גלוי' דוקא.

[וזהו ג"כ הטעם (הפנימי) שכיסוי הדם אינו נוהג במוקדשין „בין קדשי המזבח בין קדשי בדק הבית"[38] (אף שקדשי בדק הבית אין דמו ניתן[39] ע"ג המזבח[40]) — כי בכל דבר של קדושה צ"ל החיות באופן גלוי]:

משא"כ עניני חול, דברי הרשות של האדם, צריכים לעשותם בלי חיות, „בלא

31) פרשתנו שם, יא (בסופו). ועד"ז בפ' ראה יב, כב. חינוך מצוה קפז. וראה גם מו"נ ח"ג פמ"ו.

32) כדעת ר' ישמעאל (חולין טז, ב) שבמדבר נאסר להם בשר תאוה. אבל להעיר שהרמב"ם (הל' שחיטה פ"ד הי"ז) פסק כר' עקיבא (שם יז, רע"א) דהותר להם בשר נחירה (ורק לשחוט חולין הי' אסור).

33) ראה מו"נ ח"ג פל"ד.

34) פרשתנו שם, יא־יג.

35) ל' הרמב"ם הל' שחיטה פי"ד ה"ב. וראה לקמן בפנים.

36) ולהעיר מצפע"נ הנ"ל הערה 20.

37) ל' הכתוב פ' ראה יב, כג. ועד"ז בענייננו — פרשתנו שם, יא.

38) ל' הרמב"ם שם.

39) ע"ד ההלכה נלמד (חולין פד, א) מ„ושפך וכסה — מי שאינו מחוסר אלא שפיכה וכיסוי, יצא זה שמחוסר שפיכה פדי' וכיסוי".

40) ומ"ש ברמב"ן כו' (הנ"ל הערה 31) שתלוי בנתינת דם ע"ג המזבח — הוא ע"פ פשטות המשך הכתובים (כנ"ל), שכיסוי הדם הוא המשך ל„ואני נתתיו לכם על המזבח".

לב ולב"[41], ד"כל מעשיך יהיו לשם שמים"[42] דוקא, לא בשביל הנאת גופו, אלא כדי לעבוד את הבורא. וזהו תוכן מצות כיסוי הדם (בפנימיות), שבעניני חולין צריכים לכסות את הדם, שלא יהי' ניכר בהם חיות.

ועפ"ז יש לבאר הטעם שכיסוי הדם צ"ל בעפר דוקא – כי "עפר" מורה על שפלות והכנעה, "ואנכי עפר ואפר"[43], וכאשר האדם עוסק בדברי רשות, צריך לעורר בנפשו הביטול וההכנעה, להיות חרד שלא להמשך אחר תאוות הלב (לעסוק בדברי הרשות בשביל הנאת הגוף) אלא כל כוונתו תהי' רק לשם שמים.

ה. ויש לומר, דזה שכיסוי הדם אינו נוהג בדם בהמה של חולין מפני שרוב מיני בהמות ראויים למזבח – מרמז על עבודה נעלית יותר עם "חולין", שלא רק שעושה אותם "לשם שמים", אלא שהם ע"ד "חולין שנעשו על טהרת הקודש"[44], שה"חולין" שלו הם בדרגא של "טהרת הקודש"[45]. דזה שמין הבהמה נגרר אחרי הרוב שהוא למזבח, מורה, שגם המיעוט של חולין דבהמות שייך לדרגא של בהמות דקודש שאין צריכים לכסות דמן.

והענין בזה: כאשר האדם חדור כ"כ במסירות לעבודת השם, עד שאין צורך בזהירות שלא יפול בהנאות עוה"ז, כי לא קיים אצלו שום ענין מלבד עבודת השם, הרי כל עסקיו בדברי הרשות אינם אלא ענין נוסף בעבודת השם, שעושה גם דברי חול שלו ענין של קדושה. וא"כ מובן, שגם עסקיו עם חולין יכולים להיות בחיות והתלהבות (ואין צורך "לכסות" הדם) כיון שאצלו ה"חיות" היא ב"קדושה" ו"לשם שמים" שבדבר ותו לא.

ו. ועפ"ז נמצא שבהוראות התורה בענין הדם – יש ג' סוגים (בהתאם לג' ענינים שבמצות המרומזים בל' הרמב"ם הנ"ל):

א) דם חולין שחייבים לכסות – "הצילנו מלמשש בחשך", היינו ההצלה ופרישות מדברים שיכולים להכשיל את האדם.

ב) דם בהמה של חולין, שאין חייבים לכסות – כי האדם "תיקן" החולין עד שנעשו ענין של קדושה ויושר – "נר ליישר המעקשים".

ג) דם מוקדשין – שמלכתחילה הם ענינים של קודש, ובהם צ"ל עיקר ענין "הדם", חיות גלוי – "אור להורות נתיבות היושר".

וע"פ כ"ז יש לבאר ל' רז"ל "אבוהון דכולהו דם" (ולא – "כיסוי הדם") – כי אין כיסוי הדם מצוה בפ"ע, אלא הוא פרט מכללות הוראת התורה בנוגע ל"דם", אשר עיקרו ויסודו הוא (לא כיסוי הדם, אלא אדרבה) ש"דם" צ"ל ע"ג המזבח, "להקריב לי' חלב ודם"[46], שכל עניני קדושה ייעשו בחיות והתלהבות, וכתוצאה מזה באה מצות כיסוי

41) ל' הכתוב דה"א יב, לג. וראה לקו"ת שלח מב, ד. תו"ח ויקהל תרכ, א ואילך. ועוד.

42) אבות פ"ב מי"ב. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ג. טושו"ע או"ח סרל"א.

43) ל' הכתוב וירא יח, כז.

44) חגיגה יט, סע"ב. וש"נ.

45) ראה תו"א יג, א. ובכ"מ.

46) ל' הכתוב – יחזקאל מד, טו.

הדם – שבעניני חולין חייבים לכסות הדם והחיות.

וזהו „אבוהון דכולהו דם" – שיסוד כל המצות כולן הוא ענין ה„דם", שצריכים להעשות בחיות והתלהבות, שזה מביא בדרך ממילא שיכבד את המצות, שזהו כבודו ית', שהרי „אין הכבוד לעצמן של מצות אלא למי שצוה בהן ברוך הוא".

(משיחת ליל י"ב סיון תשמ"ו)

קדושים

א. כתב הרמב"ם בהל' בית הבחירה רפ"ז: מצות עשה ליראה מן המקדש שנאמר[1] ומקדשי תיראו ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שצוה על יראתו.

ומקור הדבר הוא בברייתא[2] (על הכתוב[1] „את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו"): נאמרה שמירה בשבת ונאמרה מורא במקדש מה שמירה האמורה בשבת לא משבת אתה מתייירא אלא ממי שהזהיר על השבת אף מורא האמורה במקדש לא ממקדש אתה מתייירא אלא ממי שהזהיר על המקדש.

וצריך ביאור, למה הביא הרמב"ם פרט זה, דלמאי נפק"מ להלכה שהיראה היא „לא מן המקדש . . אלא ממי שציוה על יראתו", ובפרט שהפירוש ד„מורא מקדש" הוא ש„לא יכנס אדם בהר הבית במקלו וכו'", כהמשך ל' הברייתא, שהובא ברמב"ם כאן[3]?

והנה התוס'[4] פירשו הא דאיתא בגמ' שם „יכול יתייירא אדם מביתי[5] המקדש" — „גבי אביו לא הוצרך לומר כן דפשיטא שלא ישתחוה לו לשם אלהות אבל גבי המקדש אצטריך משום דהוי דבר שבקדושה", ולפ"ז אפ"ל דזה ש„לא מן המקדש אתה ירא" נוגע להלכה שלא ישתחוה למקדש לשם אלקות (כמ"ש בתוס').

אבל דוחק גדול ליישב כן[6] דברי הרמב"ם, כי בשביל לשלול קס"ד להשתחוות למקדש לשם אלקות מספיק לכאורה אם הי' כותב „מצוה עשה ליראה מן המקדש שנאמר ומקדשי תיראו" ותיכף בהמשך לזה „ואיזו היא יראתו לא יכנס כו'", ובמילא אין מקום לקס"ד להשתחוות למקדש לשם אלקות[7].

יש מפרשים[8] שהנפקותא מזה היא ל-

---

1) פרשתנו יט, ל. פסוק זה נאמר גם בס"פ בהר (כו, ב). ובסמ"ג (עשה קסד) למד שמירת המקדש משם: כתוב בס"פ בהר כו'. אבל דרשת התו"כ על שמירת מקדש היא על הפסוק דפרשתנו (וכן פרש"י עה"פ כאן — לא יכנס כו'). וגם בחינוך (מצוה רנד) מבאר המצוה בפרשתנו. וביראים סי' שכד „דכתיב בפ' קדושים". אבל ביראים השלם סי' תט הביא מפרשת בהר. וראה לקמן הערה 7.

2) יבמות ו, סע"א ואילך (כנסמן בכס"מ). תו"כ פרשתנו עה"פ.

3) בה"ב.

4) יבמות שם, ריש ע"ב ד"ה יכול (בפי' הא').

5) בגמ' לפנינו „אדם ממקדש", אבל בתוס' נעתק כבפנים. וכ"ה בעין יעקב. ובכ"מ.

6) וראה גם פי' עיון יעקב לע"י: קשה מהיכי ס"ד כבר הזהירה תורתנו אנכי ולא יהי' לך.

7) לכאו' י"ל (ראה תועפת ראם ליראים השלם שם אות ב), שתלוי אם הלימוד הוא מפרשתנו או מפ' בהר: בפ' בהר נאמר לפנ"ז (כו, א) לא תעשו לכם אלילים גו' ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עלי', ודרשו רז"ל (מגילה כד, ב) עלי' אי אתה משתחוה בארצכם אבל אתם משתחוים על האבנים של ביהמ"ק (וראה גם פרש"י עה"פ), ולכן צריך לשלול „לא ממקדש אתה ירא להשתחוות לו אלא ממי שהזהיר כו'"; אבל באם לומדים מפרשתנו אין כ"כ מקום לקס"ד זו.

8) פירוש הרי"ף לע"י (בפי' הגמרא). ועד"ז במהר"ם שיק (לתרי"ג מצות) מצוה רנה.

ענין מורא מקדש לאחר חורבנו, דאם פירוש „מקדשי תיראו" הוא כפשוטו, מורא מהמקדש, הרי הציווי הוא רק בזמן שבית המקדש קיים, אבל בזמן שאין ביהמ"ק קיים ליכא דין מורא מקדש, אבל כיון שהמורא הוא ממי שהזהיר על המקדש ה"ז בין בזמן שביהמ"ק קיים בין בזמן שאין ביהמ"ק קיים.

אבל גם ביאור זה דחוק הוא בל' הרמב"ם[9], שהרי דין זה כתב הרמב"ם בפירוש להלן בהלכה בפ"ע[10], „אע"פ ש־המקדש היום חרב בעונותינו חייב אדם במוראו כמו שהי' נוהג בו בבניינו כו' שנאמר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם שאע"פ שחרב בקדושתו עומד", וצ"ע (א) הרי שהלכה זו אינה בהמשך להלכה א', (ב) ועד כ"כ שמקורה מלימוד מיוחד בפ"ע[11].

ב. גם צלה"ב: בברייתא הנ"ל הלשון „אלא ממי שהזהיר על המקדש", ועד"ז הוא בתו"כ[12] „ממי שפקד על המקדש"[13], אבל הרמב"ם שינה וכ' „אלא ממי שציוה על יראתו". וצ"ב, מהי כוונת הרמב"ם ב־שינוי זה, שהיראה היא ממי שציוה על יראתו.

ויתירה מזו: בס' היד שינה הרמב"ם גם מהלשון שנקט בספר המצוות[14], שכתב „לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי ששכן שכינתו במקום הזה"[15], ולכאורה לפי הלשון שבסהמ"צ מבואר גם טעם היראה, מצד השראת השכינה שבמקדש, ואמאי שינה בס' היד.

[ולפי לשון זו מובן גם הא דיש חיוב מורא מקדש גם לאחר חורבנו, כיון ש־השראת השכינה שבמקדש אינה בטילה, כמ"ש הרמב"ם בפרק הקודם[16] שקדושת המקדש קיימת „לפי שקדושת המקדש כו' מפני השכינה ושכינה אינה בטילה"].

ג. ויובן זה בהקדם השינויים בדר־שות רז"ל הנ"ל על פסוק זה („לא מן המקדש אתה ירא אלא כו'", „את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש

---

9) ולהעיר שבקרבן אהרן לתו"כ שם מפרש להיפך, דהדרש „אין לי אלא בזמן שביהמ"ק קיים" בא בהמשך ללפנ"ז, ד„כיון דאין יראת המקדש אלא ממי שפקדו כיון שחרב והלכה שכינתו ממנה הי' לי לומר שלא נשאר לו מורא ת"ל כו'".

10) ה"ז.

11) בפי' הריי"ף שם האריך למה צריך ב' ה־לימודים, וכתב בכמה אופנים: א) שהי' אפ"ל „שמא לא הזהיר אלא בזמן שביהמ"ק קיים כמו שהזהיר על הר סיני כל זמן שהיתה שם שכינה כו' ולכך יליף מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם". ב) דמעיקרא דריש להאי קרא „לא מן המקדש אתה ירא כו'", אבל לאחר הדרשה דמה שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם, ליכא למידרש הא דלעיל (לא מהמקדש אתה ירא). ג) דהקישא דאי אתה מתירא אלא ממי שהזהיר על המקדש הוא (לא לענין מורא מקדש בזה"ז כמ"ש לעיל שם (כבפנים), אלא) ללמוד חיוב עשה על המעלה בחוץ כו'.

אבל מלבד הדוחק שבפירושים אלו (ופי' הא' שולל שם בעצמו), מובן שא"א לפרש כ"ז ברמב"ם. ואכ"מ.

12) פרשתנו עה"פ.

13) ובמס' סופרים פ"ג הי"ב „ממי שפקד עליו", ועד"ז במס' ס"ת פ"ג ה"י („ממי שציוה עליו"). ובבה"ג הל' שבת „ממי שהזהיר עליו". ועוד. ואכ"מ.

14) מ"ע כא.

15) כ"ה בסהמ"צ לפנינו. ובהוצאת העליר וקאפח „אלא ממי שפקד על המקדש", כבתו"כ לפנינו.

16) פ"ז הט"ז.

לעולם") בין התורת כהנים והש"ס: בתו"כ הובאו ב' הדרשות בסמיכות זל"ז, ולאח"ז ממשיך ומפרט דיני מורא מקדש („איזו מורא לא יכנס להר הבית במקלו ובתרמילו במנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא וב־רקיקה מקל וחומר"), ואילו בש"ס הובא פירוט הדינים „אי זו היא מורא מקדש לא יכנס כו'" בהמשך לדרשה הא' „לא ממקדש אתה מתייירא אלא ממי שהזהיר על המקדש", ואחרי פירוט הדינים („ואי זו היא מורא מקדש לא יכנס אדם בהר הבית במקלו במנעלו בפונדתו ובאבק שעל גבי רגליו כו' ורקיקה מק"ר") ממשיך „ואין לי אלא בזמן שביהמ"ק קיים בזמן שאין ביהמ"ק קיים מנין ת"ל את שבתותי כו'".

וגם הרמב"ם בחיבוריו הביא דרשות אלו בשני אופנים:

בסהמ"צ כתב „וגדר זאת היראה כמו שזכרו בספרא אי זהו מורא וכו'", ובסוף דבריו הביא את שתי הדרשות ביחד, „ולשון ספרי [ספרא][17] אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין ביהמ"ק קיים מנין ת"ל כו' אף מורא מקדש לעולם ושם נאמר ג"כ לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי ששכן שכינתו במקום הזה".

אבל בספר היד הביא פירוט הדינים („ואי זו היא יראתו לא יכנס אדם להר הבית כו'") מיד לאחר הלכה א' („ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שציוה על יראתו"), ורק אחרי כמה הלכות (הלכה ז) כתב „אע"פ שהמקדש היום חרב בעונותינו חייב אדם במוראו כמו שהי' נוהג בו בבניינו", ושם הביא הדרש „מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם".

גם צריך ביאור: בהלכות ב' ג' וד' מפרט הרמב"ם כמה פרטי דינים הנובעים מחיוב מורא מקדש, ובסיום הלכה ד' כותב „כל זה ליראה מן המקדש".

ואח"כ בהלכה שלאח"ז (הלכה ה') כ' „לא יקל אדם את ראשו כנגד שער מזרחי של עזרה שהוא שער ניקנור מפני שהוא מכוון כנגד בית קדש הקדשים וכל הנכנס לעזרה יהלך בנחת במקום שמותר לו להכנס לשם, ויראה עצמו שהוא עומד לפני ה' כמו שנאמר[18] והיו עיני ולבי שם כל הימים ומהלך באימה וביראה ורעדה שנאמר[19] בבית אלקים נהלך ברגש".

וצ"ע המשך וסדר דבריו: אמאי מסיים הלכה ד' „כל זה ליראה מן המקדש", והרי לכאורה גם הדינים שבהלכה ה' הם מצד החיוב דמורא מקדש.

ד. ויש לומר הביאור בכל זה:

בגדרו של דין מורא מקדש, יש מקום ללמוד בשני אופנים, אם החיוב הוא על יראה כפשוטה, רגש של יראה ופחד בלב, או שהחיוב הוא בעשיית פעולות מסויימות המבטאות ענין של יראה (או המנעות מפעולות של היפך היראה)[20].

---

17) כ"ה (לנכון) בהוצאות שבהערה 15.

18) מ"א ט, ג.

19) תהלים נה, טו.

20) להעיר מהשקו"ט בהציווי על אהבה (אהבת ה', אהבת ישראל), דאיך שייך ציווי על מדה שבלב, ומבואר בזה שהציווי הוא על ההתבוננות שאז יבוא ממילא לאהבה (ראה סהמ"צ להרמב"ם מ"ע ג. ל' הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"ב. ספר הערכים־חב"ד ערך אהבת ה' בתחילתו.

ולפי זה י"ל, דלפי הברייתא שבש"ס, דנקט „לא ממקדש אתה מתייירא אלא ממי שהזהיר על המקדש (ובהמשך לזה) ואי זו היא מורא מקדש לא יכנס כו'" — פעולות אלו עצמן הוי קיום מצות יראת מקדש: משא"כ להתו"כ שלא הביא תיכף את פרטי הדינים, הגדר דמורא מקדש הוא כפשוטו, שצ"ל רגש ופחד בלב, אלא שמזה נובעים כמה פרטי דינים, דהיינו המעשים המתחייבים מצד יראה זו שבלב.

וחילוק זה בין הש"ס והתו"כ מדגיש הרמב"ם בחילוקי הלשונות שלו בסהמ"צ וספר היד:

בסהמ"צ כ' הרמב"ם: „היא שצונו לירא מן המקדש הזה מאד עד שנשים בנפשנו משא הפחד והיראה וזה מיראת מקדש", הרי מפורש בדבריו שתוכן מורא מקדש הוא הפחד והיראה שבנפש[21], ומטעם זה מעתיק לשון הספרא דוקא, שהולך בשיטה זו. ועפ"ז מבואר ג"כ סיום דברי הרמב"ם שם, שמביא (מספרא) „ושם נאמר גם כן לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי ששכן שכינתו במקום הזה", שבזה מבאר כיצד יתכן לעורר רגש של פחד ויראה בנפש מן המקדש, מצד יראת השכינה ששוכנת בבית זה.

משא"כ בספר היד אזיל הרמב"ם בשיטת הברייתא שבש"ס, שגדר מורא מקדש הוא (לא רגש היראה והפחד שבלב, אלא) פעולות כו' של „מורא מקדש", וזהו שמקדים בתחילת הפרק „ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שציוה על יראתו" (ומשנה מלשון הש"ס „שהזהיר על המקדש"), שאין כוונתו לשלול היראה מן המקדש עצמו (שלא ישתחווה אליו לשם אלקות ח"ו), אלא להדגיש דהיראה כאן ענינה (לא רגש היראה „מן המקדש אתה ירא", אלא) קיום ציווי היראה (ציוה[20] על יראתו) ב־מעשה, וזהו שממשיך תיכף לאח"ז (כמו הברייתא שבש"ס) „ואי זו היא יראתו לא יכנס כו'"[22].

ועפ"ז דברי הרמב"ם בהמשך ההלכות עולים כמין חומר: בה"ג וה"ד מפרט הרמב"ם את הדינים שהם חלק ממצות מורא מקדש: „וכל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל כו'", ואח"כ מתאר אופן היציאה לאחרי העבודה: „כל שהשלים עבודה ונסתלק לו אינו יוצא ואחוריו להיכל אלא מהלך אחורנית מעט מעט ומהלך בנחת על צדו עד שיצא מן העזרה, וכן אנשי משמר כו' יוצאין מן המקדש כמי שפוסע אחר תפלה לאחוריו" — ובזה מסיים „וכל זה הוא ליראה מן המקדש", כלומר, אע"פ שהם רק ענינים של פעולות ולא עצם רגש היראה והפחד שבלב, מ"מ נכלל כ"ז במצות מורא מקדש, כיון שהם „ליראה מן המקדש", בשביל קיום מצות יראה, שהיא במעשה.

וש"נ. לקו"ש חי"ז ע' 216 ואילך. חל"ד ע' 32 ואילך). ולהעיר מפרש"י ואתחנן ו, ה „ואהבת, עשה דבריו מאהבה כו'", ומשמע, דע"פ פשוטו של מקרא הגדר דמצות „ואהבת" הוא לא רגש האהבה שבלב אלא העשי' מתוך אהבה.

21) וראה גם חינוך מצוה רנד „לירא מן ה־מקדש כלומר שנעמידהו בנפשותינו מקום הפחד והיראה כדי שיתרככו לבבינו בבואינו שם להתפלל או להקריב קרבנות".

22) להעיר שגם בנוגע למצות „ואהבת לרעך כמוך" (פרשתנו יט, יח) מובן מדברי הרמב"ם (הל' דעות פ"ו ה"ג) שהמצוה היא לא הרגש בלבד, אלא גם החיוב לעשות פעולות של אהבה. וראה גם רמב"ם הל' אבל רפי"ד. ואכ"מ.

ואח"כ בהלכה ה' מתחיל בדין וגדר חדש במצות מורא מקדש – „וכל הנכנס לעזרה יהלך בנחת כו' ויראה עצמו שהוא עומד לפני ה' כו' ומהלך באימה וביראה ורעדה שנאמר בבית אלקים נהלך ברגש", דבהלכה זו לא קאי רק במעשה של יראה, אלא גם ברגש היראה שבלב ונפש[23], והוא דין בפ"ע, וע"ז הביא הרמב"ם פסוקים אחרים („והיו עיני ולבי שם כל הימים: בבית אלקים נהלך ברגש"), ויסוד הלכה זו הוא, שבהליכתו בעזרה צריך ש„יראה עצמו שהוא עומד לפני ה'", שבדרך ממילא בא לידי רגש של יראה ופחד בלב (ולא רק יראה במעשה).

וזהו גם החילוק בין ההלכות הראשונות להלכה זו, דהלכות הראשונות הן גם בנוגע להר הבית, דמשם מתחיל החיוב[24] לעשות ולהשמר במעשים של מורא מקדש: משא"כ חיוב רגש היראה והפחד שבלב לא חל עד שנכנסים לעזרה שאז הוא „עומד לפני ה'".

ה. ויש להסביר (בפנימיות הענינים) שיטת הרמב"ם (והש"ס), שעיקר ענין מורא מקדש („לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שציוה על יראתו") הוא ע"י קיום ציווי ה' במעשה (כנ"ל באורך):

תוכן ענין היראה הוא ההכנעה והביטול, שזהו החילוק בין אהבה ליראה[25], דאהבה קשורה עם מציאות האוהב, ויראה ענינה הרגשת זה שירא אותו (שלכן עבודת עבד היא עבודת היראה דוקא, כי כל מציאות העבד היא ביטולו אל האדון).

והנה בתנועה זו של ביטול ויראה יש כמה דרגות. דכאשר היראה באה מצד השגת האדם במהותו של זה שהוא ירא ממנו, אין זה ביטול מוחלט, כיון שהוא תוצאה מהשגתו;

ורק כאשר ביטולו קשור עם עשי', שמקורה בציווי מי שירא ממנו, בלי התערבות של מציאותו, אזי הביטול הוא פנימי ואמיתי יותר[26].

וכיון שענין זה הו"ע עיקרי בעבודת ה', וכמ"ש אדמו"ר הזקן[27] ד„ראשית

---

23) ותחלת ההלכה „לא יקל אדם ראשו כנגד שער מזרחי של עזרה שהוא שער ניקנור מפני שהוא מכוון כנגד בית קדש הקדשים", י"ל שג"ז הוא מצד רגש היראה (המסתעף מזה שהוא כנגד בית קה"ק) הפועל שלא יקל ראשו כו'. וצ"ע.

24) במאירי יבמות שם, ד„לא יכנס כו' פירוש מורא מקדש מפתח העזרה ולפנים הוא מה"ת . . בהר הבית מד"ס שלא יכנס כו'". ועד"ז כתב שם בחלק הפסקים, וממשיך „הא מן התורה הר הבית מותר בכך שהרי מחנה לוי' הוא ואין קרוי מקדש אלא כו'". אבל מדברי הרמב"ם כאן מובן שגם הר הבית הוא מה"ת, וכמובן מפשטות לשונו שמתחיל איזו היא יראתו לא יכנס אדם להר הבית במקלו כו', וכמפורש בקרית ספר כאן (וכמובן גם מבה"ג, סמ"ג ותיגוך שם). ויל"ע אם זהו לפי שלענין מורא מקדש גם הר הבית הוא בכלל מקדש (ולא כמו שמשמע בדבריו בפ"א ה"ה), או לפי שזה ההר שעליו עומד המקדש חל עליו דין מורא מצד המקדש שעליו ולא מצד שגם עליו חל דין מקדש; תיראו (ראה שו"ת אבני נזר יו"ד סתנ"א אות כ. גליוני הש"ס להר"י ענגל יבמות שם בסופו). ולהעיר מספרי דבי רב (לספרי תצא כג, טו דלמד מורא מקדש דלא יכנס כו' מ„והי' מחניך קדוש" (כהובא בקרי"ס כאן)), דהאיסור גם בהר הבית, כי „מחניך" משמע שתי מחנות מחנה שכינה ומחנה לוי' שהוא הר הבית.

25) ראה תו"א קיד, סע"ג ואילך. וראה ספר הערכים־חב"ד שם ס"ג (ע' רעט ואילך). וש"נ.

26) ראה סה"מ מלוקט ח"ד ע' רפד ואילך. וש"נ.

27) תניא רפמ"א.

העבודה ועיקרה ושרשה" היא היראה והביטול, לכן מצות מורא מקדש ישנה תמיד, וכמ"ש הרמב"ם "אע"פ שהמקדש היום חרב בעונותינו חייב אדם במוראו כמו שהי' נוהג בו בבניינו . . מורא מקדש לעולם".

ויש להוסיף בזה, דעיקר ענין היראה המבואר כאן הוא מעשה היראה הנעשה מצד ציווי ה', ולא (כ"כ) רגש היראה שבלב, והרי ביטול זה הוא בעיקר בזמן הגלות, כמבואר במ"א[28] שעיקר ענין הקב"ע ויראה וביטול הוא בזמן הגלות, דלמרות הסתר השכינה הרי בנ"י לומדים תורה ומקיימים מצות, וא"כ הרי מהות ואיכות הביטול הוא בזמן הגלות יותר מבזמן הבית.

ויה"ר שע"י העסק בהלכות בית ה' מקדש, שאז "אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקין בבנין הבית"[29], ולימוד זה מחזק עוד יותר את האמונה בביאת המשיח וה"אחכה לו בכל יום שיבוא"[30] – כל זה יזרז וימהר עוד יותר את ביאת משיח צדקנו ובנין בית המקדש השלישי, ותיכף ומיד ממש.

(משיחת ש"פ דברים תשמ"ז)

---

28) ראה לקו"ת ברכה צח, ב. סה"מ אידיש בתחילתו. ד"ה קול דודי תש"ט פ"ב ואילך. לקו"ש ח"ט ע' 73 ואילך.

29) תנחומא צו יד. וראה בארוכה לקו"ש ח"ח ע' 412 ואילך. וש"נ.

30) נוסח "אני מאמין" הנדפס בסידורים וכו'. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 294.

אמור

א. בריש פרשתנו עה"פ „אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם גו'", מעתיק רש"י מן הכתוב „אמור אל ה־כהנים" ומפרש[1]: „אמור ואמרת, להזהיר גדולים על הקטנים".

והנה נתבאר כמ"פ שגם הדיבור־המתחיל שבפרש"י מדוייק הוא (וכפי שמצינו במפרשי רש"י בכ"מ שעמדו על כך). ועפ"ז צ"ב בנדו"ד — הרי בפירוש זה כוונת רש"י לכאורה רק לפרש הכפל ד„אמור ואמרת", וכפי שמעתיק בגוף פירושו „אמור ואמרת", וא"כ למה העתיק (בדיבור־המתחיל) מן הכתוב גם התיבות „אל הכהנים", לכאורה הו"ל להעתיק בהד"ה רק התיבות „אמור ואמרת", ולהתחיל פירושו „להזהיר כו'".

[ואין לומר שכוונת רש"י בזה היא רק לציין את התחלת הפרשה, כי כבר נת' במ"א, שמזה שמצינו בכמה פרשיות שאין רש"י מציין את התחלתן[2], מובן, שבהפרשיות שבפירושו מעתיק התחלת הפרשה, אין כוונת רש"י בהעתקת תיבות ההתחלה לציין התחלת פרשה אלא תיבות אלו שייכות לתוכן הפירוש].

ב. ויש לומר, שבזה מרמז רש"י הטעם שלא הביא פירוש אחר בכפל הלשון „אמור ואמרת", שלכאורה מתאים יותר בפשוטו של מקרא מהפירוש „להזהיר גדולים על הקטנים".

דהנה לקמן בפרשה נאמר[3] „וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל", ובפרש"י שם „אל אהרן וגו' ואל כל בני ישראל" — „להזהיר ב"ד על הכהנים"[4], והיינו, דזה שדיבר משה „אל כל בני ישראל" אודות הלכות כהונה[5] הוא כדי „להזהיר ב"ד (של ישראל) על הכהנים", שב"ד[6] של ישראל צריכים ל־זרז את הכהנים על מצוות כהונה.

ועפ"ז צ"ע, מנ"ל לרש"י ש„ואמרת אליהם" בא לרבות דין חדש, „להזהיר גדולים על הקטנים" (ולהעיר שלפי פשטות לשון רש"י משמע שזהו חידוש דין רק גבי טומאת כהן[7], ולא בכל

---

1) מיבמות קיד, סע"א. — ולהעיר שבתו"כ ריש פרשתנו „בני אהרן אף הקטנים". ובקיצור פסקי הרא"ש ריש הלכות טומאה (הובא ברא"ם, צידה לדרך ועוד מפרשי רש"י), שלמדים „להזהיר גדולים על הקטנים" מלשון הכתוב „הכהנים בני אהרן" (ולא „בני אהרן הכהנים"). ואכ"מ.

2) ראה לדוגמא פרש"י ר"פ קדושים. וראה בכ"ז לקו"ש חי"ב ע' 78 הערה 2. ועוד.

3) כא, כד.

4) בתו"כ שם „הזהיר את אהרן ע"י הבנים ואת הבנים ע"י ישראל ואת הבנים זה על ידי זה" — ורש"י מביא רק המוכרח בפשש"מ, ד„אל כל בני ישראל" מאי שייכא הכא, ולכן מפרש דקאי על ב"ד של ישראל. וראה מפרשי רש"י שם. וראה הערה 6.

5) בפרש"י שם ד"ה וידבר משה — „המצוה הזאת". וראה לקמן הערה 20.

6) מפשטות ל' התו"כ „ואת הבנים ע"י ישראל" משמע שהוא דין על כל ישראל. וראה אוה"ח ריש פרשתנו ד"ה אמור ואמרת. אבל רש"י מדייק „ב"ד" (אף שבכתוב נאמר „ואל כל בנ"י"). וראה לקמן הערה 11.

7) וכן ב„דם" שגם שם (אחרי יז, יב) מביא רש"י דרשה זו [ולהעיר, שרש"י לא הביאו גבי

מצוות התורה[8] — הרי אפשר לפרש, שאמירה זו השני' היא אמירה לב"ד, "ל־הזהיר ב"ד על הכהנים"[9].

[וע"ד פירוש האור החיים כאן[10], ד"כ־נגד הכהנים אמר אמור אל הכהנים, וכנגד אזהרת אחרים שלא יטמאו אמר ואמרת אליהם", ומביא מה שנאמר בסוף ענין זה "וידבר משה אל . . כל בני ישראל", "וזה יצדיק לך פירושנו שאז־הרה בא כאן גם לישראל שלא יטמאו הכהנים"[11].

והתמי' גדולה עוד יותר: בהמשך ה־כתובים כאן מצינו כמה ציווים לב"ד על הכהנים: לאחרי אזהרת טומאה נאמר[12] "קדושים יהיו לאלקיהם גו'", ובפרש"י "קדושים יהיו — על כרחם יקדישום ב"ד[13] בכך" (להפריש הכהנים מן הטומ־אה), וכן אח"כ (גבי נשים האסורות לכהן) נאמר[14] "וקדשתו" ופרש"י "על כרחו, שאם לא רצה לגרש הלקהו ויסרהו עד שיגרש" (שפשוט שהכוונה בזה לב"ד[15] — הרי שבפרשה זו נכללו ציווים לב"ד, ועפ"ז גדלה התמי', מנ"ל לרש"י בפשוטו של מקרא לחדש שהכוונה באמירה השני' ("ואמרת אליהם") היא "להזהיר (כהנים) גדולים על הקטנים", ולא — "להזהיר ב"ד על הכהנים"?

ולכן מעתיק רש"י את התיבות "(אמור) אל הכהנים", שבזה שולל את הפירוש הנ"ל שהיתה כאן אמירה לב"ד (של ישראל) להזהירם על הכהנים, שהרי מפורש בכתוב "אמור אל הכהנים", וא"כ גם האמירה השני' (ואמרת אליהם) באה בהמשך לזה היינו לכהנים, ולכן פרש"י "להזהיר גדולים על הקטנים", שע"פ פרש"י בפשוטו של מקרא[16], אין בכלל

שרצים עה"פ (שמיני יא, מב) "לא תאכלום" (כביכמות שם), ורק לעיל שם (יא, יג) מפרש "לחייב את המאכילן לקטנים"). וכן בשבת עה"פ (תרו כ, י) "ובניך ובתך" מפרש רש"י "להזהיר גדולים על הקטנים" (וג"ז הוא חידוש דין בשבת, שהרי גם "בהמתך" בכלל). ונתבאר במ"א. ואכ"מ.

8) דלא כבגמ' שם שהוא דין בכל המצות.

אבל להעיר מטור יו"ד (ר"ס שעג) ובב"ח שם (וכן בב"ח או"ח סשמ"ג), שיש חילוק בין כל המצוות וטומאה, דבטומאה מוזהרים להפרישו מן הטומאה (כמשמעות הלשון "להזהיר כו' על הקטנים"), משא"כ בשאר מצוות שאסור רק לספות בידים. וראה גו"א פרשתנו כאן. וכבר האריכו בזה במפרשים.

9) וכן הקשה בב"ח יו"ד שם.

10) סד"ה אמור ואמרת.

11) אלא שבאוה"ח פי' "ואל כל בנ"י" שהוא איסור על כל יחיד לטמא כהן (כפשטות ל' התו"כ), ומ"ש "ואמרת אליהם" מפרש דקאי על כל ישראל; משא"כ לפרש"י קאי על ב"ד (כנ"ל הערה 6).

12) כא, ו.

13) ולהעיר, שבתו"כ שם נאמר רק "על כרחם", ורש"י מוסיף (על התו"כ) ומפרש "ב"ד".

14) כא, ח.

15) ע"פ תו"כ שם "בעל כרחו". ולהעיר ש־בתו"כ שם מסיים "כי קדוש גו' — להזהיר ב"ד על כך", ורש"י לא הביאו. וי"ל בפשטות כי סומך על פירושו לפנ"ז (שם, ו) הנ"ל.

16) משא"כ ע"ד ההלכה ש"להזהיר כו'" קאי (גם) על ב"ד, בפשטות קאי על ב"ד סתם, של ישראל (וראה אוה"ח שם). — ובגו"א כאן, דזה שמשמע בטור (יו"ד שם) ד"דוקא כהן מוזהר על הקטן אבל ישראל אינו מוזהר עליו . . זה שלא כסוגיא דהתם".

אבל בפמ"ג (א"א) או"ח ר"ס שמג דרק ב"ד של כהנים מוזהר. ולהעיר מצפע"נ עה"ת פרשתנו כא, כד.

ולהעיר מהדיעה (ראה צידה לדרך לפרש"י יתרו שם (ע"פ ל' הרמב"ם הל' אבל פ"ג ה"ב).

ציווי זה אזהרה לב"ד (של ישראל) לשמור את הקטנים מן הטומאה, אלא חיוב על (כל) הכהנים לשמור את הכהנים הקטנים.

ג. אלא שעדיין אין הענין מיושב כל צרכו, דאף שמלישנא דקרא מוכח שאין הכוונה ב„ואמרת אליהם" להזהיר ב"ד על הכהנים, אבל[17] בקרא גופא יש לה־בין, אמאי לא נצטווה משה בפירוש להזהיר את הב"ד על הכהנים?

זאת ועוד: בשלמא אם נפרש ד„ו־אמרת אליהם" היינו „להזהיר ב"ד על הכהנים", מובן מה שנאמר בסוף הענין „וידבר משה גו' ואל כל בני ישראל", שמשה הזהיר את הב"ד (של ישראל) על הכהנים, שהרי כן נצטווה מלכתחילה מפי הגבורה.

ואף שזה נאמר לאחרי הפרשה ע"ד דיני כהן בעל מום (שלא יעשה עבודה כו'), וע"ז הי' דיבור בפ"ע[18] — י"ל, דמ"ש בתחילת הפרשה „ואמרת אליהם" (להזהיר ב"ד על הכהנים) קאי גם על הפרשה שלאח"ז אודות דיני כהן בעל מום (ולכן בדיבור השני[18] (אצל דיני כהן בעל מום) מקצר הכתוב ומפרט רק „דבר אל אהרן"[19]), ובסיום פרשיות אלה מסופר כיצד קיים משה רבינו את הציווי — „וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל", שהזהיר ב"ד על הכהנים (בכל הנאמר לפנ"ז[20]);

אבל ע"פ פרש"י ד„אמור ואמרת" היינו „להזהיר גדולים על הקטנים", צריך לומר, דזה שהזהיר משה את הב"ד (של ישראל) על הכהנים (גם בדיני בעל מום[21]), עשה זה מדעת עצמו.

[ואע"פ שמצינו בהרבה מקומות שלא נזכר בקרא ציווי הקב"ה למשה אלא רק דיבור משה לישראל, כי ע"פ פשש"מ אין הכרח שהכתוב יפרש זה להדיא, דמובן מאליו שדיבור משה לישראל הי' לפי שכן נצטווה מפי הגבורה[22] — דוחק קצת, לכאורה, לפרש כן בנדו"ד (שה־כתוב מפרט רק דיבור משה לב"ד ולא ציווי הקב"ה אליו על כך), כיון שרק ע"י הוספת תיבות אחדות לחוד בציווי ה'

וראה השקו"ט במשכיל לדוד, באר בשדה ובאר יצחק שם. ועוד) שיש חילוק בין ב"ד להאב, שב"ד מוזהרים רק שלא לטמאו בידים, משא"כ האב חייב גם להפרישו. ע"ש. וראה גו"א שם בדעת הטור.

17) ועוד: אמאי לא פי' רש"י ד„אמור ואמרת" הוא להזהיר ב"ד על כהנים אלא שקאי על ב"ד של כהנים* (ראה פמ"ג וצפע"נ שבהערה הקודמת).

---

*) ראה בפרטיות אנציקלופדי' תלמודית ערך „בית דין של כהנים". וש"נ.

18) כא, טז־יז.

19) ולא הזכיר אפילו „בני אהרן". וראה הערה הבאה.

20) בפרש"י שם „המצוה הזאת", ומשמע לכ־אורה דקאי רק אלפניו ולא אלפני פניו. אבל יותר מסתבר דקאי על כל מצוות כהונה שנאמרו בפרשה עד עתה, ובפרט שבפרשת כהן בע"מ לא נזכר „בני אהרן" (כנ"ל הערה הקודמת). וראה גם אוה"ח ריש פרשתנו (הנ"ל בפנים ס"ב).

21) משא"כ בנוגע לפרשה ראשונה ע"ד פרי־שה מטומאה ואיסורי חיתון כו', י"ל שהבין זה ממה שנצטווה להקדישם בעל כרחם בב"ד כפרש"י (שהובא לעיל ס"ב).

22) ראה רמב"ן קרח טז, ח. ובכ"מ. וראה תו"א שמות (נב, ד). שם ס"פ בא (ס, ד). — וראה לקו"ש חי"ג ע' 72 ובהערה שם.

למשה („אמור גו' ואל כל בנ"י") הי' אפשר לכלול גם פרט זה. ומשמע מזה, שבנדו"ד עשה זאת משה מדעת עצמו].

ד. ויש לבאר טעם הדבר ע"פ הכלל[23] ד„כהנים זריזין הן", וא"כ אין צורך להזהיר ב"ד עליהם, ולכן מפרש דהצורך באזהרה (אמירה) נוספת הוא רק בשביל כהנים קטנים שאינם שומרים א"ע מן הטומאה.

[ומ"ש רש"י על „קדושים יהיו" „על כרחם יקדישום ב"ד בכך" (וכן על „וקדשתו" פי' „שאם לא רצה לגרש הלקהו כו'") — אין זה תוכן הענין ד„להזהיר ב"ד על הכהנים", ד„להזהיר כו'" הוא דין כללי, שב"ד צריכים להש־תדל שהכהנים ידעו ויזהרו בכך [ע"ד „להזהיר גדולים על הקטנים", שהפירוש בזה הוא[24], שהוא חיוב על הגדולים לדאוג שהקטנים לא יטמאו א"ע], משא"כ הא ד„על כרחם יקדישום ב"ד בכך" הוא דין פרטי, שכהן הרוצה לטמא את עצמו, כופין אותו ב"ד בעל כרחו ומפרישים אותו מן הטומאה, וכן אם נשא אשה פסולה, מעגישים ומייסרים אותו].

אלא שעפ"ז צ"ע לאידך גיסא, כיון שאין צורך בכך, אמאי הזהיר משה את ב"ד של ישראל על הכהנים?

ויובן זה בהקדים ביאור הכלל דכהנים זריזין הם, שיש לפרשו בשני אופנים: א) זהו מצד עבודת הכהונה[25], דכיון שהם עוסקים בעבודת הקודש (או שנמצאים במקדש) ה"ז פועל בהם ענין הזריזות. ב) זהו מצד עצם ענין הכהונה[26], דכן הוא טבע ותכונת הנפש של כהן בעניני כהונה (וכלשון רש"י[27] „שכולם היו בני תורה וחרדים ונזכרים כו'", ובמ"א[28] „בקיאין הן בכל . . דכתיב בהן[29] יורו משפטיך ליעקב").

והנפק"מ — בענינים שאינם שייכים לעבודת הכהונה, האם גם בהם אמרינן כהנים זריזין הם.

[דאע"פ שבהלכות שבהן שווים כל ישראל לא מצינו חילוק בין כהנים ושאר ישראל (לדוגמא — לא מצינו בגזירות חכמים שרק בישראלים גזרו גזירה ולא בהכהנים — להיותם זריזים) — הרי זהו לפי שהענין דכהנים זריזים הם אמרינן רק בענינים השייכים לכהונתם: אבל אכתי יש מקום לעיון בענינים שאינם שייכים לעבודת הכהונה, האם גם בזה אמרינן כהנים זריזים הם[25]].

וכמו בעניננו — הפרישות מטומאה (ואיסורי חיתון כו'), שזהירות זו צ"ל בכל מקום (אפילו בחו"ל) ובכל זמן (גם כשאין ביהמ"ק קיים), ואין כאן זריזות הבאה מעבודת הכהונה, אלא שזהו א' מעניני כהונה.

---

23) שבת כ, א. וש"נ. וראה גם הנסמן בגליוני הש"ס (להר"י ענגל) שם.

24) ראה בארוכה בזה לקו"ש ח"ז ע' 151 ובהערות שם.

25) ראה שו"ת הרמ"ע מפאנו ס"א ד„לא אמרו כהנים זריזים הם אלא בעבודה א"נ באכילת תרומה כו'" (ולהעיר דאכילת תרומה איקרי עבודה — פסחים עב, סע"ב ואילך).

26) להעיר משו"ת הרמ"ע שם „ואימת מקדש עליו ועוד דכהנים זריזים הם", ומשמע שהם ב' ענינים.

27) שבת שם ד"ה אברים.

28) שבת קיד, ב ד"ה זריזים. — ולהעיר מרש"י עירובין (קג, א) „כיון שנכנס לעבודה בידוע שלמדוהו הלכות קדש".

29) ברכה לג, י'.

ויש לומר, שזהו החילוק בין ציווי הקב"ה, ודיבור משה רבינו לישראל: מצד תכונות נפשם של הכהנים, הי' ראוי שיהיו זריזים בכל השייך לעניני כהונה, ולכן מצד ציווי הקב"ה אין צורך להזהיר ב"ד על הכהנים: אבל היות שנצטוינו[30] „ועשו סיג לתורה", לכן, הוסיף משה רבינו מדעתו „סיג"[31], דאע"פ שבהיות הכהנים עסוקים בעבודת הכהונה אמרינן דזריזים הם כי היראה דעבודת הקודש עליהם, הרי כשאין עסוקים בעבודתם, יתכן שתהי' חלישות בזריזותם, ולכן יש צורך לזרזם על כך[32].

ה. ויש לבאר זה ע"ד המוסר וה־עבודה:

ענינם של הכהנים הוא — בלשון ה־רמב"ם[33] — „להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו כו' ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים כו' ה"ז נתקדש קדש קדשים ויהי' ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים כו'", דמזה מובן, שמי שעומד בדרגת הכהונה לפי מהותה, הרי בכל מקום ובכל זמן הוא מרגיש שהוא עומד „לפני ה'" ובמילא אין צורך לזרזו; ורק כהן שאינו בדרגא זו, צריך לזריזות בעניני כהונה שלו כאשר אינו עסוק בעבודת המקדש.

ויש להוסיף ביאור ע"פ פנימיות ה־ענינים:

מבואר בספר התניא[34] ש„אין סוף ב"ה מלובש בבחי' חכמה שבנפש האדם יהי' מי שיהי' מישראל", שבבחי' זו, אע"פ שלא שייך בה ענין הגלות[35], שנפש הבהמית שמהקליפה תוכל למשול עלי' כו', מ"מ יתכן אצלה ענין ה„שינה", „היא בבחי' שינה ברשעים ואינה פועלת פעולתה"[35].

אמנם יש בנפש האדם בחי' עמוקה יותר, שלא שייך בה אפילו גדר של „שינה", שזהו עצם הנפש (כמבואר בספרי קבלה[36] ש„יש ניצוץ קטן מאד שהוא בחינת אלקות כו' וזה הניצוץ מתלבש בכח ניצוץ אחד נברא כו' הנק' יחידה"), שע"ז נאמר[37] „אני ישנה ולבי ער", עצם ופנימיות הלב שהוא תמיד ער אצל כאו"א מישראל ולא שייך בו אפילו שינה[38].

ואלה הם שני הענינים שבכאו"א מישראל: מצד ניצוץ בורא המלובש ביחידה שלו אין צורך בשום זירוז, שהיא תמיד בשלימות בכל מקום ובכל זמן,

---

30) אבות פ"א מ"א.

31) וכדמצינו תקנות וגזירות של משה רבינו (ראה שבת ל, א. ועוד). ולהעיר מהשקו"ט (ראה לקח טוב (להר"י ענגל) ס"ח. וש"נ) אי מצינו סיג בדאורייתא.

32) אלא שעפ"ז צ"ל שעיקר כוונת משה להזהיר ב"ד על הכהנים הוא בשייכות להנאמר בפרשה שלפני פניו (פרישה מטומאה ואיסורי חיתון) ולא אפרשה הסמוכה, שהרי קאי שם באיסור בע"מ למזבח שזהו דין בעבודת המקדש שלכאורה א"צ זירוז. ועצ"ע.

33) סוף הל' שמיטה ויובל.

34) פי"ח (כג, סע"ב).

35) שם פי"ט (כה, א).

36) ע"ח ש' דרושי אב"ע פ"א. הובא בלקו"ת פ' ראה (כז, א). ונת' בארוכה בד"ה ועתה אם נא תרע"ח (סה"מ תרע"ח ע' ריג ואילך).

37) שה"ש ה, כ.

38) כי הוא למעלה מגדר העלם וגילוי. וי"ל שהוא ע"ד הענין ד„המאור הוא בהתגלות" (תו"א וירא יד, ב), שהוא למעלה מהעלם וגילוי (ראה הגהות לד"ה פתח אליהו תרנ"ח ע' נב). ועצ"ע.

בל' הכתוב[39] „השוכן אתם בתוך טומאתם", דגם בחוץ לארץ ובזמן הגלות אין צורך להזהיר הכהן על הפרישות מטומאה:

ורק מצד בחי' חכמה שבנפש — ששם שייך ענין השינה כנ"ל, יש צורך להזהיר ב"ד על הכהנים.

ו. אבל אעפ"כ, גם בבחי' זו ה"ז רק „שינה" בלבד ולא גלות ח"ו, ולכן, התעוררותה של החכמה שבנפש אינה קשורה עם פעולה בדרך חידוש גמור (ביטול הרע כו'), אלא זהו ענין של קיצה משינה בלבד.

ועפ"ז יש לבאר דיוק לשון כ"ק מו"ח אדמו"ר באחת משיחותיו[40]:

„עס איז דער זמן אַז מ'איז לעבן ראש ההר. באמת זעט מען דאָך אַז משיח איז שוין קרוב, ער איז הינטער'ן וואַנט[41] און דער וואָס האָט אַ גוטן חוש השמיעה און אַ חוש הראי' איז שומע קולו ורואה . . קודם אור היום[42] איז זיך מתגבר דער שלאָף . . מען דאַרף זיך מתגבר זיין ניט פאַרשלאָפן די צייט . . און דאַמאָלס וועט מען אויך זיין אַ כלי אויף מקבל זיין אור היום. דאָס איז מחוייב יעדער איד וויסן און אויך אַז ער באַגעגענט אַ אידן דאַרף ער אים זאָגן: הער ברודער, זאָלסט ניט פאַרשלאָפן פאַר דעם אור היום", עכלה"ק.

ומזה, אשר אין צורך לחדש אצלו הרצון להתגבר ולעשות פעולות לזרז אור הבוקר של הגאולה, אלא צריכים רק להעירו משנתו, ובמילא בודאי יעשה כל אחד מישראל את שלו להביא את הגאולה, ותיכף ומיד ממש.

(משיחות ש"פ אמור תשכ"ה)

---

39) אחרי טז, טז.

40) י"ט כסלו תרצ"ט (ס' השיחות תרצ"ט ע' 7-316).

41) שה"ש ב, ט (ומסיים „משגיח גו' ענה גו'". וי"ל שזהו המשך השיחה: שומע קולו ורואה). וראה זח"ג קיד, ב. ובאור החמה שם: אחר כתלנו כו' אילו ניתן רשות לראות כו'.

42) להעיר מברכות סב, ריש ע"ב (כפירוש הערוך, הובא בחדא"ג מהרש"א שם).

אמור ב

א. בסוף פרשתנו נאמר[1]: „ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי גו' ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל ויביאו אותו אל משה ושם אמו שלומית בת דברי למטה דן". ואמרו רז"ל[2] שכתוב זה בא ללמדנו „שלא נחשדו (ישראל) על העריות" — „להודיע[3] שבחן של ישראל שלא הי' ביניהם אלא זה ופרסמו ופרטו[4] הכתוב, ועליהם מפורש בקבלה[5] גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום", וכמובא גם בפרש"י[6] „ושם אמו שלומית בת דברי, שבחן של ישראל שפרסמה הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה כו'".

והנה גם לפי דרשה זו לא הי' ה־כשלון של שלומית בת דברי בזדון, וכמו שהוכיח בראש"ם כאן מדברי רש"י בפ' שמות[7] „דממה שכתב . . גבי מכה איש עברי שבעלה של שלומית בת דברי הי' ונתן עיניו בה ובלילה העמידו והוציאו מביתו והוא חזר ונכנס לביתו ובא על אשתו כשסבורה שהוא בעלה וחזר האיש בביתו והרגיש בדבר וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר הי' מכהו ורודהו כל היום, משמע שמוטעת היתה ולא רצונית"[8].

ועפ"ז מובן גודל שבחן של ישראל שנלמד מכאן, דזה ששאר נשי ישראל לא נכשלו בזה היינו שלא הי' אפילו באופן של אנוסה או מוטעת[9].

ולכן משמיענו הכתוב „ושם אמו שלומית בת דברי" — אף שאין זו דרכה של תורה לפרסם ולהודיע גנותן של ישראל[10], וכ"ש בנדו"ד שהמדובר בשג־גה — שאין המטרה לפרסם גנותה של אשה ישראלית ח"ו, אלא להיפך, לפרסם שבחן של ישראל, שהכשלון בעריות הי' מושלל אצלם לגמרי (אפילו לא בשוגג[11] ובאונס)[12].

---

1) כד, י־יא.

2) ויק"ר פרשתנו פל"ב, ה (יל"ש כאן). מכיל־תא בא יב, ו. שהש"ר פ"ד, יב. שמו"ר פ"א, כח. מדרש תהלים מזמור קכב. ועוד.

3) ל' המכילתא שם.

4) לכאורה צ"ל ע"ד הלשון במדרש תהלים „אלא זו בלבד ופרסמה הכתוב". ועד"ז הוא בשהש"ר ושאר המקומות.

5) שה"ש שם (ד, יב).

6) פרשתנו שם, יא.

7) ב, יא.

8) ולכמה מפרשים מדרשות חלוקות הן, ולהדרשה דכאן — לא היתה אנוסה (ראה יפה תואר (השלם) לויק"ר שם. מפרשי רש"י. ועוד).

9) ראש"ם כאן [וראה שם שהביא מארז"ל שהובא בפרש"י פינחס (כו, ה) — „שהיו האומות מבזין אותם ואומרים כו' הטיל הקב"ה שמו עליהם כו' מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם", שלא הי' בזה אפילו אונס וטעות].

10) ראה מפרשים שבהערה 13.

11) ולכאורה הי' כאן (לפי' הראש"ם) פחות יותר משוגג, שבשוגג יש עכ"פ כוונה על המעשה וכיו"ב, וכלשונו „אונס או מוטעת". וראה אלשיך כאן (כד, י) „ואף גם זה לא בכוונתה כ"א שיצא העגל ההוא שלא ברצונה . . וזה יאמר ויצא כי יצא כדבר היוצא בלי דעת כי היא לא התנית כו'".

12) ולפי' הראש"ם, מה שבפרש"י „קורא אותה זונה (הוא) מפני שנבעלה לפסול לה אע"פ שהיתה מוטעת".

ומה שרש"י בפירושו ממשיך לפרש „שלומית, דהות פטפטה שלום עלך שלום עלך שלום עליכון, מפטפטת בדברים שואלת בשלום הכל, בת דברי דברנית היתה מדברת עם כל אדם", כבר כתבו מפרשים[13], שכוונתו לבאר שגם היא עצמה לא נתפרסמה לגנות בכתוב זה, כי אין זה שם העצם שלה אלא רק על שם מעשי' (וא"כ לא נתפרסם מי היא אשה זו).

ועדיין צריך להבין בעצם הדבר שהתורה מספרת גנותה[14] של אשה יש־ראלית, איזו שתהי' (אף שעי"ז מתפרסם שבחם של ישראל), והרי אפילו „בגנות[15] בהמה טמאה לא דיבר הכתוב".

ב. והנה לפי פשוטו יש לומר, ב־הקדם מ"ש במפרשים[16], שזה שהאריך הכתוב בפרטי ייחוסו של המקלל הוא כדי לבאר איך אפשר שאיש מבני יש־ראל יבוא לקלל את השם ר"ל, שבאמת לא יתכן כזאת באיש ישראל, אלא לפי[17] שאביו הי' איש מצרי ואמו נאנסה לפי שהיתה דברנית, הרי כיון שלא הי' זרע מעליא, לכן ירד למדריגה כזו עד ש„ויקב גו' את השם ויקללֵ".

ועפ"ז יש לומר, דכשם שעצם סיפור מעשה המקלל אינו ענין לזה שאין ה־תורה מספרת ומפרסמת בגנות ישראל — לפי שאין כוונת הכתוב לספר הגנות אלא להודיע הלכה ומעשה רב[18], הדין דמקלל, חיוב מיתה שלו ופרטי דינים הקשורים בו (וכן פרטי דינים שנאמרו בקשר ושייכות לדין זה[19] „ואל בני ישראל תדבר לאמר"), עד"ז הוא בהיחוס ובהנהגה דאמו, שהוא בכדי להזהיר ביותר ע"ד הנהגת והצניעות דבת יש־ראל מלהיות פטפטנית (אפילו באופן של לשאול בשלום הכל)[20], ומלהיות דברנית, כיון שמהנהגה כזו אפשר שיבוא לא רק קלקול אצלה וכו', אלא שיולד בן שיקלל כו' ר"ל.

ויתירה מזו: זה שכתוצאה ממעשה זה נולד בן שקילל, הוא דבר פלא, שהרי היא לא נכשלה בזה במזיד אלא היתה מוטעת, וזה שהיתה „שואלת בשלום הכל"[21] לא הי' ענין של פריצות, אלא ענין של הנהגה בסבר פנים יפות כלפי כל אחד[22], ומ"מ יצא מזה בן כזה שקילל

---

13) הואיל משה (באר היטב), באר מים חיים (לאחי המהר"ל) ודבק טוב על פרש"י כאן.

14) וכמו שמסיים רש"י בד"ה בת דברי „לפיכך קלקלה" (וראה באר מים חיים שם: וגם אשה זו פשעה כו'). אבל להעיר שבדפוס שני ורוב כת"י רש"י (שתח"י) ליתא התוכן של דיבור זה בפרש"י „דברנית היתה מדברת עם כל אדם לפיכך קלקלה". ובדפוס ראשון מסיים בד"ה זה „מפי ר' ראובן ב"ר אהרן".

15) ב"ב קכג, א.

16) ראה בחיי כאן. באר בשדה על פרש"י כאן.

17) ראה גם (פדר"א פמ"ח ו)ל"ש כאן „אם מתוק . . ואם מר מר והתחיל מחרף כו'".

18) ראה בארוכה לקו"ש ח"י ע' 26 ואילך, שבהוראת הלכה אין שייך לומר הכלל דלשון נקי'. ועפ"ז מתורץ המשך הגמ' בפסחים ג, א ואילך. ע"ש.

19) כד, טו ואילך. והדינים בהמשך לזה — שם, יז־כב.

20) ראה שפ"ח לפרש"י כאן — ע"פ פרש"י וישלח לד, א.

21) ולהעיר ש„דברנית" הוא טבע הנשים בכלל (ברכות מה, ב). וראה אבות פ"ד מט"ו.

22) ראה חת"ס על התורה כאן. וראה אמרי שפר על פרש"י שמות שם „ומדאיצטריך הכתוב לפרסומי גנאי זה למדנו שלא נמצא בה שום גנאי יותר מזה". ולהעיר ממדרשי התורה להקדוש אשתרוק פרשתנו כאן „ושם אמו שלומית בת

ר"ל — והרי זה אות מיוחד להזהיר אזהרה גדולה ביותר לכאו"א ע"ד גודל הזהירות בצניעות וכו'.

ולפי זה יש מקום לומר יתירה מזו, שבזה שפירסמה הכתוב — יש גם משום שבחה, שעל ידה למדו ישראל גודל הזהירות בענין הצניעות.

[וע"ד משנ"ת במ"א לענין נח[23], דזה ש„יש דורשין אותו לגנאי"[24], אינו ענין של „גנות" — כי אף שנח עצמו להיותו בדור ירוד ופחות ביותר לא התפלל על אנשי דורו כמו אברהם ומשה (כיון ד„לא הוה לי' במאן דיתלי בזכותא כמשה"[25]), וא"כ לא הי' בזה חסרון אצלו, אעפ"כ, כדי שלא תבוא מזה תקלה ח"ו בדורות הבאים אחריו, לאמור שאין זה חסרון אם אין מתפללים על אנשי הדור, לכן י"א[26] שמוכרחים לומר שדבר זה הוא ענין של „גנאי", דזה גופא שדורשין ש־הנהגה כזו היא גנאי, ה"ז „זכותו" של נח, שנח עצמו רוצה שידגישו שצריך להתפלל על אנשי הדור, כדי להבטיח שלא יבוא מזה חסרון בדור אחר.

ועד"ז בענייננו, שתיקונה של שלומית בת דברי הוא בזה גופא שפרסמה הכ־תוב (ובהדגשה כזו), שמזה באה ההוראה ותכלית הזהירות לנשי ישראל בגודל הצניעות גם בדיבור כו', וזה גופא הוא זכותה ושבחה של שלומית].

ג. אבל לכאורה דרשת רז"ל הנ"ל, שהכתוב כאן מודיע „שבחן של ישראל שלא הי' ביניהם אלא זה ופרסמו ופרטו הכתוב", אין תוכנה שהשבח הוא הלימוד (הודעת הלכה) על ענין הצניעות, אלא פירושה, שהכתוב מודיע ומספר שבחם של ישראל (שלא נחשדו על עריות) בזה גופא שמפרסם גנותה דשלומית.

ודבר זה (סיפור שבחם של ישראל ע"י פרסום גנותה דשלומית) צ"ב, איך שייך ששבחן של ישראל יתגלה ע"י סיפור ופירסום גנות של א' מבנ"י — והרי כשם שהוא בהלכה[27] שבשביל טובת ותועלת הרבים אין מבטלים מציאות היחיד, עד"ז לכאורה בענין סיפור המעלות והגנות, דוחק לומר ששבחם של ישראל יתגלה דוקא ע"י גנות של א' מישראל. ובפרט שא' הענינים שנתחדשו במ"ת בעם ישראל נלמד ממ"ש[28] „אנכי ה' אלקיך" — לשון יחיד, שכאו"א בתור יחיד בפ"ע יש לו חשיבות ומעלה, ואינה מתבטלת ונג־ררת אחרי הכלל, וכמרז"ל[29] „כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם",

[שזהו א' מהחילוקים בין שאר הברואים ובני ישראל, שבכל הנבראים אין התכלית בהם עצמם, ולא נבראו אלא בשביל ישראל ובשביל התורה[30], וכשם שהוא בכללות מציאותם שאינם בשביל עצמם, עד"ז הוא בפרטיהם, שיתכן שכל פרט הוא טפל אל הכלל, ואילו בישראל, כשם שכללות עם ישראל אינו „אמצעי" בשביל ענין אחר, אלא

דברי, פרסם בזה שאע"פ שהיתה בתכלית השלי־מות כשמה, ועוד שלא פשעה בשמירתה, אפילו הכי . . נשאר טבע האב בבן".

23) לקו"ש חכ"ה ע' 19 ואילך. וש"נ.

24) ל' רש"י ר"פ נח — ע"פ סנהדרין קח, א. ב"ר פ"ל, ט. ובכ"מ.

25) זח"א סח, א. ע"ש ב' הדיעות דר' יהודה ור' יצחק.

26) דעת ר' יצחק שם.

27) ראה רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ה ה"ה ובנ"כ שם.

28) יתרו כ, ב.

29) משנה סנהדרין לז, סע"א.

30) פרש"י ר"פ בראשית. וראה ב"ר פ"א, ד. ויק"ר פל"ו, ד.

תכלית הכוונה היא בו, כן הוא בנוגע לכל אחד מהם בפרט, שאין לומר שאיש ישראל אחד ישמש רק כ„אמצעי" ל־ישראל חבירו, וגם לא בשביל הכלל והציבור, אלא תכלית הכוונה היא גם בכל אחד ואחד בפני עצמו][31].

ועכצ"ל דמכיון שע"ז שפרסמה ה־כתוב מתגלה שבחן של ישראל, אין זה נחשב גנות בשבילה, ואדרבה, זה גופא הוי שבחה[32] שעל ידה מודיעה התורה שבחן של ישראל שלא נחשדו על עריות, „גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום".

דוגמא לדבר — באיסור בל תשחית: האיסור הוא רק כאשר המעשה הוא דרך השחתה וקלקול[33], אבל כשע"י הקלקול בא תיקון, אין כאן איסור בל תשחית[34]. וע"ד הדין במלאכת שבת ש„כל המקלקלין פטורין"[35] [„קרע בגדים או שרפן או שבר כלים דרך השחתה הרי זה פטור"[36]],

אבל „הקורע בחמתו או כו' חייב מפני שמיישב דעתו בדבר זה וינוח יצרו והואיל וחמתו שוככת בדבר זה הרי הוא כמתקן וחייב"[37].

ד. ועוד יש לומר, ובהקדם דמצינו פלוגתא[38] אם חייב אדם להכניס עצמו בספק סכנה בשביל הצלת חבירו מסכנה ודאית. וי"א[39] שאין הפלוגתא בנוגע לכלל ישראל, דאז ודאי שמחוייב היחיד להכניס את עצמו בסכנה בשביל הצלת כלל ישראל. ויש לומר, שאין זה משום שהצלת כלל ישראל דוחה נפש היחיד, אלא לפי שלהיות שכל יחיד הוא חלק מהכלל, חלק מהציבור, הרי נמצא, שהצלת כלל ישראל ה"ה גם הצלתו של היחיד.

ואם הדברים אמורים בנוגע לסכנת נפשות[40], כ"ש וק"ו בענין סיפור ופרסום ענין של גנות, ועוד זאת, שאין בזה

---

31) ראה לקו"ש ח"י שם (ע' 25 ואילך).

32) להעיר ממרז"ל (ירושלמי סוכה פ"ה ה"ו) „למה נקרא שמו נבל שהוא מלבין כמה מיני זמר" (מבייש כמה מיני זמר שזמירתו ערב ביותר לשומעים. קרבן העדה (ופני משה) שם), „שהוא מנבל כל מיני זמר" (מדרש תהלים פא, ג), הרי דכאשר ע"י מעלתו מבייש השאר, הרי הוא נקרא בשם זה „נבל". ועד"ז לאידך כאשר על ידה נתגלה שבחן של ישראל ה"ז גופא נעשית ענינה ועד שנעשה שם שלה (ראה לעיל הערה 22 מהקדוש אשתרוק).

33) ראה רמב"ם הל' מלכים פ"ו ה"ח. שם ה"י. שו"ע אדה"ז חלק חו"מ הל' שמירת גוף ונפש ובל תשחית ס"ד.

34) ראה שו"ע אדה"ז שם סט"ו.

35) רמב"ם הל' שבת פ"א הי"ז משבת קה, ב. ובכ"מ.

36) רמב"ם שם.

37) רמב"ם שם פ"י ה"י. וראה שם פ"ח ה"ח. פי"ב ה"א. וראה בכ"ז בארוכה לקו"ש חכ"ט ע' 11 ואילך (חידושים וביאורים בהל' ביהב"ח ח"ב שיחה יא). וש"נ.

38) ראה כס"מ הל' רוצח פ"א הי"ד. ב"י וב"ח לחו"מ סתכ"ו. סמ"ע שם סק"ב. פתחי תשובה שם סק"ב. שו"ע אדה"ז הל' שבת ששכ"ט ס"ח. חלק חו"מ הל' נזקי גוף ונפש ס"ז. ועוד. וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך הצלת נפשות ע' שמח.

39) ראה כלי חמדה ר"פ פינחס. אנציקלופדי' תלמודית שם.

40) להעיר שגם בנוגע לחטא, אף שבכלל אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך (שבת ד, א. וש"נ), בכמה מקרים אומרים לו חטא — ראה תוס' שבת שם, ובכ"מ. וא' מהם — להציל רבים מעבירה (ראה תוס' שם בסוף הד"ה. תוס' גיטין מא, ב סד"ה כופין. שו"ע אדה"ז הל' שבת סו"ס שו. ועוד).

הצלה בלבד אלא סיפור „שבחן של ישראל" שנוגע להיסוד של כלל ישראל, שהתחלת בחירת ויצירת עם ישראל היתה באופן של „גן נעול אחותי כלה, גל נעול, מעין חתום", שלא נחשדו על עריות, שאין זה גנות לצורך שבח בלבד אלא שהשבח (דכלל ישראל) הוא שבחה (גם) של שלומית גופא.

ה. ובפנימיות העניינים יש לומר:

ידוע שכל הדברים שבעולם נכללים בג' מדריגות: א) דברים שבקדושה, ב) דברים המותרים, ג) דברים אסורים. שהחילוק ביניהם הוא: הפירוש ד„מותר" הוא „שאינו קשור ואסור בידי החיצונים"[41], והיינו שהאדם יכול לברר הדבר מקליפת נוגה ולהעלות הטוב שבו לקדושה, בדוגמת „האוכל בישרא שמינא דתורא ושותה יין מבושם להרחיב דעתו לה' ולתורתו כו' או בשביל כדי לקיים מצות עונג שבת ויו"ט אזי נתברר חיות הבשר והיין שהי' נשפע מקליפת נוגה ועולה לה' כעולה וכקרבן", כמבואר בתניא[41].

ואילו „אסור" הוא שאסור וקשור בידי הקליפות, „מאכלות אסורות כו' שהן משלש קליפות הטמאות לגמרי הם אסורים וקשורים בידי החיצונים לעולם ואין עולים משם עד כי יבוא יומם ויבולע המות לנצח"[41].

41) תניא פ"ז.

אמנם גם בזמן הזה אפשר שיעלו לקדושה כמ"ש אדה"ז שם[41] ע"י „שיעשה תשובה גדולה כ"כ שזדונות נעשו לו כזכיות ממש שהיא תשובה מאהבה מעומקא דלבא כו' הואיל ועל ידי זה בא לאהבה רבה זו", לכן עולים גם הזדונות להיות זכיות.

ועד"ז מובן בנדו"ד לענין שלומית, דכיון שלא ידח ממנו נדח[42], הרי שהתיקון של זה שהי' היפך הצניעות והקדושה, הוא כאשר מעשה זה[43] מביא לצניעות ולתכלית הצניעות — ההודעה ד„שבחן של ישראל" „שלא נחשדו על עריות" ועל כולם אומרים „גן נעול אחותי כלה, גל נעול מעין חתום".

וע"ד הנ"ל בדברי אדה"ז, שע"י תשובה מאהבה זדונות נעשו זכיות, „הואיל ועי"ז בא לאהבה רבה זו".

(משיחות ש"פ אמור תשכ"ה, ש"פ במדבר תשמ"ו)

42) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סוס"ג. תניא ספל"ט.

43) ויתירה מזה יש לומר, דכיון שלא נעשה ברצון וכוונה אלא באונס ובטעות, צ"ל דזה שהקב"ה מסבב הסיבות הביא לזה שקרה דבר זה עם שלומית הוא כדי להביא ולגלות שבחן של ישראל בענין הצניעות. וראה לקו"ש חי"ז ע' 191 ואילך.

בהר

א. כ' הרמב"ם בסוף הל' עבדים (וסיום ספר קנין): „מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך, ואע"פ שהדין כך מדת חסידות ודרכי חכמה שיהי' אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה, חכמים הראשונים היו נותנין[2] לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין[3] מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן, הרי הוא אומר[4] כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה, וכן לא יבזהו ביד ולא בדברים כו' ולא ירבה עליו צעקה וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו כו'" (ובסיום ההלכה מאריך הרמב"ם ע"ד מדת הרחמים שבזרעו של אברהם אבינו, כדלקמן סעיף ג).

והנה מ"ש הרמב"ם ש„(מדת חסידות ו)דרכי חכמה שיהי' אדם רחמן כו' ולא יכביד עולו על עבדו כו'", שגם „דרכי חכמה" ושכל מחייבים הנהגה זו (וכדיוק לשונו בהמשך הענין „חכמים הראשונים כו'", ולא „חסידים[5] הראשונים כו'") — יש לבאר בפשטות, ע"פ דברי הרמב"ם בהלכה הקודמת, בדין „יכול הרב לומר לעבדו כנעני עשה עמי ואיני זנך", ד„עבדים שהכניסה לו אשתו בתורת נכסי מלוג חייב במזונותיהן, דעל מנת כן הכניס אותם, שאם לא יזון אותם ימותו ויברחו והרי אינו חייב באחריותן", שמזה מובן איך השכל הישר מחייב הנהגה של רחמנות כלפי העבד, כי אם יתנהג באכזריות יש חשש שיחלה העבד או יברח וכיו"ב.

אלא שעפ"ז צריך ביאור לאידך גיסא — דכיון שגם ע"פ „דרכי חכמה" אין ל־התנהג עם עבד כנעני באכזריות, למה תלה הרמב"ם ענין זה ב„מדת חסידות", היינו שהנהגה זו תלוי' במדת חסדו ורחמיו של האדון, דהרי גם מי שאינו רחמן אלא הוא חכם ופיקח יתנהג ככה מצד „דרכי חכמה", כדי שלא להפסיד את ממונו, כנ"ל?

[ואף שי"ל שכוונת הרמב"ם בלשון „מדת חסידות" היא שזוהי הנהגה לפנים משורת הדין (כיון שמצד הדין מותר לעבוד עמו בפרך) — מ"מ, ובפרט מה־אריכות בהמשך ההלכה ע"ד מדת הרחמים שבזרעו של אברהם אבינו ש„רחמנים הם על הכל" (כדלקמן ס"ג) מובן, שכוונת הרמב"ם בלשון „מדת חסידות" כאן היא גם להנהגה באופן של חסד ורחמים[6] מרובים].

---

1) ראה תו"כ (ורש"י) פרשתנו עה"פ (כה, מג־ד) לא תרדה בו בפרך.

2) במגדל עוז וכס"מ כאן מציינים לירושלמי ב"ק פ"ח ה"ד. בבלי כתובות סא, ס"א (וראה לחם משנה כאן).

3) ראה לקמן סעיף ב.

4) תהלים קכג, ב.

5) ע"ד לשונו בסוף הל' טומאת אוכלין. ועוד.

6) להעיר מירושלמי ב"ק שם „הכא במידת רחמים". ובפני משה שם: במדת הרחמים עשה ובדרך חסד.

ומשמע מזה, שיסוד הנהגה זו הוא ב„מדת חסידות" דוקא, כלומר, שאף שהנהגה זו מחוייבת מצד „דרכי חכמה" זהו רק במי שמתנהג ב„מדת חסידות" (שאצלו, הנהגה כזו מחוייבת לא רק מצד מדת הרחמים שלו, אלא גם ע"פ חכמתו), אבל מי שאינו רחמן, הרי חשבון של „דרכי חכמה" בלבד אינו מספיק להביא להנהגה זו.

ב. ויובן זה בהקדם דיוק נוסף ב־דברי הרמב"ם כאן, שבהמשך להנהגת חכמים הראשונים ש„היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין", כ' „ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעו־דת עצמן".

ולכאורה — „בהמות" מאי בעי הכא?

וביותר אינו מובן: מפשטות לשון הרמב"ם משמע, דהא ד„מקדימין כו'" הוא חלק מהנהגת חכמים הראשונים. וכבר העירו[7], שבגמ'[8] לא הובא זה כהנ־הגת „חכמים הראשונים" אלא בתור דין[9] — „אסור לאדם שיאכל[10] קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר[11] ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת". ועוד זאת: (א) בגמ' איתא רק „בהמתו", ואילו הרמב"ם מוסיף גם עבדים[12]. (ב) בגמ' הובא ע"ז הכתוב „ונתתי עשב גו'", וברמב"ם — „כעיני עבדים גו'"[13] [ומובן, ששני השינויים תלויים זב"ז — שבפסוק „ונתתי עשב גו'" נזכר רק „בהמתך" (ולא עבדים), ואילו ברמב"ם כאן נוגע בעיקר „עבדים", ולכן הביא הכתוב „כעיני עבדים גו'"].

ועפ"ז קשה יותר — למה הביא ה־רמב"ם כאן גבי היחס ל„עבדים" את הנהגת „חכמים הראשונים" עם הב־המות[14].

ויש לומר, שבזה שצירף הרמב"ם בהמות עם עבדים כוונתו להדגיש הטעם שהנהגה בחסד וברחמים עם עבד כנעני היא בגדר מדת חסידות (ולא רק הנהגה ע"פ „דרכי חכמה").

דהנה ע"פ שכל אין טעם שהאדם יקדים מזונות בהמתו לסעודת עצמו. ואדרבה, ע"פ „דרכי חכמה", הרי הב־המות „לא נבראו אלא לשמשני"[15] והם

---

7) לכאורה זוהי כוונת העין משפט (ברכות מ, א), שהעתיק ל' הרמב"ם ומסיים „וצע"ק".

8) ברכות (שם), גיטין (סב, סע"א) — כצויין בכס"מ. והובא להלכה בטור או"ח סקס"ו. מג"א שם סקי"ח. שו"ע אדה"ז שם ס"ט.

9) בשו"ת מהר"ם ב"ר ברוך סש"ב (הובא במג"א סרע"א סק"ב) שהוא איסור גמור מה"ת. אבל מפשטות ל' הרמב"ם כאן משמע שס"ל שהוא רק מדת חסידות. וראה שד"ח כללי הפוסקים סט"ו אות יב (ועוד), שהרמב"ם ס"ל של' איסור מתפרש גם על דבר שהוא רק מדת חסידות בעלמא (וראה שם בסוף האות גם בנדו"ד). — הדיעות אם הוא איסור מה"ת, דרבנן או מדת חסידות — ראה שד"ח כללים מערכת האל"ף כלל ק (וש"נ). ועוד.

10) בגיטין שם „שיטעום" (כבהערה הנדפסת עה"ג בברכות שם). וראה שד"ח כללים שם (וש"נ). ועוד.

11) עקב יא, טו.

12) וצ"ע מקורו. וראה הערה 14.

13) ולכאורה אין כוונת הרמב"ם בזה להביא ראי' על הא דמקדימין מזון העבדים כו', אלא על כללות הענין שהאדון צריך להאכילו כו' (שע"ז נאמר „כעיני עבדים אל יד אדוניהם גו'", שיספקו להם מזונם).

14) ולכאורה דוחק לומר שהרמב"ם למד עבדים (במכ"ש וק"ו) מבהמות [ובפרט שעבדים נק' „עם הדומה לחמור" — יבמות סב, א. וש"נ. ועוד], ולכן מביא גם „בהמות" כיון שזהו מקורו.

15) משנה ובריית סוף קידושין.

טפלים אל האדם, וקודם כל צריך לאכול בעצמו ורק אח"כ בא מאכל בהמתו[16], אלא שהנהגה זו קשורה עם חסדו ורח־מיו[17] המרובים של האדם (וכדלקמן ס"ד).

ועד"ז הוא בנוגע לכללות ההנהגה עם עבדו הכנעני: זה שהתורה התירה להעביד עבד כנעני בעבודת פרך — „עבודה שאין לה קצבה ועבודה שאינו צריך לה"[18] (אף שלכאורה הוא אכ־זריות[19]) ה"ז משום שעבודת העבד כוללת גם עשיית „דברים בוזים שהם מיוחדים לעשות העבדים"[20] [שלכן נאסר להעביד עבד עברי בדברים אלו[21], כיון שנצטוינו[22] „לא תעבוד בו עבודת עבד"] וכדי שלא יחסר בענין העבדות (שהעבד לא ימנע את עצמו מלעשות דברים בוזים) יש מקום להתנהג עמו באופן כזה שירגיש את היותו עבד[23], ולכן התירה התורה לעבוד עמו בפרך (אף שגורם צער להעבד[24]), כיון שזה נוגע להעבדות גופא.

ומזה מובן, שמצד „דרכי חכמה" לחוד, הרי יש מקום לומר שצ"ל דוקא עבודה בפרך. ורק מי שחונן ב„מדת חסידות" והוא „רחמן ורודף צדק", מתנהג ברחמים גדולים גם כלפי עבדו, עד שמתנהג עמו באופן של השוואה[25] [ע"ד החיוב בעבד עברי[26] „להשוותן לו במאכל ובמשקה כו'"], ויתירה מזו — שמקדים מזונות עבדו לסעודת עצמו (אע"פ שהנהגה כזו היא לכאורה היפך ענין העבדות גופא), שהנהגה כזו היא רק מצד רחמיו המרובים של האדון[27].

ג. לפי הסבר זה יש לבאר גם אריכות לשון הרמב"ם בסיום הלכה זו, וז"ל:

„ואין האכזריות והעזות מצוי' אלא

---

16) ולהעיר מס' חסידים (סתקל"א) — הובא במג"א ושו"ע אדה"ז שבהערה 8 — דלשתות אדם קודם.

17) להעיר משו"ת שאילת יעב"ץ סי"ז, שהאיסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו הוא משום צער בע"ח, כיון ש„הרי היא סמוכה עליך", ו„הטילה התורה חובה על האדם . . לפרנסם קודם שיאכל הוא בעצמו לקנות מדת רחמים בנפשו".

18) ל' הרמב"ם הל' עבדים פ"א ה"ז (וראה נ"כ שם).

19) ראה כס"מ שם, שעבודת פרך נאסרה בעבד עברי משום צער. וברש"י פרשתנו (כה, מג) „כדי לענותו".

20) ל' הרמב"ם הל' עבדים פ"א ה"ז.

21) רמב"ם שם.

22) פרשתנו כה, לט. וראה גם רש"י שם.

23) ומהמשך לשון הרמב"ם משמע לכאורה דגם „לא יבזהו ביד כו' לעבדות מסרן הכתוב לא לבושה" (רמב"ם כאן — כדעת (והנהגת) שמואל נדה מז, א) הוא רק מדת חסידות ולא איסור מדינא, וע"פ דין מותר לבייש אותו (אבל להעיר מתוד"ה בדק נדה שם „להנצל מעונש"). ואכ"מ.

24) והרי אסור לצער אפילו בע"ח, ולהרבה דעות — צער בע"ח דאורייתא (ראה שד"ח כללים מע' הצד"י כלל א. וש"נ. וכן פסק אדה"ז בשו"ע או"ח סש"ה סכ"ו. חו"מ הל' עוברי דרכים וצער בע"ח ס"ד).

25) בל' הכתוב (איוב לא, טו) שהובא ברמב"ם כאן (וכן בירושלמי ב"ק שבהערה 2) — „הלא בבטן עושני עשהו ויכוננו ברחם אחד" (ראה מצו"ד שם).

26) רמב"ם שם ה"ט.

27) ומה שהרמב"ם מוסיף (גם) „דרכי חכמה" — כי מי שהוא בעל רחמים, ימצא טעמים גם ע"פ שכל להנהגה באופן של חסד כו'. או י"ל שכוונת הרמב"ם ב„דרכי חכמה" היא להנהגה טובה במדות ישרות כו' (דלא כנ"ל ס"א).

בגוים עובדי ע"ז[28] אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים, רחמנים הם על הכל, וכן במדותיו של הקב"ה שצונו[29] להדמות בהם הוא אומר[30] ורחמיו על כל מעשיו וכל[31] המרחם מרחמין עליו שנאמר[32] ונתן לך רחמים ורחמך והרבך".

והנה ענין זה ע"ד מדת הרחמנות של זרע אברהם (והפכה אצל הגוים) הביא הרמב"ם בכמה מקומות בס' היד:

בהל' תשובה[33] — "אסור לאדם להיות אכזרי כו' מוחל בלב שלם כו' וזהו דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון אבל העובדי כוכבים ערלי לב אינן כן אלא ועברתן[34] שמרה נצח כו'".

בהל' איסורי ביאה[35] — "כל מי שיש בו עזות פנים או אכזריות ושונא את הבריות ואינו גומל להם חסד חוששין לו ביותר שמא גבעוני הוא, שסימני ישראל האומה הקדושה ביישנין רחמנים וגומלי חסדים".

בהל' מתנות עניים[36] — "שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו שנאמר[37] כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה כו' וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם יש לחוש ליחסו שאין האכזריות מצוי' אלא בגוים כו'".

ויש לעיין בטעם הדבר, שדוקא כאן בהל' עבדים מוסיף שני פרטים בזה:

(א) "והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים". ומשמע מזה, שאינו מספיק זה שזרע אברהם אבינו הם רחמנים וגומלי חסדים בטבעם[38], וגם לא מה שאברהם אבינו ציוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה כו' — אלא צ"ל גם "שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים". ולכאורה, אדרבה, בהלכה זו מדבר הרמב"ם ע"ד הנהגה לפנים משורת הדין, יותר מהמחוייב ע"פ חוקי ומשפטי התורה (כי ע"פ דין תורה מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך). וא"כ לכאורה יסודה של הנהגה זו היא (לא במשפטי התורה, אלא) במדת החסד והרחמים הטבועה בנפשות עם ישראל.

(ב) "וכן במדותיו של הקב"ה שצונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיו" — משא"כ בשאר המקומות לא כ' שמדת הרחמים היא ממדותיו של הקב"ה שצונו להדמות בהם (וכמ"ש בהל' דעות[39] "מה הוא נקרא רחום אף אתה הי' רחום").

---

28) ברמב"ם דפוס רומי "גוי' ערלים".

29) ראה רמב"ם הל' דעות פ"א ה"ו. סהמ"צ מ"ע ח.

30) תהלים קמה, ט. וראה ב"מ פה, א שקאי גם על בע"ח (בהתאם ללשון הרמב"ם כאן ע"ד הקדמת "מזון הבהמות").

31) שבת קנא, ב. הובא גם ברמב"ם הל' מתנות עניים פ"י ה"ב.

32) פ' ראה יג, יח.

33) פ"ב ה"י. וראה גם הל' חובל ומזיק פ"ה ה"י.

34) ע"פ עמוס א, יא.

35) פי"ט ה"ז. וראה גם שם פי"ב הכ"ד.

36) פ"י ה"א־ב.

37) וירא יח, יט.

38) ראה בארוכה לקו"ש ח"ל ע' 61 ואילך.

39) פ"א שם.

ד. וע"פ משנת"ל יש לומר הביאור בזה:

היחס של כבוד כו' כלפי עבד כנעני, לא זו בלבד שאינו מחוייב מצד „דרכי חכמה", אלא גם מדת הרחמים הטבעית הנטועה בנפש זרע אברהם לא תספיק לזה. כי גם רחמים אלה הם רחמים מוגבלים לפי טבע וגדר של נברא, ואין רחמים אלה חלים על עבד כנעני בענינים שהם היפך העבדות גופא.

ויש לומר, שגם לזה רמז הרמב"ם בהביאו הא שחכמים הראשונים היו מקדימין מזון הבהמות לסעודת עצמן. כי אע"פ שיתכן שאיש רחום וחסדן יתעורר ברגשי רחמים על בעל חי ולא יצער אותו, מ"מ, מובן ופשוט, שאין רחמיו עליהם גדולים מאהבת עצמו ובני ביתו, וא"כ מובן, דזה שחכמים הראשונים היו מקדימין מזון בהמתם לסעודת עצמן אין זה מפני רגש ה־רחמים הטבעי אלא זהו סוג אחר של רחמים.

וזהו מה שהרמב"ם מוסיף כאן „(והם ישראל) שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים רחמנים הם על הכל", ומוסיף „וכן במדותיו של הקב"ה שצונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיו" — שבזה רצונו לומר, דאע"פ שאין זו הנהגה מחוייבת מצד הרחמים והחסד האנושיים (גם של נפש איש ישראל, זרע אברהם), מ"מ, „השפיע להם הקב"ה טו־בת התורה", ש„טובת התורה" אינה רק טוב המחוייב מצד השכל האנושי וטבע בני אדם אלא כפי המחוייב מצד חכמתו של הקב"ה. ועוד זאת נצטוינו — להד־מות למדותיו של הקב"ה. ומפני זה אין גבול לרחמי ישראל, „רחמנים הם על הכל", עד שמקדימין מזון בהמתם לסעו־דת עצמן.

ה. הסברת הענין:

בנוגע לרחמי הקב"ה — שני ענינים: א) אין הם רחמים במובן הפשוט, רגש של רחמים, אלא התנהגות של רחמים כלפי הנבראים, וכמו שביאר הרמב"ם בארוכה במו"נ[40], שמדותיו של הקב"ה „הם תוארי מעשיו", ש„עושה פעולות הדומות לפעולות הנעשות על ידינו כתוצאה ממדות כלומר מתכונות נפשיות, לא שהוא יתעלה בעל תכונות נפשיות". ב) לאידך — כיון שהמדובר במדותיו יתʼ, הרי כשם שהוא יתʼ אין לו סוף, כך „מדותיו הקדושות אינן בבחי' גבול ותכלית אלא בבחי' אין סוף"[41], ואין גבול לרחמיו, „לא[42] כלו רחמיו".

וזה גופא הטעם ש„ורחמיו על כל מעשיו". דבמדת בשר ודם, שסיבת הרח־מים היא מצבו של הזולת (שעליו מרחם), הרי יש חילוק גדול באיכות ה־רחמים, לפי ערך מצבו של המרוחם, ועד שדבר שרחוק מאד ממעלת האדם יתכן שמצבו לא יעורר אצל אדם רגש של רחמים. משא"כ אצלו יתʼ, בורא הכל, אין שום דבר תופס מקום (מצד עצמו), ורחמיו יתʼ הוא מצד מדותיו של הקב"ה, ולכן אין גבול לרחמיו, והרי הם על כל מעשיו.

וזהו גם החידוש ב„טובת התורה" שהקב"ה צוה אותנו בה, שיש בה בʼ

---

40) ח"א פנ"ד (מועתק ע"פ תרגום קאפח).

41) תניא אגרת התשובה פי"א (ק, סע"א). וראה גם תניא ח"ב פ"ד (עט, א).

42) איכה ג, כב.

תכונות אלו, (א) הציווי הוא על ההנהגה באופן של רחמים, דגם במצב כזה שאין לב האדם מסוגל להתעורר ברגש של רחמים בענין זה, מ"מ עליו להתנהג „בחוקים ומשפטים צדיקים" של התורה, (ב) וברחמים אלה — אין מדה וגבול.

וזהו גם הטעם שהרמב"ם מוסיף „וכן במדותיו של הקב"ה שצונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיו", להדגיש, שזהו תוכן „טובת התורה" שהקב"ה השפיע לנו, לא רק להתנהג ברחמים וחסד המחוייב ע"פ טבע בני אדם (אפילו טבע של איש ישראל), אלא להדמות למדותיו ית', „כפי היכולת"[43], למעלה מגדר אנושי.

ומצד זה מקדים האדם מזון בהמתו גם לסעודת עצמו, וכן רחמיו על עבדו הם באופן של כבוד ביותר (היפך ענין העבדות), רחמים למעלה ממדידה,

וע"י רחמים כאלו, הרי — „כל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך", רחמי הקב"ה, ורחמים רבים דוקא.

ו. והנה ידוע מחז"ל עה"פ[44] „מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל", ד„מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור", שמזה מובן גם בנדו"ד, שהקב"ה מקיים כביכול גם הלכה זו שברמב"ם ע"ד הנהגת אדון עם עבדו הכנעני.

והענין בזה:

מבואר בכמה מקומות[45], שג' סוגי עבד, עבד כנעני עבד עברי ואמה עברי', מרמזים לג' מדריגות ואופנים בעבודת בני ישראל, שהם „עבדי ה'"[46]; ועבד כנעני, שעליו אמרו חז"ל[47] „עבדא בהפקרא ניחא ליה", היינו מי שאין לו רגש בלב להתעוררות בעבודת ה' ועבודתו היא רק בדרך כפי' וקבלת עול.

ובעבד זה, הרי שורת הדין נותנת שמותר להעבידו בפרך כדי לשבור את חומריות העבד (שממנה בא לרצות בהפקרות כו'); וזהו שמשמיענו הרמב"ם, שמצד „מדת חסידות ודרכי חכמה" דלמעלה, הרי לא זו בלבד שאין מעבידו בפרך ח"ו, אלא אדרבה, מתנהג עמו מתוך רחמים וצדק, להאכילו ולהשקותו „מכל מאכל ומכל משתה . . מכל תבשיל ותבשיל", שמובן שזה כולל לא רק דברים המוכרחים, אלא גם ענינים של תענוג[48] (כמו האדון בנוגע לעצמו, שאינו מסתפק בהכרחיות אלא יש לו מעדנים לשם תענוג),

ועוד זאת — שעוד מקדים מזון עבדו לסעודת עצמו, כלומר, עוד לפני שהקב"ה מתענג מעבודתם של ישראל, הנק' „קרבני לחמי לאשי"[49] (שבמובן

---

43) ל' הרמב"ם בסהמ"צ שם. מו"נ שם (בסוף הפרק). ובהל' דעות שם „כפי כחו". וראה בארוכה לקו"ש ח"ד ע' 1130 ואילך. חל"ד ע' 156 ואילך.

44) תהלים קמז, יט. שמו"ר פ"ל, ט.

45) תו"ח שמות ד"ה וכי ימכור (עא, ב ואילך). דרך חיים ש' התפלה פס"ו ואילך. סהמ"צ להצ"צ מצות יעוד כו' אמה העברי'. אוה"ת משפטים ע' א'קכז ואילך. ועוד.

46) כמ"ש (פרשתנו כה, מב. שם, נה) „עבדי הם". ועוד.

47) גיטין יג, א.

48) ראה טאו"ח סר"ז ובב"י שם.

49) פינחס כח, ב. ועד"ז בכ"מ.

רחב יותר נכללים בזה כל עניני עבודת השם[50], הגורמים „נחת רוח לפני שאמר־תי ונעשה רצוני"[51] — הרי הוא נותן לישראל עמו, אפילו מי שעבודתו היא בדרגת „עבד כנעני", כל צרכיו, ובאופן של תענוג.

(משיחת ש"פ יתרו תשמ"ה)

---

50) להעיר שקרבנות נק' „עבודה" סתם (ראה מפרשים לאבות פ"א מ"א).

51) ספרי ורש"י פינחס שם, ח. ועוד.

בחוקותי

א. עה"פ[1] ונתנה הארץ יבולה דרשו רז"ל בתורת כהנים: „לא כדרך שהי' עושה עכשיו אלא כדרך שעושה בימי אדם הראשון, ומנין שהארץ עתידה להיות נזרעת ועושה פירות בן יומה ת"ל[2] זכר עשה לנפלאותיו וכה"א[3] תדשא הארץ דשא עשב מלמד שבו ביום שהיתה נזרעת בו ביום עושה פירות ועץ השדה יתן פריו[4] לא כדרך שהוא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון . . בו ביום שהוא נטוע בו ביום עושה פירות[5], מנין שהעץ עתיד להיות נאכל ת"ל[6] עץ פרי, אם ללמד שהוא עושה פרי והלא כבר נאמר[7] עושה פרי, א"כ למה נאמר עץ פרי אלא מה פרי נאכל אף העץ נאכל, ומנין שאף אילני סרק עתידים להיות עושים פירות ת"ל ועץ השדה יתן פריו".

והנה תוכן זה, בהפלאת נסים ומעלות שיהיו לעתיד בגשמיות העולם, מצינו בדברי רז"ל בכ"מ[8], ולדוגמא במס' כתובות[9] „עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת . . עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים . . עתידה חטה שתהא כשתי כליות של שור הגדול" וכיו"ב.

וצריך להבין: בתיאור המצב דלעת"ל כתב הרמב"ם[10] „ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח ה־אדם שנאמר[11] כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ומובן, דכאשר בנ"י יהיו במצב כזה אין חשיבות לנסים ונפלאות הגשמיים הנ"ל שיהיו בפירות הארץ (ובלשון הרמב"ם[12] „וכל המעדנים מצויין כעפר"). ואף שמובן שיש תועלת בדברים אלה, כי כאשר „הטובה תהי' מושפעת הרבה"[13] ה"ז אמצעי „כדי שיהיו (ישראל) פנויים בתורה וחכמתה ולא יהי' להם נוגש ומבטל"[14], מ"מ, למה האריכו חז"ל כ"כ במעלת המעדנים הגשמיים שיהיו לעת"ל, כאילו הוי דבר מיוחד ונעלה ביותר בפ"ע?

ב. והנה מעין שאלה זו הקשו ה־מפרשים[15] לענין שכר מצוות המבואר בפרשתנו, „אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם — ונתתי גשמיכם גו'", ומאריך הכתוב בפרטי שכר ה־מצוות, שרובם הם דברים גשמיים, והרי

---

1) פרשתנו כו, ד.
2) תהלים קיא, ד.
3) בראשית א, יא.
4) ובשבת (ל, סע"ב) „עתידים אילנות שמוציאין פירות בכל יום".
5) ראה שבת שם.
6) קיא, ב.
7) סוף הל' מלכים.
8) ישעי' יא, ט.
9) ל' הרמב"ם שם. וראה לקו"ש חכ"ז ע' 237 שכוונת הרמב"ם בזה, שחשיבות המעדנים תהי' כעפר, שאין בו צורך.
10) ל' הרמב"ם שם (לפנ"ז).
11) ל' הרמב"ם שם ה"ד. ועד"ז ברמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב.
12) אברבנאל שבהערה הבאה. ועוד.

עיקר שלימות השכר הוא תועלת וטובה רוחנית, שהיא הטובה והתועלת האמיתית.

ובמפרשים[13] ביארו לפי דעת הרמב"ם[14], „שכל[15] אלו היעודים (שבפרשתנו) אינן עיקר השכר וכל כו' הטובות שנזכרו כאן בפ' זו הם מדברים מענין הסרת המונעים לבד ור"ל שאם תשמור מצותי אסיר ממך כל המונעים כמלחמות וחליים ורעב ויגון באופן שתוכל לעבוד את ה' בלא שום מונע, אבל עיקר השכר של העוה"ב אינו נזכר כאן כדי[16] שיעבוד את בוראו לשמו ולא מחמת השכר ההוא או מיראת העונש".

אבל לדעת כו"כ מפרשים, מדובר בפרשה זו ע"ד השכר על קיום התומ"צ.

ויש לומר, שהטעם שהשכר שנתפרש בכתוב הוא בעיקר יעודים גשמיים, מובן בהקדם ביאור השאלה, למה האריך הכתוב בתיאור שכר לימוד התורה וקיום המצות, ובפרט שתכלית העבודה היא העבודה לשמה, „אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא ע"מ לקבל פרס"[17]?

אלא, לפי שעבודה זו היא עבודה גדולה, וכמ"ש הרמב"ם[18] ש„מעלה זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לזה", אבל תחילת העבודה היא העבודה שלא לשמה, וכמרז"ל[19] לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אע"פ שלא לשמה „לפיכך כשמלמדין את הקטנים ואת הנשים וכלל עמי הארץ אין מלמדין אותן אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שכר עד שתרבה דעתן כו'"[20]. ומכיון שתורה על הרוב תדבר[21], ולימוד התורה וקיום המצות דרוב בני ישראל אינו „שלא ע"מ לקבל פרס", לכן נתפרש בתורה השכר על עסק התומ"צ ובאריכות.

וכשם שהוא בנוגע לשכר בכלל, כן הוא גם בנוגע לתוכן השכר: כיון שרוב בנ"י שבדרגא זו הרי בדרך כלל אין להם תשוקה לייעודים ושכר רוחניים, לכן[22] נתפרש בתורה בעיקר השכר הגשמי והייעודים הגשמיים, שבזה יש לכל או"א השגה וטעם, וזה יזרז אותם על לימוד התורה וקיום המצוות.

ובדרך זו יש לבאר גם בנוגע לעתיד לבוא, שרז"ל מפליאים הזמן דלעת"ל בנסים ונפלאות בגשמיות שיהיו אז[23], כי

---

13) אברבנאל (ריש פרשתנו) וכלי יקר (שם כו, יב) — תשובה (דיעה) הא'.

14) הל' תשובה פ"ט ה"א. ובפיה"מ סנהדרין בהקדמתו לפ' חלק.

15) ל' הכלי יקר שם.

16) כ"ה בכלי יקר ובאברבנאל שם. ומשמע שמפרשים כן ברמב"ם. ואף שברמב"ם לפנינו לא מפורש שזהו הטעם שלא נזכר שכר רוחני בתורה, כנראה הבינו כן מהמשך ותוכן דבריו בהל' תשובה פ"ט ופ"י שם.

17) אבות פ"א מ"ג.

18) הל' תשובה פ"י ה"ב. וראה גם בפיה"מ שלו סנהדרין שם.

19) פסחים נ, ב. וש"נ. רמב"ם הל' ת"ת פ"ג ה"ה. הל' תשובה פ"י ה"ה (ובפיה"מ שם). טושו"ע יו"ד סרמ"ו ס"כ. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ג.

20) רמב"ם הל' תשובה שם. ועד"ז בפיה"מ שם.

21) מו"ז ח"ג פל"ד.

22) ובל' הראב"ע האזינו (לב, לט. הובא באברבנאל וכלי יקר פרשתנו הנ"ל (בתשובה (דיעה) הב')): שהתורה נתנה לכל לא לא' לבדו ודבר העוה"ב לא יבינו אחד מני אלף כי עמוק הוא.

23) נוסף על הפשוט שנוגע לזה"ז: כיון

גם לעת"ל לא יגיע כאו"א תיכף להשגה נעלית בשכר רוחני, ופשיטא לא לדרגת העבודה דלשמה, עבודה מאהבה, אלא גם אז יהי' סדר העליות מחיל אל חיל, ולא יולד אדם בתכלית השלימות בידיעה והשגת ה' ועבודה מאהבה, ולכן יש צורך בנסים ונפלאות גשמיים, כדי להקדים ולזרזו על קיום התומ"צ.

ג. אבל לכאורה ביאור זה קצת דחוק הוא[24], שהרי פרשת בחוקותי וכן כל הפרשיות בתורה שבהן נתפרשה ההבטחה על שכר מצוות, נאמרו לכל ישראל, גם לאלו שהם בדרגא נעלית בעבודת השם, ולפי הנ"ל נמצא, שפרשה זו אינה שייכת לאלו שיש להם השגה בשכר רוחני, ופשיטא שלא לאלו שעבודתם היא שלא ע"מ לקבל פרס, אלא רק למי שהשגתו היא רק בטובות גשמיות, ורק זה יזרז אותו על קיום התומ"צ.

ואף שבכלל תורה על הרוב תדבר, מסתבר יותר לפרש באופן שיהי' שייך לכל. ועוד זאת, שבטח יש איזה לימוד בזה גם למיעוט.

זאת ועוד: בביאור הכתוב "אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם" פירשו רז"ל[25] (והובא בפרש"י) דהיינו "להיות עמלים בתורה", ולא עוד אלא שהעמל בתורה הוא ע"מ לשמור ולקיים, ונמצא, שעיקר כתוב זה קאי בלימוד התורה וקיום המצוות לא ע"ד הרגיל, אלא בדרגא נעלית של לימוד התורה וקיום המצוות, לימוד מתוך עמל, וכן שמירה וקיום מתוך עמל.

ובפרט לפי המבואר בספרים[26] בפי' "בחוקותי" (ע"ד הרמז) שהוא מלשון חקיקה, והיינו שלימוד התורה וקיום המצות כאן הוא לא רק באופן של עמל ויגיעה סתם, אלא באופן של חקיקה, שהתורה והמצות חקוקים בלבו ובכל מהותו. וכמעלת אותיות החקיקה על אותיות הכתיבה, שלא רק שאותיות החקיקה מאוחדות יותר עם האבן שהן חקוקות בה מאשר אותיות הכתיבה עם הקלף שעליו נכתבו, אלא שאין כאן מציאות מלבד האבן שבה חקוקות האותיות. כלומר, לימוד התורה הנרמז כאן הוא לא רק באופן שהאדם עם התורה הם כמו שני דברים המחוברים יחד, אלא עוד זאת, שהאדם אינו מצי־אות, וכל מציאותו היא התורה שלומד. ומובן, שאצל אדם כזה שלימוד התורה הוא באופן של חקיקה, גם המצוות שהוא מקיים הם באופן כזה, שחודרות בכל מציאותו.

ומכל זה מובן, שהמדובר בדרגא נעלית ביותר של לימוד התורה וקיום המצות — וא"כ פשוט שאצלו אינו תופס מקום שום דבר מלבד התורה והמצוות, ופשיטא — שלא שכר וייעודים גשמיים, והיתכן שלאדם בדרגא כזו בעבודת השם, אומרים לו שבגלל זה ש"בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם"

שחייבים להאמין בביאת המשיח וגם לחכות לביאתו (רמב"ם הל' מלכים רפי"א. פיה"מ סנהדרין שם היסוד הי"ב. ועוד), ורוב בנ"י, לפי מעמדם ומצבם עתה בזמה"ז, לא יתעוררו לחכות בשלימות באם ידעו רק מהשכר והתועלת הרוחני, אלא רק כשידעו (גם) מהשכר ותועלת הגשמי.

24) וראה גם עיקרים מ"ד פל"ט, הובא בי אברבנאל שם.

25) תו"כ עה"פ.

26) ראה לקו"ת ריש פרשתנו. וראה לקו"ש ח"ג ע' 1013 ואילך. ח"ד ע' 1056. וראה רד"ה ויאמר גו' זאת חוקת תרס"ה (ע' רכד).

יקבל שכר ד"ונתתי גשמיכם בעתם גו'" וכל הייעודים הגשמיים בענינים גופניים כו'.

ד. וי"ל הביאור בזה:

על התורה נאמר[27] "הוא חייך ואורך ימיך", ופירושו, לא רק שהתורה מביאה חיים להאדם בעוה"ז ובעוה"ב, אלא שהיא היא החיים של כל או"א מישראל, והיינו שבנוגע לאיש ישראל אין התורה דבר נוסף על מציאותו ואחד משאר פרטים בחייו, אלא היא מהותו וחייו ממש[28].

והנה האדם[29] נחלק לכמה חלקים, ובכללות — ראש גוף ורגל, הראש הוא מקום משכן כוחותיו הנעלים, השכל וכו', וכן החושים דראי' ושמיעה כו', והגוף הוא כלי ומשכן למדות שבו וכיו"ב, ואילו ברגלים ישנו רק כח ההילוך שהוא הכח התחתון ביותר, שלא ניכרת בו מעלת האדם. אמנם כ"ז הוא בשייכות לכחות פרטיים של האדם, אבל עצם החיות הנפשי שלו, שהוא למעלה מהכחות הפרטיים, נמצא בכל הגוף בשוה, מראשו ועד רגלו[30].

וטעם הדבר, לפי שחיות הנפש היא מהותו של האדם, ולכן נמצאת בכל נקודה ונקודה של הגוף בשווה.

[וע"ד סיפור הגמרא[31] לגבי התענוג שבנפש, שפועל גם על ובהעקב שברגל, "שמועה טובה תדשן עצם"[32]. לפי שה־תענוג הוא ממהות הנפש ולכן הוא נמצא ופועל בכל האדם עד אפילו לעקבו].

ויתר על כן: ההוכחה והבחינה אם דבר מסויים מקורו החיות שהיא מהות האדם, היא מזה שבא לידי גילוי לא רק בכוחות הנעלים שלו, אלא גם בכחות הפחותים עד לעקב שברגל.

— מעין דוגמא לדבר: אדם המתבונן בדבר המביא לידי שמחה, הרי ההוכחה לזה שהשמחה חדרה בכל מהותו והוא שמח באמת, היא כאשר השמחה מת־בטאת לא רק במחשבתו ודיבורו אלא גם במעשיו עד לריקוד ברגלים. ועד"ז בשאר המדות כגון אהבה ויראה או ל־הבדיל צער וכיו"ב. —

ומזה יובן גם בנוגע לזה שהתורה היא חיינו — שהגילוי והביטוי של זה שהתורה היא חיותו וכל מהותו של האדם, היא כאשר התורה פועלת ומשפיעה לא רק על עניני נשמתו, ענינים רוחניים ונעלים, אלא גם בענינים גופניים ובכל ענייניו הגשמיים השייכים אליו:

אם השכר על לימוד התורה לשמה הי' רק שיזכה למעלות רוחניות וענינים נעלים[33], אין כאן ביטוי שלם שהתורה היא כל מציאותו, כי השכר הוא כמו תוצאה טבעית מעסק התורה שלו, שלכן

---

27) נצבים ל, כ. ברכות סא, ב. ובברכת אהבת עולם דק"ש של ערבית "כי הם חיינו ואורך ימינו".

28) ראה ע"ז ג, סע"ב (וראה ברכות שם. זח"ג מב, א. רעח, ב) מה דגים שבים כו'.

29) בהבא לקמן — ראה בארוכה המשך ר"ה תרס"ג (בתחלתו). תש"ח (ספ"ב ואילך). ד"ה אשרנו ה'ש"ת ספ"א ואילך. ובכ"מ.

30) ועד כ"כ, שבזה כולי עלמא שוין (בנ"א רגילים ועד לעוג מלך הבשן) דבכוותבת "מיתבא דעתי'" — יומא פ, ב. וראה ד"ה כי עמך ה'ש"ת פ"ו וד"ה בלילה ההוא תש"ח פ"ג ובהערה שם. לקו"ש חכ"ו ע' 105 ואילך.

31) גיטין נו, ב.

32) משלי טו, ל.

33) המבוארים באבות רפ"ו.

הוא שכר רוחני תמורת עבודתו הרוחנית: אבל כאשר נשפעים לו טובות גשמיות בגלל עבודתו הרוחנית בתומ"צ, „ונתתי גשמיכם בעתם ועץ השדה גו'", אזי נראה וניכר שתורה ומצוות אינם רק לימוד ועשי' הנוספים על מציאותו או עכ"פ רק פרט במציאותו, אלא התורה היא כל מהותו וחיותו, ולכן העסק בה מביא טובה ותועלת בכל עניניו, גם בעניינים גשמיים דעוה"ז.

והנה סיבת הדבר שהתורה היא חיותו ומהותו של האדם, הוא לפי שאורייתא וקוב"ה כולא חד[34], ולכן, כשם שהקב"ה הוא אמיתית המציאות, שמאמיתת המצאו נמצאו כל הנמצאים[35], שממנו באו כל המעלות וסוגי השלימות שבכל הבריאה כולה, עד"ז הוא בנוגע לתורה, שהיא מביאה טוב ותועלת בכל הנמצאים כולם[36], כל סוגי תועלת, הן רוחניות והן גשמיות.

ועפ"ז נמצא, שאדרבה, דוקא בהענין דשכר גשמי מודגש שהתורה היא באופן של „בחוקותי" – מלשון חקיקה, שהתורה חקוקה בו, עד שנעשית מציאותו ממש.

ה. ע"פ הנ"ל מבואר גם הקשר דה־ייעודים הגשמיים שבפסוקים ומרז"ל בנוגע לעת"ל, וכמו מאמרים הנ"ל „בו ביום שהוא נטוע בו ביום עושה פירות", „עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת" וכיו"ב – כי דוקא זה מורה על שלימות מצב בנ"י בלימוד התורה וקיום המצוות שלהם:

זה שבזמן דעתה באים עניני האדם באופן של טירחא ויגיעה, ועובר זמן רב עד שמוציאים פירות, הן בעשבים והן בפירות האילן, אינו רק בסיבת חטא עה"ד[37] שירד מצב העולם, „ארורה[38] האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה גו' בזעת אפיך תאכל לחם גו'", אלא לפי שעניני גשמיות העולם אינם „כלים" כביכול להשפעת הקב"ה. והיינו שגם אדם הלומד תורה ומקיים מצוות כדבעי, ונשפע לו כל טוב גם בצרכיו הגשמיים, אין זה בא תיכף ומיד, כי דבריו הגשמיים אינם מיוחדים עם שרשם ברוחניות, השפעת ה'.

וזהו החידוש שיהי' לעתיד לבוא ב־ימות המשיח, שלא יהי' הפסק בין הפעולה והצמיחה בגשמיות, לפי של־עתיד יהיו הדברים הגשמים בהתאחדות עם שרשם ומקורם – דבר הוי'.

וחילוק זה בין העבודה באופן של חקיקה והתאחדות בזמן הזה והחידוש שיהי' לעת"ל מובן ע"פ משל מהחילוק בין חקיקה על גבי האבן וחקיקה שהיא מעבר לעבר. וכמבואר חילוקם[39], ד־אותיות החקיקה עד"מ באבן טוב אף שהאותיות הם מיני' ובי' דהאבן, מ"מ, כיון שאותיות אלו יש להם מקום אחיזה בהאבן יש להם דמיון ושייכות לאותיות הכתיבה[40], שגם הם מעלימים קצת, הם

34) זהר הובא בתניא פ"ד. רפכ"ג. ובכ"מ. וראה זח"א כד, א. זח"ב ס, סע"א. ת"ז ת"ר (כא, ב). תכ"ב (סד, א).

35) רמב"ם ריש הל' יסוה"ת.

36) ראה לקו"ש חט"ו ע' 312. חי"ז ע' 330. קונטרס ענינה של תורת החסידות ס"ג.

37) להעיר מנצח ישראל להמהר"ל פ"נ. נתיבות עולם נתיב העבודה פי"ז.

38) בראשית ג, יז ואילך.

39) המשך תרס"ו ע' תפג ואילך. המשך תער"ב ח"א ע' תק. סה"מ תש"י ע' 63. ובכ"מ.

40) ועד שאפשר למלאותן דיו, היינו שנותנין

משחירין ה„טוהר" של האבן טוב, ואילו אותיות החקוקות מעבר אל עבר (כמו האותיות שבלוחות[41]) אין להם מקום אחיזה ומובדלות לגמרי מאותיות ה־כתיבה.

וכן הוא בנמשל[42]: כאשר איזה דבר חקוק בהאדם דוגמת אותיות החקיקה באבן טוב, היינו שחקוק וחודר בתוכו (לא כאותיות הכתיבה שהן על הקלף) אבל אינו חודר לתוך העצם שלו ממש, הרי כשם שאצל האדם אינו העצם שלו ממש, כן הוא גם בהתוצאה מזה, שאינה באופן שחודר עד לכל דבריו החיצוניים שלו: אבל כאשר התומ"צ נחקקים בהאדם מעבר אל עבר, שזהו כל העצם שלו, ה"ז חודר ופועל מעבר אל עבר, בכל כוחותיו ועניניו עד בכל הדברים שבעולם, ולכן נראה ונגלה גם בגשמיות העולם שאין הפסק בין פעולת האדם והפירות הצומחים, שההשפעה של ה־קב"ה נשפעת תיכף ומיד ממש בלי הפסק כלל.

וענין זה יהי' בגילוי לעת"ל שאז תהי' בגלוי החקיקה שבלוחות, כמ"ש[43] „חרות על הלוחות", וארז"ל[44] א"ת חרות אלא חירות, חירות ממלאך המות כו'[45], שחי־רות זו תהי' לעת"ל, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

(משיחות חודש שבט תשל"ט)

מקום לאותיות הכתיבה המעלימים לגמרי (תרס"ו ותש"י שבהערה הקודמת).

41) כמרז"ל (שבת קד, א) מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין.

42) ראה לקו"ש ח"ח ע' 131 ביאור החילוק בעבודת האדם (לגבי קב"ע).

43) תשא לב, טז.

44) אבות פ"ו, ב.

45) ראה שמו"ר פמ"א, ז. וש"נ.

הוספות

הוספות

•

שיחות

מפתח

ברכה — אור לועש"ק י"א ניסן (תש"נ) 89
ברכה — אור ליום ג' י"א ניסן (לאחרי תפלת ערבית) תנש"א 93
אור לי"ד ניסן — לאחרי מכירת חמץ תנש"א 107
יום ועש"ק, ערב חגה"פ (לאחרי תפלת מנחה) תנש"א 109
יום ב' כ"ח ניסן (אחרי תפלת מנחה) תנש"א 118
ש"פ בהר, ט"ו אייר ול"ג בעומר תשמ"ו 121
ל"ג בעומר בעת ה„פאראד" תשמ"ג 126
הוספה: 142

ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א לאנ"ש שיחיו שברכו אותו, אור ליום ועש"ק פ' צו, י"א ניסן ה'תש"נ

— אחרי תפלת ערבית —

א. לכל לראש — אמן כן יהי רצון אויף כל האמור לעיל[1], ובפרט אויף דער ברכה פון גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, וואָס אויף דעם במיוחד זאָגט מען דעם לשון: „אמן כן יהי רצון" (כמובן פון דברי הרמב"ם[2]). — כולל ברכות אלו שבמכתבים וכיו"ב.

דער אויבערשטער זאָל ממלא זיין משאלות לבבם לטובה, און משאלות לבב כל אחד ואחת מישראל בתוך כלל ישראל, אנשים נשים וטף, כולל ובמיוחד — די ברכות און גוטע וואונטשן וואָס מ'האָט דאָ איצטער געריעדט, ביז ובמיוחד די ברכה אויף דער גאולה האמיתית והשלימה.

און זיכער וועט דער אויבערשטער מקיים זיין הבטחתו „ואברכה מברכיך"[3], אַז כל המברך מתברך[4], בברכתו של הקב"ה, וואָס „תוספתו מרובה על העיקר"[5], און זי איז מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה[6] — לכל אחד ואחת מישראל, בכל המצטרך לו (לה), ופשיטא בריאות הגוף און בריאות הנשמה לכאו"א עם כל בני ביתו, מיט הרחבה אין פרנסה גשמית און אין פרנסה רוחנית, כולל בענין שהזמן גרמא — אַז אַלע הכנות לחג הפסח זאָלן זיין מתוך שמחה וטוב לבב סיי בגשמיות און סיי ברוחניות.

ב. אין דעם קומט צו נאָכמער בשעת די משאלות לבבם איז פון אַ ריבוי אידן — און איז געזאָגט געווָארן בדיבור, בגלוי ובפרהסיא, במעמד כו"כ עשיריות מישראל, ו„ברוב[7] עם — הדרת מלך", מלך מלכי המלכים הקב"ה — כידוע די מעלה פון אַ ציבור מישראל[8], כמ"ש[9] „דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב", וארז"ל[10] אַז בציבור איז הקב"ה „בהמצאו" און „קרוב" במשך כל השנה.

ובפרט אַז נוסף צו דער מעלה אין נפש (בקשת וברכת הציבור) קומט צו אויך המעלה מצד דעם מקום און דעם זמן: במקום — דער בית הכנסת ובית המדרש ובית מעשים טובים פון כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, ובזמן — אין חודש ניסן, וואָס איז פאַרבונדן מיט

---

1) בברכת אנ"ש שי'.

2) הל' פרה אדומה ספ"ג שסיומה „אכי"ר" (כן הוא בספרי הדפוס הנפוצים). ע"פ הפס"ד כן צ"ל תחתימת כל כיו"ב. וראה לקו"ש חכ"ח ע' 135 ואילך.

3) לך לך יב, ג.

4) ראה סוטה לח, ב. ירושלמי ברכות ספ"ח, הובא בתוד"ה ואברכה — חולין מט, א.

5) ב"ר פס"א, ד. ועוד. וראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 422 ואילך.

6) ברכה השלישית. ומן התורה האחרונה בברהמ"ז (ברכות מח, ב).

7) משלי יד, כח.

8) ראה ברכות ח, רע"א. שו"ע אדה"ז או"ח סק"א ס"ה. וראה אגה"ק סכ"ג. ד"ה החלצו תרנ"ט פ"י (וראה גם שם פ"ז). ועוד.

9) ישעי' נה, ו.

10) ר"ה יח, א. וש"נ. וראה רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"י.

„נסי ניסים" (כמובן פון דברי הגמרא קרוב לסיום וחותם מס' ברכות[11]), ובזה גופא – בשנת ה'תש"נ, ר"ת הי' תהי' שנת נסים.

ומצד די אַלע מעלות (בנפש במקום ובזמן[12]) – ווערן די אַלע ברכות און גוטע וואונטשן זיכער נתקבל ומקויים בפועל ביתר שאת וביתר עוז,

כולל ובמיוחד – די ברכה העיקרית (ווי מ'האָט פריער געזאָגט בדיבור ובפרהסיא): גאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, וואָס איז אויך אַן ענין שהזמן גרמא: „בניסן[13] נגאלו ובניסן עתידין להגאל", ובפרט אַז אין חודש ניסן עצמו זיינען שוין דורך צוויי שבתות[14], און מ'גרייט זיך און מ'שטייט שוין בסמיכות ממש צו חג הפסח צוזאַמען מיט „גאולתנו ופדות נפשנו"[15] – די חירות אמיתית פון יעדער אידן און פון אַלע אידן, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו,

ותיכף ומיד ממש – ווי דער נתינת כח פון פרשת השבוע – „צו", „אין[16] צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות", און דערפון קומט מען גלייך ובפרט ע"י הקריאה גלייך (קודם תפלת מנחה זו) צו „ויהי ביום השמיני" – דער ענין הגאולה[17].

ובפשטות – אַז „בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[18], „וארו עם ענני שמיא"[19], גייען אַלע אידן אין ארץ הקודש, ולירושלים עיר הקודש, ולהר הקודש, ולביהמ"ק ולקודש הקדשים, „ושם[20] נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם כו' כמצות רצונך".

און נאָך קודם לזה (תיכף בשעת אידן בענטשן נאָך אידן כנ"ל) – ווערן מקויים אַלע ברכות בפועל, ע"ד הפס"ד בשו"ע[21] אַז בשעת אידן מאַכן אַ החלטה טובה, גיט דער אויבערשטער תיכף דעם שכר (כאילו מ'האָט עס אָפגעטאָן בפועל ובשלימותו). און מ'גייט מחיל אל חיל מיטנעמענדיק מיט זיך אַלע ברכות האמורות – „ואברכה מברכיך גו'", כל המברך מתברך, כנ"ל.

ג. אין די אַלע ברכות קומט צו נאַכמער מצד דעם וואָס בחודש ניסן עצמו שטייט מען ביום עשתי עשר לחודש ניסן, נשיא לבני אשר[22], וואָס „הוא יתן מעדני מלך"[23] – די שלימות אין המשכת הברכות. ולהוסיף, אַז אשר איז פאַרבונדן במיוחד מיט חג הפסח, כמרומז בזה וואָס אשר איז בגימטריא

---

11) נז, רע"א ובפרש"י.

12) הג' ענינים דעולם שנה נפש שעליהם מיוסד כל ס' יצירה (אוה"ת יתרו ע' תתכג. ועוד).

13) ר"ה יא, רע"א. שמו"ר פט"ו, יא.

14) להעיר משבת קיח, ב: אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כו'.

15) הגש"פ ברכת „אשר גאלנו".

16) תו"כ ופרש"י ריש פרשתנו. וראה אוה"ח הקדוש פרשתנו (ו, ב): ובדרך רמז תרמוז כל הפרשה על גלות האחרון כו' והודיע למשה לזרז לישראל כו', עי"ש. וראה אור"ת להה"מ (הוצאת קה"ת) ריש פרשתנו.

17) ראה לקו"ת פרשתנו יא, א. ובכ"מ.

18) בא י, ט.

19) דניאל ז, יג. סנהדרין צח, א.

20) לשון תפלת מוסף.

21) או"ח סתקע"א ס"ג. וראה תענית ח, ב.

22) לשון הכתוב – נשא ז, עב.

23) לשון הכתוב – ויחי מט, כ. וראה לקוטי לוי"צ אגרות קודש ע' שכד־כה. ע' תיט.

תק"א[24] (כמבואר בכתבי האריז"ל[25]) — וואָס תק"א באַווייזט אויף אַ המשכה (ברכה) שלמעלה מסדר השתלשלות[26], און דאָס ווערט נמשך למטה און פועל'ט אין עולם[27] (ווי דאָס איז געווען בחג הפסח).

און אין דעם גופא ווערט ניתוסף נאָכמער בי"א ניסן שנה זו, ווען מ'הויבט אָן זאָגן קאַפיטל פ"ט בתהלים[28] וואָס דאָרטן[29] שטייט „עולם חסד יבנה", וועל־כער איז פאַרבונדן מיט אברהם אבינו[30] („אחד[31] הי' אברהם") צו וועמען דער אויבערשטער האָט מבטיח געווען „וא־ברכה מברכיך"[32].

און אויך התחלת המזמור — „משכיל לאיתן האזרחי" — איז פאַרבונדן מיט אברהם[32], און פאַרבונדן מיט המשכת ברכה צו יעדער אידן, וכידוע די תורה

24) הגימטריא ד„דצ"ך עד"ש באח"ב" — כמבואר בסידור שבהערה הבאה.

25) סידור האריז"ל (ר' שבתי מרשקוב. וכן בקול יעקב) בסדר ההגדה פיסקא ר"י הי' נותן בהם סימנים.

26) ראה לקו"ש חכ"ו ע' 207.

27) הן בטור מרע — נגוף למצרים והן בעשה טוב — רפוא לישראל (ראה סידור קול יעקב שם), כפי שנפעל ע"י המכות (דצ"ך עד"ש באח"ב בגימטריא תק"א).

28) ע"פ המנהג לומר הקאַפיטל תהלים המתאים לשנות חייו (מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר נדפס ב„קובץ מכתבים" לתהלים ע' 214. אגרות קודש שלו ח"י ע' נג. וש"נ).

29) בפסוק ג.

30) ראה זח"א רל, ב (ושם מקשר עוד כמה פסוקים ממזמור זה עם אברהם אבינו. וראה גם הערה 32). ח"ב עט, א.

31) יחזקאל לג, כד.

32) ב"ב טו, א: איתן האזרחי זה הוא אברהם (וראה פרש"י תהלים עה"פ). ובזח"א שם: משכיל לאיתן האזרחי האי תושבחתא אברהם אבינו אמרה בשעתה כו', עי"ש.

33) קונטרס לימוד החסידות ע' 5-6. נעתק גם ב„קובץ י"א ניסן שנת הפ"ט" (קה"ת, תש"נ) אות ד.

34) ראה בכ"ז בארוכה קובץ הנ"ל אות סד ואילך.

35) כמרומז בנדו"ד „צו (זירוז מיד ולדורות) את (מאל"ף עד ת"ו)".

36) ישעי' מג, כא.

37) שיחת ש"פ ויקרא, ה' ניסן (ס' השיחות תש"נ ח"א ע' 378 ואילך).

פון דעם אַלטן רבי'ן עה"פ („משכיל ל־איתן האזרחי"), איבערגעגעבן דורך כ"ק מו"ח אדמו"ר[33].

ביז'ן סיום המזמור — „ברוך ה' לעולם אמן ואמן", אַז די אַלע ברכות ווערן נמשך פון (שם) הוי' אין עולם, און מיט אַן אישור כפול — „אמן ואמן"[34].

ובפשטות — אַז דער אויבערשטער בענטשט אַלע אידן בכל הברכות מאל"ף עד ת"ו[35], און מוסיף זיין מתוך שמחה וטוב לבב בכל ענייני טוב, אַנהויבנדיק, אַז יעדער איינער האָט אמת'ע נחת פון זיך אַליין, און פון אַלע בני בית, און פון דעם גאַנצן אָרום, און האָט דעם נחת הכי עיקרי — וואָס אבינו שבשמים האָט פון אַלע זיינע קינדער, כל בני ובנות ישראל, וואָס יעדער איינער פון זיי גע־הערט צום „עם"[36] זו יצרתי לי תהלתי יספרו" (כמדובר לעיל בארוכה[37]), „ת־הלתי יספרו" שוין איצטער, און ממשיך זיין דעם „תהלתי יספרו" אין ארץ הקודש בגאולה האמיתית והשלימה.

ויהי רצון, אַז תיכף ומיד ממש זאָל יעדער איינער זעהן בגלוי, ווי אין זיינע אייגענע ד' אמות ווערן נתמלא אַלע ברכות פון דעם אויבערשטן, ובשלימות,

מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה, בטוב הנראה והנגלה, און נאָכדעם גלייך – „ילכו מחיל אל חיל"[38], ביז „יראה אל אלקים בציון", ומתוך שמחה וטוב לבב,

ובלשון סיום המזמור (פט) – „אמן ואמן".

[כ"ק אדמו"ר שליט"א חילק לכאו"א: קונטרס י"א ניסן שנה זו (הוצאה מיוחדת), בצירוף שטר של דולר, כדי לתת אותו (או חילופו) לצדקה].

38) תהלים פד, ח.

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א לאנ"ש שיחיו שברכו אותו אור ליום ג', י"א ניסן ה'תנש"א

לאחרי תפלת ערבית

א. כשם ווי אין תורה איז דער סדר אַז „במה שסיים כו' פתח להם כו'"[1] – אַזוי דאַרף אויך זיין באַ אידן, אַז „במה שסיים" וועט דערנאָך דער משך און התחלת ופתיחת הענין שלאחרי זה באופן של פעולה נמשכת (ביז – על כל השנים כולם)[2].

אַזוי ווי מ'האָט איצטער מסיים גע־ווען[3] מיט „ואני אברכם"[4] – איז „פתח להם" אויך מיט דעם ענין:

„ואני אברכם": דער אויבערשטער זאָגט אין תורה (ואין מקרא יוצא מידי פשוטו[5]), אַז ער אַליין וועט בענטשן את כל המברכים[6], ובברכתו של הקב"ה – מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה[7], אָן קיין מדידה והגבלה במקום ובזמן, במילא קומט עס אָן תיכף ומיד ממש[8], און צוזאַמען דערמיט איז „ואני אברכם" – ווי דאָס איז למעלה ממדידה והגבלה (פון „אני", דער אויבערשטער אַליין) וועט עס נמשך (ברכה מלשון המשכה[9]) צו אידן למטה, און באופן פון „אברכם" (סתם, בלי פרטים) וואָס איז – אַלע ברכות, צו יעדער אידן און צו אַלע אידן[10], סיי בענינים כלליים סיי בענינים פרטיים, ביז פרטי פרטים.

דאָס הייסט אַז „ואני אברכם" איז כולל צוויי ענינים, צוויי קצוות: פון „אני" (דער אויבערשטער אַליין) שלמעלה מכל מדידה והגבלה, וועט „אברכם", ברכה והמשכה צו אידן למטה.

וואָס אין יעדער ברכה והמשכה פאָר־דערן זיך צוויי ענינים: די ברכה זאָל קומען פון אַן אָרט וואָס איז העכער פאַר די הגבלות פון דעם מתברך מצ"ע (וואָס דערפאַר דאַרף ער אָנקומען צו דער

---

1) ב"ר פ"ק, יב. מדרש תהלים בתחלתו.

2) היינו, שיש בזה ב' ענינים: (א) בענין חדש זה (ש„פתח להם") ישנו המשך וכחות של הבא לפני זה (עד סיומו), (ב) שענין חדש זה מוסיף חידוש גם בהבא לפנ"ז. ועפ"ז יומתק הטעם ש„פתח להם" „במה שסיים" הקודם לו.

3) בברכת כהנים של א' הרבנים שי', שנאמרה בהמשך לברכת אנ"ש שי'. המו"ל.

4) נשא ו, כז.

5) שבת סג, א. וש"נ.

6) להדיעה ש„ואני אברכם" לכהנים נאמר, „כהנים מברכין לישראל והקב"ה מברך לכהנים" (חולין מט, סע"א). וגם להדיעה שלישראל נאמר („כהנים מברכים ישראל והקב"ה מסכים על ידם") „ברכה לכהנים מנא לי'", „מואברכה מברכיך" (לך לך יב, ג) – חולין שם.

7) נוסח ברכה השלישית (– ודמן התורה) דברכת המזון.

8) ובמכ"ש מברכת הכהנים, שהיא באופן ד„עד מהרה ירוץ דברו" (תהלים קמז, ו. וראה לקו"ת ס"פ קרח. ובכ"מ), עאכו"כ הברכה של הקב"ה עצמו, „ואני אברכם".

9) תו"א מקץ לז, ג. ובכ"מ.

10) שהרי גם להדיעה ש„ואני אברכם" לכהנים נאמר (כנ"ל הערה 6), ישראל מתברכין מפי הגבורה, וא"צ לזה קרא מיוחד (ובלשון התוס' חולין שם ד"ה והקב"ה: „פשיטא דמסכים, כיון שציוה להם לברך"), כמשנ"ת במ"א (לקו"ש ח"י ע' 42).

ברכה), און צוזאַמען דערמיט זאָל עס נמשך ווערן אין דעם מתברך בפנימיותו, לפי ענינו וההצטרכות שלו.

ב. די ברכה פון דעם אויבערשטן („ואני אברכם") — און אין ביידע ענינים: (א) אַ ברכה שלמעלה ממדידה והגבלה, (ב) וועלכע ווערט נמשך צו יעדער איד למטה — איז ספעציעל אונטערשטראָכן אין תפלת וברכת משה אין דער התחלה פון מזמור צדי"ק אין תהלים[11] — דער ערשטער פון די „אחד עשר[12] מזמורים" וואָס משה האָט געזאָגט[13] — וועלכער הויבט זיך אָן: „תפלה למשה איש ה' אלקים", און ענדיקט זיך (מיט תפלת משה) „ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו":

זייענדיק אַ תפלה (תפלה למשה) — און אויך אַ ברכה[14] — פון „משה איש ה' אלקים", איז פאַרשטאַנדיק אַז דאָס האָט אין זיך דעם כח פון (אַ ברכה פון) „אלקים"[15], ע"ד (כביכול) „ואני (הקב"ה עצמו) אברכם",

וכמודגש אין תוכן התפלה והברכה, ובסיומה[16] — „ויהי נועם ה' אלקינו עלינו", אז „עלינו" — יעדער איד און אַלע אידן — זאָל זיין דער גילוי פון „נועם ה' אלקינו", וואָס „נועם"[17] (נועם עילאה) איז די דרגא פון עתיק, און פנימיות עתיק, ביז — עצמותו ית'[18] („אני", „אני אברכם"[19]), און דאָס זאָל נמשך ווערן אין „מעון" (אותיות נועם)[20], מלכות, ביז אין „מעשה ידינו", און דער כח אויף דעם קומט פון „תפלה למשה איש האלקים", תפלת עשיר[21], וועלכע דערלאַנגט אין עצמותו ית'[22],

---

11) ע"פ המנהג לומר בכל יום המזמור תהלים המתאים לשנות חייו (מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר, נדפס ב„קובץ מכתבים" שבסו"ס אהל יוסף יצחק (ע' 214). אגרות-קודש שלו ח"א ע' לא. ח"י ע' נג. וראה גם מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שמא) — מתחילים בי"א ניסן שנה זו אמירת מזמור צדי"ק שבתהלים.

— ביאורי רבותינו נשיאינו על פסוקי מזמור זה נלקטו ב„קובץ י"א ניסן — שנת הצדי"ק" (קה"ת, תנש"א). ועיי"ש בנוגע לכמה ענינים הבאים להלן.

12) ראה הערה 28.

13) מדרש תהלים ופרש"י עה"פ (צ, א). פרש"י פקודי לט, מג. ועוד.

14) שהרי „ויהי נועם גו'" הוא ברכת משה „שתשרה שכינה במעשה ידיכם" — כדברי חז"ל עה"פ (פקודי שם. פרשתנו (שמיני) ט, כג) „ויברך אותם משה", „ויברכו את העם" (פרש"י פקודי ושמיני שם. פרש"י תהלים כאן. וראה תו"ש עה"פ פקודי שם (אות לד). וש"נ).

15) היינו, שנוסף לזה שבתפלה וברכה זו ישנו כחו של הקב"ה, כמו בכל התפלות והברכות (של כל ישראל) שיש בהם כחו של הקב"ה (שאליו מתפללים והוא מקור כל הברכות והשפעות כו'), הרי זה „תפלה למשה איש האלקים", ע"ד „ואני אברכם" (כביכול), בהוספה על ברכת הכהנים (שלוחי דרחמנא — קידושין כג, ב. וש"נ).

16) וכן בתחלתה: מעון אתה היית לנו.

17) בהבא להלן ראה ד"ה תפלה למשה — במאמרי אדה"ז אתהלך לאזניא ע' קנז. תר"ס (ע' נט). וראה גם ד"ה זה תשכ"ט ס"ב (סה"מ מלוקט ח"ב ע' ריז-ט). — נעתקו בקובץ י"א ניסן הנ"ל אות: ו, יח, כא.

18) ראה גם קובץ י"א ניסן הנ"ל עה"פ ויהי נועם (אות עז ואילך). ועוד.

19) ראה ברכת ערב יוהכ"פ ש.ז. (לאחרי תפלת מנחה — סה"ש תנש"א ח"א ע' 3-42). וש"נ.

20) ל"ת וס' הליקוטים להאריז"ל עה"פ. הובא במקומות שצויינו בהערה 17.

21) ראה זח"א קסח, ב. וראה נדרים לח, א.

22) ד"ה תפלה למשה תר"ס ותשכ"ט הנ"ל (הערה 17).

און דעריבער איז פֿאַרשטאַנדיק אַז דאָס איז אַ ברכה שלמעלה מכל מדידה והגבלה במקום וזמן, וויבאַלד אַז דאָס קומט פון „משה איש האלקים" ובאופן פון „נועם ה' אלקינו עלינו".

און ווי פֿאַרשטאַנדיק דערפון וואָס מיט דער ברכה האָט משה געבענטשט אידן אַז עס זאָל זיין די השראת השכינה אין משכן — „יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, ויהי נועם ה' אלקינו עלינו גו'"[23], און אין אופן פון „כוננה עלינו גו'", באַפּעסטיקט אויף אַ יסודות'דיקן אופן — מיט אַ קביעות, לעד ולנצח נצחים (כמובן פון דעם פירוש אין תניא אין „שכינתא שריא", אַז דאָס איז בקביעות[24] ונצחיות[25]), און „ושכנתי (בקביעות) בתוכם"[26], בתוך כל אחד ואחד מישראל[27].

[ויש לומר אַז דער כח לזה קומט דערפון וואָס די ברכה איז פון „משה איש האלקים", וואָס דוקא פון דעם אויבערשטן קומט דער כח צו אויפטאָן השראת השכינה באופן של קביעות ונצחיות].

עפ"ז קומט אויס אַז אין „תפלה למשה גו'" איז מודגש די צוויי ענינים הנ"ל (אין „ואני אברכם") וואָס פאָדערן זיך אין אַ ברכה: צוזאַמען דערמיט וואָס „תפלה למשה איש האלקים" איז אַ ברכה שלמעלה מכל מדידה והגבלה — איז זי אַ ברכה וועלכע ווערט נמשך פון משה צו יעדער איד, און אַ ברכה כללית — די ברכה אַז „תשרה שכינה במעשה ידיכם"[28].

---

23) נסמן בהערה 14.

24) ראה תניא פ"ע (י, ב), שמביא מאחז"ל (סנהדרין לט, א) „כל בי עשרה שכינתא שריא (ומוסיף בתניא:) לעולם".

וי"ל, כי התוכן בתניא שם הוא ש„צד הקדושה אינו אלא השראה והמשכה מקדושתו של הקב"ה ואין הקב"ה שורה אלא על דבר שבטל אצלו יתב' בין כו' בין בכח כו', ולכן אמרו רז"ל שאפי' אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה שרוי' כו' וכל בי עשרה שכינתא שריא לעולם" — שמכיון „שבכחו להיות בטל ממש" לעולם, לכן גם השראת השכינה עליו הוא לעולם. וראה גם תניא ספל"ה.

ולהעיר שבתניא ספי"א מביא מאחז"ל הנ"ל (שכל בי עשרה שכינתא שריא) בנוגע להרשע ורע לו, שבחי' טוב שבו הוא רק בבחי' מקיף עליו (שריא). ועפ"ז נמצא שהענין דשכינתא שריא הוא תמיד בכל ישראל (גם במי שאין בו בחי' טוב בגלוי), וראה לקו"ת ר"פ ראה. ד"ה ראה תשמ"ג (נעתק בקובץ י"א ניסן שנת הפ"ט אות יט). ויש לתווך זה עם משנ"ת בתניא פ"ע הנ"ל, ע"פ המבואר בלקו"ת (יהכ"פ סט, ב), שאף שהשראה היא בחי' מקיף (וראה גם אגה"ק סכ"ג. תו"א נד, ג) „אעפ"כ הוא פועל פעולה בהם כו'".

25) ראה רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ו ה"ט: קדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה. וראה לקו"ת פקודי (ה, א. ז, ב) בפירוש „משכן העדות", שעד(ות) הוא לשון נצחיות. וראה תהלים לז, כט: צדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עלי', וברד"ה באתי לגני ה'שי"ת, שמשכינים בחינת שוכן עד מרום וקדוש שיהי' בגילוי למטה.

26) תרומה כה, ח.

27) ראה ר"ח שער האהבה פ"ו קרוב לתחילתו (ד"ה ושני פסוקים — סט, ב). אלשיך עה"פ קרוב לסופו (ד"ה עוד יתכן). של"ה סט, א. רא, א. שכה, ב. שכו, ב. ועוד.

28) וכמרומז גם בזה שהוא הראשון של ה„אחד עשר מזמורים" שאמרם משה — שב„אחד עשר" יש שני ענינים: (א) אחד שלפני (ולמעלה מ)עשר, אנת הוא חד ולא בחושבן (בחי' עתיק), (ב) אחד עשר — המשכת אחד (חד ולא בחושבן) בעשר, בכל העשר ספירות, ועד בספירת המלכות (ראה ד"ה תפלה למשה תשכ"ט שבהערה 17. וש"נ).

ג. ויש לומר נאָכמער: דער כח ואופן ווי די ברכות של הקב"ה ווערן נמשך צו אידן למטה איז דורך משה רבינו – דער רועה נאמן פון אַלע אידן[29] (בכל הדורותיו[30]), דורך וועמען עס ווערן נמשך אַלע השפעות צו אידן, און ער איז דער ממוצע המחבר „בין ה' וביניכם"[31] – וואָס (זייענדיק אַ ממוצע) האָט ער אין זיך פון ביידע ענינים וועלכע ער איז מחבר[32],

ווי חז"ל זאָגן[33] אויף „איש האלקים" – „מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה הֿ־אלקים". משה האָט אין זיך ביידע ענינים – סיי ווי ער איז בדוגמא שלמעלה („מחציו ולמעלה האלקים"), און סיי ווי ער איז בדוגמא צו אידן למטה („מחציו ולמטה איש"), און האָבנדיק די ביידע ענינים האָט משה דעם כח פון „תפלה למשה" – צו אַראָפּברענגען די ברכות של הקב"ה ווי זיי זיינען למעלה ממדידה והגבלה („ואני אברכם")[34] צו אידן ווי זיי זיינען נשמות בגופים למטה (בבחי' „איש").

[ובפרטיות יותר – י"ל אַז דאָס איז דער חילוק צווישן „משה" און „איש האלקים": „איש האלקים" באַווייזט אויף דעם חיבור פון בחי' איש מיט שם אלקים (בגימטריא הטבע[35]), אלקות שבערך הבריאה (והאיש הנברא), וועלכע איז באַשאַפן געווארן בשם אלקים (בראשית ברא אלקים גו'[36]). משא"כ „משה" איז פאַרבונדן מיט שם מ"ה[37], שם הוי'[38], שלמעלה מהבריאה].

לויט דעם קומט אויס אַז דער מזמור „תפלה למשה" – נוסף לזה וואָס דאָס גייט אויף דער תפלה פון משה אויף אידן (און ברכת משה צו אידן) – איז אַן ענין כללי ביותר: תפלת וברכת הנשיא – משה, וועלכער איז כולל כל התפלות והברכות כולם: דורך „תפלה למשה", נשיא ישראל, וואָס הנשיא הוא הכל[39],

---

29) ראה תניא רפמ"ב. וראה שמו"ר עה"פ (שמות ג, א) ומשה הי' רועה (פ"ב, ג–ד).

30) דאתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא – זח"ג רעג, א. תקו"ז תס"ט. וראה תניא פמ"ד (סג, א). ועוד.

31) ואתחנן ה, ה.

32) ראה באורוכה ד"ה פנים בפנים תרנ"ט (ע' קצ ואילך).

33) דב"ר פי"א, ד. מדרש תהלים (באבער) עה"פ.

34) והרי ציווי ה' על ברכת כהנים נאמר ע"י משה – „וידבר ה' אל משה לאמר דבר גו'" (נשא ו, כב ואילך).

ויומתק ע"פ פירוש הבחיי (עה"פ ומעשה ידינו כוננה עלינו), ש„מעשה ידינו" קאי על „נשיאת כפים שעשה אהרן ביום ההקמה, שזה לשון עלינו", היינו, שלאחרי ברכת כהנים של אהרן ניתוסף בזה ע"י ברכתו של משה ש„מעשה ידינו כוננה עלינו", ע"ד ובדוגמת ההוספה ד„ואני אברכם" על ברכת כהנים שלפני זה.

35) פרדס שער יב (שער הנתיבות) פ"ב. ר"ח שער התשובה פ"ו ד"ה והמרגיל (קכא, ב). שעהיוה"א רפ"ו. וראה הנסמן בסה"ש תנש"א ח"א ע' 400 הערה 52.

36) בראשית א, א.

37) תו"ח שמות קטז, א. אוה"ת תצוה ע' א'תרה. וראה גם תו"א יתרו סח, סע"ב ואילך. מג"א צט, ג. ובכ"מ.

38) ראה סה"מ תקס"ב ע' קלו. אוה"ת וארא ע' רג. ובכ"מ.

39) פרש"י חוקת כא, כא (בנוגע למשה). וראה גם תנחומא חוקת כג. במדב"ר פי"ט, כח. וברמב"ם הל' מלכים פ"ג ה"ו: לבו (של מלך) הוא לב כל קהל ישראל (והרי משה הי' (נשיא,

*) וראה לקמן סעיף יו"ד.

ווערן נמשך אַלע ברכות פון דעם אויבערשטן למטה, בכל הפרטים ופרטי פרטים.

ד. נאָכמער: בכדי אַז ביי אידן זאָל נקלט ווערן בפנימיות די ברכות של הקב"ה (שלמעלה ממדידה והגבלה), איז פאַרשטאַנדיק אַז אויך באַ זיי דאַרף זיין מעין פון די ביידע ענינים הנ"ל (פון „איש" און פון „האלקים"),

ויש לומר, ע"פ הידוע[40] אַז יעדער איד האָט אין זיך בחי' משה שבו, כמובן פון דברי הגמרא[41] עה"פ[42] „ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך", „אטו יראה מילתא זוטרתי היא? אין, לגבי משה מילתא זוטרתי", און ווי‌באַלד אַז „כל נפש ונפש מבית ישראל יש בה מבחי' משרע"ה", דעריבער, כשם ווי די ענינים זיינען געווען באַ משה"ן, אַז ביי אים איז דאָס „זוטרתי", אַזוי ווערט עס „זוטרתי" באַ יעדער איד (אנשים נשים וטף עד סוף כל הדורות), ביז אַז דאָס פועל'ט אויף אים אין זיין עבודה בפועל כהמשך הכתוב („ועתה ישראל גו'") „ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה"א גו' לשמור את מצות ה' גו'"[43].

דערפון איז מובן, אַז ע"ד ווי באַ משה"ן זיינען פאַראַן ביידע ענינים פון „איש" און „האלקים" (וואָס ע"י זה איז ער דער ממוצע המחבר צווישן די ברכות שלמעלה און אידן למטה), איז „אפס קצהו ושמץ מנהו"[44] דאָ באַ יעדער איד (כדלקמן), וואָס דאָס גיט אים דעם כח צו אויפנעמען די ברכות בשלימות.

עפ"ז איז נאָכמער פאַרשטאַנדיק, ווי דער מזמור צדי"ק „תפלה למשה" איז כולל כל הברכות כולם — וואָרום נוסף לזה וואָס דורך „תפלה למשה" ווערן נמשך אַלע ברכות צו אידן למטה, איז דאָ בחי' משה בכל א' מישראל, און במילא איז (תפלת) משה כולל אַלע אידן, און דער תוכן המזמור דריקט אויס און שפי־גלט אָפּ (דעם תוכן און עבודה פון) אידן עצמם אין אַלע זייערע ענינים (וואָרום משה איז רעיא מהימנא פון אַלע אידן (כנ"ל), ביז אַז בחי' משה איז דאָ אין יעדער איד), ביז — אַז „תפלה למשה" פועל'ט אויף אים אין זיין עבודה בפועל (כנ"ל), משה גיט דעם כח אַז אַלע ענינים פון דעם מזמור, אָנהויבנדיק פון דעם עצם ענין פון „תפלה למשה איש האלקים", זאָלן נמשך ווערן צו יעדער איד.

ה. וועט מען עס פאַרשטיין לויט דעם ביאור אין דעם כפל הלשון (וענין) במזמור צדי"ק — אַ כפל הן אין דעם מברך (בתחלת המזמור): „(תפלה ל)משה" און „איש האלקים", און הן אין דער ברכה עצמה (בסיום המזמור): „ומעשה ידינו כוננה עלינו" און „ומעשה ידינו כונ־נהו"[45]:

מען דעם ענין פון „איש האלקים", „מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה ה־אלקים" (וואָס שטייט אויף משה"ן) — איז דאָ באַ יעדער איד, בבחי' משה שבו.

וגם) מלך — רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ו הי"א. ועוד — ראה לקו"ש חי"ט ע' 170. וש"נ).

40) תניא רפמ"ב.

41) ברכות לג, ב.

42) עקב י, יב.

43) שם, יב—יג.

44) תניא פמ"ד.

45) בהבא להלן ראה בארוכה סה"ש שם ע' 398 ואילך.

ובכללות — אַז יעדער איד טיילט זיך אין צוויי חלקים: אַ נשמה און אַ גוף, וואָס זיין נשמה איז אַ „חלק אלוקה ממעל ממש"[46], ע"ד „האלקים": און זיין גוף איז פאַרבונדן מיט בחי' „איש", אַ יש ונברא.

ובפרטיות יותר — איז דאָס דער חילוק צווישן „משה" און „איש האלקים" (כנ"ל ס"ג): „איש האלקים" באַווייזט אויף דעם חיבור פון בחי' איש (דער גוף) מיט שם אלקים (בגימטריא הטבע). משא"כ „משה" איז פאַרבונדן מיט שם מה — הוי'.

וואָס די צוויי ענינים זיינען פאַראַן באַ יעדער איד (בבחי' משה שבו): די צוויי דרגות אין זיין נשמה — בחי' ישראל שבה[47], וואָס איז פאַרבונדן מיט שם הוי'[48] („חלק הוי' עמו"[49]), און בחי' יעקב שבה[47], פאַרבונדן מיט שם אלקים[48] (יעקב איז י' עקב[50], ווי דער יו"ד פון שם הוי'[51] קומט אַראָפּ בבחי' עקב[52], וידו (אותיות יו"ד[53]) אוחזת בעקב עשו[54]). און דערפון קומט אַרויס דער חילוק צווישן דער נשמה (משם הוי'[55]) און גוף (משם אלקים[56]), ביז אַז דערפון ווערט נשתלשל כו' למטה דער חילוק צווישן „מחציו ולמטה איש" און „מחציו ולמעלה האלקים".

כשם ווי אין אַ איד זיינען פאַראַן די צוויי ענינים פון „משה" און „איש ה־אלקים" — אַזוי איז אויך אין זיין עבודה, אין „מעשה ידינו", וכמודגש אין דעם כפל פון „מעשה ידינו" בסיום המזמור („ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו") — די עבודה אין עניני קדושה — „מחציו ולמעלה": און עבודה בעניני רשות וחול (ענייני העולם) — „מחציו ולמטה". ובכללות — די עבודה עם עצמו („מחציו ולמעלה"), און די עבודה בבירור העולם („מחציו ולמטה").

ויש לומר, אַז דער כח צו קענען אויפ־טאָן (ברכה והמשכה) אין ביידע אופני עבודה — קומט פון משה רבינו, בחי' משה שבכל א': דורך דעם וואָס אַ איד האָט אין זיך (בחי' משה, וואָס איז כלול פון) ביידע ענינים פון „משה" און „איש האלקים" (אַ נשמה וגוף), גיט עס אים דעם כח צו טאָן בשלימות — באופן פון „כוננהו" — ביידע אופני עבודה, סיי די עבודה אין ענייני קדושה, און סיי די עבודה אין בירור העולם (בבחי' חולין שנעשה על טהרת הקודש[57]).

ו. אַ דוגמא לזה — געפינט מען אין דעם ענין פון שבת[58]:

---

46) תניא רפ"ב.

47) ראה בארוכה לקו"ת דרושים לר"ה סב, ג (וראה גם תו"א משפטים עז, רע"ב). ספר הליקוטים דא"ח—צ"צ ערך יעקב סמ"ד (ע' א'קא ואילך). וש"נ.

48) ראה זח"א קעד, א: כמה דקב"ה לזימנין אתקרי הוי' ולזימנין אתקרי אלקים, ה"נ לזימנין אקרי ישראל ולזימנין אקרי יעקב. וראה לקו"ת שם. ס' הליקוטים שם ע' א'ק ואילך. וש"נ.

49) האזינו לב, ט.

50) ע"ח שער ג (שער סדר אצי' למהרח"ו) פ"ב. פרדס שער כג (שער ערכי הכינויים) בערכו.

51) הגהות הצ"צ לתו"א ר"פ ויצא — אוה"ת שם קצב, א (בשוה"ג (ב)).

52) תו"א שם (כא, א). ובכ"מ.

53) שם וישב כט, א.

54) תולדות כה, כו.

55) ראה אגה"ת פ"ד (צג, סע"ב ואילך).

56) ראה שעהיוה"א פ"ו (פא, רע"א).

57) חגיגה יט, ב. וש"נ. וראה תו"א לך יג, א. סידור שער המילה קמה, ד ואילך. סהמ"צ להצ"צ מצות מילה פ"ה (דרמ"צ ח, א). ועוד.

58) ראה סה"ש שם ע' 3־402.

עה"פ „מזמור שיר ליום השבת"[59] (ב־המשך הי"א מזמורים שאמר משה) זאָגן חז"ל[60] „עיסקא דשבתא כפול". איז מבואר בכ"מ[61] אַז דער כפל (פון עיסקא דשבתא) איז כנגד די צוויי דרגות פון מעלי שבתא ויומא שבתא, מנוחה בערך היגיעה און מנוחה בעצם, ע"ד דער חילוק צווישן שם אלקים (אלקות בערך הבריאה), און שם הוי' (אלקות שלמעלה מהבריאה).

ועפ"ז י"ל אַז דאָס איז דער כפל בסיום המזמור: ביום השבת, ווען ס'איז דאָ דער „ויהי נועם ה' אלקינו עלינו", ווערט אַ שלימות כפולה [בדוגמת השלי־מות וואָס ווערט אויפגעטאָן דורך „תפלה למשה", וואָס איז פאַרבונדן מיט שבת]: „ומעשה ידינו כוננה עלינו" — די שלי־מות פון מנוחה בעצם, און „ומעשה ידינו כוננהו" — די שלימות אויך פון מנוחה בערך היגיעה בימי החול („ויכולו השמים והארץ וכל צבאם"[62]) [נוסף אויף דעם וואָס פון שבת מיני' מתברכין כולהו יומין[63] אויך אויף דער עבודה בימי החול שלאחרי זה]. ובכללות יותר: כוננהו אין „מעשה ידינו" פון ימי החול, „ומעשה ידינו כוננה עלינו" ביום השבת, ווען „כל מלאכתך עשוי"[64].

ז. ולהוסיף, אַז דאָס איז אויך מרומז אין דעם כפל פון „מזמור שיר (ליום ה־שבת)", „מזמור כפול"[60]:

דער חילוק צווישן „מזמור" און „שיר" איז, אַז מזמור איז בכלי און שיר איז בפה[65]. ובעבודה רוחנית: שיר בפה באַ־וועיזט אויף דער דרגא פון אור (המש־פיע), און מזמור בכלי — איז די כלי (המקבל). וע"ד דער חילוק צווישן אור הנשמה (משם הוי', „משה") און דער כלי הגוף (משם אלקים, „איש האלקים")[66].

ואע"פ וואָס אויך די כלי און גוף איז „איש האלקים", וועלכער איז אַ שם קדוש[67] של הקב"ה[68] — איז דאָס אָבער (כמגן) בהעלם, וואָרום די כוונה איז אַז אַ איד זאָל דאָס מגלה זיין דורך זיין עבודה („מעשה ידינו", ניט נהמא דכסופא[69] ח"ו) פון גילוי אור הנשמה בהגוף[70], אַז די נשמה שלו זאָל פועל'ן און איבערמאַכן דעם גוף, ביז מגלה זיין ווי דער גוף איז אַ כלי צו דעם אור הנשמה, „חלק אלוקה ממעל ממש", משם הוי', און אויך מגלה זיין די מעלה אין דעם גוף (משם אלקים) עצמו.

---

59) תהלים צב, א.

60) מדרש תהלים עה"פ. יל"ש עה"פ (בשלח טז, כט) ראו כי ה' נתן לכם את השבת (רמז רסא).

61) ראה שיחה שנסמן בהערה 58. וש"נ.

62) בראשית ב, א.

63) זח"ב סג, ב. פח, א.

64) מכילתא (הובא בפרש"י) יתרו כ, ט. טושו"ע או"ח סש"י ס"ח. שו"ע אדה"ז שם סכ"א.

65) לקו"ת ברכה צח, ג־ד. סידור (עם דא"ח) שער החנוכה רעז, ג.

66) ראה עד"ז במקומות שבהערה הקודמת. וראה גם שיחת שבת הגדול, ערב י"א ניסן תשמ"ט ס"ט (ס' השיחות תשמ"ט ח"א ע' 394).

67) שבועות לה, סע"א. ירושלמי מגילה פ"א ה"ט. ועוד. רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ו ה"ב.

68) ראה זח"ג ע, ב: גופא דילהון קדישא. וראה תניא פמ"ט (סט, סע"ב ואילך). ס' השיחות תורת שלום ע' 120.

69) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקו"ת צו ז, רע"ד.

70) להעיר, שסיום וחותם כל ספר תהלים (ד„הכל הולך אחר החיתום" — ברכות יב, א) הוא „כל הנשמה תהלל י־ה הללוי" (וראה שם מח, א: איזה דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף כו'. ועוד).

און דורך דעם — האָט מען אויך דעם כח אויף דער עבודה צו אויפטאָן אין עולם (שנברא בשם אלקים), און מגלה זיין ווי עולם איז אַ כלי צו אלקות, דורכדעם וואָס ער מאַכט פון אַלע עניני העולם אַ כלי צו אויספירן שליחותו בעולם בקיום התומ"צ, דער גילוי השכינה „במעשה ידיכם" באופן של קביעות ונצחיות, ביז אַז עס ווערט אַ דירה לו (לו לעצמותו[71]) יתברך בתחתונים[72], בתחתון שאין תחתון למטה ממנו[73].

און דער כח לזה קומט, כאמור לעיל, פון „תפלה למשה איש האלקים", פון משה רבינו, און פון משה שבכל א' מישראל, וואָס ער האָט אין זיך ביידע ענינים פון „משה" און „איש האלקים", און ער איז מברך וממשיך כחות (באופן של קליטה בפנימיות כנ"ל) אין דער עבודה פון „מעשה ידינו" אין ביידע ענינים — אין גילוי אור הנשמה אור הקדושה, און אין דער עבודה מיטן כלי הגוף און בירור עניני העולם, אַז ביידע זאָלן זיין „כוננהו", באַפעסטיקט אויף אַן יסודות'דיקן אופן — דער גילוי פון „יסוד היסודות ועמוד החכמות"[74] ר"ת הוי'[75] (שלמעלה משם אלקים) אין מציאות העולם, אַז מ'וויסט און מ'זעט ווי „כל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו"[74], „והוי'[75*] אלקים אמת", „הוא לבדו האמת כו'" [ע"ד „ואמת[76] הוי' לעולם"], „המצוי הזה הוא אלקי העולם אדון כל הארץ"[76*], ביז באופן אַז „מלאה[77] הארץ דיעה את הוי' כמים לים מכסים"[78].

ח. דער ענין הנ"ל פון „תפלה למשה" שטייט נאָכמער בהדגשה ובגילוי בדורנו זה — וועט מ'האָט דעם כח פון די תפלות וברכות און עבודה פון רבותינו נשיאינו, אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא[79], ביז כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, אתפשטותא דמשה שבדורנו,

ובפרט וועט מ'שטייט לאחרי ארבעים שנה מהסתלקות־הילולא שלו (בשנת תש"י), וועט „נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע"[80], קאי איניש אדעתא דרבי'[81],

וואָס ער גיט דעם כח צו בחי' משה אין יעדער איד בדורנו — ובפרט דורך דעם גילוי פון פנימיות התורה — צו מגלה זיין ווי ער איז „משה איש האלקים", און ווי „ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו", דער גילוי בחי' נועם (פנימיות עתיק), דורך לימוד התורה, ובפרט פנימיות התורה,

---

71) המשך תרס"ו ס"ע ג. ובכ"מ — נסמנו בסה"מ מלוקט ח"ב ע' רמא הערה 32.

72) ראה תנחומא נשא טז. שם בחוקותי ג. במדב"ר פי"ג, ו.

73) תניא פל"ו.

74) רמב"ם ריש הל' יסוה"ת.

75) כידוע דברי ר' דוד הנגיד (נכדו של הרמב"ם) ש„משנה תורה שחיבר זקנו הרמב"ם מתחיל בשם המפורש" (סדר הדורות ד"א תתקכז. שם הגדולים להחיד"א מע' רמב"ם. וראה גם „פירוש" לריש הל' יסוה"ת). — וראה בארוכה הדרן על הרמב"ם תשל"ה סי"ז ואילך. תשמ"ח ס"ב ואילך (ס' השיחות תשמ"ח ח"א ע' 207 ואילך).

*75) ירמי' י, י.

76) תהלים קיז, ב.

*76) רמב"ם שם ה"ד־ה"ה.

77) ישעי' יא, ט.

78) סיום וחותם ספר הרמב"ם.

79) נסמן לעיל הערה 30.

80) תבוא כט, ג.

81) ע"ז ה, ריש ע"ב.

און די עבודה פון הפצת התורה והיהדות והפצת המעינות חוצה, באופן אַז דאָס טוט אויף „כוננהו" אין „מעשה ידינו", אין אַלע דרגות שבזה,

אָנהויבנדיק פון דער עבודה מיט זיך אַליין — דורך דעם וואָס יעדער איד איז מגלה (בכח פון נשיא דורנו) ווי ער איז שלוחו של הקב"ה, ושלוחו של אדם (העליון[82] כמותו[83] („משה איש האלקים"), וואָס דאָס ווערט דורך דעם וואָס אַ איד — אַלס שלוחו של הקב"ה — נוצט אויס זיינע כחות אויף עבודת ה', אַזוי אַז די כחות זיינען נאָר ווי אַ כלי, אַ „שליח", אויף אויספירן שליחותו ורצונו של הקב"ה, בלימוד התורה, נגלה דתורה ופנימיות התורה [כולל ובמיוחד הלכות שבתורה (בחי' הוי'[84] שבתורה)[85], ווי ספר הרמב"ם[86] וכיו"ב], וקיום המצוות בהידור,

און אַזוי טוט ער אויף אויך אין עולם,

אַז כל עניני העולם ווערן אַ כלי אויף אויספירן שליחותו של הקב"ה:

און דורך דעם וואָס דער שליח טוט זיין עבודה בשלימות בצירוף זיינע עשר כחות — ווערט דאָס משיח[87] (בגימטריא שליח בצירוף עשר[88]), ביז דער גילוי פון משיח בפועל, וועט עס וועט זיין דער שלימות הגילוי „ויהי נועם ה' אלקינו עלינו גו'".

ט. אין דעם אַלעם קומט צו נאָכמער הדגשה בשנה זו, ה'תשנ"א, ר"ת הי' תהא שנת נפלאות אראנו:

דער שרש פון הנהגה נסית קומט פון שם הוי', שלמעלה פון הנהגה טבעית וואָס קומט פון שם אלקים (בגימטריא הטבע)[89].

דער סדר הרגיל אין עולם איז די הנהגה טבעית. עס זיינען אָבער דאָ זמנים וועז דער אויבערשטער מאַכט נסים, מלשון „ארים[90] נסי'[91] „כמו הנס על ההרים"[92], וועלכער הויבט אויף און איז

---

82) ראה לקו"ת ויקרא א, ג.

83) משנה ברכות לד, ב. קידושין מא, ב.

84) כלשון חז"ל „והוי' עמו שהלכה כמותו" (ש"א טז, יח. סנהדרין צג, ב). וראה בארוכה אוה"ת יתרו ע' תתצ ואילך. סה"מ תרכ"ז ע' רפ ואילך. ע' רצ ואילך. המשך תרס"ו ע' תכט ואילך. לקו"ש חט"ו ע' 233 ואילך.

85) ו„אין כל הגליות מתכנסות אלא בזכות המשניות" (ויק"ר ריש פ"ז, ג. וראה תו"א שמות מט, ג. תו"ח שם (יח, א־ב). וראה תשובות וביאורים (קה"ת, תשל"ה) ס"ד ס"ה"), והרי פסקי דינים הלכה למעשה הם בכלל המשנה — הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב. וראה לקו"ת דברים ב, סע"ב ואילך.

86) חיבור „הלכות הלכות" (כמ"ש הרמב"ם בהקדמתו לספרו).

---

*) אג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"א ע' רמב ואילך. המו"ל.

87) ובהדגשה יתירה בתינוקות של בית רבן, עליהם נאמר „אל תגעו במשיחי" (דה"א טז, כב. שבת קיט, ב).

88) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ט ע' 358 ואילך. ועוד.

89) ראה סידור (עם דא"ח) מד, סע"ב. פירוש המלות פקל"ט. המשך תרס"ו ע' קסג. סה"מ תרע"ח ע' פט. ובכ"מ. סה"מ מלוקט ח"ה ע' צד־ה.

90) ישעי' מט, כב.

91) פרש"י יתרו כ, יז. וראה סידור ופיה"מ שם. תרע"ח שם. הנסמן במכתב כ"ה אדר שנה זו הערה ד"ה „נס" — מרוממת (לקמן ע' 167).

92) סהמ"צ להצ"צ עג, א (ע"פ לשון הכתוב ישעי' ל, יז). וראה סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 371. וש"נ.

מגלה אלקות וואָס איז העכער פאַר דער בריאה, און הויבט אויך אויף און איז מגלה די פנימיות פון דער הנהגה טבעית (אז דאָס קומט פון דעם אויבערשטן, שם אלקים)[93].

ווי דאָס איז געווען אין שנה שעברה, ה'תש"נ, ר"ת הי' תהא שנת נסים — כמדובר כמ"פ[94], וועגן די נסים וואָס מ'האָט דעמולט געזען.

דערנאָך איז דאָ אַ חידוש נעלה יותר — „אראנו נפלאות", ווי עס שטייט בנוגע צו דער גאולה האמיתית והשלימה, אַז „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"[95], נפלאות אפילו בערך צו די נסים פון יציאת מצרים[96], ד.ה. אַז עס ווערט אַן עלי' אפילו אין דעם ענין פון „ארים נסי". ונוסף לזה — איז דאָס אין אַן אופן פון „אראנו נפלאות": די נפלאות זיינען בגלוי באופן אַז מ'קען זיי זען בעיני בשר. און נאָכמער — „אראנו", דער אויבערשטער אַליין באַווייזט די נפלאות, איז פאַר־שטאַנדיק אַז דאָס איז למעלה מכל מדידה והגבלה, און — אַז אַלץ ווערט אַנטפלעקט, עס ווערט געזען דער אמת און פנימיות פון דער הנהגה טבעית[97], און דער גילוי פון די פולקאָמע הנהגה נסית, ביז — אויך דער גילוי פון דאָס וואָס איז אינגאַנצן „נפלא"[98].

עפ"ז איז פאַרשטאַנדיק, אַז שטיי־ענדיק אין „שנת נפלאות אראנו" — שטייט בהדגשה יתירה די ברכה פון דעם אויבערשטן (וואָס ווערט נמשך דורך „תפלה למשה איש האלקים") אין אַלע ענינים, „ויהי נועם ה"א עלינו" — אַז עס ווערט „ומעשה ידינו כוננהו" סיי אין דער הנהגה טבעית (אלקים), אַז אין זיין „וואָכעדיקע"[99] און טבעית'דיקע ענינים ווערט „כוננהו" (ביז באופן של נפלאות), און נאָכמער — „ומעשה ידינו כוננה עלינו" אפילו אין דער הנהגה נסית (הוי'), אַז אפילו אין זיין „שבת'דיקע" און למעלה־מדרך־הטבע־דיקע הנהגה באַ־ווייזט דער אויבערשטער נסים גלויים — ווי ער האָט שוין אָנגעהויבן באַווייזן, און איז ממשיך באַווייזן ביתר שאת וביתר עוז, לכל אחד ואחת, אויך בחייו

93) להעיר מאוה"ת בשלח ע' תרסה: משה נק' איש האלקים שהוא איש ומושל על שם אלקים . . ע"כ עושה ניסן של ישראל כי שם אלקים גימט' הטבע והנס שהוא למעלה מהטבע זהו ע"י שנקרא איש האלקים.

94) ראה שיחות: ש"פ תולדות, ד' כסלו (סה"ש תש"נ ח"א ע' 60־159); ז כסלו; יו"ד כסלו; כ"ב אלול (שם ע' 691) — תש"נ. סה"ש תנש"א ח"א ע' 4־72. ועוד.

95) מיכה ז, טו.

96) אוה"ת נ"ך עה"פ סק"ז (ע' תפז), מזח"א בהשמטות סכ"ה (רסא, ב). וראה הנסמן במכתב ה' ניסן שנה זו הערה ד"ה הפירוש הידוע (לקמן ע' 170).

97) שהרי גם לע"ל תהי' הנהגה טבעית והנהגה נסית* (וגם בתקופה הב' כשיהי' שינוי במעשה בראשית (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 198. ועוד), לא יתבטלו כל חוקי הטבע לגמרי, כפשוט), ויהי' אז גם החילוק בין ימי החול ויום השבת* (ביום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים גופא), וכמ"ש (ישעי' סו, כג) והי' גו' מדי שבת בשבתו גו', וכיו"ב — ובכל א' מהם יהי' הגילוי ד„כוננהו" ע"י הקב"ה עצמו באופן של „נפלאות".

98) ראה גם מכתב הנ"ל.

99) ראה הערה 97.

*) ששרשם הוא משם הוי' ומשם אלקים, ולע"ל יהי' גם הגילוי דשם אלקים (ועד שהוי' דעכשיו יהי' אלקים לע"ל, והי' הוי' לי לאלקים (ויצא כח, כא), ויהי' גילוי שם הוי' נעלה יותר — תו"א ואוה"ת ר"פ ויצא. ועוד).

הפרטיים, און הויבט אויף אידן (און „מעשה ידינו") למעלה ממעמדם ומצבם אפילו כשהיו בשנת נסים (וואָס אויך דעמולט איז מען געווען אויפגעהויבן), און אין אַן אופן פון „(נפלאות) אראנו", אַז מ'זעט עס בגלוי, מראה באצבעו ואומר זה[100].

ולהוסיף: דער סדר האותיות פון מספר השנה איז (תש)נ"א, פריער נפלאות און דערנאָך אראנו. אָבער אידן האָבן (אויך) מוסיף ומשנה געווען דעם סדר, אַז מ'זאָל זאָגן „אראנו נפלאות" (כלשון הכ־תוב). ויש לומר דער חילוק: אין „נפלאות אראנו" איז דער עיקר הדגשה אויף די נפלאות, און די נפלאות — „אראנו", מ'זעט זיי באופן של ראי'.

אין „אראנו נפלאות" איז דער עיקר הדגשה אויף דעם „אראנו", ווי דער אויבערשטער אַליין באַווייזט באופן של ראי' — דער אמת ופנימיות פון יעדער זאַך, און בשעת דאָס איז אין אַן אופן פון „אראנו" (דורך דעם אויבערשטן אַליין) זעט מען (בדרך ממילא) ווי דאָס איז אַלץ — „נפלאות" (סיי די הנהגה טבעית, סיי די הנהגה נסית, סיי די מאורעות שבעבר און סיי די נפלאות וואָס וועלן זיין בעתיד).

ביז אַז עס ווערט „אראנו" — דער גילוי וראי' אין דעם אויבערשטן אַליין, כביכול — „והיו עיניך רואות את מוריך"[101], ראי' בעיני בשר, ביז אַז דאָס נעמט דורך אויך די הנהגה טבעית וגשמיות פון אַ אידן[102]. און בשעת ס'איז דאָ דער „אראנו" אין („ויהי נועם ה' אלקינו עלינו", ביז אין) דעם אויבערשטן אַליין, זעט מען ווי אַלץ (סיי טבע, סיי נס) איז „נפלאות" („כוננהו") של הקב"ה.

י. אין שנת אראנו נפלאות גופא איז דאָס נאָכמער אונטערשטראָכן אין חודש ניסן, וואָס באַווייזט אויף „נסי נסים"[103], נסים אפילו בערך צו נסים (ע"ד די נפלאות דלע"ל כנ"ל),

און אין חודש ניסן עצמו — נאָך שבת הגדול, „שנעשה בו נס גדול"[104] (גדלות אין נס עצמו), און שוין נאָך עשירי בניסן (ווען דער „נס גדול" האָט פאַסירט בפועל, בשבת לפני פסח עשירי בניסן[105]),

און מ'האַלט שוין אור ל„עשתי עשר יום"[106] בחודש ניסן, דער „נשיא לבני

---

100) ראה תענית בסופה. שמו"ר ספכ"ג. פרש"י בשלח טו, ב (ד"ה זה א־לי).

101) ישעי' ל, כ.

102) וכבר הי' לעולמים מעין זה בשעת מתן תורה, „כדכתיב (ואתחנן ד, לה) אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו, הראת ממש בראי' חושית כו'" (תניא פל"ו — מו, א). ועד שגילוי זה חדר בהגשמיות דבנ"י, כמ"ש (משפטים כד, יא) „ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו", היינו, שהגילוי דמעשה המרכבה נמשך בפנימיותם, עד שנעשה דם ובשר כבשרם (ראה תניא פ"ה).

והענין דמתן תורה נמשך בכל יום, „נותן התורה" לשון הוה (של"ה כה, א. לקו"ת תזריע כג, א. מאמרי אדהאמ"צ שמות ח"א ע' קעה. וש"נ), היינו שהגילוי אלקות דמ"ת ישנו בכל יום, הן בימי החול והן ביום השבת — ראה לעיל בפנים ובהערה 97.

103) ראה ברכות נז, רע"א ובפרש"י וחדא"ג מהרש"א שם.

104) תוד"ה ואותו — שבת פז, א בשם מדרש (ראה דעת זקנים מבעה"ת בא יב, ג). טור ושו"ע אדה"ז או"ח הל' פסח ר"ס תל. וראה לעיל ע' 7 ואילך. וש"נ.

105) אלא שקבעו הנס ביום השבת — ראה נ"כ טושו"ע או"ח סת"ל. שו"ע אדה"ז שם ס"א.

106) נשא ז, עב.

אשר"[106], וואָס זיין ענין איז — „והוא יתן מעדני מלך"[107]: יעדער איד וועלט געבענטשט — נאָך אין די לעצטע רגעים פון גלות — מיט „מעדני מלך", דער ענין ה־תענוג („ויהי נועם"), און „מעדני מלך"[108] דוקא — שלימות התענוג[109], סיי בגשמיות און סיי ברוחניות, כולל — „מעדני מלך" אין עבודת ה', המשכת תענוג אויך אין דער סדר ושלימות העבודה פון מלך ר"ת „מוח לב כבד"[110], מוח שליט על הלב[111], און דערנאָך וועלט עס נמשך אין כבד (מקור הדם[112], „הדם הוא הנפש"[113]), אַזוי אַז ס'איז דאָ שלימות ציור ומצב האדם — איז אויך אין דעם וועלט אַ תוספת ברכה, פון המשכת התענוג („מעדני מלך").

און עס וועלט נתגלה ווי יעדער איד איז אַ בן מלך[114] (ביז אַ „מלך" עצמו[115]) — בנו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, וכמ"ש[116] „וכל בניך לימודי הו'", וואָס דאָס גייט אויף יעדער איד (וועלכער איז נכלל אין „בניך") — וכמבואר הענין ד„כל בניך גו'" אין די דרושי חתונה פון כ"ק מו"ח אדמו"ר[117]; און זייענדיק אַ „בן מלך" באַקומט ער „מעדני מלך" בשלימות, שלימות התענוג.

ויש להוסיף ולקשר זה מיט דעם מאמר הידוע פון דעם בעש"ט[118], אַז יעדער איד איז טייער באַ דעם אויבערשטן ווי אַ בן יחיד שנולד להורים זקנים לעת זקנותם — דלכאורה, איז ניט מובן דער משל פון „הורים זקנים לעת זקנותם" אויף דעם אויבערשטן, ובלשון חז"ל[119]: „מי איכא זיקנא קמי'"?!

ויש לומר, ע"פ הידוע אַז „זקן" איז פאַרבונדן מיט (חכמה[120], ביז מיט) עתיק (יומין)[121], וואָרום עתיק איז לשון זקן (כמ"ש[122] „ועתיק יומין יתיב גו'")[123], פני־מיות הכתר, ביז מיט פנימיות עתיק, עצמות התענוג (בחי' אחד עשר, חד ולא בחושבן)[124]; וי"ל אַז דער משל הנ"ל (אַז אַ

---

107) ויחי מט, כ.

108) ולהעיר ש„מלך" בגימטריא צ'.

109) ראה סה"ש תשמ"ז — ברכת י"א ניסן ס"א.

110) ראה ניצוצי אורות וניצוצי זהר לזח"ב קנג, א. וש"נ.

111) זח"ג רכד, סע"א. וראה תניא פי"ב (יז, רע"א). פי"ז (כג, א). פ"ל (לח, ב). פנ"א (עא, סע"א).

112) ראה ע"ח שער המוחין (ש"כ) פ"ה.

113) פ' ראה יב, כג.

114) „כל ישראל בני מלכים הם" — שבת סז, א.

115) „אתקריאו ישראל מלכים" — תקו"ז בהקדמה (א, ריש ע"ב).

116) ישעי' נד, יג.

117) ד"ה וכל בניך לימודי ה' תרפ"ט (סה"מ קונטרסים ח"א טז, ב ואילך).

118) כתר שם טוב הוספות סי' קלג.

119) יבמות טז, ב.

120) כמאחז"ל (קידושין לב, ב) „זקן זה שקנה חכמה".

121) ופנימיות אבא פנימיות עתיק (נסמן בקונטרס לימוד החסידות ע' 6) — ראה מקומות שבהערה 123. ד"ה ואברהם זקן תרנ"ד. ועוד.

122) דניאל ז, ט (וראה במפרשים שם).

123) ראה ד"ה ויעמוד העם תרנ"ח (ע' קצ ואילך). המשך תער"ב ח"ג ע' א'שסח ואילך. וראה המשך תרס"ו ע' רלד—ה. ועוד. ובד"ה ויעמוד שם: זקנתי הוא בחי' עתיק, דעתיק הוא ל' זקנה . . וענין הזקנה למעלה הלא ארז"ל ומי איכא זקנה קמי' קוב"ה להיות שאינו בגדר זמן וממילא אינו שייך שם ענין הזקנה. אלא הכוונה דזקנה מורה על הקדמות, והיינו דלהיות שבחי' עתיק כו'.

124) המשך תרס"ו שם.

איד איז אַ בן יחיד שנולד להורים זקנים כו') איז מרמז ווי אַ איד איז פאַרבונדן מיט בחי' זקן (עתיק) שלמעלה, וואָס איז איין זאַך מיט עצמות ומהות[125] — ישראל וקוב"ה כולא חד[126]. און דעריבער ווערט צו אים (דער בן מלך) אויך נמשך „מעדני מלך"[127] — עצמות התענוג (עתיק).

ובפרט דורך דעם וואָס אידן האָבן מוסיף געווען בלימוד התורה בכלל, כולל ובמיוחד — לימוד פנימיות התורה, וואָס דורך דעם ווערט די המשכת גילוי פון „עצמות עתיק"[128] אין אידן.

און זיכער וועט מען ווייטער מוסיף זיין אין לימוד התורה ובפרט פנימיות התורה — און אויך אין קיום המצות בהידור — באופן שלמעלה ממדידה והגבלה, און אין דעם גופא — איז מען מוסיף מערער און מערער, „ילכו מחיל אל חיל"[129], אַז ניט קוקנדיק אויף דער הנהגה ביז איצטער באופן פון „נס", און פון „ארים נסי", אויפגעהויבן לגבי זיין הנהגה נסית הרגילה שלפנ"ז, איז ער עולה העכער און נאָך העכער באופן פון „נפלאות" שבתורה („גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך"[130]), ביז „נפלאות אראנו", און נאָכמער — „אראנו נפלאות", אַז עס איז דאָ דער לימוד התורה באופן של ראי'[131], ביז ראי' אין אלקות, אין דעם נותן התורה (והיו עיניך רואות את מוריך), און דאָס ברענגט דעם גילוי פון „נפלאות" אין תורה.

און דורך דעם באַקומט מען מדה כנגד מדה[132] וכמה פעמים ככה פון דעם אויבערשטן, אַז „אראנו נפלאות" כפשוטו — דער אויבערשטער אַליין באַווייזט אים, באופן פון מראה באצבעו ואומר זה: אָט האָסטו די נסים ונפלאות וואָס איך, דער אויבערשטער, האָט דיר געגעבן, ווי „הורים זקנים" גיבן צום „בן יחיד שנולד לעת זקנותם", מבחי' עתיקא קדישא,

ביז אַז דער אויבערשטער אַליין שטייט בהתגלות, און מיט וואָס איז ער „פאַרנומען" כביכול (אָדער אָן אַ כביכול) — מיט „אראנו", באַווייזן יעדער איד „נפלאות", אַז דאָס וואָס עס איז געשען מיט אים ביז איצטער איז אויך געווען „נפלאות", ועאכו"כ די נפלאות וואָס קומען דערנאָך (נאָך דעם „אראנו").

ביז — די נפלאות בגאולה האמיתית והשלימה, ובאופן פון „אראנו", און דערנאָך — קומען נאָך העכערע „נפלאות", א.ז.וו. עד אין סוף.

יא. בכל זה קומט צו דורך דעם וואָס מ'וועט איצטער מסיים זיין (כרגיל) מיט מאַכן יעדערן פון הנוכחים כאן (און דורך זיי — כלל ישראל) פאַר אַ שליח מצוה אין מצות הצדקה (ששקולה כנגד כל המצוות[133]), וכמדובר לעיל[134] אַז דורך

---

125) ומרומז גם בהלשון „בן יחיד", בחי' אחד עשר, חד ולא בתושבן (ראה הערה 28).

126) ראה זח"ג עג, א.

127) ולהעיר גם שפנימיות עתיק הוא מלכות דא"ס (המשך תרס"ו שם).

128) כ"ה בהמשך תרס"ו שם.

129) לשון הכתוב — תהלים פד, ח.

130) תהלים קיט, יח. וראה שער האמונה פ"ס.

131) ראה לקו"ת צו יז, ב: „וזהו פי' אראנו נפלאות, אראנו דייקא בבחי' ראי' ממש . . שהשגתו (דהאריז"ל) הי' בבחי' ראי' כו'". וראה גם שער האמונה שם.

132) ראה סוטה ח, ב. ט, ב. וש"נ. תוספתא סוטה רפ"ד. מדרש לקח טוב שמות ג, ו. ועוד.

133) ב"ב ט, א. וראה תניא פל"ז (מח, ב).

134) סעיף ח.

דעם וואָס יעדער איד אַלס שלוחו של הקב"ה, וועט אויסנוצן זיינע עשר כחות בשלימות במילוי שליחותו – ברענגט ער (שליח בצירוף עשר בגימטריא) משיח, און נוסף על „גימטריא" (וואָס איז בהעלם[135]), בגילוי ממש, בראי' חושיית,

און תיכף ומיד ממש נעמט משיח אַרויס אַלע אידן פון גלות, „בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[136], בגאולה האמיתית והשלימה, און מ'גייט אין ארץ הקודש, אין ירושלים עיר הקודש, להר הקודש, לבית המקדש השלישי, „מקדש אד' כוננו ידיך"[137],

וואָס דאָרטן האָט מען בתכלית השלימות אַלע ברכות פון „תפלה למשה איש האלקים .. ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו" – כברכת משה (ואהרן) בנוגע צו השראת השכינה אין משכן, „ויברכו את העם", „ויהי נועם ה' אלקינו עלינו, יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם"[138] – וואָס די שלימות פון „תשרה שכינה במעשה ידיכם" וועט זיין אין דעם בית המקדש השלישי[139], „וכשיבנה – משה ואהרן יהא עמנו"[140],

און עס וועט (בדוגמא (אבל בעלי' ובהוספה לגבי) ווי ס'איז געווען בעת השראת השכינה אין משכן) „וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם"[141] – גילוי אלקות באופן של ראי', ביז אַז דאָס ברענגט באַ זיי אַרויס אַ רינה[142], און אַזאַ גילוי וואָס איז העכער פאַר פנימיות (ביז אַז „ויפלו על פניהם").

ויהי רצון, אַז נאָך אין די לעצטע מעשינו ועבודתינו אין די לעצטע רגעים פון גלות זאָל זיין די השראת השכינה „במעשה ידיכם", כולל אין דער שליחות לצדקה וואָס מ'וועט איצטער געבן,

און פון דעם כפל „תפלה למשה איש האלקים", האָט מען דעם כח צו אויפטאָן דעם כפל פון „ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו", אין מעשינו ועבודתינו איצטער,

און מ'האָט אויך משה ואהרן עמהם – בחי' משה (ואהרן – מז' רועי ישראל[143]), שבכל א' מישראל, אנשים נשים וטף,

ותיכף ומיד ממש – „הקיצו ורננו[142] שוכני עפר"[144], ומשה ואהרן עמהם בפשטות, נשמות בגופים, צוזאַמען מיט אַלע אידן,

ותיכף ומיד ממש – „ומעשה ידינו כוננהו" אין דעם „מקדש אדנ"י כוננו ידיך".

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן לכאו"א מהנוכחים שיחיו שטר של דולר, לתתו (או חילופו) לצדקה].

---

135) וראה שעהיוה"א פ"א.

136) כמ"ש ביצי"מ („כימי צאתך מארמ"צ אראנו נפלאות") – בא י', ט.

137) בשלח טו, יז ובפרש"י.

138) פרשתנו ט, כג ובפרש"י.

139) ראה גם מכתב י"א ניסן ש.ז. (נדפס לקמן ע' 174). וש"נ.

140) תוד"ה אחד – פסחים קיד, ב. וראה יומא ה, ב.

141) פרשתנו שם, כד.

142) להעיר דרנה הוא בפה (זח"ג ח, ב. ושם – ביחס לשמחה שבלב) – ראה לעיל ס"ז.

143) ז"ח בסופו (תיקונים קד, א). תו"א לב, ב. לקו"ת בהעלותך כט, ג. וראה לקו"ש ח"כ ע' 643.

144) ישעי' כו, יט.

---

*) וראה לקו"ת שבהערה 65; ועיין בזח"א ויצא (קמת, ב) בענין ההפרש בין שיר הלוים לבחי' וחסידיך ירננו דכהנים שהיא בחי' עליונה יותר. ועד"ז יובן מעלת בחי' שיר על בחי' מזמור.

רשימת דברי כ"ק אדמו"ר שליט"א
אור לי"ד ניסן ה'תנש"א
– לאחרי מכירת חמץ –

חג הפסח כשר ושמח, ולהמשיכו על כל השנה כולה[1],

כולל ובמיוחד – המשכת כל עניני ברכה באופן תמידי, כמו ברכת טל – שמתחילים לומר ביום ראשון דפסח[2] – ש„לא מיעצר"[3], כך יהיו כל הברכות וההמשכות בטוב הנראה והנגלה לכלל ישראל באופן ש„לא מיעצר",

ועד להברכה הכי עיקרית – גאולה האמיתית והשלימה[4], גאולה שאין אחרי' גלות[5] („לא מיעצר").

ובפשטות – שתיכף ומיד שומעים קול השופר דמשיח[6], ולפנ"ז קולו של אליהו הנביא זכור לטוב, מבשר הגאולה[7], שאומר שהגאולה כבר באה, כדאיתא בילקוט שמעוני[8] „בשעה שמלך המשיח בא עומד על גג בית המקדש והוא משמיע להם לישראל ואומר ענוים[9] הגיע זמן גאולתכם".

ובפרט בעמדנו בשנה מיוחדת שבראשי־תיבות שלה נרמז ענין הגאולה – „הי' תהא שנת אראנו נפלאות" (או „נפלאות אראנו") – שתיכף ומיד נעשה ה„אראנו נפלאות", „אראנו" דייקא, שרואים בעיני בשר ה„נפלאות" דהגאולה האמיתית והשלימה („כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"[10]), ובאופן ד„הי' תהא", „בהווייתו יהא"[11], שמורה על התוקף והנצחיות.

ובכל זה נוסף גם המעלה דשנה זו

---

1) להעיר מהפתגם הידוע שרבינו הזקן לא הכניס בסידורו (בסוף ההגדה) „חסל סידור פסח", כיון שהפסח אינו מסתיים אלא נמשך תמיד, בכל השנה (סה"ש תש"ג ע' 75).

2) בתפלת מוסף. – ולהעיר, שמעיקר הדין היו צריכים להתחיל בלילה הראשון (בתפלת ערבית), „אלא לפי שבתפלת ערבית אין כל העם בבית הכנסת", לכן קבעו להתחיל ביום, כדי שיהי' בפירסום הכי גדול (ראה ט"ז או"ח סקי"ד סק"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"א).

3) תענית ג, א. – וטעם הדבר, כיון שהמשכתו בדרך אתערותא דלעילא, דלא כגשם שהמשכתו בדרך אתערותא דלתתא (ראה תו"א בשלח סה, ג. לקו"ת האזינו עג, ב ואילך), ולכן שייך לחג הפסח (וחודש ניסן) שענינו אתעדל"ע (ראה לקו"ש ח"א ע' 234. ח"ב ע' 545).

4) להעיר מהשייכות ד„טל" לגאולה העתידה – טל שעתיד להחיות בו את המתים (שבת פח, ב. ירושלמי ברכות פ"ה ה"ב. תנחומא (באבער) תולדות יט).

5) מכילתא בשלח טו, א (הובא בתוס' פסחים קטז, ב). פסיקתא רבתי ויל"ש שבהערה 8.

6) ראה פרדר"א ספל"א. ירושלמי תענית פ"ב ה"ד. אותיות דר"ע אות ט'.

7) ראה פרש"י בחוקותי כו, מב. תיב"ע וארא ו, יח. יל"ש ר"פ פינחס. עירובין מג, ב. רמב"ם הל' מלכים פי"ב ה"ב.

8) ישעי' רמז תצט – מפסיקתא רבתי פל"ו.

9) „ענוים" דייקא – מעלת הביטול, ששייך במיוחד לחג הפסח („זמן חרותנו") שנקרא בתושב"כ „חג המצות", כידוע ש„מצה" ענינה ביטול (ראה לקו"ת צו יג, ג. ובכ"מ).

10) מיכה ז, טו. וראה אוה"ת נ"ך (ח"א) עה"פ (ע' תפז).

11) ראה ברכות יג, א. מגילה ט, א. יז, ריש ע"ב. בכורות ד, ב.

בענין ה„חזקה"[12] – שהתחלת השנה (ר"ה) היתה באופן משולש, ג' ימים רצופים דיו"ט ושבת, וכן ימים ראשונים דחג הסוכות ושמע"צ ושמח"ת באופן משולש, ג' פעמים משולש, ושייך במיוחד לחג הפסח שיש בו שלשה דברים עיקריים, פסח מצה ומרור[13] – שנעשה התוקף ד„חזקה" בכל הענינים האמורים.

ויה"ר והוא העיקר – שמהדיבור בכל זה (ששייך לפסח, כדאיתא בכתבי האריז"ל[14] ש„פסח" הוא „פה סח") יומשך ויבוא המעשה בפועל תיכף ומיד, כולל ובמיוחד בנוגע להקרבת קרבן פסח מחר, בערב פסח, שלא יהי' צורך באמירת „סדר קרבן פסח" בדיבור (כמ"ש[15] „ונ־שלמה פרים שפתינו"), כיון שיקריבו קרבן פסח במעשה בפועל בבית המקדש השלישי.

כ"ק אדמו"ר שליט"א פנה אל הרב (הרה"ג וכו' הרי"י שי' פיקרסקי) ואמר: ומסתמא תמצאו היתר שיוכלו להקריב קרבן פסח גם ללא ביקור ד' ימים[16].

ואח"כ פנה להערב קבלן (ר"מ שי' הכהן ריבקין), ואמר: ותתכוננו לברך הברכה המשולשת, ברכת כהנים, בבית המקדש השלישי, בחג הפסח זה.

וסיים: תודה רבה, וחג הפסח כשר ושמח.

---

12) ראה גם מכתב י"א ניסן שנה זו (לקמן ע' 174).

13) ד„כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו" (הגדה של פסח פיסקא „רבן גמליאל הי' אומר" – ממשנה פסחים קטז, א־ב).

14) פע"ח שער חג המצות פ"ז. ובכ"מ.

15) הושע יד, ג. סידור אדה"ז לפני „סדר קרבן פסח".

16) ראה פסחים צו, א ובפרש"י (שגם פסח דורות צריך ביקור ד' ימים). – וראה פרטי הדעות והשקו"ט בזה בתורה שלימה עה"פ בא יב, ו (אות קמג). ובמילואים אות יב. אנציק' תלמודית ערך ביקור מומים ע' קסג (וראה שו"ת תורת חסד סכ"ג, שדין ביקור ד' ימים הוא רק למצוה (לכתחילה), אבל גם אם נשחט בלא ביקור ונמצא תמים כשר).

שיחת יום ועש"ק ערב פסח ה'תנש"א
– לאחרי תפלת מנחה –

א. המעלה המיוחדת דחג הפסח בקביעות שנה זו (בהוספה על קביעות חג הפסח בט"ו בניסן) – שחל ביום השבת[1].

ובהקביעות דפסח ב)יום השבת גופא נוסף עילוי מיוחד מצד הברכה ד„שבת הגדול" שלפניו – כידוע[2] שמיום השבת „מתברכין כולהו יומין", כל ששת ימי השבוע עד ליום השבת, ועד בכלל, שגם יום השבת מתברך מהשבת שלפניו[3], ועוד יותר מבשאר ימי השבוע, בגלל הצד השוה ששניהם ימי השבת. ואם בכל שבת נמשכת ברכה לשבת שלאחריו, ב„שבת הגדול" בודאי נמשכת ברכה גדולה לשבת שלאחריו שבו חל חג הפסח.

ועילוי נוסף בקביעות שנה זו – שחג הפסח הוא בפרשת שמיני.

ויש לבאר התוכן וגם הקשר והשייכות דהמעלות בחג הפסח בשנה זו (קביעותו ביום השבת, הברכה המיוחדת משבת הגדול, ופרשת שמיני), כולל ובמיוחד בנוגע לערב פסח, שמלבד היותו ערב (יו"ט, ובימים טובים גופא „ראשון לרגלים"[5]) פסח, ניתוסף בו בשנה זו שהוא גם ערב שבת, וערב שבת שמתברך משבת הגדול[6], ובפרשת שמיני[7], כדלקמן.

ב. פסח שחל בשבת:

שבת (יום השביעי לבריאת העולם) – קשור ומורה על שלימות העולם, כמארז"ל[8] „מה הי' העולם חסר מנוחה, באת שבת באת מנוחה", היינו, שלאחרי גמר בריאת העולם בששת ימי בראשית הי'

---

1) ובפרטיות יותר – הן יום ראשון דפסח והן יום אחרון של פסח*, היינו, שהתחלה והסיום** דחג הפסח (שכוללים כל הימים שבינתיים) ביום השבת.

2) זהר ח"ב סג, ב. פח, א.

3) כלומר, נוסף על הברכה שיש ביום השבת עצמו, כמ"ש (בראשית ב, ג) „ויברך אלקים את יום השביעי", נמשכת בו תוספת ברכה מהשבת שלפניו.

4) ושייך גם (ובמיוחד) ליום השבת (שבו חל חג הפסח) – שנוסף על לימוד שיעורי חת"ת בפרשת שמיני, ישנה הקריאה בתורה במנחת שבת בפרשת שמיני.

---

*) בחו"ל. ובאה"ק – שביעי של פסח בערב שבת.

**) ובאה"ק – אסרו חג.

5) ר"ה ד, א.

6) להעיר שהתגלות הברכה מיום השבת על (כל ימי השבוע ו)יום השבת שלאחריו – שמודגשת בענין ה„מן" (ראה זהר שם) – היא בערב שבת שבו ירד המן גם בשביל יום השבת, כמ"ש „ויברך אלקים את יום השביעי", „ברכו במן, שכל ימות השבוע ירד להם עומר לגלגלת, ובששי לחם משנה" (פרש"י עה"פ).

7) להעיר מהשייכות דפרשת השבוע לערב שבת – שעיקר הזמן דקריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום הוא בערב שבת (שו"ע אדה"ז או"ח סרפ"ה ס"ק), ומזה מובן שגם בערב שבת שחל בו פסח (שאין בו קריאת שמו"ת דפ' שמיני) מודגשת השייכות לפרשת שמיני.

8) פרש"י בראשית ב, ב. פרש"י מגילה ט, א (ד"ה ויכל). וראה ב"ר פ"י, ט ובמתנות כהונה שם (ד"ה שאנן) בשם „חז"ל".

העולם חסר מנוחה, ובשבת נשלם (ה־חסרון שבעולם — שלימות) העולם.

ופסח (שבו נגאלו ממצרים) — קשור ומורה על דרגת האלקות שלמעלה מה־עולם, כי, גם שלימות העולם היא עדיין בבחינת „מצרים" מלשון מיצר וגבול[9], והשלימות האמיתית היא בהגאולה מה־מיצר וגבול ד(שלימות ה)עולם, באופן של דילוג (פסח ע"ש הדילוג והפסיחה[10]) למעלה מגדרי העולם.

ובקביעות שנה זו שחג הפסח חל בשבת מתחברים ב' המעלות (פסח ושבת) גם יחד[11] — שהדרגא שלמעלה מהעולם (פסח) נמשכת וחודרת גם בגדרי העולם (שבת). ובסגנון אחר: לא זו בלבד שישראל נגאלים ויוצאים ממצ־רים, היינו, שמתעלים לדרגא שלמעלה מהעולם, אלא יתירה מזה, שמעלים את העולם עצמו לדרגא שלמעלה מגדרי העולם.

ג. שבת (שבו חל פסח) שמתברך מ־„שבת הגדול":

ענינו של „שבת הגדול" („גדלות" בענין ה„שבת") — שנוסף על שלימות העולם (ענינו של שבת) נמשכת ונעשית בו „גדלות" שלמעלה מהעולם, היינו, שהעולם עצמו מתעלה לדרגא שלמעלה מהעולם, כמודגש בה„נס גדול" ד„למכה מצרים בבכוריהם"[12] (שעש"ז נקרא „שבת הגדול"[13]), שהנס אינו באופן של שידוד הטבע (למעלה מהטבע), אלא באופן שחודר בטבע גופא לשנותו ול־הפכו („למכה מצרים בבכוריהם")[14].

ויש לומר, שתוכן הברכה שנמשכת מ„שבת הגדול" לחג הפסח[15] בכל שנה, הוא, שגם הדרגא שלמעלה מהעולם (פסח) תומשך ותתגלה בגדרי העולם, ע"ד ובדוגמת ה„נס גדול" ד„שבת הגדול"; וענין זה הוא בהדגשה יתירה בפסח שחל בשבת — שהברכה שמקבל חג הפסח מ„שבת הגדול" ניכרת בגלוי בהקביעות דחג הפסח ביום השבת, שבו מודגש החיבור דהדרגא שלמעלה מה־עולם עם העולם.

---

9) ראה תו"א בשלח סד, א. יתרו עא, ד. ובכ"מ.

10) ראה פרש"י בא יב, יא. שם, יג. ועוד. וראה לקו"ת צו יג, ד ואילך. ועוד.

11) ויש לומר, שמעין זה ישנו גם בכל חג הפסח — שנקרא בכתוב (גם) בשם שבת, כמ"ש (אמור כג, טו) „וספרתם לכם ממחרת השבת", שפירושו ממחרת חג הפסח (מנחות סה, ב ואילך. תו"כ ופרש"י עה"פ). ומודגש בגלוי כשחג הפסח חל בשבת, שאז התחלת הספירה היא גם „ממחרת השבת" כפשוטו, ביום ראשון בשבוע, „תמימות כששת ימי בראשית" (ראה קה"ר פ"א, ג ובפי' מ"כ. וראה לקו"ש חי"ב ע' 96 ואילך).

12) תהלים קלו, י. וראה מדרש תהלים, פרש"י ומצו"ד עה"פ.

13) תוס' שבת פז, ב (ד"ה ואותו). שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס תל.

14) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ז ע' 44 ואילך. — ומבאר שם (ע' 47) שנס כזה דוקא נקרא „נס גדול", ע"ד מ"ש „גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלקינו", ודרשו חז"ל „אימתי הוא גדול כשהוא בעיר אלקינו", היינו, שהגדלות האמיתית ניכרת בשינוי והפיכת הטבע גופא (וראה סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 359 ואילך).

15) שנקרא שבת סתם (בנ"ל הערה 11), ומתברך מ„שבת הגדול". — ולהעיר, שא' הטעמים שנקרא „שבת הגדול" הוא „להודיע . . כי יש יום אחריו סמוך ונראה שנקרא שבת ואינו גדול כמוהו, והוא יום טוב של פסח שנקרא גם כן שבת" (ספר אורים גדולים (אזמיר תקי"ח) למוד כד — הובא בשו"ת שמן המור (ליוורנו תקנ"ג) חיו"ד סט"ו). וראה גם סה"ש תשמ"ח שם (ע' 361).

ד. פרשת שמיני:

„שמיני" – מורה על דרגא שלמעלה מהעולם, כי, מציאות העולם (גם השלימות דהעולם) קשורה עם מספר שבע, שבעת ימי בראשית שהם שבעת ימי ההיקף, ומספר שמיני קשור עם דרגא שלמעלה מהעולם[16], ורומז על עניני הגאולה[17] – גאולה מהמדידה והגבלה דגדרי העולם.

[ולהעיר, שהמעלה ד„שמיני" מודגשת גם בחג הפסח (נוסף לכך שביניהם מודגש הדילוג למעלה מהעולם) – ששמיני של פסח (בחו"ל[18]) שייך במיוחד (יותר משאר ימי הפסח) להגאולה העתידה לבוא ע"י משיח צדקנו, שלכן מפטירין בנבואת הגאולה „ויצא חוטר מגזע ישי וגו'"[19], ואוכלים „סעודת משיח", כידוע ומפורסם המנהג המקובל מהבעש"ט[20].

ו„שמיני" הוא גם מלשון שומן[21], ש„מפעפע בכולו" (כהפס"ד בשו"ע[22]) – שבזה מרומז שהעילוי ד„שמיני" של־מעלה מהעולם הוא גם באופן של שומן

---

16) ראה כלי יקר ריש פרשתנו (שמיני). שו"ת הרשב"א ח"א ס"ט. הובאו ונתבארו בד"ה ויהי ביום השמיני בסה"מ תרע"ח ע' רסט ואילך. תש"ד ע' 191 ואילך. תש"ה ע' 167 ואילך. ועוד.

17) כמארז"ל (ערכין יג, ב) „כינור . . של ימות המשיח שמונה" (וראה ד"ה ויהי ביום השמיני שבהערה הקודמת. לקו"ת תזריע כא, ד. ועוד).

18) ובארץ ישראל נמשך ומתגלה העילוי ד„שמיני של פסח" ב„שביעי של פסח"* – שלכן אוכלים סעודת משיח (ענין הגאולה, שמיני) ב־שביעי של פסח**.

---

*) ובזה מרומז שגם בחו"ל „שמיני" (ובפרט שמיני של פסח) שלמעלה מהעולם נמשכת ומתגלה וחודרת בבחי' „שביעי" שבגדרי העולם.

) ראה שיחת אחש"פ תרח"ץ (סה"ש תרח"ץ ע' 283) בשם הצ"צ: בשביעי של פסח מפטירין בשירת דוד לפי שבשביעי של פסח ובאחרון של פסח ישנו גילוי משיח בן דוד, ולכבוד משיח אומרים שירת דוד. – ויש לומר, שב„שירת דוד" (כפי שנאמרת לכבוד דוד מלכא משיחא) נרמזת גם שירה **העשירית – שלימות הגאולה כפי שהיא בבחינת „העשירי יהי' קודש", „עלי **עשור**" שלמעלה גם מ„כינור של ימות המשיח **שמונה**" (ערכין שם).

19) ישעי' יא, א ואילך (וראה סה"ש תרצ"ו ע' 140 – הקשר לסעודת משיח).

20) „היום יום" כב ניסן. ספר השיחות: תרצ"ו שם; תרח"ץ ע' 277; קי"ז ה"ש"ת ע' 75. 80; תש"ב ע' 109 ואילך; תש"ג ע' 118.

21) ראה (בנוגע „שמיני עצרת") לקו"א להה"מ סח, סע"ב. אור תורה להה"מ צה, ב. אוה"ת שמע"צ ע' א'תתיז. סה"מ תרצ"ו ע' 41. וש"נ.

22) יו"ד סקי"ה ס"ה.

ויש לומר ע"ד הרמז שדין זה שנאמר בחלק יו"ד דהשו"ע, „מפעפע בכולו", בכל ד' חלקי השו"ע, היינו, שעבודת האדם בכל פרטי הענינים שבכל ד' חלקי השו"ע חדורה בענין ה„שמן" („שמיני") שבתורה, פנימיות התורה.

[ובפרטיות יותר – שנוסף על המשכת ופעולת ה„שמן" („דעה את ה'" – „יורה דעה") ב„אורח חיים" דבנ"י, ישנו הענין ד„אבן העזר", ש„הקב"ה עוזרו"* ונותן לו כח וחוזק ד„אבן" לפעול המשכת ופעולת השמן גם בדיני ממונות שבחושן משפט, ענייני העולם].

וע"י שלימות העבודה בהמשכת וגילוי השמן בכל ד' חלקי השו"ע בכל פרטי הענינים שבעבודת האדם (גם בעניני העולם, דיני ממונות

---

*) ויש לומר, שה„עזר" קשור עם ענין הניצוץ שאין (שפרטי הדינים שבו נתבארו בחלק אה"ע) – „עזר כנגדו" – שרומז על שלימות היחוד דבנ"י עם הקב"ה (איש ואשה).

שמפעפע בכולו, היינו, שנמשך וחודר בגדרי העולם[23].

ומעלה יתירה בקביעות שנה זו שקורין "ויהי ביום השמיני" שמונה פעמים[24], שאז ניתוסף הדגשה יתירה בב' הענינים ד"שמיני" — הן במעלת דרגת האלקות שלמעלה מהעולם, כיון שהענין ד"שמיני" חוזר ונכפל בעילוי אחר עילוי שמונה פעמים, והן בהמשכה והגילוי בגדרי העולם ("שמן" ש"מפעפע בכולו"), כיון שהענין ד"שמיני" גופא הוא באופן של "שומן", כידוע[25] הפתגם "שמיני שמונה שמינה" (שכאשר קורין "שמיני" שמונה פעמים אזי השנה כולה היא שמינה).

ה. וביאור הענין דחיבור דרגת הה־אלקות שלמעלה מהעולם עם העולם (הצד השוה והנקודה המשותפת בפרטי הענינים הנ"ל בקביעות שנה זו) — בעבודת האדם:

ידוע שעבודת האדם נחלקת לב' אופנים כלליים: (א) עבודת הצדיקים — עבודה מסודרת ("תמידים כסדרם") כפי שנקבע הסדר בבריאת האדם באופן "אשר עשה האלקים את האדם ישר"[26], (ב) עבודת בעלי תשובה — באופן של הוספה ("מוספים כהלכתם") ודילוג ("ל־דלג שור"[27]) לגבי סדר הבריאה, שע"ז באים לדרגא שלמעלה מגדרי הבריאה, כמארז"ל "מקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורין אין עומדים שם"[28], ויתירה מזה ש"אין יכולין לעמוד בו"[29].

ומהחילוקים שביניהם בזמני השנה — שבת ופסח: שבת (שלימות העולם) שייך (בעיקר[30]) לעבודת הצדיקים, ופסח (דילוג למעלה מהעולם) שייך (בעיקר[31]) לעבודת בעלי תשובה[32] בדרך דילוג,

---

שבחושן משפט), נעשית גם ההמשכה והגילוי בהעולם עצמו, בכל ארבע כנפות הארץ, וע"ז נעשית הגאולה דכל בנ"י — שבאים מכל ארבע כנפות הארץ לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש ולבית המקדש השלישי, ורואים את "חושן המשפט" שבין שמונת בגדי כהן גדול.

23) ויש לומר, שגילוי והמשכת בחי' "שמיני" בגדרי העולם מודגש גם בהקריאה בתורה במנחת שבת בפרשת שמיני.

24) במנחת שבת הגדול, בשני וחמישי בשבוע שלפני חג הפסח, במנחת שבת דיום ראשון דחג הפסח, ובמנחת שבת דאחרון של פסח, ובשני וחמישי שלאחרי הפסח, ובשבת פרשת שמיני.

25) הובא ונתבאר במכתב ערב פסח, תש"ד. ספר השיחות תשמ"ח ח"ב ע' 395. שם ע' 413 ואילך.

---

*) שע"ז נעשית המשכת הענין שאודותיו קורין בתורה — "כאדם הקורא לחבירו שיבוא אליו וכבן קטן הקורא לאביו לבוא אליו כו'" (תניא ספל"ז).

*) נדפס באגרות־קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"א ע' רעח ואילך. המו"ל.

26) קהלת ז, כט.

27) ע"פ לשון הכתוב שמואל־ב כב, ל. תהלים יח, ל. וראה לקו"ת דרושי שבת שובה סה, א. ובכ"מ.

28) ברכות לד, ב.

29) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד. הובא בלקו"ת בלק עג, סע"א. ובכ"מ.

30) אף ששייך גם לעבודת התשובה, כמארז"ל (ב"ר ספכ"ב) "כך היא כחה של תשובה . . מיד עמד אדה"ר ואמר מזמור שיר ליום השבת", "דריש שבת מלשון תשובה" (יפה תואר שם. וראה אגה"ת ספ"י: "שבת אותיות תשב").

31) אף ששייך גם לעבודת הצדיקים, כדלקמן הערה 35.

32) להעיר מזח"ב מ, ב: "כתיב בעשור לחודש הזה ויקחו להם גו', וכתיב אך בעשור

כמ"ש[33] „קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות", דילוג וקפיצה למעלה מסדר השתלשלות[34], ע"ד ובדוגמת הדילוג שבעבודת התשובה[35].

ומזה מובן שבקביעות שנה זו שפסח חל בשבת [שמורה שהדילוג שלמעלה מהעולם נמשך וחודר בגדרי העולם (כנ"ל ס"ב), ומודגש גם בשאר הפרטים שבקביעות שנה זו, הן בהשייכות לשבת הגדול, והן בפרשת שמיני (כנ"ל ס"ג-ד)] — מודגש החיבור דעבודת הצדיקים ועבודת בעלי תשובה גם יחד.

והענין בזה — שנוסף על העילוי והשלימות דעבודת הצדיקים, „ועמך כולם צדיקים"[36], שלימות שמצד גדרי הבריאה, ניתוסף בעבודה גם השלימות דעבודת התשובה שלמעלה מגדרי הבריאה, כמודגש בהגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו ש„אתא[37] לאתבא צדיקייא בתיובתא"[38].

לחודש השביעי הזה יום הכפורים הוא כו'", היינו, שלקיחת השה דקרבן פסח בעשור לחודש שייכת ליום הכפורים". — נתבאר בד"ה קול דודי הב' תשל"ו.

33) שה"ש ב, ח.

34) ד"ה קול דודי בלקו"ת שה"ש טו, ב ואילך: מאמרי אדה"ז תקס"ט ס"ע מז ואילך. ד"ה הנ"ל תשל"ו. ובכ"מ.

35) ואף שמבואר בכ"מ בהחילוק שבין תשרי לניסן, שתשרי ענינו עבודת התשובה, וניסן ענינו עבודת הצדיקים (ראה סה"מ תרל"ו ח"ב ע' שס. תרנ"ב ס"ע ג'. ועוד) — ה"ז בנוגע להתעוררות ונתינת-כח לעבודה, שבחודש תשרי העבודה היא (בעיקר) מצד התחתון בכח עצמו („אני לדודי (ואח"כ) ודודי לי") (שמודגשת בעיקר בבעלי תשובה), ובחודש ניסן העבודה היא (בעיקר) מצד הגילוי מלמעלה („דודי לי (ואח"כ) ואני לו"), אבל בנוגע לעבודה עצמה — מודגשת תנועת הדילוג שבעבודת הבעלי תשובה* בחודש ניסן דוקא, שענינו הנהגה נסית שלמעלה מהטבע (משא"כ חודש תשרי שענינו הנהגה טבעית), אלא שהדילוג נעשה מצד הגילוי מלמעלה („נגלה

36) ישעי' ס, כא. וראה סנהדרין ר"פ חלק.

37) ראה זהר ח"ג קנג, ב. לקו"ת שמע"צ צב, ב. שה"ש נ, סע"ב. ד"ה והניף ידו וד"ה ויאמר לו יהונתן תשי"א (סה"מ תשי"א ע' 43 ואילך. שם ע' 45 ואילך).

38) ויש לומר, שענין זה מודגש גם בהלוחות עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם"*, היינו, שהגילוי מלמעלה באופן של דילוג פועל דילוג בעבודת האדם** („הקב"ה מדלג . . וכתו' צאה מזה) ואתם עשו כל עבודותיו לש"ש דרך דילוג וקפיצה"). ועצ"ע.

---

*) עוד ענין בהשייכות דיוהכ"פ לפסח — ראה לקוטי לוי"צ על זהר בראשית ע' צז-ח. תורת מנחם תפארת לוי"צ בראשית אות לט.

*) ובפרטיות יותר: הן הדילוג שבתשובה כפשוטה — כביצי"מ כפשוטו, שכיון שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה, הוצרכו לדלג ולברוח מהרע, כמו בעל תשובה שצריך זהירות יתירה; והן הדילוג שבתשובה ד„הרוח תשוב אל האלקים" — כביצי"מ בעבודה הרוחנית, שגם לאחרי שלימות העבודה צריך לצאת מהמיצרים וגבולים לדרגא שלמעלה ממדידה והגבלה.

**) כיון שאין זה ביכולת האדם מצד עצמו: ביצי"מ כפשוטו — מפני היותם בשפל המצב, וב-יצי"מ ברוחניות (גם בדרגות נעלות) — מפני ההגבלה דגדרי הנבראים.

***) וע"ד המבואר בשיטת ר' יהושע שבניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל (ר"ה יא, א). שס"ל שנגאלין גם בלא תשובה (סנהדרין צז, ב) — שגם התשובה באה ע"ז ש„הקב"ה מעמיד להם מלך כו'" (סנהדרין שם), היינו, ע"י הגילוי מלמעלה (ראה אוה"ת בא ע' רס ואילך).

ו. ויש לומר, שענין זה מרומז גם בעבודה המיוחדת דערב פסח:

העבודה המיוחדת בערב פסח היא הקרבת קרבן פסח אחר חצות ואחר שחיטת תמיד של בין הערביים, ומעין זה גם בזמן הזה, ע"י אמירת „סדר קרבן פסח" אחר תפלת מנחה שכנגד תמיד של בין הערביים, כמ"ש[39] „ונשלמה פרים שפתינו", ולכן „צריך האדם הירא וחרד על דבר ה' לקרות אותו בזמנו שתעלה קריאתו במקום הקרבתו"[40].

וב„סדר קרבן פסח" יש דבר תמוה[41] — שסיומו וחותמו בענין שהוא (לכאורה) היפך השלימות דקרבן פסח: „ואם הפסח נמצא טריפה לא עלה לו עד שמביא אחר"?!

ויש לומר, שהתוכן הפנימי ד„סדר קרבן פסח" מרומז בסיומו וחותמו („הכל הולך אחר החיתום"[42]) ש„אם הפסח נמצא טריפה לא עלה לו עד שמביא אחר" — למעליותא:

„קרבן פסח", „הקרבן הוא קרוי פסח ע"ש הדילוג והפסיחה . . כל עבודותיו דרך דילוג וקפיצה"[43] — מורה על הקירוב להקב"ה (קרבן מלשון קירוב[44], כללות העבודה) באופן של דילוג וקפיצה. ו„סדר קרבן פסח" — שהדילוג וקפיצה (אינו ענין חד־פעמי, אלא) נעשה סדר קבוע בעבודתו, היינו, שהעבודה התמידית היא באופן של דילוג וקפיצה בעילוי אחר עילוי.

וסיום וחותם (גמר ושלימות וסך־הכל) ד„סדר קרבן פסח": „ואם הפסח נמצא טריפה לא עלה לו עד שמביא אחר" — שגם כאשר עבודתו היא באופן של דילוג וקפיצה, מגיע למסקנא ש„לא עלה לו", היינו, שביחס למעמדו ומצבו האמיתי („לו") אין זה נחשב לעבי (דילוג וקפיצה) לגבי סדר העבודה ע"ד הרגיל, „עד שמביא אחר" — קירוב להקב"ה בדרך דילוג וקפיצה (קרבן פסח) באופן אחר לגמרי, „אחר" למעליותא[45], שלא בערך כלל לגבי עבודתו הקודמת, דילוג וקפיצה גם לגבי הדילוג וקפיצה דקרבן פסח גופא.

שיהיו בביהמ"ק השלישי — לא רק לוחות ושברי לוחות, עבודת התשובה לאחרי הירידה דשבירת הלוחות, אלא גם לוחות ראשונות כפי שהם בשלימותן (לפני השבירה), עבודת הצדיקים, וביחד עם זה, גם לוחות שניות, שמורה על השלימות דעבודת התשובה בעבודת הצדיקים, שזהו"ע „לאתבא צדיקייא בתיובתא".

39) הושע יד, ג. וראה סידור אדה"ז לפני „סדר קרבן פסח" (נתבאר בלקו"ש שבהערה 41).

40) סידור אדה"ז לאחרי „סדר קרבן פסח".

41) בהבא לקמן — ראה גם לקו"ש חל"ב ע' 36 ואילך.

42) ברכות יב, א.

43) פרש"י שבהערה 10.

44) ראה סה"מ תרנ"ח ע' רט. ה'שי"ת ע' 113. וש"נ.

45) ע"ד מ"ש בהגדה „אני הוא ולא אחר" — שה„אחר" הוא למעלה מ„מלאך" „שרף" ו„שליח" שנזכרו לפנ"ז („אני ולא מלאך אני ולא שרף אני ולא השליח, אני הוא ולא אחר"), דרגא רביעית שקאי על עולם האצילות שלמעלה מג' עולמות בי"ע (ראה סה"מ תש"ה ע' 150), ויתירה מזה — „מביא אחר" הוא למעלה מה„אחר" ששוללים ב„אני הוא ולא אחר"*.

---

*) ויש לומר, ש„מביא אחר" הוא למעלה גם מבחי' „אני הוא (ולא אחר)" כפי ששייך ל„אחר" הנשלל („ולא אחר").

ועפ"ז מובן שב„סדר קרבן פסח" מודגש הענין ד„לאתבא צדיקייא בתיובתא" — שגם לאחרי שלימות העבודה ע"ד הרגיל (עבודת הצדיקים), כולל גם לאחרי שנעשה בעבודת הצדיקים סדר רגיל דדילוג וקפיצה, נדרשת ובמילא נעשית שלימות נעלית יותר ע"י דילוג וקפיצה שבאין ערוך לגמרי.

ויש להוסיף, שבהקרבת הפסח בערב שבת (כבקביעות שנה זו) מודגש יותר שהדילוג וקפיצה שלמעלה מהעולם (פסח) נמשך וחודר בגדרי העולם (ערב שבת, שלימות העולם).

ז. ועוד והוא העיקר — שכללות ה־ענין דחג הפסח (שמתחיל בהקרבת קרבן פסח) אינו נשאר בעולם המחשבה או בעולם הדיבור שלמעלה מעולם ה־מעשה, אלא נמשך וחודר בגדרי עולם העשי' הגשמי — במעשה בפועל, ע"ז שתיכף ומיד ממש נעשית הגאולה ה־אמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, שאז מקריבים הפסח במעשה בפועל כפשוטו ממש.

וענין זה מודגש בסיום וחותם אמירת „סדר קרבן פסח" — שגם לאחרי העילוי ד„ונשלמה פרים שפתינו", „שתעלה קריאתו במקום הקרבתו", הרי, לפי ערך העילוי והשלימות דהקרבת קרבן פסח במעשה בפועל ה"ז כמו ש„הפסח (שע"י אמירת סדר קרבן פסח) נמצא טריפה לא עלה לו עד שמביא אחר" — קרבן פסח אחר שאינו בערך כלל — הקרבת קרבן פסח במעשה בפועל.

ויש לומר, ש„מביא אחר" רומז גם על העבודה שעל ידה באים להקרבת הפסח בפועל ממש בגאולה האמיתית והשלימה — עבודת התשובה (שמביאה את הגאולה[46]), שענינה להפוך „אחר" (לעו"ז) ל„אחד" (קדושה), הפיכת ריש"ע לדל"ת, עי"ז שבמקום חיבור ב' הקוין (קו העליון עם קו הימין) מוסיפים נקודת היו"ד, שרומז על נקודת היהדות שבכאו"א מישראל.

ועוד ועיקר — שלא מסתפקים בב' הקוין שבאות דל"ת (ד„אחד"), שרומזים למחשבה ודיבור, היינו, כפי שהפסח הוא במחשבה ודיבור שלמעלה מעולם המעשה, אלא „המעשה הוא העיקר"[47], הקרבת הפסח במעשה בפועל.

וענין זה[48] נעשה ע"י הוספת קו שלישי שנפסק מב' הקוין (שעל ידו נעשה מדל"ת ה"א[49]), שרומז על המעשה שהוא בהפסק מהדיבור והמחשבה, להורות על ריחוק הערך לגבי דיבור ומחשבה — ריחוק הערך והפסק למעליותא (שהרי תכלית המכוון דמחשבה ודיבור הוא בשביל המעשה שהוא העיקר), כמרומז בפסוק „בראתיו יצרתיו אף עשיתיו"[50], ג' עולמות בי"ע שכנגד מחשבה דיבור ומעשה, שההפסק ד„אף (עשיתיו)" מוסיף ומרבה בחי' נעלית יותר שבאין ערוך — כמרומז גם באות ה' (שנעשית ע"י הוס־

---

46) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה — מסנהדרין צז, ב (ולדעת ר"י — באה התשובה ע"י ההתעוררות מלמעלה, כנ"ל בשוה"ג הג' להערה 35).

47) אבות פ"א מי"ז.

48) בהבא לקמן — ראה תו"א מג"א צה, סע"ב. לקו"ת בלק סז, סע"א. סה"מ תרנ"ח (ע' ריב ואילך) וה'שי"ת (ע' 122) שם. סה"מ קונטרסים ח"א רמא, סע"ב ואילך. סה"ש תנש"א ח"א ע' 211.

49) להעיר, שדל"ת הוא מלשון דלות, ולכן צריך לעשות מדל"ת ה"א, וע"ד מ"ש (תהלים קטז, ו) „דלותי (דל"ת) ולי יהושיע" (אות ה', שרומז על הקב"ה (זח"ג רצז, ב)).

50) ישעי' מג, ז.

פת קו השלישי), דרגא חמישית[51], „חמישית לפרעה"[52], „דאתפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין"[53], שנמשכת ומתגלה וחודרת בעוה"ז שנברא באות ה'[54] — ה' ד„י־ה" שבשם הוי', ועד לאות ה' כפי שהיא בפ"ע — בחינה החמישית (ה'), שלמעלה מד' אותיות שם הוי'.

ועניננו בעבודת האדם — שסדר ה־עבודה הוא שצריך להיות הפסק בין המחשבה והדיבור להמעשה בפועל, כדי לחזור ולהתבונן עוה"פ כיצד לעשות את המעשה בפועל בתכלית השלימות ובהו־ספה לגבי המחשבה והדיבור[55], ועד"ז בהנהגתו של הקב"ה (כביכול) — שגם לאחרי המחשבה והדיבור ע"ד הגאולה, חוזר ומתבונן עוה"פ כדי שהגאולה ב־מעשה בפועל תהי' בתכלית השלימות ובהוספה[56].

ובפרט ע"י ההוספה בצדקה עתה (נוסף על ההשתדלות בנתינת הצדקה במשך שלושים יום שלפני הפסח[57]) — „גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה"[58], שתיכף ומיד ממש באה הגאולה האמי־תית והשלימה ע"י משיח צדקנו במעשה בפועל ממש, למטה מעשרה טפחים, כמ"ש „ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל"[59], „בנעריו ובזקניו גו' בבניו ובבנותינו"[60], ו„כספם וזהבם[61] אתם"[62],

---

51) נוסף על הדרגא הרביעית — עולם האצילות.

52) לשון הכתוב — ויגש מז, כד. וראה לקו"ת שה"ש כד, ריש ע"ד.

53) זח"א רי, א. וראה לקו"ת שם.

54) כדרשת חז"ל על הפסוק „כי בי־ה הוי' צור עולמים"*, „אלו שני עולמות שברא הקב"ה אחד בה"י ואחד ביו"ד . . כשהוא אומר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם . . בה"י ברא‍ם, הוי אומר העולם הזה בה"י"** (מנחות כט, ב. ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א — הובא בפרש"י בראשית ב, ד).

*) וי"ל ש„צור עולמים" רומז על החזוק והחוקף („צור") כדי שיומשך בעולם.

) והמשך המאמר: „ומפני מה נברא העולם הזה בה"י מפני שדומה לאכסדרה (שפתוח מתחתיו) שכל הרוצה לצאת (ממנו לתרבות רעה) יצא, ומ"ט תל' כרעי', דאי הדר **בתשובה מעלין לי' (בפתח העליון בין רגל שבתוכו לגגו)" — מנחות שם (ובפרש"י). ובירוש' חגיגה שם: „מה ה"א פתוח מכל צד כך פותח פתח לכל בעלי תשובה", היינו, שהפתח לתשובה הוא גם **מלמטה**, דלא כבמנחות, שהפתח לתשובה הוא „בפתח העליון בין רגל שבתוכו לגגו", ולא ב„פתח התחתון דנפיק בי"י", ד„לא מסתיעא מילתא" (ובכמה נוסחאות בפרש"י: „כמו שהא פתוחה **למטה** כך העולם פתוח לשבים בתשובה"). — וצע"ק שבסה"מ קונטרסים רמב, א (שבהערה 48) מביא שאות ה' רומז לתשובה **מירושלמי חגיגה**, ולא ממנחות, אף שתוכן המאמר ע"ד רגל השמאלי שהוא קו קצר שנפסק מהגג שייך יותר להסוגיא דמנחות שהפתח לתשובה הוא בפתח שבין הרגל להגג. ואכ"מ.

---

55) ע"ד (ובמכ"ש וק"ץ) ההוספה בהיגיעה בלימוד התורה כשצריך לפסוק הלכה למעשה בפועל (ראה סה"מ תרס"ו ע' שצ ואילך. ע' תכא).

56) ובפרט לאחרי אריכות הגלות, שניתוסף ריבוי גדול ב„מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות", הרי בודאי שצ"ל הוספה בכל עניני הגאולה.

57) שו"ע אדה"ז ריש הל' פסח.

58) ב"ב יו"ד, א.

59) ישעי' כז, יב.

60) כמ"ש ביצי"מ — בא י, ט.

61) כולל גם כסף וזהב רוחניים, אהבה ויראה (תו"א ר"פ וישב. ובכ"מ), שנקראים „גדפין" (כנפים), שעל ידם מתעלית העבודה באופן ד„פרחא לעילא" (תקו"ז ת"י (כה, ב). תניא ספל"ט. פ"מ).

62) ישעי' ס, ט.

ובאים „עם ענני שמיא"[63] לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש, ולבית המקדש השלישי, „מקדש אדנ־י כוננו ידיך"[64], „ונאכל[65] שם מן הזבחים ומן הפסחים"[66].

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן לכאו"א שי' שטר של דולר, ע"מ לתתו (או חילופו) לצדקה. ואח"כ אמר:]

ח. נסיים בברכה – ברכת חג הפסח כשר ושמח, כולל גם היותו „ראשון לרגלים"[5], שרומז על העל־י לרגל **לביהמ"ק השלישי, „מקדש אדנ־י כוננו ידיך".**

ומברכה לברכה – להודות לכל אלו שהביעו איחוליהם וברכותיהם (ברכה מלשון המשכה[67]) הטובות, וכבר מילתי' אמורה – כל המברך מתברך[68], ובברכתו של הקב"ה ש־תוספתו מרובה על העיקר[69].

ובהמשך לזה – כאן המקום לאשר גם קבלת המכתבים דבקשות ברכה, פדיונות וכו', שהביאו אותם כו' על הציון דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו.

ויה"ר שיחיו בשורות טובות תמיד כל הימים,

ומתחיל בענין שהזמן גרמא – סיום ההכנות לפסח, כולל ובמיוחד אמירת „סדר קרבן פסח",

ועאכו"כ בעניני הפסח עצמו, אמירת ההגדה, ובפרט ה„שלשה דברים[70] .. פסח מצה ומרור"[71] – בביהמ"ק השלישי שיבנה במהרה בימינו, תיכף ומיד ממש.

---

63) דניאל ז, יג – בנוגע למשיח (סנהדרין צח, א). ועד"ז בנוגע לכאו"א מישראל – „מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם" (ישע' ס, ח. וראה שמו"ר ספנ"א. ועוד).

64) בשלח טו, יז ובפרש"י. זח"ג רכא, א.

65) נוסח ברכת „אשר גאלנו" (ממשנה פסחים קטז, ב).

66) ואף שבארץ ישראל כבר עבר הזמן דהקרבת הפסח – י"ל, שתהי' האכילה* מן הזבחים ומן הפסחים שהקריב אליהו הנביא, ש„אמרו עליו שהוא מקריב תמידין בבית המקדש אע"פ שהוא שמם שהרי בקדושתו הוא עומד" (עשרה מאמרות מאמר אם כל חי ח"ג סכ"ג).

---

*) עיקר ענינו של הפסח — ש„לא בא מתחי־לתו אלא לאכילה" (פסחים עו, ב — במשנה).

67) תו"א מקץ לז, ג.

68) ראה סוטה לח, ב. ירושלמי ברכות ספ"ח — הובא בתוס' חולין מט, א (ד"ה ואברכה).

69) ב"ר פס"א, ד. ועוד. וראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 422 ואילך.

70) ויש לומר שהם כנגד השלשה דברים שעליהם העולם עומד, תורה עבודה וגמ"ח (ריש אבות).

71) הגדה של פסח פיסקא „רבן גמליאל הי' אומר" (ממשנה פסחים קטז, א־ב).

שיחת יום ב', כ"ח ניסן ה'תש"נ

– לאחרי תפלת מנחה –

א. „פותחין בברכה"[1].

ובפרט כשנמצאים בזמן סגולה – בימי חודש ניסן[2], שנקרא כן ע"ש ש„בו נעשו נסים לישראל"[3], ועד ל„נסי נסים", כמרומז בב' הנוני"ן שב„ניסן"[4], כפי ש־מזכירים ומדגישים במשך חודש ניסן דשנה זו – שנת ה'תש"נ, שיש בה העילוי דשנת החמישים[5], וסימנה (כהר"ת שנת־פרסם בתפוצות ישראל[6]) הי' תהי' שנת נסים, ובניסן – יותר משלשה[7] שבועות[8], ולאחרי העילוי ד„קיימא סיהרא[9] (ד־חודש ניסן) באשלמותא[10] ביום החמשה עשר בניסן, ולאחרי כל ימי הפסח (גם אחרון של פסח), ויום השבת שלאחריו, שבת פרשת „ויהי ביום השמיני"[11], ככל ה„סימנים"[12] הטובים שבכל הנ"ל.

אזי מודגשת ביותר ברכתו של הקב"ה לכאו"א מישראל ולכל בנ"י, במ־דתו של הקב"ה – „מידו המלאה הפתו־חה הקדושה והרחבה"[13], ברכה שאין לה הגבלה כלל וכלל, וביחד עם זה, נמשכת באופן שיש „כח" לבנ"י לקבל הברכה[14], וע"ז ניתוסף עוד יותר בהמשכת ברכו־תיו של הקב"ה, ובהכח דבנ"י לקבל תוספת הברכות,

ולכל לראש – הברכה בענין הכי עיקרי והכי נחוץ – נס הגאולה האמי־תית והשלימה ע"י משיח צדקנו, „אחכה לו בכל יום שיבוא"[15], באופן ש„לא עיכבן כהרף עין"[16].

---

1) פתיחת אגרת הראשונה באגה"ק (שב־תניא). וראה לקו"ש חכ"ד ע' 641 בהערה. וש"נ.

2) שאין אומרים בו תחנון (טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סתכ"ט ס"ב (ס"ח). סידור אדה"ז לפני „למנצח גו' יענך").

3) פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) עה"פ בא יב, ב.

4) ראה ברכות נז, רע"א, ובפרש"י וחדא"ג מהרש"א שם.

5) להעיר שהעילוי דשנת החמישים – יובל – קשור עם ענין הגאולה, „עלמא דחירו" (ראה לקו"ת דרושי ר"ה ס, ב. וש"נ).

6) ראה רמב"ם ריש הל' ממרים. שם פ"ב ה"ב ואילך.

7) העילוי ד„חזקה" – „בתלת זימני הוי חזקה" (ב"מ קו, ריש ע"ב. וש"נ).

8) ועומדים ביום שבו מסיימים שבוע הרביעי – כ"ח ניסן, שרומז גם על ה„כח" ד„ניסן".

9) ודוגמתו בישראל – שדומין ללבנה ומונין ללבנה (סוכה כט, א).

10) זהר ח"א קנ, רע"א. ח"ב פה, רע"א. ועוד. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 394 ואילך.

11) להעיר ש„שמיני" קשור ורומז על ענין הגאולה – כמארז"ל (ערכין יג, ב) כינור של ימות המשיח של שמונה נימין.

12) להעיר ש„סימן" בשלימותו הוא (לא רק בירור הדבר, אלא) גם פועל את הדבר, כידוע בנוגע לסימני טהרה (בפרשת השבוע דמינה אזלינן) – ראה צפע"נ על הרמב"ם ריש הל' מאכלות אסורות. ועוד.

13) נוסח ברכה שלישית דברהמ"ז.

14) ראה סנהדרין ק, ב: נותן הקב"ה כח בצדיקים לקבל טובתן.

15) עיקר הי"ב מהי"ג עיקרים. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 394 ואילך.

16) מכילתא ופרש"י בא יב, מא.

ב. ברכה זו מודגשת בקשר למאורע מיוחד:

זה־עתה (כשעה לערך לפני תפלת מנחה) נתקבלה ידיעה שארגון אש"ף פירסם הוראה לכל המחלקות שלו ברחבי העולם לפגוע בשונאי ישראל (בלשון סגי־נהור), היל"ת, פגיעה בגוף וכו' וכו', אשר, אין להאריך בזה משום „אל תפתח פה כו'"[17].

ולכן, יש צורך להדגיש במיוחד ברכותיו של הקב"ה לכל בנ"י בכל מקום שהם בכל המצטרך להם, מתוך הרחבה, בבטחון אמיתי, ומתוך שמחה וטוב לבב, כולל ובמיוחד — קיום ההוראה הידו־עה[18] „טראַכט גוט וועט זיין גוט", היינו, שהמחשבה לטובה פועלת שיהי' טוב בפועל ממש, ועד שהקב"ה מקדים הטוב בפועל ממש עוד לפני המחשבה לטובה.

וביחד עם זה, יש לנצל ידיעה הנ"ל (לא באופן של הפחדה, ח"ו, אלא מתוך שמחה וטוב לבב, כאמור, „לחשוב ל־טובה") כדי להוסיף עוד יותר בעבודתם של ישראל בעניני התומ"צ.

ג. ובפרטיות יותר:

לכל לראש — ע"פ המבואר במאמרי חז"ל שכחם של ישראל הוא בפה[19] — יש להוסיף בעניני הקשורים עם דיבור בפה, תפלה ולימוד התורה ובדבר מצוה בכלל.

והדגשה מיוחדת בנוגע להוספה בלימוד התורה (נגלה דתורה ופנימיות התורה, ועד שנעשים תורה אחת) מתוך התמדה ושקידה — ומקרא מלא דיבר הכתוב[20] „אם בחוקותי תלכו", „שתהיו[21] עמלים בתורה"[22], אזי „ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד וגו'"[23], היינו, שע"י (ההוספה ב)לימוד התורה מבטלים ועוקרים למפרע כל הענינים הבלתי־רצויים, ועד שמהפכים אותם לטוב[24].

ד. בנוגע להוספה בתפלה:

כיון שגם ההוספה בתפלה צ"ל ברוח ההוראה „לחשוב לטובה" — כדאי שה־הוספה בתפלה תהי' באמירת ג' מזמורי תהלים, דברי שירות ותשבחות של „נעים זמירות ישראל"[25].

ומה טוב — שיכללו ביניהם (או יוסי־פו עליהם) מזמור האחרון שבתהלים, שסיומו וחותמו „כל הנשמה תהלל י־ה הללוי־ה", שבו מודגש שכאו"א מישראל,

---

17) ראה ברכות יט, א. וש"נ.

18) לקו"ד ח"א קנט, ב. אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ב ע' תקלז. ועוד.

19) ראה לדוגמא ב"ר פס"ה, כ: „הקול קול יעקב, אין יעקב שולט אלא בקולו . . בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו". וראה גם יל"ש ישעי' (רמז תנ): „אל תראי תולעת יעקב, מה תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפה, כך ישראל אין להם אלא תפלה כו'".

20) ר"פ בחוקותי.

21) תו"כ ופרש"י עה"פ.

22) כולל גם שלימוד התורה הוא באופן ד„בחוקותי" — ע"ד לשון חז"ל „חוקה חקקתי גזירה גזרתי אין לך רשות להרהר אחרי'" (במדב"ר ופרש"י ר"פ חוקת. ועוד), היינו, לימוד מתוך מסירה ונתינה כו'.

23) שם, ו.

24) להעיר גם מדרשת חז"ל (בתו"כ) על המשך הפסוק „והשבתי חי' רעה גו'" — לא רק „למשבית מזיקין מן העולם", אלא יתירה מזה, „משביתן שלא יזיקו, וכן הוא אומר וגר זאב עם כבש וכו'".

25) ש"ב כג, א. וראה שהש"ר פ"ד, ד (א).

האנשים והנשים והטף, נותן שבח והו־דאה להקב"ה על כל הטובות הברכות והצלחות שנתן לו, ויתן ויחזור ויתן[26].

ה. וכן יש לעורר ע"ד ההוספה בצדקה – ובהקדמה:

אע"פ שבהתאם להוראה האמורה „לחשוב לטובה" אין מקום לענין של תענית – הרי מובן, ששלילת התענית מצד ההוראה „לחשוב לטובה" אינה גורעת, ח"ו, בהעילוי דנתינת צדקה (תמורת התענית[27]), הן בכמות הצדקה והן באיכות הצדקה.

ולכן, כדאי ונכון שבקשר להנ"ל יוסיפו גם בנתינת הצדקה בסכום השוה למזון סעודות היום (תמורת תענית) – סכום השוה לשתי סעודות, ומה טוב סכום השוה לשלש סעודות, כמנהג הרגיל דרוב בנ"י בימינו אלה[28], ו־עאכו"כ בנוגע לנתינת הצדקה, אשר, ע"פ פס"ד הרמב"ם[29] ש„כל דבר שהוא לשם הא־ל הטוב שיהי' מן הנאה והטוב . . וכן הוא אומר[30] כל חלב לה' וגו'", בודאי שיש להוסיף וליתן לצדקה סכום דשלש סעודות, בזמן שירצה כאו"א.

ומה טוב – שההוספה בצדקה תהי' קשורה גם עם ענין של תורה, ליתן צדקה עבור החזקת לומדי תורה, או עבור מוסדות שעוסקים בהפצת לימוד התורה בכל מקום האפשרי.

ו. בודאי יפרסמו דברים הנ"ל בכל מקומות מושבותיהם של בנ"י, ולכאו"א מהם, אנשים נשים וטף.

ובהדגשה – להזהר שלא להפחיד, ח"ו, כי אם, לעורר אודות ההוספה בעניני תומ"צ, מתוך הרחבה, בטחון אמיתי, ומתוך שמחה וטוב לבב.

והנקודה העיקרית – להוסיף בתורה בתפלה ובצדקה[31], ובנוגע לפרטי הד־ברים – כההצעה דלעיל, כולל גם שכאו"א ישער ויחליט בעצמו להוסיף עוד יותר בכיוון זה וברוח זו.

ז. ויה"ר – והוא העיקר – שהדי־בור וההחלטות הטובות בכהנ"ל ימהרו ויזרזו ויקדימו עוד יותר את קיומה של ההבטחה „טראַכט גוט וועט זיין גוט" ב־פועל ממש, ומתחיל מהטוב האמיתי והעיקרי – גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

ובפרט ע"י ההוספה בצדקה עתה – כרגיל בכיו"ב ליתן לכל הנוכחים כאן שליחות־מצוה לצדקה, ובטח יוסיפו משלהם – „גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה"[32], גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו תיכף ומיד ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן לכאו"א מהנוכחים שיחיו ב' שטרות של דולר – שליחות־מצוה ליתן לצדקה].

---

26) פרש"י תולדות כז, כח.

27) ראה אגה"ת פ"ג.

28) כיון שבחסדי ה' נתבטל „צוק העתים" כפשוטו – שהי' בדורות שלפנ"ז.

29) הל' איסורי המזבח בסופן.

30) ויקרא ג, טז.

31) ג' העמודים שעליהם העולם עומד (אבות פ"א מ"ב – הפרק השייך ליום הש"ק דמיני אזלינן).

32) ב"ב יו"ד, א. וראה תניא פל"ז.

משיחות ש"פ בהר, ט"ו אייר ול"ג בעומר ה'תשמ"ו

א. ס'איז אַ מנהג ישראל (תורה היא[1]) משנים קדמוניות אַז בל"ג בעומר — יום ההילולא דרשב"י[2] ויום שמחתו דרשב"י[3] — פֿאַרנעמט מען זיך במיוחד (ספעציעל) מיט אידישע קינדער, אינגעלעך און מיידעלעך, מ'נעמט זיי אַרויס אין פעלד[4], אַדער אויף אַ תהלוכה, אַדער מ'מאַכט פֿאַר זיי אַ מסיבה וכיו"ב, לכבוד יום שמחתו של רשב"י[5].

דעריבער איז כדאי מעורר זיין, ואין

---

1) ראה תוד"ה נפסל — מנחות כ, ב. ובכ"מ.

2) פע"ח שער ספה"ע פ"ו. סה"מ תקס"ד ע' קא. סידור שער הל"ג בעומר. מאמרי אדהאמ"צ ויקרא ח"ב ע' תרסו. וש"נ. דרושי חסידות דל"ג בעומר. שו"ת דברי נחמי' חאו"ח סל"ד ס"ז. ועוד.

3) ראה פע"ח שם. מ"ח מס' אייר וסיון פ"א מ"ר-ז. וראה לקו"ש ח"ז ע' 505 בהערה. וש"נ.

4) ראה לקו"ד ח"ג תקכג, א (,,היום יום" שבהערה הבאה) ע"ד המנהג הקדום (שקבע אדהאמ"צ בשנת תקע"ד מחדש) לחוג את חג ל"ג בעומר על פני השדה מחוץ לעיר, ושם תקיט, א — ע"ד מנהג הצ"צ בזה. — אבל שם לא נזכר ע"ד תינוקות.

5) ידוע המנהג שתינוקות מורים בקשת בל"ג בעומר (ראה בני יששכר מאמר חודש אייר מ"ג פ"ד. ספרים שהובאו בספר ,,בין פסח לשבועות" (אה"ק, תשד"מ) פי"ח סל"ד). וראה בארוכה שיחת ל"ג בעומר תשי"א, ושם נתבאר השייכות לתינוקות דוקא, כי ביום זה תלמידי רבי עקיבא (שלא נהגו כבוד זל"ז — יבמות סב, ב) פסקו מלמות (טושו"ע או"ח סתצ"ג ס"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ה), ולכן הוא יום שמחה וזכרון לתלמידים (ותלמידות) במיוחד, ולימוד להם ונתינת כח — בהנהגת כבוד אחד לחבירו.

ועוד יש לומר: אצל תינוקות של בית רבן ,,תורתם אומנתם" (שהרי אין אצלם דאגות הפרנסה וכו') בדוגמת רשב"י בביכול (שבת יא, א)*. וכן יש לתינוקות (בפרט בדורנו זה, עקבתא דמשיחא) שייכות עם פנימיות התורה (ענינו דרשב"י) — כדברי הרשב"י ,,כד יהא קריב ליומי משיחא אפילו רבי דעלמא זמינין לאשכחא טמירין דחכמתא" (זח"א קיח, א. ועי"ש קיז, א). וראה זח"א צב, סע"ב (וראה זח"ג קעא, א. אוה"ח לזח"א יא, א. ולזח"ב לח, א. קדושת לוי פ' חיי שרה ד"ה ובה אדע) שכן הי' בדורו של הרשב"י שינוקי גילו סתרי תורה (וראה גם (בכללות מעלת תינוקות שבדור רשב"י) — זח"ג קפז, א. רו, א).

ולהעיר גם מריש (הקדמה ל)ספר הזוהר: ,,בראשית רבי שמעון פתח הנצנים נראו בארץ (שה"ש ב, יב) כו' מאן מקיים עלמא כו' קל ינוקי דלעאן באורייתא ובגין איגון רביון דעלמא עלמא אשתזיב". וראה גם מכות (יז, ב) דילידא אימי' כר' שמעון תילד (כל שאמו יולדת תבקש רחמים יהי רצון שיהא כר' שמעון — רש"י).

ועוד יש לומר: ע"ד ,,בנינו עורבים אותנר"

---

*) ויש לקשר זה עם פרשת השבוע (פ' בהר) — ,,כי תבואו אל הארץ גו' ושבתה הארץ שבת לה' שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך גו' : הסדר הוא שמיד כשיבוא אל הארץ — ,,ושבתה הארץ", ורק אח"כ ,,שש שנים תזרע גו", כמבואר בדרושי חסידות (ד"ה ושבתה תקס"ד. תרס"ב. ב-מאמרי אדהאמ"צ ויקרא ח"ב. ועוד), שמיד בתחלת העבודה נעוץ סוף וגמר הכוונה — ,,ושבתה הארץ". וכמו שהוא ב,,עולם" ו,,שנה" — כן הוא ב,,נפש" בתינוקות של בית רבן, שסדר עבודתם הוא, שב-תחלת חייהם עוסקים הם רק בתורה (בלי שום טרדות הפרנסה ,,שש שנים תזרע גו", שזהו דרגת שבת (ת"ח איקרי שבת — זח"ג כט, א. ועוד), בדוגמת דרגת רשב"י (תורתו אומנתו) דקארי לי' שבת (זח"ג קמד, ב), ואח"כ כשיגדלו הילדים — יורדים הם לדרגת העבודה בעולם, ,,שש שנים תזרע שדך גו".

מזרזין אלא למזורזין[6], אַז בכל מקום ומקום זאָל מען נאָכמער מוסיף זיין אין מאַכן די אַלע פּאַסיקע הכנות אויף צוזאַמענקלייבן וואָס מערער קינדער בל״ג בעומר, אין אַ תהלוכה אָדער מסיבה, בכל מקום ומקום — באופן המתאים ל־מקום זה, אַזוי אַז עס זאָל זיין „ברוב עם הדרת מלך״[7].

און מ׳זאָל מיט זיי רעדן וועגן ענינו און אופן הנהגתו פון רשב״י און פון ל״ג בעומר בכלל, און וואָס זיי דאַרפן לערנען פון דעם אין חיזוק פון זייער לימוד התורה וקיום המצוות.

ובכדי נאָכמער מוסיף זיין אין דעם — איז אַ דבר נכון אַז נוסף לזה וואָס די מורים ומורות, מדריכים ומדריכות וועלן מעורר זיין די קינדער צו משתתף זיין זיך אין די מסיבות וכיו״ב, זאָל יעדער קינד וואָס וויים שוין וועגן ל״ג בעומר און וועגן אַ מסיבה וכיו״ב וואָס וועט דעמולט פאָרקומען פאַר קינדער — רעדן און מעורר זיין נאָך איין קינד עכ״פ (אַן אינגעלע — נאָך אַן אינגעלע, און אַ מיידעלע — אַ מיידעלע) צו זיך משתתף זיין אין אַ מסיבה וכיו״ב לכבוד שמחת רשב״י.

וואָס דאָס וועט נאָכמער צוגעבן אין דער הצלחה און אין „רב עם הדרת מלך״, ווי מ׳זעט בפועל, אַז בשעת אַ קינד איז מעורר זיינעם אַ חבר (אָדער אַ מיידעלע — אירע אַ חבר׳טע), קענען זיי מערער אויפטאָן ווי בשעת דאָס טוען ערוואַקסענע, אפילו פון די מורים ומורות.

ב. דערביי איז כדאי צוגעבן, אַז אויב ערגעץ־וואו קען מען ניט איינפירן אַ כינוס אָדער אַ תהלוכה פון קינדער בל״ג בעומר, אָדער מ׳קען עס ניט טאָן בשלימות, ובאמת איז אפילו אויב מ׳טוט עס בשלימות, קען מען אין דעם דאָך אַלעמאָל מוסיף זיין ווייל אין טוב וקדושה איז קיין שיעור ניטאָ — זאָל מען אין די טעג לאחרי זה, ועלכע קומען בהמשך צו ל״ג בעומר מאַכן (נאָך) אַ כינוס, מסיבה אָדער תהלוכה וכיו״ב, פאַר אידישע קינדער, אינגעלעך און מיידעלעך, אַלס המשך צו יום שמחתו של רשב״י בל״ג בעומר.

מובן, אַז מ׳זאָל דערביי רעדן וועגן פרשת היום והשבוע (וועז דער כינוס קומט פאָר), אָבער ביחד עם זה זאָל מען דאָס אויך פאַרבינדן מיט ל״ג בעומר און מיט רשב״י, זייענדיק אַ כינוס וואָס קומט אַלס המשך צו ל״ג בעומר.

זעלבסטפאַרשטענדלעך אַז דער כינוס וכיו״ב זאָל מען מאַכן באופן המותר לכתחילה (בלי שום ספיקות בדבר) בימי הספירה[8] — דורך פאַרבינדן דאָס מיט אַ

במתן תורה (כדלקמן בפנים) דנגלה דתורה (בחגה״ש), כן י״ל בנוגע לל״ג בעומר שהוא מתן תורה דפנימיות התורה (סד״ה וספרתם תרס״ו — המשך תרס״ו ע׳ ריט. סה״מ תש״ד ס״ע 211).

וראה גם „היום יום״ דיום זה (ל״ג בעומר): „אצל אדמו״ר האמצעי הי׳ ל״ג בעומר מיו״ט המצויינים. מען פלעגט אַרויסגעהן אויפן פעלד (וראה שיחת ל״ג בעומר ה׳שי״ת) . . מען האָט דעמולט געזען אַ סך מופתים. דאָס רוב מופתים איז געווען בנוגע צו קינדער כו״״ (ולהעיר משהש״ר פ״א, ד. זח״ב קסט, ב — שרשב״י פקד עקרות).

6) ספרי נשא ה, א. וראה במדב״ר פ״ז, ו.

7) משלי י״ד, כח. וראה אנציקלופדי׳ תלמודית בערכו. וש״נ.

8) דאף שיש נוהגין שמל״ג בעומר ואילך

סעודת מצוה — אַ „סיום״ אויף אַ מסכת וכיו״ב, וואָס עושין שמחה לגמרה של תורה[9], אָדער מיט אַן אַנדער סעודת מצוה, וואָס זיכער וועט מען געפינען כמה הזדמנויות בזה.

וכאמור, אַז אַפילו אין די ערטער וואו מ׳האָט שוין געמאַכט אַ כינוס בל״ג בעומר עצמו, איז דאָך צו קדושה קיין שיעור ניטאָ — דאַרף מען זיכער מוסיף זיין אין דעם דורך מאַכן נאָך אַ כינוס בימים אלה.

ובפרט אַז מ׳געפינט זיך בדרא דעקבתא דמשיחא, און דעמולט גופא — בעקבתא דעקבתא, געציילטע רגעים פאַר דער גאולה — וואָס דעמולט איז דער טיפסטער חושך כפול ומכופל, כמשל רבותינו נשיאינו[10], אַז בסוף הלילה, איידער עס ווערט ליכטיק בעלות השחר, איז דער טיפסטער חושך (ובפרט אויב מ׳איז ניט מרגיש אַז דאָס איז אַ טיפער חושך). און מען דאַרף אויף דעם קיין ראיות ניט וכו׳.

איז זיכער די כוונה אין דעם — אַז דאָס זאָל מעורר זיין אידן, אַז זיי דאַרפן נאָכמער מוסיף זיין אין אור וקדושה, אין חיזוק בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור, און דורך דעם — ברענגען אַז אין דעם חושך כפול ומכופל זאָלן שוין אַריינשיינען די שטראַלן פון עלות השחר, פון דער גאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו.

וואָס דאָס טוט מען אויף במיוחד דורך דער הוספה באור וקדושה וחיזוק בתומ״צ פון תינוקות של בית רבן — וואָס „אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן״, „הבל שאין בו חטא״[11], און אויף זיי זאָגט[11] מען „אל תגעו במשיחי״[12], און „מפי עוללים ויונקים יסדת עוז גו׳ להשבית אויב ומתנקם״[13].

ובפרט אַז מ׳קלייבט זיי צוזאַמען אין אַ כינוס בקשר מיט שמחתו של רשב״י — וואָס „כדאי הוא ר״ש לסמוך עליו בשעת הדחק״[14], וואָס גייט אויך אויפן דוחק וחושך הגלות[15], און רשב״י האָט געזאָגט[16] „יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין כו׳״ — און די קינדער זיינען זיך משמח בשמחת רשב״י, אַ שמחה פון „הבל שאין בו חטא״, אַ שמחה טהורה וקדושה כו׳, ווי מ׳זעט במוחש אַז די שמחה וניגונים וריקודים פון קינדער איז מיט אַ פשטות ותמימות און לעבעדיקייט ושטורעם מער ווי ביי ערוואַקסענע.

און די שמחה (בשמחתו של רשב״י) קומט צוזאַמען און איז מוסיף אין די

מותר להסתפר ולישא אשה ולא נוהגין אבילות כו׳ (שו״ע או״ח סתצ״ג ס״ב. שו״ע אדה״ז שם ס״ה), מ״מ מנהג חב״ד ועוד הוא שנוהגין איסור תספורת כו׳ גם לאחרי ל״ג בעומר (שו״ע שם ס״ג. מג״א שם סק״ב. שו״ע אדה״ז שם ס״ו).

9) רמ״א יו״ד סו״ס רמו. או״ח סתקנ״א ס״י. וראה טור ורמ״א או״ח סתרס״ט.

10) מאמרי אדה״ז אתהלך לאזניא ס״ע קג. אוה״ת במדבר ע׳ מד ואילך (וש״נ). לקו״ד ח״א סח, א.

11) שבת קיט, ב.

12) דה״א טז, כב.

13) תהלים ח, ג. וראה ד״ה וקבל היהודים תרפ״ז.

14) ברכות ט, א. וש״נ.

15) ראה גם שער יחכר סוף המאמר לל״ג בעומר.

16) סוכה מה, ב.

החלטות טובות פון די קינדער צו נאָכ־מער באַפעסטיקן און פאַרשטאַרקן זייער שייכות מיט רשב"י און מיט זיינע הנה־גות, ובפשטות — אַז די שמחה פון די קינדער בשמחת רשב"י ווערט אַ פעולה נמשכת על כל הזמנים, צו מוסיף זיין בלימוד התורה און בקיום המצוות בהי־דור, דורכגענומען מיט אהבת ישראל ואחדות ישראל, און דאָס אַריינברענגען אין זייערע הייזער און באַ זייערע מש־פחות און חברים וכו'.

און „חנוך לנער ע"פ דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה"[17], אַז זיי זאָלן אויפ־וואַקסן צו זיין לומדי תורה ומקיימי מצוות בהידור, דורכגענומען מיט יראת שמים, און במיוחד — לימוד תורתו של רשב"י, פנימיות התורה, און זיין — „נרות להאיר", משפיע זיין און באַלייכטן דעם גאַנצן אָרום.

ג. ומענין לענין באותו ענין:

ל"ג בעומר (מ"ת דפנימיות התורה[18]) איז אויך אַ הכנה — בתוך כל[19] ימי הספירה[20] — צו זמן מתן תורתנו בחג השבועות, וואָס דעמולט איז געווען „בנינו עורבים אותנו"[21], די אידישע קינדער זיינען געווען די „גאַראַנטאָרס" אויף מתן תורה וקבלת התורה עד סוף כל הדורות.

דערפאַר איז אַ דבר נכון (ווי געוויסע בשנים שעברו[22]) אַז אין דעם טאָג פון חג השבועות בעת קריאת עשרת הדברות (וואָס איז בדוגמת יום מתן תורה[23]) זאָל מען ברענגען אַלע אידישע קינדער, סיי אינגעלעך סיי מיידעלעך (אויך גאָר קליינע קינדער), אין בית הכנסת — „מקדש מעט"[24] — בכדי הערן די עשרת הדברות און די פסוקים בתור הקדמה לזה (עכ"פ).

ד. בהמשך לזה (ענין החינוך) איז ב־כמה מקומות איצטער אויך אַ זמן גרמא, שטייענדיק דאָרט בקרוב לסיום שנת הלימודים פון קינדער, צו משפיע זיין אויף די עלטערן פון אידישע קינדער אַז זיי זאָלן שיקן זייערע קינדער צו אַ מחנה קיץ וועלכער איז מיוסד אויף טהרת הקודש, דורכגענומען מיט אהבת ה' ויראת ה'. וכמדובר כמ"פ, אַז מ'זעט בפועל אַז די פעולה פון אַ מחנה קיץ אויף קינדער (ובפרט פון אַ מחנה קיץ על כל היום והלילה) איז אַ סך שטאַרקער (בכמה פרטים) ווי דער פעולה אפילו פון אַ בית ספר — דערויבער איז נאָכמער נוגע צו לייגן אָכט אַז מ'זאָל שיקן די קינדער צו אַ מחנה קיץ וואָס איז פאַסיק פאַר אַ אידיש קינד.

און עס איז אויך נוגע אַז מ'זאָל זיך משתדל זיין ומשפיע זיין אויף די עלטערן בנוגע צו שנת הלימודים בשנה

17) משלי כב, ו.

18) סד"ה וספרתם תרס"ו שם. סה"מ תש"ד שם.

19) ראה ר"ן סוף פסחים.

20) ובמיוחד ל"ג בעומר, הוד שבהוד, ש„אז זמן תשלום וסוף לעיקר המדות כו'" (סידור שער הל"ג בעומר דש, סע"א ואילך. ובכ"מ).

21) שהש"ר פ"א, ד.

22) לקו"ש חכ"ג ע' 250 ואילך. ע' 256 ואילך. ועוד.

23) ראה פסיקתא דר"כ (הובא ברוקח סרצ"ז) עה"פ בחודש השלישי (יתרו יט, א): הוו קורין את הפרשה הזאת כל שנה ושנה ואני מעלה עליכם כאילו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלין את התורה.

24) יחזקאל יא, טז. מגילה כט, א.

הבאה – וואָס איצטער (בקרוב לסיום שנת הלימודים דשנה זו) הויבן אָן די עלטערן טראַכטן וועגן דעם – אַז די עלטערן וואָס האָבן געשיקט זייערע קינדער צו אַ „פּאָבליק סקול", זאָלן מחליט זיין זיי שיקן בשנה הבאה צו אַ חדר אָדער אַ ישיבה וכיו"ב.

ה. ויה"ר אַז דורך דער עצם החלטה בדבר איצטער – בנוגע צוזאַמענקלייבן קינדער סיי בל"ג בעומר (מ"ת דפנימיות התורה) און סיי בחג השבועות (מ"ת דנגלה דתורה ודכללות התורה) – זאָל מען שוין גלייך באַקומען דעם שכר[25], ובלשון הברכה בכל יום (בברכות השחר) נותן התורה לשון הווה – קבלת התורה (פנימיות התורה ונגלה דתורה) באופן חדש מיט אַ חיות חדש וכו'.

און דערצו באַקומט מען אויך דעם שכר שהזמן גרמא, אַז דער זכות און די כחות פון רשב"י זאָלן נמשך ווערן דאָ למטה און ממשיך זיין ברכה לכאו"א בכל העניינים תיכף בזמן הגלות, כדברי חז"ל אַז „כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק", וואָס דאָס איז כולל אויך דער דוחק וחושך הגלות (כנ"ל), וואָס איז „שעת הדחק" ניט נאָר פאַר אידן למטה, נאָר „בכל צרתם לו צר"[26], אויך אַ „שעת הדחק" כביכול למעלה, ביז ווי רשב"י זאָגט[27] אַז „חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו שכינה עמהן כו'".

ביז צו דעם שכר העיקרי – די גאולה האמיתית והשלימה – כהמשך מאמר רשב"י[27]: „ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהם שנאמר ושב ה' אלקיך את שבותך[28], והשיב לא נאמר אלא ושב מלמד שהקב"ה שב עמהן מבין הגליות".

ובפשטות – אַז אַלע אידן, „בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[29], גייען מקבל זיין פני משיח צדקנו – ע"ד „מאן פני האדון דא רשב"י"[30] – באופן פון „וארו עם ענני שמיא"[31].

און מ'גייט באופן פון „ואולך אתכם קוממיות"[32] (ווי מ'גייט לייענען בתפלת מנחה דשבת זה), ובפרט דורך דעם וואָס מ'איז נאָכמער מוסיף אין „בחוקותי תלכו"[33], „שתהיו עמלים בתורה"[34], ביז ע"ד „תורתו אומנתו" פון רשב"י[35], „ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אתם"[33], „הוו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים"[34], ובאופן דמוסיף והולך ואור.

---

25) ראה שו"ע או"ח סתקע"א ס"ג.
26) ישעי' סג, ט.
27) מגילה שם.
28) נצבים ל, ז.
29) בא י, ט.
30) משפטים כג, יז. זח"ב לח, א.
31) דניאל ז, יג. סנהדרין צח, א.
32) בחוקותי כו, יג.
33) שם, ג.
34) פרש"י שם.
35) שבת יא, א. ובכ"מ.

בס"ד. שיחת ל"ג בעומר בעת ה„פאַראַד", ה'תשמ"ג

א. [אמרו את הי"ב פסוקים ומאמרי חז"ל[1].

אח"כ ניגנו הניגון „ווי וואָנט משיח נאַו"].

ב. דער טאָג פון ל"ג בעומר איז פאַרבונדן מיט מערערע זאַכן פון שמחה של מצוה.

אָנהויבנדיק דערפון וואָס דאָס איז יום שמחתו פון רשב"י[2], דער טאָג פון דער שמחה פון דעם גרויסן תנא רבי שמעון בן יוחאי, וואָס ער האָט געזאָגט וועגן דעם טאָג אַז דאָס איז זיין שמחה, און ער וויל אַז יעדער איד און אַלע אידן, אָנהויבנדיק פון גאָר קליינע קינדער, זאָלן זיך באַטייליקן אין זיין שמחה און זיך מיטפריידן מיט אים[3], און מיט אַ „שמחה גדולה"[4].

אַ צווייטע זאַך וואָס איז געווען אין דעם טאָג פון ל"ג בעומר (וואָס איז אויך אַ טעם אויף שמחה ביום זה): די תלמידים פון רבי עקיבא [וואָס (רבי עקיבא) איז געווען דער רבי אויך פון רשב"י[5]] וועלכע „מתו מפסח ועד עצרת[6]" — „פסקו מלמות"[7], עס האָט אויפגעהערט די מגיפה ר"ל.

די סיבה אויף דער מגיפה (ביז ל"ג בעומר) איז געווען וואָס די תלמידים פון רבי עקיבא „לא נהגו כבוד זה לזה"[8]. זיי האָבן זיך ניט געפירט איינער מיטן צווייטן מיטן געהעריקן כבוד, מיטן כבוד ווי ס'פאַסט פאַר תלמידים פון ר' עקיבא — דערפאַר האָבן זיי באַקומען דעם עונש (שטראָף).

און אין דעם טאָג פון ל"ג בעומר „פסקו מלמות". וואָס דערפון איז פאַרשטאַנדיק אַז דעמולט האָט אויפגעהערט, ס'איז בטל געווארן די סיבה וואָס האָט געבראַכט צו דעם וואָס זיי האָבן זיך געפעלט. ד.ה. אַז פון דעמולט (פון ל"ג בעומר) האָבן זיי זיך נוהג געווען מיטן כבוד וואָס איז צוגעפאַסט צו אַ אידן בכלל ובפרט צו אַ תלמיד פון רבי עקיבא.

ג. וויבאַלד אַז יעדערער פון אונז דערווייסט זיך פון די צוויי ענינים פאַרבונדן מיט דעם טאָג פון ל"ג בעומר, איז ווי יעדער זאַך — דאַרף מען זיכער עפעס אָפּלערנען דערפון. אָפּלערנען בפרט אין דער הויפט שליחות פון אַ אידן — „אני נבראתי לשמש את קוני"[9], וואָס יעדערער פון אייך, יעדערער פון אונז און יעדערער פון אידישן פאָלק איז באַשאַפן געווארן כדי צו דינען דעם אויבערשטן און פאַרשאַפן

---

1) נדפסו בחוברת „י"ב פסוקים ומאמרי חז"ל" (ברוקלין תשל"ו); בחוברות „צבאות השם" בכ"מ. ועוד.

2) ראה משנת חסידים מס' אייר פ"א מ"ו.

3) ראה פע"ח שער ספירת העומר פ"ז (וראה לקו"ש ח"ז ע' 343 בהערה ד"ה יום שמחתו. וש"נ).

4) משנת חסידים שם מ"ו.

5) יבמות סב, ב.

6) מאירי יבמות שם בשם הגאונים. טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סתצ"ג ס"ב (ס"ה). פע"ח ומשנת חסידים שם (מ"ד).

7) יבמות שם.

8) משנה ובריית'א סוף קידושין.

דעם אויבערשטן נחת רוח, „נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני"[9].

וואָס דערפון איז אויך פאַרשטאַנדיק דער גרויסער גליק געפיל און פאַרגעניגן וואָס אַ איד האָט בשעת ער באַטראַכט זיך אַז מ'האָט די מעגלעכקייט צו פאַרשאַפן פאַרגעניגן צום מלך מלכי המלכים הקב"ה —

וועט מען זיכער דאָס טאָן בשמחה ובטוב לבב, מיט אַ שמחה גדולה און מיט דער גרעסטער באַגייסטערונג.

כולל אויך דעם טאָן אין איינשטימונג מיט די אָפּלערנונגען פון די צוויי אויבנדערמאָנטע ענינים פאַרבונדן מיט ל"ג בעומר — אין דער עבודה פון יעדן אידן צו דינען דעם אויבערשטן און אים פאַרשאַפן נחת רוח.

ובפרט אַז התורה היא נצחית[10]: תורה (כולל אויך דאָס וואָס תורה דערציילט אונז וועגן ר' עקיבא און רשב"י) איז אַן אייביקע לערנונג[11], ניט נאָר אין דעם דור פון רבי עקיבא און רשב"י, נאָר אויך אויף אַלע דורות נאָכדעם, אויך אונזער דור און די דורות נאָך אונזער דור — ווי אַזוי מ'דאַרף זיך פירן אין טאָג טעגלעכן לעבן, אין דער הויפט שליחות וועלכע אַ איד האָט — „אני נבראתי לשמש את קוני".

אָנהויבנדיק פון דעם כלל גדול בתורה — „ואהבת לרעך כמוך" — די אָנ־ווייזונג און אָפּלערנונג פון דעם סיפור הנ"ל וועגן תלמידי רבי עקיבא — ווי מ'האָט ערשט געזען[12] די אָנווייזונג פון רבי עקיבא[13], אַז „ואהבת לרעך כמוך"[14] איז אַ „כלל גדול בתורה" —

וועט יעדערער וואָס האָט זיך דערפון דערוואוסט איינווירקן אויף די אַלע צו וועמען ער קען דערגרייכן, און בפרט קינדער אויף אַנדערע קינדער, אינגעלעך אויף אַנדערע אינגעלעך, און מיידעלעך אויף אַנדערע מיידעלעך — אַז אויך זיי זאָלן נוהג זיין כבוד זה לזה.

וואָס דאָס מאַכט און שאַפט אַ נחת רוח גדול באַ דעם אויבערשטן וואָס ער האָט אָנגעזאָגט „ואהבת לרעך כמוך", און אַ נחת רוח גדול באַ רבי עקיבא און זיינע תלמידים וואָס זיי האָבן אָנגעזאָגט און מגלה געווען אַז דאָס („ואהבת לרעך כמוך") איז אַ „כלל גדול בתורה", וואָס התורה היא נצחית (כנ"ל).

ד. ס'איז פאַרשטאַנדיק, אַז וויבאַלד דער טאָג פון ל"ג בעומר איז פאַרבונדן מיט רשב"י, דאַרף מען צום אַלעם ערשטן אָפּלערנען זיך (בנוגע צו דער אייגענער עבודה לשמש את קוני) פון די הנהגות, אויפפירונגען, פון רשב"י וועגן וועלכע תורה דערציילט אונז.

וויבאַלד אַז תורה דערציילט אונז וועגן דעם, איז דאָס זיכער ניט סתם אַ דערציילונג[15], ח"ו, נאָר אַ הוראה, אַן אָנווייזונג פאַר כל אחד ואחת —

אַז ניט קוקנדיק אויף דער גרויסקייט פון רשב"י, וואָס ווער קען זיך צו אים גלייכן[16], ביז וואַנעט אַז רבי עקיבא, זיין

9) ראה פרש"י עה"פ ויקרא א, ט. ספרי ופרש"י עה"פ (פינחס כח, ח).

10) לשון אדה"ז בתניא רפי"ז.

11) ראה זח"ג נג, ב. וראה זהר שם קנב, א.

12) בה„י"ב פסוקים ומאמרי חז"ל".

13) תו"כ ופרש"י עה"פ שם.

14) קדושים יט, יח.

15) זח"ג שם.

16) ראה לקו"ש חי"ז ע' 509 בהערה (ד"ה מען).

רבי, האָט אויף אים עדות געזאָגט[17] „אני ובוראך מכירין כוחך". וועט קען אָפּ־שאַנן די גרויסקייט פון רשב"י? איז דאָס בלויז „אני", רבי עקיבא וועלכער איז געווען זיין רבי, און „בוראך", דער אויבערשטער וועלכער האָט אים באַ־שאַפן[18] —

ניט קוקנדיק אויף דעם, איז אַזוי ווי רשב"י האָט געוואָלט מזכה זיין און אויפטאָן פאַר דער גאַנצער וועלט — איז צוזאַמען מיט זיינע אויפפירונגען וועגן וועלכע תורה דערציילט אונז, האָט ער (רשב"י) געגעבן יעדער אידן, אָנהויבנ־דיק פון גאָר קליינע קינדער וועלכע וועלן גיין אין זיינע וועגן — די מעג־לעכקייט אַז אין דערויף זאָל מקוים ווערן „יגעתי ומצאתי"[19]: בשעת זיי וועלן זיך משתדל זיין און האָרעווען אויפפירן זיך בהנ"ל ווי רשב"י האָט זיך געפירט — איז ווי קליין מ'זאָל זיין אין יאָרן אָדער קליין אין פאַרשטאַנד, איז אַ זיכערע זאַך אַז „ומצאתי", אַז מ'וועט עס דערגרייכן און געפינען אין דער פולסטער מאָס.

ה. וואָס איז די הויפּט הנהגה, די הויפּט־אויפפירונג פון רשב"י? דערציילט אונז תורה־שבעל־פה, הוראה שבעל־פה (וואָס איז דערנאָך שוין אויך אָפּגע־דרוקט געווארן און מ'לערנט עס) — אַז ביי אים איז געווען „תורתו אומנתו"[20].

ער האָט זיך פאַרנומען מיט פאַר־שידענע זאַכן. זיכער האָט ער געמוזט אָנקומען צו עסן, טרינקען[21] און ענ־לעכעס. וואָס איז אָבער געווען „אומ־נתו", זיין פאַך און באַרוף, און אין דערויף האָט ער זיך „אויפגעאָדע־וועט", און געאָדעוועט זיינע תלמידים, און האָדעוועט און איז מחנך יעדערן פון אונז וואָס וויל מקבל זיין פון אים זיין חינוך — אַז תורתו דאָס איז „אומנתו".

אפילו אויב מ'איז פאַרנומען מיט פאַרשידענע אָנדערע זאַכן, דאַרף מען געדענקען אַז אַלע איבעריקע זאַכן חוץ תורה זיינען „סעקאָנדערי", טפל — אַ צווייטע זאַך, אַ דריטע זאַך. דער אמת'ער פאַך און אמת'ער באַרוף און אמת'ע חיות פון יעדער אידן וואָס וויל גיין אין די וועגן פון רשב"י — איז די זאַך פון לערנען תורה.

ו. די אָנווייזונג אַז ביי יעדער אידן דאַרף זיין „תורתו אומנתו" איז אַ שטאַר־קע און לעבעדיקע אָנווייזונג ספּעציעל פאַר יעדער אידיש קינד:

ערוואָקסענע, בפרט חתונה־געהאַטע, דאַרפן אָפּגעבן אַ טייל פון זייער צייט אויף פאַרדינען אויף פרנסה, במילא גייט אַוועק צייט אויך אויף קומען אין באַ־רירונג מיט אַנדערע מענטשן, מיט וועלכע מ'דאַרף רעדן וועגן תורה[22], אָבער מ'מוז מיט זיי אויך רעדן אין אַן אופן אַז ס'זאָל אַרויסהעלפן צו פאַר־דינען אויף דער פרנסה.

באַ קינדער אָבער, פאַרשפּאָרן זיי זייערע עלטערן און זיי נעמען אַוועק פון די קינדער אַלערליי דאגות, מ'גיט זיי פאַרטיקע עסן און טרינקען, אַ דירה,

17) ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב (בסופה).
18) ראה גם לקו"ש ח"ז ע' 346 ואילך.
19) מגילה ו, ריש ע"ב — מה"י"ב פסוקים ומאמרי חז"ל".
20) שבת יא, א.
21) ראה שבת לג, ב. המו"ל.
22) ראה היום יום ע' מב וע' נד. המו"ל.

לבושים און אַלע זאַכן אין וועלכע זיי נויטיקן זיך, און מ׳גיט דאָס זיי בעין יפה, אין דער בעסטער מאָס וואָס די עלטערן קענען זיי דאָס געבן —

איז זיכער אַז די קינדער האָבן ניט קיינע דאגות און קיינע אַנדערע באַשעפטיקונגען וואָס זאָלן צונעמען צייט פון דער צייט וועלכע זיי קענען אָפּגעבן אויף לערנען תורה. ד.ה. אַז באַ זיי קען זיין „תורתו אומנתו", וויבאַלד אַז זיי האָבן ניט קיינע אַנדערע דאגות.

וואָס דערפאַר איז די אָפּלערנונג פון רשב"י אַז ס׳דאַרף זיין „תורתו אומנתו" ספעציעל באַ אידישע קינדער:

ניט קוקנדיק אין וואָס פאַר אַן אָרט און בית ספר די קינדער לערנען און ווערן ערצויגן — דאַרפן זיי וויסן, אַז זיי האָבן אַ נתינת כח, אַ שטאַרקייט, געגעבן געוואָרן פון רשב"י, אַז באַ זיי זאָל זיין (אויב ס׳וועט באַ זיי נאָר זיין „יגעתי", זיי וועלן באַשליסן אַז באַ זיי וועט זיין) „תורתו אומנתו", אַז זייער גאַנצע פרייַ צייט, יעדע פרייַ מינוט, וועלן זיי זיך אָפּגעבן מיט זייער פאַך, מיט זייער באַרוף, אין וועלכן דער אויבערשטער איז זיי מחנך — לערנען תורה, „תורתו אומנתו", וואָס חינוך איז אויך פאַרבונדן מיט „אומנות", כמ"ש[23] „אומן את הדסה", „אומן" מלשון חינוך. אַז יעדער פרייַ מינוט וועט מען אָפּגעבן אויף לערנען תורה וויי איר האָט איצטער געמוּען איינטייל אין חזר׳ן און געזאָגט פסוקים פון תורה שבכתב און מאמרי חז"ל פון תורה־שבעל־פה.

ז. דערפון קומט צו נאָך אַ ספעציעלע אַנווייזונג פאַר קינדער — ספּעציעל פאַרבונדן מיט די טעג:

איצטער דערנעענטערט זיך די צייט וועו אייערע מוטערס און פאָטערס (אָדער קרובים) וועלן אייך פאַרשרייבן אין אַ „קעמפּ" (מחנה קיץ). בשעת ס׳וועט זיך אָנהויבן „וואקיישען", די צייט וואָס מ׳וועט באַפרייט פון בית ספר, וועט מען אייך פאַרשרייבן איר זאָלט אַריינגיין אין אַ „קעמפּ" אויף מערערע טעג, וואָכן אָדער חדשים —

זאָלט איר בעטן די מוטער און דעם פאָטער, און די מוטער און פאָטער וואָס זיינען איצטער דאָ, בעט מען באַ זיי אין דעם נאָמען פון רשב"י — אַז זיי זאָלן זיך משתדל זיין, ביז אין אַן אופן פון „יגעתי", האָרעווען, אויף אַריינשרייבן יעדער קינד און אַלע קינדער אין אַ „קעמפּ" וואו יעדער פרייַ מינוט וועט אָפּגעגעבן אויף לערנען תורה און מקיים זיין אירע מצוות, „תורתו אומנתו".

זעלבסטפאַרשטאַנדיק, מיינט מען דערביי די וואָס דאַרפן דאָס טאָן בנוגע צו זיך אַליין, וואָרום מ׳וויסט נאָך ניט וואו מ׳וועט זיי פאַרשרייבן. אָבער מצד „ואהבת לרעך כמוך" — דאַרף מען איינווירקן אויף אַנדערע קינדער און אַנדערע עלטערן, אַז מ׳זאָל פאַרשרייבן די קינדער אין אַ „קעמפּ" וואו יעדער פרייַ מינוט גיט מען אָפּ אויף לערנען תורה און מקיים זיין מצוות.

יעדער קינד דאַרף פאַנאַנדערפרעגן זיך באַ זיינע חברים, און מיידעלעך באַ זייערע חבר׳טעס: ווי אַזוי וועלן זיי פאַרברענגען און אויסנוצן די זומער צייט, די „וואַקיישען" צייט, אַז דעמולט זאָל זיין דער לשמש את קוני, דינען

23) אסתר ב, ז.

דעם אויבערשטן און אים פאַרשאַפן פאַרגעניגן אויפן בעסטן וועג. וואָס דער אופן צוגאַנג ברענגט גלייך די מסקנא, אַז מ'מוז טאָן אַלץ וואָס מ'קען אַז מ'זאָל פאַרברענגען דעם זומער אין אַ סביבה, אַ "קעמפּ", וואָס יעדער פרייַ מינוט ווערט אָפּגענעבן אויף לערנען תורה און מקיים זיין מצוות, "תורתו אומנתו" (כנ"ל).

ח. צוזאַמען מיט תורה קומען מצוות, גדול תלמוד שמביא לידי מעשה[24], תורה אור באַלייכט און באַווייזט ווי אַזוי מ'זאָל מקיים זיין די מצוות. איז — נאָך דער ערשטער אָפּלערנונג פון רשב"י בנוגע צו תורה ("תורתו אומנתו"), קומט די צווייטע אַפּלערנונג בנוגע צו מצוות, וואָס אויך אין דעם האָט רשב"י אָנגעוויזן און דורכגעטראָטן דעם וועג:

די ערשטע זאַך וואָס רשב"י אַליין האָט געטאָן גלייך באַ דער ערשטער מעגלעכקייט נאָך דעם ווי ער איז באַפרייט געוואָרן פון דעם זיין דרייצן יאָר אין דער מערה, אָפּגעשלאָסן פון וועלט, באַהאַלטנדיק זיך צוליב אַ גזירה וועלכע מ'האָט אויף אים גוזר געווען פאַר פאַרשטאַרקן אידישקייט[25] — איז געווען: ער האָט געטאָן אַ טובה אידן.

ווי די גמרא דערציילט[26], אַז אַרויס־גייענדיק פון מערה האָט רשב"י געזאָגט „איכא מילתא דבעי לתקוני", צי ס'איז דאָ אַ זאַך וואָס ער קען מתקן זיין דאָרט. און מ'האָט אים געזאָגט אַז ס'איז דאָ אַ געוויסע זאַך וועלכע איז מצער, איז אַ טירחא פאַר אידן, האָט ער דאָס גלייך מתקן געווען.

און ער האָט אַליין אין דעם געטאָן, אין אַן אופן פון „יגעתי", געהאָרעוועט, ביז ער האָט אויסגעפירט און אַליין פאַרשפאָרט די אידן וועגן וועלכע מ'האָט אים דערציילט אַז זיי נויטיקן זיך אין אַ טובה — אַז זיי זאָלן קענען פירן זייער געהן (בלכתך בדרך) אָן דער טירחא און די שוועריקייטן.

וואָס דאָס איז איינע פון די וועגן ואופנים ווי אַזוי צו טאָן די מצוה פון גמילות חסדים און צדקה.

ט. וואָס דאָס איז די צווייטע אָפּלערנונג פון רשב"י (נאָך דער ערשטער אָפּלערנונג — איז תורה):

יעדערער פון אייך דאַרף געדענקען, אַז בכדי צו מקיים זיין „ואהבת לרעך כמוך" איז ניט גענוג אַז מ'האָט דעם געפיל אין האַרצן, אָדער אַז מ'רעדט מיט אַ צווייטן דברי אהבה, גוטע רייד, אָדער אַז מ'האָט עס במחשבה, דאָס אַלעס איז זייער וויכטיק — ס'מוז אָבער (אויך) אַראָפקומען אין מעשה בפועל,

אַז איר זייט זיך אַליין מטריח, מיט אייער גוף, מיט אייערע געלט און ענ־לעכעס, אויף אַרויסהעלפן יעדער אידן וועלכן איר קענט דערגרייכן און איר ווייסט אַז ער נויטיקט זיך אין צדקה אָדער אין הילף פון געלט אָדער הילף אין אַן אַנדער אופן. און טאָן דאָס בפועל, ובשמחה ובטוב לבב, ווי געזאָגט פריער.

וואָס דאָס איז פון די זאַכן וואָס פאַרשאַפן כביכול דעם אויבערשטן נחת רוח, „נחת רוח לפני", ואדרבה — דעם גרעסטן נחת רוח, ווי דער אַלטער רבי

24) ראה קידושין מ, ב. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ג.

25) שבת לג, ב.

26) שבת שם בסוף העמוד.

ערקלערט אין תניא[27], אַז דערפאַר איז צדקה „שקולה כנגד כל המצוות"[28], דאָס איז אַזוי וואָגיק ווי אַלע מצוות צוזאַמען.

וואָס וויסנדיק דאָס (אַז דורך דעם פאַרשאַפט מען דעם אויבערשטן נחת רוח) גיט דאָס צו נאָכמער געשמאַק און נאָכמער יגיעה צו טאָן אין ביידע אויבנ־דערמאָנטע ענינים (אין וועלכע מ׳האָט אַן אָפּלערנונג פון רשב"י) — לימוד התורה ביז „תורתו אומנתו", און קיום המצוות, אַנהויבנדיק פון דער עיקר־דיקע מצוה, מצות הצדקה בממון, צדקה בדיבור און צדקה במחשבה, דורך „ואהבת לרעך כמוך", און אין דער פולסטער מאָס.

און אין די אַלע זאַכן איז מען פאַר־זיכערט, אַז בשעת מ׳באַשליסט (מ׳איז מחליט) צו טאָן אַזוי — איז „הקב"ה עוזרו"[29] און רשב"י עוזרו, און מ׳העלפט אַז איר זאָלט קענען אויפטאָן אין די ביידע זאַכן נאָכמער וויפל איר ריכט זיך פון פריער, און אויפטאָן לייכטער, בעסער, ברייטער און טיפער.

* * *

י. די צווייטע זאַך אין דעם טאָג פון ל"ג בעומר איז (ווי דערמאָנט פריער) — אַז נאָך דעם וואָס די תלמידי רבי עקיבא „לא נהגו כבוד זה לזה" איז אין דעם טאָג פון ל"ג בעומר האָבן זיי צוריק אָנגעהויבן נוהג זיין כבוד זה לזה.

וואָס אויך דערפון איז דאָ אַן אָפּ־לערנונג פאַר יעדערן, אָנהויבנדיק פון גאָר קליינע קינדער (אין צוגאָב צו דער הוראה פון דער ערשטער זאַך אין ל"ג בעומר, יום הילולא דרשב"י, אַז באַ יעדערן דאַרף זיין „תורתו אומנתו", און די צווייטע זאַך — טאָן אין מצוות, אָנהויבנדיק פון מצות הצדקה וכו'), ובהקדמה:

די פּעולות און אויפפירונגען פון אַ מענטשן, און אויך די מצוות, טיילן זיך בכלל אין צוויי סוגים — „סור מרע" און „עשה טוב". אויסהיטן זיך מיט דער גרעסטער פאַרזיכטיקייט אויף ניט טאָן קיין רע, ניט גוטע זאַכן, און האַלטן אין איין טאָן גוטע זאַכן.

דאָס וואָס מ׳האט פריער געריעדט די אָפּלערנונג פון (דער ערשטער און צווייטער זאַך אין ל"ג בעומר — פון) רשב"י, אַז באַ יעדערן דאַרף זיין „תורתו אומנתו", און מקיים זיין מצוות אָנ־הויבנדיק פון מצות הצדקה און „ואהבת לרעך כמוך" — איז דאָס אין דעם סוג פון „עשה טוב".

דערצו קומט די אַנדערע אָפּלערנונג פון ל"ג בעומר (פון דער הנהגה פון תלמידי רבי עקיבא) אין „סור מרע" — אַז מ׳דאַרף זיין שטאַרק אָפּגעהיט אויף ניט אָנרירן אַ צווייטן אידן, „דעלך סני לחברך לא תעביד"[30], וואָס דאָס איז דער „סור מרע", פון דעם היפּך פון „ואהבת לרעך כמוך":

„ואהבת לרעך כמוך" איז אין חיוב, אין „עשה טוב". „דעלך סני לחברך לא תעביד" איז אין שלילה, „סור מרע", אויסהיטן זיך פון טאָן ניט גוטע זאַכן אַ צווייטן, וואָס אויב מ׳וואָלט עס געטאָן

27) פל"ז (מח, ב ואילך).
28) ב"ב ט, א. ירושלמי פאה פ"א ה"א.
29) ראה קידושין ל, ב. סוכה נ, ריש ע"ב.
30 שבת לא, א.

צו אים וואָלט ער דאָס ניט געוואָלט ליידן.

וואָס אויף דערויף (די שלילה, „דעלך סני לחברך לא תעביד") דאַרף מען האָבן אַ ספעציעלן אָנזאָג (ס'איז אויף דעם ניט גענוג דער אָנזאָג אויף חיוב, „עשה טוב" – „ואהבת לרעך כמוך"), און אויף דעם קומט די אַנדערע אָפּלערנונג פון ל"ג בעומר (אין צוגאָב צו די ערשטע אָפּ־לערנונגען וואָס רעדן וועגן „עשה טוב"):

ס'איז בטבע פון אַ מענטשן, אַז נאָר דעם ווי ער האָט מקיים געווען מיט אַ צווייטן „עשה טוב", ער האָט אים געטאָן אַ טובה, אַ גוטע זאַך, צדקה, אַרויסגע־האָלפן אָדער ענלעכעס – טראַכט ער באַ זיך: וויבאַלד אַז ער האָט אים געטאָן אַ טובה, גיט עס אים אַ רעכט אויף ניט אַזויפיל רעכענען זיך מיטן צווייטן, און ניט זיין אַזוי אויסגעהיט אויף ניט אָנ־רירן זיין כבוד, וויבאַלד אַז ער האָט אים שוין געטאָן אַ טובה, און וויר רעדט נאָר אַז ער האָט אים געטאָן די טובה איין מאָל און צווי מאָל און מערערע מאָל!

קומט די אָפּלערנונג פון ל"ג בעומר און לערנט יעדערן פון אונז, יעדערן פון אייך און יעדערן פון דעם אידישן פאָלק אין דער גאַנצער וועלט – אַז אַפילו אַז דער אויבערשטער האָט מזכה געווען און געגעבן אַ מעגלעכקייט אַן אינגעלע צו אַרויסהעלפן אַ צווייטן אינגעלע, אַ מיידעלע – אַ צווייטע מיידעלע, וב־שמחה ובטוב לבב און אין דער גרעסט־ער מאָס (כנ"ל) – איז צוזאַמען דערמיט דאַרף אָבער ער (אָדער זי) זיין גאָר שטאַרק אָפּגעהיט און אויסגעהיט ניט נאָר ניט אָנרירן אַ צווייטן קינד, אַ צווייטן אידן אָדער אַ צווייטן מענטשן בכלל, נאָר נאָכמער – נוהג כבוד זיין מיט אים, אים אָפּגעבן כבוד.

יעדער קינד (און בכלל יעדער איד) דאַרף וויסן אַז מ'דאַרף זיך איינהאַלטן ניט צונעמען אַ זאַך ביי אַ צווייטן, ווייל ער האָט דאָס געוואָלט פאַר זיך – ווי־באַלד אַז ס'איז אַ געשמאַקע זאַך. און אַפילו ניט משיג גבול זיין אַ צווייטן, ווי לדוגמא: בשעת ער וויל קויפן אַ „טאַי" (אַ צאַצקע) אָדער אַ צוקערקע, און אַ צווייטער איז געווען דער ערשטער וואָס וויל דאָס קויפן – דאַרף ער זיין אויסגעהיט אויף ניט משיג גבול זיין און זאָגן דעם פאַרקויפער, אַז איך וועל דיר געבן מער מיט אַ „פּענ" במילא גיב דאָס מיר אָפּ. און ענלעכעס[31].

וואָס דאָס איז אַן ענין „דעלך סני": וועט איינער וואָלט דאָס מיט אים געטאָן, וואָלט ער דאָס ניט געוואָלט ליידן. דאָס איז אויך דער ענין פון משיג גבול, אַרײַנגיין אין אַ שטח (אַן אָרט), אַ זאַך, וואָס אַ צווייטער האָט עס געטאָן דער ערשטער.

אַזוי אויך ניט אָנרירן יענעמ'ס כבוד, און נאָכמער (כנ"ל) – ניט נאָר ניט אָנרירן יענעמ'ס כבוד, נאָר יענעם געבן – אָפּגעבן כבוד.

יא. וואָס דאָס (זיין אויסגעהיט אין דעם כבוד פון אַ צווייטן) ווערט לייכט־ער און פאַרשטאַנדיקער (ווי אַזוי מאָנט מען עס באַ יעדערן, אַפילו באַ גאָר קליינע קינדער) – בשעת מ'באַטראַכט זיך אַז דער צווייטער מענטש איז אויך אַ

31) ראה טושו"ע חו"מ ר"ס רלז. שו"ע אדה"ז הל' הפקר והשגת גבול ס"י.

תלמיד פון רבי עקיבא, וואָרום ער האָט געלערנט תורה, וואָס „כולה אליבא דר' עקיבא", גאַנץ תושבע"פ און די פֿירושים אויף תושב"כ זיינען באַגרינדעט אויף די לימודים (לערנונגען) וואָס רבי עקיבא האָט געלערנט מיט זיינע תלמידים אין זיין צייט, און זיי האָבן עס דערנאָך איבערגעגעבן צו זייערע תלמידים ביז אַז ס'איז דערגאַנגען צו אונז.

קומט אויס, אַז יעדער איד וואָס לערנט תורה איז אַ תלמיד פון רבי עקיבא. במילא, בשעת מ'קומט אין באַרירונג מיט אַ צווייטן איד, אַ קינד אָדער בכלל — דאַרף מען זיך גלייך דערמאָנען אַז ער איז אַ תלמיד פון רבי עקיבא, און עס קען זיין — אַ גרעסערער, בעסערער תלמיד ווי ער אַליין איז,

און זייענדיק אַ תלמיד פון רבי עקיבא, איז ער אויך אַ חבר פון רשב"י (וויבאַלד אַז רשב"י איז אַ תלמיד פון רבי עקיבא),

און דערצו נאָך איז יעדער מענטש, יעדע באַשעפענישׂ, אַ באַשעפענישׂ פון דעם אויבערשטן[32], אין אים איז דאָ דער „אומן שעשאני"[33], דער אויבערשטער וואָס האט אים באַשאַפן.

דעריבער: דאָס וואָס ער האָט געהאַט די זכי' אַרויסהעלפן יענעם דורך מקיים זיין „ואהבת לרעך כמוך" אין דיבור און אויך אין מעשה — איז ניט נאָר וואָס דאָס גיט אים ניט קיין רעכט צו ח"ו ניט נוהג זיין כבוד מיט יענעם, נאָר אדרבה: דאָס לייגט אויף אים אַרויף אַ זכות, אַז ער זאָל זיין נאָכמער זהיר אין יענעם אָפּגעבן כבוד. און טאָן דאָס מיט שמחה, בשמחה גדולה ובטוב לבב.

און וויבאַלד אַז יעדער איד איז (כנ"ל) אַ תלמיד פון רבי עקיבא און אַ חבר פון רשב"י און אַ באַשעפענישׂ פון דעם אויבערשטן — פֿאַרלאַנגט דאָס און דאָס גיט כח אַז מ'זאָל קענען דורכפירן אין דער פולסטער מאָס דעם נוהג כבוד זיין מיט יעדן קינד, יעדן אידן און יעדן מענטשן, און זיכער — ניט אָנרירן יענעם אויף וואָס פֿאַר אַן אופן ס'זאָל ניט זיין, ניט במעשה, אפילו ניט בדיבור.

יב. ס'איז דאָ אַ וואונדערלעכער מדרש וואָס באַגרינדעט און מאַכט נאָכמער פֿאַרשטאַנדיק ווי אַזוי אַ קליין קינד איז יאָרן, אָדער אַ קליין קינד איז וויסן די ענינים פון אידישקייט, האָט דעם כח זיך צו איינהאַלטן און ניט אָנרירן דעם כבוד פון אַ צווייטן, ועאכו"כ ניט משיג גבול זיין און צונעמען עפּעס פון אַ צווייטן, ואדרבה — געבן, אָפּגעבן יענעם כבוד:

עס שטייט[34] „אלקים נצב בעדת א-ל בקרב אלקים ישפוט", דער אויבערשטער זאָגט אַז „אלקים נצב", ער גענפינט זיך און שטייט מיט דער גאַנצער שטאַרקייט[35], „בעדת א-ל", דאָרטן וואו ס'גענפינט זיך אַן עדה מענטשן (מערע-רע מענטשן) וועלכע זיינען פֿאַרבונדן מיט א-ל, מיטן אויבערשטן, מיט ג-ט-לעכקייט.

דערציילט ער אין מדרש[36] — ווי דאָס איז געקומען. דאָס האָט צום ערשטן

32) ראה תניא פרק לב (מא, ב).

33) ראה תענית כ, סע"א ואילך. וראה לקו"ש חט"ו ע' 125.

34) תהלים פב, א.

35) כמש"נ קמה אלומתי וגם נצבה (וישב לז, ז).

36) תנחומא (הקדום והישן) באבער וירא ד.

מאָל פאַסירט מיטן ערשטן אידן, אברהם אבינו, „אחד הי' אברהם"[37], וואָס פון אים שטאַמען אַלע אידן, קינדער און ערוואַקסענע:

אברהם אבינו איז געווען „יושב פתח האוהל"[38] (ער איז געזעסן באַ דער טיר, באַ דער עפענונג פון זיין געצעלט) וועז דער אויבערשטער האט זיך צו אים באַ־וויזן („וירא אליו ה'"[38]). „כיון שנגלה עליו הקב"ה הי' יושב . . בא אברהם לעמוד", אברהם האָט זיך געווואָלט אויפשטעלן. „א"ל הקב"ה אל תצטער לעמוד שב לך". דער אויבערשטער האָט אים אָבער געזאָגט אַז ער זאָל בלייבן זיצן. „א"ל אברהם וכי כך הוא דרך ארץ שאני יושב ואתה עומד", אברהם האָט געזאָגט דעם אויבערשטן, אַז ס'פאַסט ניט, ס'האָט קיין אָרט ניט אַז ער (אברהם) זאָל זיצן בשעת דער אויבערשטער שטייט. „א"ל הקב"ה אל תצטער, זקן אתה בן מאה שנה שב". דער אויבער־שטער האָט אים געזאָגט אַז ער זאָל בלייבן זיצן,

דער אויבערשטער האָט פאַרגעניגן אַז ער שטייט לעבן אברהם אבינו יושב, וואָרום אברהם אבינו האָט מקיים געווען מצוות, ער האָט מכניס אורחים געווען, און מקיים געווען פאַרשידענע מצוות.

און דער מדרש פאַרענדיקט אַז דער אויבערשטער האט מבטיח געווען אברהם'ן אַז אַזוי וועט זיין לעתיד לבוא באַ זיינע אייניקלעך און אור־אייניקלעך עד סוף כל הדורות: „א"ל הקב"ה חייך, בשבילן[39] שאתה יושב ואני עומד[40], עתי־דין בניך בני ג' שנים, בני ד' שנים, לישב בבתי מדרשות ובבתי כנסיות[41] ואני עומד עליהם שנאמר אלקים נצב בעדת א־ל".

באַ אברהם אבינו וועלן געבאָרן ווערן אייניקלעך און אור־אייניקלעך, און בשעת זיי וועלן זיין נאָך גאָר קליין (דריי יאָר אַלט, פיר יאָר אַלט) און וועלן גיין אין אַ בית[41], אין אַן אָרט וואו מ־לערנט מיט זיי תורה און דאַוונען — וועט דעמולט זיין „אלקים נצב בעדת א־ל", די קינדערלעך זיינען פאַרבונדן מיט א־ל, מיט ג־טלעכקייט, דורך לער־נען זיין תורה און מקיים זיין זיינע מצוות — און דער אויבערשטער שטייט איבער זיי און היט אויס און באַהיט זיי! —

איר האָט פריער שוין געזאָגט[42] (און געהערט) „הנה ה' נצב עליו". אָבער דאָ איז דער מדרש מוסיף, אַז דער פסוק אלקים נצב גו' רעדט ספעציעל וועגן קליינע קינדער, אָנהויבנדיק נאָך וועז זיי זיינען אַלט דריי־פיר יאָר — שטייט דער אויבערשטער איבער זיי אין אַן אופן פון „נצב" (ווי דער לשון פון פסוק — והנה הוי' נצב). וואָס „נצב" באַווייזט אויף דער גאַנצער שטאַרקייט[43].

יל"ש תהלים עה"פ (רמז תתלא). אגדת בראשית פי"ט.

37) יחזקאל לג, כד.

38) ר"פ וירא.

39) בי"ש שם: „כשם שאתה יושב ואני עומד כו'".

40) באגדת בראשית שם: „עכשיו אתה זקן את בן מאה שנים, ואתה תמה שאני עומד ואתה יושב, עתידין בניך כו'".

41) וראה הגירסא במחז"ו סי' כה (הובא בהערות באבער לתנחומא שם (הערה לג)).

42) בה„"ב פסוקים ומאמרי חז"ל" מתניא רפמ"א.

43) ראה אוה"ת נצבים ס"ע א'רא ואילך.

און ווײבאַלד אַז דער אויבערשטער שטייט מיט דער שטאַרקייט, „נצב", איבער די קינדער — ווערט די שטאַרקייט איבערגעגעבן כביכול צו די קינדער, אַז זיי זיינען מבטל און רעכענען זיך לגמרי ניט מיטן יצר.

דער יצר וויל איינרעדן אַז די צוקערקע איז אַ געשמאַקע און די צאַצקע איז אַ שיינע, דאַרף ער זיך ניט רעכענען דערמיט וואָס אַ צווייטער קינד איז געווען דער ערשטער וואָס האָט עס געוואָלט האָבן, און זיכער — זאָגט אים דער יצר — דאַרף ער זיך ניט יאָגן אָפּגעבן כבוד דעם צווייטן קינד —

האָט אָבער דער קינד אַ שטאַרקייט באַקומען פון „אלקים נצב בעדת א־ל", איז ער אינגאַנצן מבטל דעם יצר, דער יצר האָט קיין באַטראַף ניט ביי אים, ער גייט מיט „אלקים (וועלכער איז) נצב בעדת א־ל", מיט דער שטאַרקייט פון דעם אויבערשטן, זייענדיק משמש את קוני.

און דעמולט איז זיכער אַז דער יצר ווערט אינגאַנצן בטל, און דער קינד ווערט אויסגעהיט סיי אין „סור מרע" סיי אין „עשה טוב", כולל אויך אין נוהג כבוד זיין זה לזה, אַז מ'גיט אָפּ כבוד איינער דעם צווייטן.

יג. און דעמולט ווערט אויך „כולנו כאחד"[44], אַלע אידן ווערן פאַראייניקט צוזאַמען ווי איין זאַך. וואָס דאַן ווערט „ברכנו אבינו"[44], אַז דער אויבערשטער בענטשט אונז מיט אַלע ברכות.

ביז — מיט דער הויפּט ברכה און עיקר ברכה — אַז במהרה בימינו ממש, גאָר אינגיכן „נאָר", נעמט דער אויבערשטער אַרויס יעדן קינד און אַלע קינדער, צוזאַמען מיט זייערע ברידער, שוועסטער, עלטערן, באָבעס און זיידעס, „בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[45], פון גלות,

און מ'גייט אַלע צוזאַמען, אַלס אַ „קהל גדול"[46], אַ גרויסע „עדת א־ל", שלימות העם, דער גאַנצער אידישער פאָלק גאַנצערהייט בגופו ובנשמתו ובממונו, מיטנעמענדיק מיט זיך שלימות התורה והמצוות, אַלץ וואָס מ'האָט באַקומען דורך לערנען תורה ובפרט — פון „תורתו אומנתו" און דורך מקיים זיין מצוות בשמחה ובטוב לבב, ביז אַז עס ווערט שלימות התורה והמצוות,

און מ'גייט „עם ענני שמיא"[47], „אחישנה"[48] — דער אויבערשטער ברענגט אידן דורך וואָלקנס און גאָר אין אַ שנעלן אופן, בלשון הרמב"ם[49] „מיד הן נגאלין" — אין דער גאולה האמיתית והשלימה, אין אונזער הייליקער לאַנד, „ארץ אשר גו' תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[50], און דער אויבערשטער האָט עס אָנגערופן פלטרין של מלך, דאָס איז זיין פאַלאַץ,

און תורה האָט פאַרזיכערט אַז די ארץ געהערט אַלס נחלת עולם, אַלס אַז אייביקע ירושה, צום עם עולם, צום אייביקן פאָלק, וואָס איז זיי געגעבן ג־ע־

---

44) ברכת „שים שלום" בסוף תפילת העמידה. וראה תניא פרק לב.

45) כמ"ש (ביצי"מ) בא י, ט.

46) ירמי' לא, ח.

47) דניאל ז, יג. סנהדרין צח, א.

48) ישעי' ס, כב. סנהדרין שם.

49) הל' תשובה פ"ז ה"ה.

50) עקב יא, יב.

וואָרן דורך אלקי עולם, דורכן אייביקן אויבערשטן. זי געהערט צו זיי —

זיכער די טיילן וואָס השם האט שוין אָפגעגעבן אידן, און זיכער אַז מ'וועט ניט צורייקגעבן פון מתנת השם אפילו אַ שעל דערפון.

און וויבאַלד אַז מ'איז מקיים אויך די מצוה, אַז מ'האַלט די מתנת השם, אַלע שטחים וועלכע מ'האָט שוין פאַרנומען אין ארץ הקודש, וואָס דער אויבער־שטער האָט געגעבן מיט נסים ובסבר פנים יפות, — וועט דאָס נאָכמער צו־איילן אַז דער אויבערשטער דורך משיח צדקנו, ובדרכי נועם ובדרכי שלום, גיט אָפּ הארץ בשלימותה — שלימות הארץ צו אידן. די גאַנצע לאַנד בשלימותה וועט אָפּגעגעבן צו יעדער אידן און צו אַלע אידן, בדרכי שלום, ווייל דאָס גיט דער אויבערשטער וואָס שמו שלום.

ווערן אַלע דריי שלימות'ן ביחד — שלימות העם, שלימות התורה און שלימות הארץ.

און ס'ווערט, ווי רבי שמעון בן יוחאי האָט געזאָגט[51], „כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו שכינה עמהן . . גלו לאדום[52] שכינה עמהן . . ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן, שנאמר[53] ושב ה' אלקיך את שבותך, והשיב לא נאמר אלא ושב, מלמד ש־הקב"ה שב עמהן מבין הגליות",

רשב"י זאָגט, אַז כל זמן וואָס אפילו איין און אייניציקער איד, אַפילו אַ קליין פּיצל קינד, געפינט זיך נאָך אין גלות, איז נאָך אַלץ שכינתא בגלותא, בשעת דער אויבערשטער נעמט אַרויס אַלע אידן פון גלות דורך משיח צדקנו, „ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל"[54], יעדער אידן און אַלע אידן ביז דעם לעצטן קליין קינד וואָס געפינט זיך אין גלות — גייט דאָן דער אויבערשטער אויך אַרויס פון גלות,

„ורחמך"[53], דאָס טוט זיך אַלץ אָפּ ברחמים, און דורך דעם וואָס אַ איד פירט זיך מיט רחמים מיט אַ צווייטן אידן (וואָס „ורחמך" האָט אויך דעם אָפּ־טייטשט).

„ומיד הן נגאלין" (כנ"ל). זעלבסט־פאַרשטאַנדיק אַז בשעת דער אויבער־שטער גייט אַרויס פון גלות, דאַרף ער ניט אָנקומען ח"ו צו „טריינס" און „פליינס" און צו ענליכע זאַכן, נאָר „מיד הן נגאלין", אין איין רגע און „כהרף עין" (ווי ס'איז געווען ב„ימי צאתך מ־ארץ מצרים"[55]).

כהרף עין גיט מען זיך אַ כאַפּ אַז מ'שטייט אין ארץ הקודש, און דאָרטן גופא אין ירושלים עיר הקודש, און דאָרטן גופא אויפן הר הבית, אין „מקדש אד' כוננו ידיך"[56], אין „פראָנט" באַ דעם טויער און פתח פון בית המקדש השלישי, שיבנה במהרה בימינו, ו־„יחזיר"[57] לנו עבודת בית המקדש ל־מקומה במהרה בימינו אמן סלה"[58].

* * *

51) מגילה כט, א.

52) ע"פ דק"ס שם.

53) נצבים ל, ג.

54) ישעי' כז, יב. וראה פרש"י נצבים שם.

55) מכילתא ופרש"י עה"פ בא יב, מא.

56) בשלח טו, יז (ופרש"י שם). זח"ג רכא, א. ועוד.

57) נוסח „הרחמן" ב„סדר ספירת העומר".

58) עבודת סלה שאין לה הפסק (עירובין נד,

יד. מסתם וועט מען פאַרענדיקן ווי מ'פאַרענדיקט אַלעמאָל די כינוסים (פון קינדער) — מיטן ענין פון אַ תפילה, די תפלה[59] פון „יהי רצון כו' שיבנה ביהמ"ק כו'".

וואָס דאָס וועט קומען אין צוגאָב (אַלס אַ הוספה) צו די מערערע דברי תורה שבכתב ושבעל־פה, די פסוקים ומאמרי חז"ל, וועלכע מ'האָט פריער געזאָגט און געלערנט.

און מ'וועט אויך געבן יעדער קינד גאָלט ער זאָל דאָס (— אַ טייל דערפון) אָפּגעבן נאָך אין דעם טאָג פון ל"ג בעומר אויף צדקה.

וואָס דעמולט וועלן זיין די דריי עמודים פון תורה עבודה וגמילות חסדים[60]. וואָס זיי האַלטן אויף די וועלט אַז זי זאָל זיך ניט שאָקלען און ניט טרייסלען.

וואָס דאָס איז אויך די שליחות פון אידן צו ברענגען שלום אויך אין וועלט, דורך דעם וואָס זיי ברענגען שלום באַ זיך אַליין, צווישן איין אידן מיט אַ צוויטן (ווי געוויינלעך פריער), ביז אַ שלום אמיתי, ברענגט דאָס אויך שלום אמיתי אין וועלט.

און זיכער וועט דאָס ברענגען שטאַרקייט אין דעם „עולם קטן" זה האדם[61], אַז באַ יעדער אידן וועלכער טוט אין תורה עבודה וגמ"ח — וועט זיין עולם קטן שטיין מיט דער גרעסטער שטאַרקייט.

טו. ובפרט אַז מ'געפינט זיך אין די טעג פון ספירה. וואָס דאָס איז נאָכמער מדגיש די שטאַרקייט און לעבעדיקייט מיט וועלכע אידן זיינען מקיים תורה ומצוות (אַלע דריי עמודים פון תורה עבודה וגמ"ח):

איינער פון די ענינים אין ספירת העומר איז[62], אַז אַרויסגייענדיק פון מצרים, וואָס שוין דעמולט האָבן זיי געוואוסט אַז זיי גייען צו מתן תורה, מען האָט זיי אָנגעזאָגט אַז „בהוציאך[63] את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" — האָבן אידן געציילט מיט דער גרויסער תשוקה די טעג צו מתן תורה, וויפל טעג זיינען שוין דורכגעגאַנגען פון יצי"מ ביז מ"ת.

וואָס אַזוי טוען אידן בכל שנה ושנה[64], אַזוי ווי אין דעם יאָר — אַז גלייך נאָך חג הפסח, הייבט מען זיך אָן גרייטן צו חג השבועות, זמן מתן תורתנו, מ'ווייסט אַז עס דאַרפן צווישן זיי דורכגיין ניין און פערציק טעג, ציילט מען די טעג מיט אַ תשוקה צו מ"ת, וויפל טעג זיינען שוין דורכגעגאַנגען,

און שטייענדיק בל"ג בעומר, ווייסט מען אַז ביז היינט זיינען שוין דורך דריי און דרייסיק טעג, דאַרף מען וואַרטן ביז

א) כי זהו ביהמ"ק דכוננו ידיך — נצחי (זהר ח"ג שם).

59) סוף תפילת העמידה (מאבות פ"ה מ"כ).

60) אבות פ"א מ"ב.

61) תנחומא פקודי ג. תקו"ז תס"ט (ק, ב). וראה אדר"נ פל"א. ועוד.

62) ראה מו"נ ח"ג פמ"ג. חינוך מצוה שו. מדרש („הגדה") הובא בעיטור (סוף הל' מצה ומרור), ר"ן סוף פסחים. ועוד (ראה לקו"ש חכ"ב ע' 114 הערה 2).

63) שמות ג, יב.

64) ראה לקו"ש שם הערה 5.

מ"ת ווייניקער מיט אַ טאָג ווי מ'האָט געדאַרפט וואַרטן נעכטן, און במילא איז זעלבסטפֿאַרשטאַנדיק אַז מען דאַרף גרייטן זיך נאָכמערער אַז מ'זאָל זיין וועדט צו מ"ת, און מ'זאָל קענען לער־נען תורה און מקיים זיין אירע מצוות מיט דער גאַנצער שטאַרקייט און לעבע־דיקייט — דורך דעם וואָס אין די טעג פֿאַר דעם פירט מען זיך אויף ווי אַ איד דאַרף זיך אויפפירן.

ובפרט אַז מ'גיעפינט זיך בל"ג בעומר, ווי געוואגט פריער אַז דאָס איז יום שמחתו פון רשב"י, ביז — „שמחה גדו־לה", וואָס ער (רשב"י) האָט געזאָגט[65] „יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין". ד.ה. וואָס פֿאַר אַ חשבונות עס זאָל ניט זיין — איז רשב"י מציל די גאַנצע וועלט פון מדת הדין. קען דאָך די גאולה האמיתית והשלימה קומען בקרוב ממש, און נאָכמער — בשמחה גדולה, מיט דער שמחה פון רשב"י!

* * *

טז. בהמשך להמדובר לעיל וועגן גודל השמחה בל"ג בעומר —

זעט מען דאָס אויך אין אַ סיפור וואָס מ'האָט אויך געדרוקט[66] און מפרסם געווען און ס'איז דערגאַנגען צו אונז:

ר' אברהם הלוי, אַ תלמיד פון אריז"ל, צוזאַמען מיטן אריז"ל זיינען אַמאָל געווען אין מירון בל"ג בעומר (ביים קבר פון רשב"י). דער תלמיד האט זיך געפירט זאָגן יעדער טאָג אין ברכת „תשכון"[67] (די ברכה פון „ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה") די תפלה „נחם ה' אלקינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים כו'". און אַזוי האָט ער עס אויך געזאָגט יענעם ל"ג בעומר. האָט רשב"י איבערגעגעבן דורך דעם אריז"ל, אַז דער תלמיד האָט ניט געטארט זאָגן „נחם" אין „יום שמחתינו"[68] ל"ג בעומר און ער איז דערפאַר נענש געוואָרן וכו'.

וואָס דערפון האָט מען אַ ראי' אויף דעם גודל השמחה פון ל"ג בעומר:

יעדער איד זאָגט „נחם" נאָר תשעה באב. ר' אברהם הלוי האט אָבער אַזוי טיף געפילט דעם גלות, ביי אים איז דאָס געווען אויף אַזויפיל פילבאַר, אַזויפיל לעבעדיק און אַזויפיל טוט־וויי — ווי עס שטייט אין ספרים, אַז ער איז געווען אַ גלגול ניצוץ פון ירמי' הנביא[69]

---

65) סוכה מה, ב.

66) שער הכוונות (להאריז"ל) ענין ספה"ע דרוש יב. פע"ח שער ספה"ע פ"ז. הובא בעט"ז לשו"ע או"ח סתצ"ג.

67) שער הכוונות ופע"ח שם.

בשו"ע האריז"ל (וכן בנגיד ומצוה) איתא ש־אמר נחם בברהמ"ז, ובס' לחם מן השמים (להר"י צמח, מונקאטש, תרס"ה) שאמרו בברהמ"ז וב־ברכת תשכון — אבל ידוע שבכל כגון דא סמכינן על שעה"כ (ופע"ח) — ראה הגהת אדנ"ע לסידור (נדפסה בס' תו"א, ברוקלין, תש"א ועוד) רל, כ'.

ולפענ"ד ולולא דמסתפינא — ה"ז טה"ד וכו' בשו"ע האריז"ל — דמה טעם לאמרו בברהמ"ז ולא לאמרו בתפלה ובהברכה שכולא עלמא אומרים נחם בט' באב.

וכ"ה להדיא בשו"ע האריז"ל כת"י שתח"י, וז"ל: הי' נוהג לומר נחם בברכת תשכון.

68) כ"ה בשעה"כ שם. ובפע"ח שם: „יום שמחת".

69) ס' אור ישר (אור צדיקים — ראה שם הגדולים להחיד"א ערך זה) עמוד העבודה פי"א (בס' אור צדיקים — פי"ז) בשם האריז"ל.

70) שעה"כ שם.

---

*) בדפוס קה"ת תשמ"ז: רמג, ג. המו"ל.

(דער מנבא נבואות המרה נבואות הגלות) — אַז ער האָט געזאָגט „נחם" יעדער טאָג („בכל יום"[70]) פון יאָר,

ביז אַז — לויט פשטות הלשון איז מובן — אַז ער האָט עס אויך געזאָגט בראש חודש וכיו"ב, כאָטש אַז קיין תחנון זאָגט מען ניט דעמולט[71] און ס'איז ניט קיין יום המעשה[72].

און נאָכמער:

בראש חודש איז ניט בהדגשה דער ענין השמחה (וואָס דאָס איז דאָך געווען די טענה פון רשב"י אויף ר' אברהם הלוי, אַז ס'איז אַ יום שמחה). אַבער לויט פשטות הלשון האט ער געזאָגט „נחם" אויך בחול המועד, וואָס חול המועד איז „מועדים לשמחה", ווי דער אַלטער רבי פסק'נט אין שולחן ערוך[73], אַז „שמחה זו (דחוה"מ) היא מ"ע מן התורה".

פונדעסטוועגן האט ר' אברהם הלוי דעמולט געמעגט זאָגן און האָט בפועל דעמולט געזאָגט „נחם" (והראי' אַז ער איז אויף דעם ניט נענש געווארן, ואדרבה — מ'האָט גאָר פאַרשריבן די הנהגה), כאָטש אַז דעמולט איז אַ יום שמחה, „מועדים לשמחה", און נאָך אַ שמחה מן התורה.

בשבת ויו"ט האָט ער טאַקע ניט געזאָגט „נחם" (ווייל ער האָט געזאָגט „נחם" אין ברכת „תשכון", וואָס דאָס זאָגט מען ניט בשבת ויו"ט) — אָבער ניט דערפאַר וויייל די שמחה דעמולט האָט איבערגעוועגט זיין טיפן געפיל אויפן גלות, נאָר צוליב אַ זייטיקן טעם:

ער פלעגט זאָגן „נחם" אין ברכת „תשכון", און בשבת ויו"ט זאָגט מען ניט קיין ברכת „תשכון". און דער דין[74] איז אַז אין תפלת העמידה טאָר מען ניט אַריינשטעלן קיין זייטיקע זאַכן וואָס שטייען ניט אין דעם נוסח פון תפלת העמידה וואָס די כנסת הגדולה האָבן געמאַכט. און אַריינשטעלן דאָס אין אַן אַנדער תפלה וואו עס רעדט זיך ניט וועגן די ענינים, אָדער זאָגן דאָס ניט אין אַ תפלה — ניט דאָס איז געווען דער ענין וכוונה פון ר' אברהם הלוי, ער האָט עס געזאָגט אין תפלת העמידה בכדי דאָס „נחם" זאָל מקויים ווערן בפו־על — דעריבער האָט ער ניט געהאַט (בשבת ויו"ט) וואו דאָס צו זאָגן, האָט ער עס דעמולט ניט געזאָגט.

אָבער לולא זה וואָלט ער עס געמעגט זאָגן אויך דעמולט — והראי' אַז ער האָט עס געמעגט זאָגן און געזאָגט בחול המועד, וואָס איז „מועדים לשמחה" מן התורה, וואָלט ער דאָס אויך געמעגט זאָגן און וואָלט עס געזאָגט בימי יו"ט (לולא די סיבה הנ"ל).

און דערפון איז אויך פאַרשטאַנדיק במכ"ש וק"ו אַז ער וואָלט דאָס געמעגט זאָגן בשבת (לולא סיבה הנ"ל אַז ער האָט עס ניט געהאַט וואו צו זאָגן) — וואָרום שבת איז דאָך ניט פאַרבונדן מיט שמחה נאָר מיט עונג (וואָס דערפאַר איז דעמולט ניטאָ די מצוות התלויות ב־שמחה, זיי זיינען דאָ נאָר ביו"ט וואָס

---

71) שו"ע או"ח סקל"א ס"ו. סידור אדה"ז לפני „ובא לציון גואל". הוספה לשו"ע אדה"ז (להר"ב מדובראוונא) או"ח שם ס"ח.

72) ראה לקו"ת ברכה צו, ד. אוה"ת בראשית כב, סע"א ואילך. ברכה ע' א'תתצט ואילך.

73) או"ח סתקכ"ט ס"ו.

74) טושו"ע ואדה"ז או"ח ר"ס קיט.

75) ראה סה"מ תש"ט ע' 130 ובהערה שם

ענינו איז שמחה)[75], און בנוגע צו זאָגן „נחם״ איז נוגע שמחה ניט עונג. איז מה־דאָך אַז ער האָט עס געמעגט זאָגן און האָט עס געזאָגט בחול המועד וואָס איז אַ יום שמחה מן התורה, האט ער דאָס געמעגט זאָגן בשבת, וואָס איז ניט אַ יום שמחה (נאָר עונג).

נאָר דאָס וואָס ער האָט עס בפועל ניט געזאָגט בשבת איז ניט מצד קדושת שבת אָדער עונג שבת, און אַז עונג איז מער ווי שמחה וכו׳, ווייל עונג האט קיין שייכות ניט מיט אמירת „נחם״ — נאָר מצד דעם וואָס ער האָט ניט געהאַט וואו דאָס צו זאָגן, וויבאַלד אַז מ׳זאָגט דעמולט ניט ברכת „תשכון״.

קומט אויס לויט פשטות הלשון אַז בכל יום, אַפילו אין אַ יום שמחה מן התורה, חול המועד, האָט ר׳ אברהם הלוי געמעגט זאָגן און האָט געזאָגט „נחם״, מצד זיין טיפן געפיל אויפן גלות.

אעפ״כ ווען ס׳איז געקומען דער טאָג פון ל״ג בעומר, זאָגט רשב״י אַז ער האָט דעמולט ניט געטאָרט זאָגן „נחם״, מצד דער שמחה פון דעם טאָג, וואָס ס׳איז אַזאַ שמחה גדולה וואָס וועגט איבער אַפילו דעם צער וואָס ר׳ אברהם הלוי האָט געהאַט פון דעם חורבן!

וואָס דאָס אונטערשטרייכט נאָכמער די גרויסע שמחה פון רשב״י אין ל״ג בעומר, אַז (אין דעם איז דאָ אַן ענין וואָס) איז נאָך שטאַרקער פון דער שמחה פון „מועדים לשמחה״, וואָס אַזוי איז בנוגע צו דער שמחה פון גאולה העתידה, אַז זי איז נאָך גרעסער ווי די שמחה פון „מועדים לשמחה״,

ווי עס שטייט אין מדרש[76] אַז לע״ל „כל המועדים יהיו בטלין וימי הפורים לא יהיו נבטלין לעולם״. און עס שטייט אויך דעם די ערקלערונג[77], אַז ח״ו זאָגן אַז אַ מצוה מן התורה וועט בטל ווערן. אויך דעמולט וועט מען אויך פראַווען די ימים טובים פון פסח, שבועות און סוכות, אָבער די שמחה פון דער גאולה וימות המשיח וועט זיין אַזוי גרויס אַז „שרגא בטיהרא מאי אהני״[78], די שמחה פון די ימים טובים וועט דעמולט ניט פאַרנעמען קיין גרויסן אָרט לגבי שמחת הגאולה. משא״כ די שמחה פון פורים וואָס איז „עד דלא ידע״[79]. ועד״ז יש לומר בדרך אפשר בנוגע דער שמחה פון ל״ג בעומר (וואָס איז גרעסער פאַר דער שמחה פון „מועדים לשמחה״).

יז. דער אויבערשטער זאָל העלפן, אַז פון דעם נעמען איינטייל לפי כוחנו אין דער שמחה גדולה פון רשב״י, דורך דעם וואָס מ׳האָט אין דעם טאָג

ד״ה אינו זמן השמחה. וש״נ. לקו״ש ח״ג ע׳ 25 הערה 13. וש״נ.

76) מדרש משלי פ״ט. יל״ש משלי רמז תתקמד. ועוד.

77) אוה״ת ואתחנן ע׳ עב. וראה תו״א מג״א צ, ד. ספר הליקוטים — דא״ח צ״צ ערך לע״ל ע׳ תערב ואילך. וש״נ.

78) ל׳ חז״ל — חולין ס, ב. ועוד.

79) מגילה ז, ב.

80) זהר דלעיל הערה 56.

געלערנט תורה, און מ'וועט איצטער זאָגן דעם ניגון, די תפלה, „יהי רצון כו' שיבנה ביהמ"ק כו'", און דערנאָך וועט מען געבן צדקה —

זאָל מען אַריינטאָנצן פון שמחתו גדולה של רשב"י, פון ל"ג בעומר תשמ"ג, גיין טאָנצנדיקערהייט מקבל זיין פני משיח צדקנו, און אַריינטאָנצן לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש ולבית המקדש הנצחי[80]. „נאָו" אמן און „אמן סלה".

[ניגנו (הש"ץ שי' התחיל לנגן „יה"ר כו'") „שיבנה ביהמ"ק כו'".

אחרי ה„פאַראַד" צוה כ"ק אדמו"ר שליט"א ל(הש"ץ שי' ל)נגן (עוה"פ) „יה"ר כו' שיבנה ביהמ"ק כו'"].

הוספה*

ב"ה, עשק"מ סיון, ה'תשמ"ג
ברוקלין, נ.י.

הוו"ח . . .

שלום וברכה!

. . . ולשאלתו בהמדובר (בל"ג בעומר וכו') ע"ד הר"א הלוי:

א) הנה בשו"ע האריז"ל (וכן בנגיד ומצוה) איתא שאמר נחם בברהמ"ז, ובס' לחם מן השמים (להר"י צמח, מונקאטש, תרס"ה) שאמרו בברהמ"ז ובברכת תשכון, היינו ברכת ולירושלים כו' ותשכון כו',

ועפ"ז אמרו גם בשויו"ט (שהרי דוחק גדול לומר שאף שכתבו סתם הכוונה חוץ משויו"ט וחוה"מ (ור"ח וכל יום שאין אומרים בו תחנון) כיון דכאן לא נחית לדיני אמירת תחנון וכיו"ב דתחנון),

אבל בשעה"כ (ענין סהפ"ע דרוש יב) ובפע"ח (ש' ספה"ע פ"ז) איתא שאמרו בברכת תשכון (וראה סי' האריז"ל (בש"ר)); ואין לומר אז נחם בברכת תשכון) — וידוע שבכל כגון דא על שעה"כ (ופע"ח) סמכינן

וראה הגהת אדנ"ע לסידור (נדפסו בסי' תו"א, ברוקלין, תש"א ועוד) רל, ב בתחלתו**: ידוע דהשמ"ש (דהשמונה שערים — בנדו"ד שער הכוונות) מוסמך יותר (אפילו מהפע"ח) ועליו סומכין.

ולפענ"ד לולא דמסתפינא — ה"ז טה"ד וכו' בשו"ע האריז"ל — דמה טעם לאמרו בברהמ"ז ולא לאמרו בתפלה ובהברכה שכולא עלמא אומרים נחם בט' באב.

ויש לברר בכת"י ודפוסים הראשונים דשו"ע האריז"ל.

ב) בס' אור הישר (אור צדיקים — ראה שה"ג להחיד"א ערך זה) עמוד העבודה פרק יא* איתא שהאריז"ל אמר על הר"א הלוי שהי' גלגול ירמי' הנביא,

בס' הילולא דרשב"י להריא"ז מרגלית (ירושלים, תש"א — יד, ב) כתב „ניצוץ ירמי'" — והוא פליטת הקולמוס דמוכח, שהרי כותב שם שהמקור לזה הוא ס' אור הישר הנ"ל.

ולכאורה כן מוכח גם מההמשך (— מהביאור) בס' זה — שהוא הי' מעורר את כל ת"ח לקונן על החורבן לתקון חצות וכו' וראה את השכינה בצורת אשה וכו' ע"ד המסופר (יל"ש ירמי' רמז רצג) בנוגע לירמי' הנביא . . .

בברכה

נ.ב. ז"ע העירנו חכם א' אשר בשו"ע האריז"ל כת"י הנמצא בספרי' מצא וז"ל: הי' נוהג לומר נחם בברכת תשכון.

---

*) לשלימות הענין דאמירת נחם ע"י ר"א הלוי — שבשיחת ל"ג בעומר תשמ"ג (לעיל ע' 138 ואילך), נעתק כאן המכתב בהמשך לזה (נדפס בלקו"ש חכ"ב ע' 330). המו"ל.

**) בדפוס קה"ת תשמ"ז: רמג, ג. המו"ל.

*) כ"ה בס' אור הישר. בס' אור צדיקים הוא פרק יז.

הוספות

•

מכתבים

מפתח

ויקרא 145

ניסן 148

צו 149

פסח 150

ספירת העומר 182

שמיני 185

תזריע 186

מצורע 192

אחרי 197

קדושים 198

אמור 205

ל"ג בעומר 208

בהר 208

בחוקותי 209

פרקי אבות — פרק ג' 212

ויקרא

במענה על מכתבו, בו מודיע אשר נסתדר בתור שוחט עופות בלונדון, ויה״ר שיהי׳ להצלחה בכל הפרטים.

כן שואל דעתי, אם כדאי להחליף משרתו להיות שומר אצל שו״ב גסות, לדעתי אין כדאי הדבר, וטוב יותר שעכ״פ בזמן הראשון יהי׳ במשרת שחיטות עופות דעתה, ובודאי ישתדל שיהי׳ בשביעת רצון ממנו.

מהנכון הוא שיהי׳ כפי האפשרי מפני זמנים שלו שעובד בתור שו״ב, לסייע ביד . . . בסניפי עבודתו השונה, ובמקצוע המתאים יותר לפי כשרונותיו ויכולתו, וידוע הבטחת אדמו״ר הזקן, אשר בזכות המס״נ שלו, הנה החסידים כשיעשו בעניניו יצליחו.

בודאי למותר לעוררו ע״ד התאמצות בקביעות עתים בתורת הנגלה ובתורת החסידות, ובפרט כשבאים למקום חדש, אשר אנשי המקום מביטים עליו שזה הגידולים דליובאוויטשער רבי, וזה דוגמא מהו שוחט חסידי.

(ממכתב י״ב טבת תשי״ב)

. . . הנני בזה לאשר קבלת מכתבו מיו״ד שבט בצירוף הצעת חוק חדש בנוגע לענין השחיטה, ות״ח בעד שימת לבו.

ואשר לעצם הענין, ומבלי להיכנס לתוך פרטי ההצעה . . . כיון שאופן ההכנה לשחיטה הוא גם כן מענין השחיטה, לכן כמו שאין כל מקום לאיזה משרד ממשלתי לדון, ואין צריך לומר לחוקק, בכל הנוגע לדיני שחיטה, כן אין מקום למשרד ממשלתי לדון ולחוקק בהנוגע לאופני ההכנה לשחיטה, מאחר שיש בזה פגיעה בחופש הדת במדינה זו.

וכאן לא חשוב אם הכוונות רצויות ואפילו אם בנוסח ההצעה אין כל סתירה לדיני השלחן ערוך. חשוב כאן העיקרון היסודי שאין לשלטון כל רשות וסמכות להתערב בתחום הדת של איזה מיעוט. ולכן כל עצם שקלא וטריא מצד אירגון או משרד ממשלתי בשטח הדת מופרך מעיקרא, ולא על הממשלה להכריע במקום שיש חילוקי דיעות בין רבנים בנוגע לאיזה ענין דתי שהוא.

(ממכתב טו"ב בשבט תשכ"ו)

להערתו בענין „מע"ג קרקע"* – ממנחות (ז, א ושם) מוכח דגם בקדשים (וקדושה) דבר הנמצא בתוך הכלי משתנה ע"י שהאדם האוחז הכלי מניחו ע"ג קרקע (אלא שיש ענינים בקדושה שאי"ז מעכב) – ועיין שבת ה, ב – ובמילא בעניני (קדושה ו)ברכה וכיו"ב שבין אדם לאדם (משא"כ בקמיצה וקידוש) פשיטא שאם רוצה שיהי' ונתן – אינו בטלי מע"ג קרקע (גטין עח, א) והחילוק לקידושין (ח, ב) מובן.

(ממכתב תמוז תשכ"ה)

*) במכתבו העיר על דברי כ"ק בעת ההתוועדות (י"ב תמוז תשכ"ה) לא' שהניח כוסו ע"ג השולחן (כדי שכ"ק ימזוג אותו) – „מעל גבי קרקע" – והבין הכותב שהכוונה למ"ש במנחות דף ז' „וכי קומצין מכלי שע"ג קרקע". והעיר דלפי מסקנת הש"ס קומצין מכלי שע"ג קרקע, וסיים במכתבו: „העמדת הבקבוק ע"ג השולחן (אשר לפני ה') ולקיחת הבקבוק בידי הנשיא (בבחינת העומד לשרת לפני ה') זוהי קידוש המנחה, מזיגת הכוס ליד המביא היא בגדר קומץ וא"כ שפיר עבד". המו"ל.

. . . ערך* אבד אשמו, והפריש אחר ונמצא הראשון ושניהם עומדים, שלא נמצא בזה מפורש, האם הדין בזה כמו בקרבן פסח שאיזה שירצה יקריב (רמב"ם הלכות קרבן פסח פרק ד' הלכה ו') או כמו בפר ושעיר של יוהכ"פ, דיקרבו הראשונים (רמב"ם הלכות עבודת יוהכ"פ פרק ה' הלכה טז').

מה שנראה לפע"ד בזה, שבכגון דא שלא נמצא מפורש, יש למצוא סמוכין ממקום אחר ולא חידוש, וכיון שנאמר הכלל — וכמובא גם בספרו ערך אבד פסח — כל שבחטאת מתה, באשם עולה (נזיר כה') לגירסת ר"ת, וכל שבחטאת מתה בפסח קרב שלמים, הדין שוה בשניהם בפסח כמו באשם, ואפילו לפי גירסתנו, באשם רועה, הרי לכל הדיעות מהלכתא הוה אמינא דאי אקרבה לא לחייב עלי' ולא כלום, ורק מקרא קמ"ל וכו' היינו דהשייכות אשם ועולה בהדי הדדי ואיצטריך קרא וכו'.

הסברא דאשם ועולה ב' קרבנות הם ודיניהם שונות הם, הרי בפסח ושלמים דינים שונים הם, ובכל זה איזה שירצה יקריב . . .

(ממכתב שנת תש"כ)

---

*) הערות לספר ענפי ארז ח"א. המו"ל.

ניסן

. . . כיון שנכנסנו לחודש ניסן שבו עתידין להגאל וכפסק המדרש (שמו"ר פט"ו, יא), ושם במדרש שגאולה זו היא גם יציאה משעבוד ברזל לשעבוד תורה, ועפ"י הכתוב בתניא רפל"ז שעניני ימות המשיח תלוים בעבודתנו במשך זמן הגלות, שמזה מובן שעתה צריכים לצאת משעבוד ברזל לשעבוד (ז. א. שבקושי פועלים בעצמו לעשות ורק בתור שעבוד ועול, אלא ששעבוד זה הוא שעבוד) תומ"צ, ובפרט חזוק מוסדות ועניני חב"ד שבשטח חינוך על טהרת הקודש שבזה הרי תומ"צ גם יחד — תקותי שעתה יוסיף חום, אור וחיות בפעולות לכל הנ"ל, וישמש דוגמא חי' לעוד עסקנים בענין זה בסביבתו, נוסף על מה שישתדל עמהם בדיבור, והבטיחונו רז"ל יגעת ומצאת, וידוע הדיוק של „ומצאת" — שהוא בדרך מציאה הרבה יותר מכפי המשוער עפ"י היגיעה.

(ממכתב ד' ניסן-תש"ט)

בצער רב וגם בתמהון קראתי במכתבו אשר עזב גורלו הטוב והיפה חינוך על טהרת הקדש של בני ישראל, אשר על כל אחד מהם נאמר, בנים אתם לה' אלקיכם, והחליפו על וכו',

ויהי רצון ממקור הרחמים והחסדים אשר יערה עליו רוח ממרום להכיר את האמת, אף שחיים אנו בעלמא דשיקרא, שהרי התורה נצחית היא ובכל מקום ובכל זמן, ומקרא מלא דבר הכתוב, אמת ה' לעולם, ולפיתויי היצר, הרי אמרו חכמינו ז"ל שנברא לו תבלין, ואמרו אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש.

והרי נמצאים אנו בימי סגולה, ימי ניסן, אשר למרות מצב בני ישראל אז, הרי ברח העם מבלי חשבונות וטענות ומענות, וכי אילו אמרו לפרעה לשלחם חפשי לעולם לא הי' מוכרח לשלחם אלא כו' (תניא פל"א. ומסיים וחותם) זאת תהי' כל מגמתי כל ימי חלדי כו'. עיי"ש.

ובהנ"ל הכוונה כפשוטה, והיד ה' תקצר.

בברכה לחג פסח כשר ושמח,

(ממכתב ג' ניסן תשכ"ו)

צו

בנוסע נודעתי מאסיפתם בסעודת הודאה, אשר שני ענינים עיקרים בזה, ואהבת לרעך כמוך, שהוא כלל גדול בתורה, והודאה לה' כי טוב כי לעולם חסדו, יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם, ז.א. היסוד דחדוש העולם, שעי"ז אפשר שדוד המערכות והטבע עשיית נפלאות לבני אדם בעולם זה.

ויהי רצון אשר ע"פ פסק והוראת רבנו הזקן, שהודאה מורה והוכחה על אשר חוזר לבוריו לגמרי (סדר ברכות הנהנין פרק י"ג ה' ומיוסד בדברי רז"ל ראשונים*).

ימשיכו ע"י סעודת הודאה זו רפואה השלימה ועד שיחזור לאיתנו בכל המובנים,

ושכרם במדתו של הקב"ה שהיא מדה כנגד מדה אלא שכמה פעמים ככה, באופן הנהגתו של הקב"ה בזה, לא אשים עליך (מלכתחלה) כי אני ה' רופאך, ודלא כסגנון רפואת בשר ודם, כדרז"ל בזה.

בכבוד ובברכה שמכאן ולהבא אך בשורות משמחות בטוב הנראה והנגלה יבשרו ויתבשרו בתכ"י.

(ממכתב ב' אד"ש תש"ט)

---

*) ראה עט"ז לשו"ע או"ח סרי"ט ממכילתא ורש"י. ועוד.

פסח

במענה לשאלתו — הנוהג בישראל שבחג הפסח נמצאים ביחד איש וביתו (ובביתו) — ובפרט ראש המשפחה. — נוסף על שקשה ביותר להדר כפי הרצון בעניני פסח — כשנמצאים במק״א. וק״ל.

(ממכתב תשכ״ו־ז)

. . . בהנוגע לשאלתו אודות נסיעה לכאן למשך איזה שבועות, הרי אף שאינני רואה הכרחיות בזה, אלא כיון שכפי שכותב הוא דרובא של ההוצאות יש לו מקור לכסותם, הרי מהיכי תיתי, אבל שהנסיעה תהי׳ לפני הפסח ולחוג כאן חג הפסח, לא נראה לי כיון שמנהג גוברין יהודאין אם רק אפשר לחוג ביחד עם ביתם, וכיון שלא הי׳ מוכרח בזה עד עתה בטח אין נוגע אם תתאחר הנסיעה בשבועות מספר. . .

(ממכתב י״א שבט תשט״ו)

באַשטעטיג די ערהאַלטונג פון אייער בריף פון יום ב׳, אין וועלכן איר שרייבט וועגן דער העכסט ויכטיגער אַרבעט חינוך על טהרת הקדש, דורך לערנען מיט אידישע קינדער ומסיבות שבת, און השם יתברך זאָל העלפן, עס זאָל זיין מיט גרויס הצלחה און אין אַ אופן פון מוסיף והולך ואור, און בפרט אַז חינוך איז דאָך אַ ענין וועלכער גיט פירות און פרי פירות, איז דאָך פאַרשטענדליך די וויכטיקייט פון דעם.

און דאָס איז אויך איינע פון די רמזים פון פסח, צו וועלכן מיר דערנעהנטערן

זיך איצטער, וועו עס רעט זיך אַלץ וועגן קינדער, ווי עס שטייט, והגדת לבנך וגו׳ און ווי חכמינו ז״ל, דערציילן אונז, אַז הם (די קינדער) הכירוהו (האָבן דערקענט הקדוש ברוך הוא) תחלה (די ערשטע) באַ קריעת ים סוף.

בברכת הצלחה בכל האמור ולחג פסח כשר ושמח.

(ממכתב יו״ד ניסן תש״כ)

ב״ה, כ״ז ניסן תשכ״ד
ברוקלין, נ.י.

צו די אָנטיילנעמער אין דעם עלפטן יערלעכן לאָנטשאן פון אגודת נשי ובנות חב״ד אין קליוולאַנד, אָהייאָ
ה׳ עליהן תחיינה

ברכה ושלום:

מיט פאַרגעניגען האָב איך באַקומען די ידיעה וועגן אייער פאָרשטייענדן לאָנטשאָן ביום א׳ א׳ דר״ח אייר (ל׳ ניסן), הבע״ל.

השם יתברך זאָל העלפן, אַז די יערלעכע אונטערנעמונג זאָל געקרוינט ווערן מיט גרויס הצלחה אין אַלע הינזיכטן.

אַזוי ווי די אונטערנעמונג קומט פאָר אין אָפשלוס פון חודש ניסן, איז צו האָפן אַז באַ דער געלעגנהייט וועט אונטערגעשטראָכן ווערן די באַדייטונג פון דעם חודש הגאולה און פון דעם יום־טוב פסח פאַר אַלע אידישע פרויען און בפרט פאַר חב״ד פרויען, און ספעציעל בנוגע חינוך על טהרת הקדש. וואָרום דער גאַנצער יסוד פון (דעם סדר און פון) דער הגדה מיט וועלכער דער יום־טוב פסח הויבט זיך אָן איז די מצוה אין דער תורה והגדת לבנך — צו דערציילן און אויפקלערן צו די קינדער די באַדייטונג פון יציאת מצרים, אויך אַלס צוגרייטונג צו קבלת התורה, כדי צו דערגרייכן הם הכירוהו תחילה („די קינדער זיינען געווען די ערשטע וועלכע האָבן דערקענט דעם אויבערשטן״) ווי דאָס איז געווען באַ קריעת ים־סוף, מיט וואָס דער יום־טוב פון יציאת מצרים לאָזט זיך אויס.

לערנען אונז דער סדר און די הגדה של פסח, אַז מ׳טאָר זיך ניט מייאש זיין

אפילו פון אַ בן רשע, און מ׳מוז אויך אים ברענגען צום סדר טיש, און גלייכצייטיק – דאַרף מען ניט פאַרלאָזן זיך אויף דעם בן חכם אַז ער וועט פון זיך אַליין אויסוואַקסן אַ גוטער און פרומער איד. מען דאַרף זיך פאַרנעמען מיט אַלע אידישע קינדער, אָן אויסנאַם.

דאָס איז אייגנטלעך פון די אויפגאַבען פון די חב״ד פרויען אומעטום, צו שטיצן די מוסדות און די טעטיקייטן וועלכע באַצווען צו דערהויבן אַלע אידישע קינדער צו דער מדרגה פון אַ בן חכם. אין צוגאָב צו דער עיקר׳דיקע אויפגאַבע פון די נשי ובנות חב״ד – אַרייַנצוברענגען וואָס מער ליכטיקייט און קדושה פון נר מצוה ותורה אור אין זייערע היימען און אין דעם אַרום.

בברכה להצלחה ולבשורות טובות.

. . . נהניתי ממ״ש אודות ההתועדות דשבת מברכין, והעיקר מה שביקרו ג״כ בבתי אנ״ש. ובטח נעשה הדבר באופן שגם הנשים היו בשביעת רצון, וע״ד המדובר בהתועדות דאחרון של פסח, שהן הגאולה של פסח היתה ע״י רצון הנשים בזה, וכמבואר במדרש דנשים צדקניות הן השפיעו על בעליהן, וכן בקבלת התורה, שזהו המשך דחג הפסח והמשך זה כולל גם הימים שבינתים, הרי מדייק הכתוב כה תאמר לבית יעקב גו׳ ופירשו רז״ל בשמות רבה שציוה השי״ת לקבל הסכמת הנשים על זה ואח״כ כו׳. . .

(ממכתב ד׳ אייר, תשט״ו)

ב"ה, יום שלישי פ' ויקרא אל משה,
ראש־חודש ניסן, ה'תש"נ
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בעמדנו ביום ראש־חודש ניסן, חודש הגאולה, שהקב"ה קבע אותו כחודש הראשון לכל חדשי השנה („החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה"), מן הראוי לעמוד על המשמעות וההשפעה של „חודש הגאולה" בחיי יום יום של יהודי במשך כל השנה („ראש חדשים . . השנה"), ובמיוחד לשנה זו.

* * *

ראשית השנה היא לכאורה ביום הראשון של חודש תשרי — ראש השנה. ברם, כך הוא הדבר רק לפי סדר בריאת העולם, כפי שהקב"ה ברא את העולם

---

*) המכתבים כלליים לחה"פ שבאו לקמן הם תרגום מאידיש — ונדפסו באידיש בסה"ש תש"נ ותנש"א ח"ב בסופם. המו"ל.

יום שלישי: שהוכפל בו כי טוב — פרש"י בראשית א, ז (מב"ר פ"ד, ו). ובאוה"ת (בראשית לג, א ואילך. משפטים ע' א'קנז. ועוד) ובמכתב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (נדפס בסה"מ ה'תש"ט ע' 19 (השני) ואילך. אגרות־קודש שלו ע' קלה ואילך) מקשר זה עם „טוב לשמים וטוב לבריות" (קידושין מ, א).

פ' ויקרא אל משה, ראש־חודש ניסן: להעיר, אשר (בפשוטו של כתובים) בא „ויקרא אל משה" בהמשך לס"פ פקודי שהי' „בחודש הראשון גו' באחד לחודש" (פקודי מ, יז), ר"ח ניסן. וראה מכתב עש"ק ר"ח ניסן ה'תשמ"ה הערה ד"ה פ' ויקרא אל משה (הגש"פ עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים — קה"ת תשמ"ו ואילך — ע' תשסא).

ראש־חודש ניסן: שאותו היום נטל עשר עטרות — שבת פז, סע"ב. פרש"י ר"פ שמיני. וראה מכתב הנ"ל הערה ד"ה זה (הגש"פ הנ"ל שם).

חודש ניסן: ראה מכתב הנ"ל הערה ד"ה זה (הגש"פ הנ"ל שם).

ביום ראש־חודש ניסן: דאז לכו"ע, אפילו לדעת רשב"ג (פסחים ו, סע"א), „שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח". וראה שקלים רפ"ג וב'ירושלמי שם. וראה ד"ה החודש תרכ"ו ס"ד (סה"מ תרכ"ו ס"ע מב ואילך).

חודש הגאולה: שמו"ר פט"ו, יא.

החודש הזה . . לחדשי השנה: בא יב, ב. וראה מכתב הנ"ל (הגש"פ הנ"ל ע' תשסא־ב), ובהערות שם.

ראשית השנה: כהבא להלן ראה ד"ה החודש באוה"ת בא כרך ח (ע' ב'תתקטו ואילך). ד"ה זה תרנ"ד (סה"מ תרנ"ד ע' קלא ואילך), תרס"ו (המשך תרס"ו ע' קנו ואילך), תרע"ח (הב' — סה"מ תרע"ח ס"ע רכד ואילך). ועוד. וראה לקו"ש ח"ז ע' 150 ואילך.

לכאורה: בכ"מ נכתב „לכאורה" אף שהוא האמת והמסקנא (שד"ח ח"ט ע' 3670. וש"נ).

ראש השנה: ראה ד"ה הנ"ל תרנ"ד, תרס"ו ותרע"ח שם. ד"ה זה ה'תשל"ט, ובהנסמן שם הערה 8 (סה"מ מלוקט ח"ג ע' פא).

ומנהיג אותו „בדרך הטבע", כלומר באופן שממבט שטחי נראית ההנהגה כ„טבעית", משום שהאלקות מסתתרת וחבויה בלבושי הטבע של העולם („עולם" מלשון: העלם, ועד"ז (בראשית ברא) אלקים בגימטריא „הטבע") — ובכל ראש השנה מתחדשת ומתחזקת הנהגה טבעית אלוקית זו.

ויש עוד הנהגה אלוקית, „הנהגה נסית", למעלה מן הטבע, ועד שפורצת כל הגבלות הטבע של העולם — והנהגה זו קשורה בחודש ניסן (כפי שהדבר רמוז גם בשמו של החודש — „ניסן" מלשון: נס).

שגם מטעם זה נקרא חודש זה בשם „חודש הגאולה":

בפשטות קשור הדבר ביציאת מצרים, שכן בדרך הטבע הרי, כהודעת חז"ל, אפילו עבד אחד ויחיד לא היה יכול לברוח ממצרים, ואילו ביציאת מצרים יצא משם, וביד רמה, עם גדול ועצום למעלה משש מאות אלף גברים מבוגרים (בני עשרים שנה ומעלה), מלבד צעירים, וכן נשים וטף! אך יציאת מצרים הייתה על ידי נסים גלויים שהקב"ה עשה והראה, „עשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו הוציאנו מעבדות לחרות כו'" — ועוד לפני כן, כהכנה לכך — „עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים".

* * *

עולם מלשון העלם: לקו"ת שלח לז, ד. מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"א ע' שג. ח"ג ע' א'נט. וראה לקו"ש חל"ד ע' 112 הערה 63. וש"נ.

(בראשית ברא) אלקים: בראשית א, א.

אלקים בגימטריא הטבע: פרדס שער יב (שער הנתיבות) פ"ב. לקו"א להה"מ (הוצאת קה"ת) סי' קנט. או"ת להה"מ ל, ד (בהוצאת קה"ת ה'תש"מ ואילך — סי' פה). שער היחוד והאמונה רפ"ו. ועוד. — נסמן בסה"מ מלוקט ח"ג ע' ריג הערה 22.

הנהגה טבעית . . הנהגה נסית: ראה עקידה פ' בא עה"פ החודש גו' (שער לח). הובא ונתבאר באוה"ת בראשית יח, ב ואילך. בהנסמן לעיל בהערה ד"ה ראשית השנה.

הנהגה נסית למעלה מן הטבע: ראה גם מכתב וא"ר תשרי ה'תש"נ, ובהנסמן שם הערה ד"ה „נס" הוא . . ומרומם וד"ה נס לשון הרמה (סה"ש ה'תש"נ ח"ב ע' 723).

„ניסן" מלשון נס: ראה ברכות נז, ע"א ובפרש"י. וראה חדא"ג מהרש"א שם. וראה מדרש לקח טוב עה"פ (בא יב, ב) החודש הזה לכם: ניסן שבו נעשו נסים לישראל. וראה מכתב י"א ניסן ה'תשמ"ג הערה ד"ה ניסן (הגש"פ הנ"ל ע' תשדמ).

כהודעת חז"ל: מכילתא עה"פ יתרו יח, יא, הובא בפרש"י עה"פ שם, ט. וראה מכילתא עה"פ שם, א: שקולה יציאת מצרים כנגד כל הנסים כו'.

ביד רמה: בשלח יד, ח. ובתרגום אונקלוס עה"פ: בריש גלי. ובפרש"י שם: בגבורה גבוהה ומפורסמת.

למעלה משש מאות אלף גברים מבוגרים . . מלבד צעירים, וכן נשים וטף: בא יב, לז. וראה תיב"ע (ומדרז"ל) עה"פ.

בני עשרים שנה ומעלה: פרש"י עה"פ.

עשה . . את כל הנסים . . לחרות כו': הגש"פ פיסקא „לפיכך", מפסחים קטז, ב במשנה.

עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים: אבות פ"ה מ"ד.

ובעומק יותר: השייכות של „הנהגה נסית" ל„חודש הגאולה" אינה רק בכך שהנסים הגלויים כללו (ועיקר הוא בהם) היציאה ממצרים בפשטות, כי אם גם בכך ש„הנהגה נסית" היא התוכן הפנימי של „יציאת מצרים": „מצרים" מלשון „מיצרים וגבולים" (הגבלות הטבע), ו„יציאת מצרים" פירושה — יציאה מכל ההגבלות. החידוש דהנהגה אלוקית נסית היא — גילוי אלקות באופן נעלה לגמרי מכל ההגבלות („מיצרים וגבולים") של הטבע.

וכשם שזהו בנוגע לכלל ישראל כך הוא בכל אחד ואחת מבנ"י בפרט, ש„יציאת מצרים" היא היא הגאולה הפרטית מהגבלות הטבע שלו עצמו.

— זהו התוכן הפנימי של האמור „בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה": השלימות של „תעבדון" אינה באה רק בקיום כל ציווייו של הקב"ה, הן ב„סור מרע" והן ב„ועשה טוב", ולא רק בהתמסרות מוחלטת לעבודת ה' בכל הכוחות ובכל העניינים — אלא יתר מכן: „בכל מאודך", למעלה מהגבלות הכוחות האנושיים הטבעיים. משום כך הי' כאו"א ביכלתו להגיע ל„תעבדון את האלוקים על ההר הזה" רק לאחר „הוציאך את העם ממצרים", דווקא ההתגלות האלוקית של יציאת מצרים, יש בה הכוח דלמעלה מן הטבע לרומם ולהעלות את כאו"א למעלה מהגבלות הטבע ולהביא אותו להשלימות של „תעבדון את האלוקים", שזוהי „גאולת מצרים", הגאולה הפרטית של כאו"א בפרט.

* * *

מובן, שגילוי האלוקות ב„הנהגה נסית", בהיותה למעלה לגמרי מגדרי הטבע, איננה יכולה להיקלט בבת אחת ולגמרי על־ידי השכל והכחות של האדם אשר ככל שיהיו נעלים הם בכל זאת מצומצמים בגדרי הטבע. בסגנון אחר: אפילו כאשר בעיני בשר רואים בגלוי נסים אלוקיים, אין הדבר, בכל זאת, נקלט ונתפס על־ידי הכוחות והחושים באופן חודר וממצה, והדבר נשאר נשגב ממנו.

אנו מוצאים תוכן זה מפורש בתורה, ואכן בקשר לנסים של יציאת מצרים, אשר בסוף שנת הארבעים להיותם במדבר אמר משה רבנו לבני ישראל:

התוכן הפנימי של „יציאת מצרים": ראה תניא פמ"ז. וראה מכתב עש"ק ר"ח ניסן ה'תשמ"ה הערה ד"ה דער אינערלעכער אינהאַלט (הגש"פ הנ"ל ע' תשסג). וש"נ.

הגאולה הפרטית: ראה תניא שם. ובכ"מ.

בהוציאך . . הזה: שמות ג, יב.

סור מרע . . ועשה טוב: תהלים לד, טו. ולהעיר מכתר שם טוב (הוצאת קה"ת) סי' פט. סה"מ תרפ"ד ע' קצה ואילך.

בכל מאדך, למעלה מהגבלות: ואתחנן ו, ה. וראה תו"א מקץ לט, ג־ד. דרמ"צ קכג, ב. קס, ב. סה"מ תר"ס ע' קח. וראה ספר הערכים־חב"ד ערך אהבת ה' — בכל לבבך, נפשך ומאדך ס"ד. וש"נ.

„אתם ראיתם את כל אשר עשה ה' לעיניכם בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו . . ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה . . ארבעים שנה . . ותבואו אל המקום הזה . . ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם".

ודורש ביאור: הפסוק עצמו מדגיש כי בני ישראל ראו בעיניהם את כל הנפלאות הגדולות של יציאת מצרים, ואם כן איך זה לא הבינו, לא ראו ולא שמעו את הנסים עד לסיום ארבעים השנה במדבר? — אך כאן מדובר על ראיה שמיעה והכרה כזו שתביא לידי „ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם", ראיה ושמיעה והכרה המקיפות ומשפיעות על האדם לשמור את „דברי הברית" במלוא המדה (כפי שאומר רש"י ש„מכאן ואילך יקפיד" הקב"ה שיהיה „ושמרתם את דברי הברית").

עד כדי כך שהדבר מקיף את האדם וחודר בו בכל הפרטים — הן בלב (לדעת), הן בעינים (לראות) והן באזנים (לשמוע), ונרמז זה גם בזה שאנו מוצאים בקרבן הפסח (היינו עוד לפני שיצאו ממצרים) אשר כל חלקי הקרבן נצלים יחד על האש — „ראשו על כרעיו ועל קרבו", ולאחר מכן אוכלים הקרבן, שאז נעשה הקרבן „דם ובשר כבשרו". כלומר — ההקרבה המלאה והמושלמת לה' צריכה להקיף את האדם כולו, ואכילת הקרבן צריכה להיות במשך רצוף של סעודה אחת, „בבית אחד", ולכל בני הבית.

ולשם כך לא הי' די בראיה ושמיעה והכרה חד־פעמיים של האותות והמופתים רק באמצעות החושים הפשוטים, כי אם נדרשת הסתכלות־הנשמה מעמיקה, פנימית וממושכת בהנהגה הנסית של הקב"ה, כך שההתגלות האלוקית העל־טבעית תהיה ספוגה וממולאת וחדורה היטב היטב בכל חלקי המציאות של האדם, עד שהוא מעתיק את עצמו ומתרומם מעל כל הגבלות הטבע שלו. לשם כך נדרש משך זמן של ארבעים שנה, ללמוד ולהתעמק בכך, כפי שחז"ל לומדים מן הפסוק האמור ש„לא קאים איניש אדעתי' דרבי' עד ארבעין שנין" (— אין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה).

„אתם ראיתם . . ועשיתם אותם": תבוא כט, א־ח.

רש"י: עה"פ שם, ו. נתבאר בלקו"ש חי"ד שיחה ב' לפ' תבוא (ע' 100 ואילך).

בכל הפרטים . . בלב . . בעינים . . באזנים: ראה סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 7־506. תש"נ ח"א ע' 250 וע' 259 ואילך. שיחות ש"פ וארא ר"ח שבט (ס"ד) וש"פ בא ח' שבט — ה'תש"נ.

עוד לפני שיצאו ממצרים: ובתור הכנה ליציאת מצרים — ראה מכילתא ופרש"י עה"פ בא יב, ו. נתבאר בלקו"ש חט"ז שיחה ג' לפ' בא — ע' 114 ואילך (הגש"פ הנ"ל ע' רכד ואילך).

נצלים . . ראשו . . קרבו: בא שם, ח־ט. פסחים עד, ר"א במשנה. רמב"ם הל' ק"פ פ"ח ה"י.

אוכלים הקרבן: ויתירה מזו — הפסח „לא בא מתחילתו אלא לאכילה" (פסחים עו, ב במשנה. רמב"ם שם פ"ד ה"ב), ומצות עשה מיוחדת באכילתו — ראה בארוכה לקו"ש חט"ז שיחה ב' לפ' בא — ע' 102 ואילך (הגש"פ הנ"ל ע' שמג ואילך).

בבית אחד: בא שם, מו.

לא קאים איניש אדעתי' דרבי' עד ארבעין שנין: ע"ז ה, ריש ע"ב. וראה פרש"י עה"פ שם. וראה

דבר זה נותן גם הסבר עמוק יותר מדוע אמר משה רבנו דברים אלה לבני ישראל רק לאחר שעמדו להכנס לארץ ישראל, על סף תקופה חדשה בקיום התורה והמצוות (בארץ ישראל ניתנה האפשרות לקיים גם את המצוות התלויות בארץ, כל תרי"ג המצוות), זאת משום שרק בסוף ארבעים השנה במדבר, כאשר בני ישראל זכו ל„לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע" את כל „המסות הגדולות . . האותות והמופתים הגדולים" של יציאת מצרים, הושגו הסיום והשלימות של „יציאת מצרים" המביאים לשמירת דברי הברית באופן מלא ומוחלט.

* * *

הדברים האמורים יש להם משמעות מיוחדת בשנה זו:

אנו נמצאים „ארבעים שנה" לאחר הסתלקות נשיא דורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר, שאצלו ראו בגלוי „הנהגה נסית", על־טבעית, הן במובן הגופני והן במובן הרוחני, ראו את מסירות־נפשו העל־טבעית בכל שטחי התורה והיהדות, כפי המפורסם, ולאחר ארבעים שנה מגיעים ל„קאים אדעתי' דרבי'" — הקב"ה נותן „לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע", כולל ובמיוחד את ההנהגה הנסית של נשיא דורנו.

* * *

המשך באתי לגני ה'שי"ת פט"ז (סה"מ ה'תש"י ע' 151), נתבאר בד"ה באתי לגני ה'תשכ"ו (סה"מ באתי לגני ח"א ע' קצג ואילך). — וראה בארוכה לקו"ש חל"ד ע' 160 ואילך.

בסוף ארבעים השנה . . הסיום והשלימות של „יציאת מצרים": כמש"נ „אלה מסעי בנ"י אשר יצאו מארץ מצרים", מסעי ל' רבים — אף שיצי"מ הי' מסע אחד וביום אחד, אלא ד„כל המ"ב מסעות נק' הכל אשר יצאו מארץ מצרים והיינו עד חנייתם בירדן יריחו" (לקו"ת מסעי פט, ב. אלא דשם מדובר בהשלימות דיצי"מ שתהי' בהגאולה העתידה, שאז „יתגלה בחי' זו . . והריחו ביראת ה' . . דמורח ודאין . . בחי' ירדן יריחו").

„המסות הגדולות . . האותות והמופתים הגדולים": לשון הכתוב — תבוא שם, ב.

משמעות מיוחדת בשנה זו: והדגשה נוספת בזה, בעמדנו בשנת ה'תש"נ, אשר כפי שנתפשט בתפוצות ישראל (להעיר מרמב"ם הל' ממרים (פ"א ה"א־ב. שם פ"ב ה"ב ואילך), שמנהגות ש(הנהיגו ב"ד הגדול ו)פשטו בכל ישראל יש עשה ול"ת בקיומם) הר"ת דמספר השנה — ה'תש"נ — הם: הי' תהי' שנת נסים (ראה בארוכה מכתב ואו"ר תשרי ה'תש"נ — סה"ש ה'תש"נ ח"ב ע' 722 ואילך). היינו ששנה זו היא שנה מסוגלת לנסים גלויים מהקב"ה. וענין זה הוא בהדגשה יתירה בחודש ניסן — חודש הגאולה — ד„שנת נסים".

„ארבעים שנה" לאחר הסתלקות: ראה שיחות: ש"פ בא ח' שבט (סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 199 ואילך), אור ליו"ד שבט, מוצאי יו"ד שבט, י"א שבט, י"ג שבט, ש"פ בשלח ט"ו בשבט וט"ז שבט — ה'תשמ"ט. ש"פ וארא ר"ח שבט, ש"פ בא ח' שבט ואור ליו"ד שבט — ה'תש"נ (סה"ש ה'תש"נ ח"א ע' 247 ואילך. ע' 259 ואילך).

הסתלקות: ראה אגה"ק סי' ז"ך וביאורו וסי' כח.

נשיא דורנו: שהנשיא הוא הכל — פרש"י עה"פ חוקת כא, כא (מתנחומא חוקת כג). וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ג ה"ו: לבו (של המלך) הוא לב כל קהל ישראל. וראה לקו"ש חי"ט ע' 165 ואילך.

ויהי רצון, שבעמדנו בימי הסגולה של חודש ניסן שבשנת „הי' תהי' שנת נסים", יזכה כל אחד לראות במוחש בחייו הוא את ההנהגה הנסית של הקב"ה עד ל„נסי נסים".

עד לזכות לנס־העיקרי — נס הגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל, שאז יהיו הנסים גדולים אף בערך ולמעלה באופן נפלא מן הנסים שהיו ביציאת מצרים. וכפירוש רז"ל: „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" — שאפילו ביחס ל„ימי צאתך מארץ מצרים" הם „נפלאות".

והקב"ה ממלא את התפלה הלבבית של כל יהודי וכל היהודים: „תבוא לפניך תפלתי הטה אזנך לרנתי" ומביא את הגאולה האמיתית והשלימה,

ונכנסים מיד לארץ ישראל — כמו הכניסה לארץ ישראל בפעם הראשונה שהייתה תיכף בסוף „ארבעים שנה"

וכל זה — תיכף ומיד ממש.

בכבוד וברכה להצלחה בכל האמור
ובברכת חג הפסח כשר ושמח ומבשר טוב

/מקום החתימה/

בימי הסגולה של חודש ניסן: ראה שו"ע אדה"ז או"ח הל' פסח סימן תכט סעיף ח־ט. וש"נ.

הי' תהי': באופן ד„בהוייתה תהא" — ראה ברכות יג, א. מגילה ט, א. שם יז, ריש ע"ב. בכורות ד, ב. ובכ"מ.

הגאולה האמיתית והשלימה: שאין אחרי' גלות (תוד"ה ה"ג ונאמר — פסחים קטז, ב, ממכילתא עה"פ בשלח טו, א).

בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל: כדעת ר' יהושע — ר"ה יא, רע"א. ובדרושי חסידות ד"ה החודש (נסמנו בד"ה החודש ה'תשל"ה הערה 28 — סה"מ מלוקט ח"ד ע' קצה) הובא שבמדרש (שמו"ר פט"ו, יא) הכריע וסתם כדעת ר' יהושע.

וכפירוש רז"ל: „כימי צאתך . . נפלאות": מיכה ז, טו. וראה אוה"ת נ"ך עה"פ ס"ק ז־ח (ע' תפז), מזח"א בהשמטות סכ"ה (רסא, ב). פע"ח שער כ"א (שער חג המצות) פ"ו (בד"ה מהר"א ז"ל). וראה ד"ה כימי צאתך מארץ מצרים דאחש"פ ה'תשל"ט (סה"מ מלוקט ח"ג ע' קיט ואילך). ד"ה זה די"א ניסן ה'תשמ"ב (סה"מ מלוקט ח"ב ע' לז ואילך).

תבוא . . לרנתי: תהלים פח, ג. וראה שיחת שבת הגדול, ערב י"א ניסן תשמ"ט ס"ט (ס' השיחות תשמ"ט ח"א ס"ע 393 ואילך).

ונכנסים מיד לארץ ישראל . . בסוף „ארבעים שנה": ראה גם זח"א קלו, סע"ב (במדרש הנעלם): זמן גאולתם של ישראל בשנת הארבעים הוא. ולהעיר גם ממארז"ל (סנהדרין צט, א) „ימות המשיח ארבעים שנה, שנאמר (תהלים צה, י) ארבעים שנה אקוט בדור", „אקח ישראל ואמלוך עליהם . . ומסתמא היינו משיח ששינויין גדולים יהיו בדורו" (פרש"י סנה' שם). ובחדא"ג מהרש"א שם: „קרא איירי במשיח, דכתיב לעיל מיני' (תהלים שם, ז) היום אם בקולו תשמעו וגו', דהיינו היום אתי משיח אם בקולו תשמעו כדאמרינן לעיל".

חג הפסח כשר ושמח: ראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' קצז. וראה מכתב י"א ניסן ה'תשמ"ו בסופו הערה ד"ה ושמח (הגש"פ הנ"ל ע' תתצד).

ב"ה, יום ששי פ' צו,
י"א ניסן, נשיא לבני אשר, ה'תש"נ
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בהמשך למכתב הקודם, מיום ראש־חדש ניסן, וכדי להבהיר יותר את הנקודה היסודית שנתבארה בו — ש„סיום" יציאת מצרים ושלימותה היו לסוף ארבעים השנה במדבר, כאשר זכו בני ישראל ל„לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע" את כל „המסות הגדולות . . . האותות והמופתים הגדולים" של יציאת מצרים, באופן שכל זה נקלט וחדר היטב ומילא את כל חלקי האדם: הן הלב (לדעת), הן העינים (לראות) והן האזנים (לשמוע),

— ראוי להתעמק יותר ולהבין באופן יסודי יותר את החידוש שב„לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע" כפי שהיו לאחרי ארבעים שנה ביחס להדעת והראיה והשמיעה שהיו בעת יציאת מצרים,

ושההתעמקות תהיה באופן שהדבר יבוא לידי ביטוי עד למעשה בפועל,

יום ששי: שהוכפל בו טוב — בראשית א, כה. שם, לא. חזקוני עה"פ שם, לא. וראה רמב"ן שם. וראה לקו"ש חכ"ד ע' 641 הערה ד"ה עש"ק.

יום ששי . . ניסן: להעיר מהמובא בספרים (חדא"ג מהרש"א ע"ז ג, א. שער הכוונות ענין הקידוש דליל שבת. ועוד) ד„יום הששי ויכולו השמים" (בראשית א, לא) ר"ת הוי' כסדרו — שבזה עילוי צירופו של חודש ניסן, דרק הוא כסדרו (משנת חסידים מסכת ניסן בתחלתה. נת' בד"ה החודש תרכ"ו (סה"מ תרכ"ו ע' לו ואילך). ועוד). וראה או"ת להה"מ (הוצאת קה"ת) פ' בא ד"ה החודש הזה (ל, א). מכתב ר"ח ניסן ה'תשמ"א הערה ד"ה חודש ניסן (הגש"פ עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים — קה"ת תשמ"ז ואילך — ע' תשי).

פ' צו: לשון זירוז מיד ולדורות — תו"כ (הובא בפרש"י) ריש פרשתנו. וראה אוה"ח הקדוש פרשתנו (ו, ב): ובדרך רמז תרמוז כל הפרשה על גלות האחרון כו' והודיע למשה לזרז לישראל כו', עי"ש. וראה או"ת להה"מ (הוצאת קה"ת) ריש פרשתנו (לח, א־ב. בהוצאת קה"ת ה'תש"מ ואילך — סי' קח).

י"א ניסן, נשיא לבני אשר: שו"ע אדה"ז או"ח הל' פסח סתכ"ט ס"ט. וראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' שכג־שכה. שם ע' תיט. וראה מכתבי י"א ניסן: ה'תשד"מ הערה ד"ה י"א ניסן; ה'תשמ"ה הערה ד"ה אשר (הגש"פ הנ"ל ע' תשנג. שם ע' תשסז).

לב . . לשמוע: תבוא כט, ג.

„המסות הגדולות . . האותות והמופתים הגדולים": תבוא שם, ב.

ארבעים שנה: תבוא שם, ד.

עד למעשה בפועל: שהמעשה הוא העיקר — אבות פ"א מי"ז. תקו"ז תנ"ב (פז, סע"א). ת"ס (צג, ב). ת"ע (קלג, ב. קלד, א).

ושצריך להיות – כמו כל עניני טוב וקדושה – באופן של „מעלין בקודש".

* * *

כשם שאנו רואים בחיים הגשמיים של האדם שהלב מעביר חיות („כי הדם הוא הנפש") לכל האברים (כמאמר: „לבא פליג לכולי שייפין" – הלב מחלק לכל האברים) – כך הדבר בחיות הרוחנית של יהודי, שבהתאם לעומק ולתוקף רגש הלב היהודי אל הקב"ה באותה מדה הדבר מתבטא בעבודת ה' בכל ה„אברים", כוחות הנשמה שלו.

כידוע, ישנן שתי דרגות כלליות ב„עבודה שבלב" – השאיפה של הלב היהודי אל הקב"ה, שהיא המקור והשורש של עבודת ה':

דרגה אחת היא שיהודי נמשך וחפץ להתקרב יותר ויותר אל הקב"ה ברגש הלב שלו, ודרגה נעלית יותר – „פנימיות הלב (היהודי)", שהיא „תנועה" ורגש של התקשרות גמורה ודביקות עם הקב"ה, פנימיות נקודת הלב הקשורה לגמרי ומאוחדת עם הקב"ה, יותר מכפי שהאדם תלוי ומאוחד בחייו, במקור החיים שלו.

וכאמור – „לבא פליג לכולי שייפין": בהתאם לשני סוגי הדרגות שבלב הוא השינוי בפעולת הלב בכל כוחות ואברי האדם בשלושת הענינים הכלליים האמורים: (לב) לדעת, (עינים) לראות, (אזנים) לשמוע – שינוי בין ההשפעה באופן הרגיל לבין ההשפעה באופן הנעלה והעמוק של הדעת הראיה והשמיעה, משום שהן נובעות מן הדביקות של פנימיות הלב ולכן הרי הן באופן נעלה יותר

* * *

(לב) לדעת: ישנה הבנה באלקות לפי שכל האדם המוגבל הנקראת בשם „דעת

מעלין בקודש: ברכות כח, א. וש"נ. ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג. זח"ג קסב, ריש ע"ב. וראה לקו"ש חי"ג ע' 250 הערה ד"ה להעלות בקודש. וש"נ. מכתב ר"ח ניסן ה'תשל"ז הערה ד"ה זה (הגש"פ הנ"ל ע' תרעז).

כשם שאנו רואים וכו': בהבא להלן ראה (תניא) אגה"ק סי' לא. תו"א בראשית ז, ד ואילך (ועם הגהות וכו' – באוה"ת בראשית כרך ו תתרנח, א ואילך). ובכ"מ.

כי הדם הוא הנפש: ראה יב, כג.

לבא פליג לכולי שייפין: ראה זח"ג קסא, ריש ע"ב. שם רכא, ריש ע"ב (ברע"מ). וראה הנסמן בהערה דלעיל ד"ה כשם. מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"ג ע' תתקיז ואילך. ובכ"מ.

כידוע: בהבא להלן ראה אגה"ק סי' ד. ד"ה כי תצא בלקו"ת (תצא לה, סע"ג ואילך. ועם הגהות וכו' – באוה"ת תצא כרך ה ע' ב'נד ואילך) ובמאמרי אדהאמ"צ דברים ח"ב (ריש ע' תפט ואילך. שם ע' תקו). וש"נ. ד"ה אתם נצבים בלקו"ת (נצבים מד, סע"ב ואילך), ובמאמרי אדהאמ"צ דברים ח"ג (ע' תשסה ואילך). סה"מ תרנ"א ע' יח ואילך. ובכ"מ.

פנימיות נקודת הלב . . מאוחדת עם הקב"ה: והיא בחינת יחידה שבנפש – ראה בהנסמן בהערה שלפני זה.

תחתון", כפי שה„תחתון" מתאמץ (ממטה למעלה) להבין אלקות (עד כמה שנברא יכול להשיג דעת הבורא);

ויש אופן של „דעת" — „דעת עליון" — שהוא סוג שונה לגמרי בדעת, כפי ש„עליון" מבין אלקות, וזהו ה„לדעת את ה'" כפי שהוא קשור — כלשון הרמב"ם — ב„דברים הסתומים", העניינים האלוקיים הנעלמים, שאי אפשר להשיגם ע"י השכל האנושי הרגיל ורק מצד הקשר הפנימי של הנשמה היהודית עם הקב"ה (בהיותה „חלק אלוקה ממעל ממש") מסוגל יהודי להגיע להבנה נעלית יותר באלקות:

(עינים) לראות: בראיית דבר יש הבדל עצום בין ראייתו בפעם הראשונה לבין הסתכלות עליו לאחר הכרה יסודית בו והתעמקות של זמן ממושך בכל פרטיו, שאז הרי זה „לראות" שונה לגמרי.

ההבדל העיקרי אינו בכך שבמבט אחד לא נקלטים ומושגים כל פרטי הדבר — שכן כידוע יש לחוש הראיה תכונה לקלוט ולראות את הדבר כולו על כל פרטיו, כי אם בכך שראיה הבאה לאחר התבוננות בפרטי הדבר היא ביסודיות ועמקות שונה לגמרי, היא הסתכלות חודרת ומעמיקה ה„תופסת" את האדם כולו, הוא שקוע ומרוכז כליל בדבר כאילו אין דבר אחר מלבד הדבר שהוא רואה.

מובן שאז נראה הדבר עם כל פרטיו באור שונה לגמרי;

(אזנים) לשמוע: ישנה „שמיעה" סתם, וישנה „שמיעה" נפשית שפירושה קליטה מעמיקה ופנימית, „שמיעה" החודרת ומקיפה את כל מהות השומע — „יכנסו דברי באזנך", והשפעתה היא כללית ומלאה לגמרי עד שישנה שמיעה הנוגעת

עד כמה שנברא יכול . . דעת הבורא: ובלשון הרמב"ם בסיום וחותם הלכות מלכים וכללות הספר: וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם. וראה „הדרן" על הרמב"ם (י"א ניסן תשמ"ה) ח"ג סכ"ח-כט. שיחת י"א ניסן ואחש"פ תשמ"ה ס"ג ואילך (לקו"ש חכ"ז ע' 238 ואילך). ש"פ ויקהל תשמ"ז ס"ג ואילך (לקו"ש שם ע' 250 ואילך).

כלשון הרמב"ם: שם. וראה בהנסמן בהערה הקודמת.

ולהעיר שיום הולדתו הוא בערב פסח — סדר הדורות ד"א תתקכז, מספר יוחסין מאמר ד (דורות האחרונים).

חלק אלקה ממעל ממש: תניא רפ"ב. וראה בהנסמן במאמרי אדהאמ"צ ויקרא ח"א ע' שעג.

בראית דבר וכו': בהבא להלן ראה סה"מ ה'ש"ת ע' 135. ועיין ג"כ סה"מ ה'תש"א ע' 113.

כידוע: מאמרי אדה"ז תקס"ה ח"ב ס"ע תשכה ואילך. אוה"ת בראשית כרך ו תתרלח, א ואילך. ועוד.

כאילו אין דבר אחר מלבד הדבר שהוא רואה: עוד יותר מההסתכלות „שמסלק כל כחותיו לגמרי וכולו מסור ונתון בזה שהוא מסתכל" — סה"מ ה'תש"א שם (ע' 114).

„שמיעה" . . „שמיעה" נפשית . . קליטה מעמיקה ופנימית: ראה שיחת י"ב תמוז תרצ"ט (תש"ח) ס"ד ואילך (ספר השיחות תרצ"ט ע' 343 ואילך. סה"מ ה'תש"ח ע' 252 ואילך). וראה בהנסמן בסה"ש שם הערה 9.

יכנסו דברי באזנך: פרש"י ר"פ ויגש, מב"ר פצ"ג, ו. וראה לקו"ש חי"כ ע' 214.

לכללות (ועצם) האדם, וכפסק ההלכה „חרשו נותן לו דמי כולו" (מי שגרם חרשות לאחר חייב לשלם לו את שווי כל גופו).

* * *

דרגה זו של פנימיות הלב נקראת בשם „איתן", כפי שמבאר כ"ק אדמו"ר הזקן, וז"ל:

„משכיל לאיתן האזרחי, איתן הוא עצם הנשמה . . . חלק אלקה ממעל . . . ואיתן הוא התוקף דהנשמה הבא בגילוי בהכח דמסירת נפש, ואיתן לשון יושן, בלתי מחודש . . . וזהו משכיל, שהוא המקור הממציא ומגלה את השכל, הנה משכיל הוא רק לאיתן, דאיתן יש לו משכיל, מה שעל ידי כח המשכיל הוא האזרחי, מזריח לכל הכוחות והחושים".

במלים פשוטות: „איתן" הוא עצם הנשמה, שהיא חלק אלוקה ממעל. מהפירושים של „איתן" הוא — תוקף וקשיות, והכוונה לכוח החזק של הנשמה המתגלה בעצם מסירות הנפש של כאו"א מישראל אל הקב"ה,

פירושו של „איתן" הוא גם „יושן" — עתיק, שכן התוקף והחוזק של הנשמה אינו דבר מחודש ונוסף אצלה אלא זוהי האלקות שיש בנשמה מאז ומתמיד, בהיותה „חלק אלקה ממעל".

חרשו נותן לו דמי כולו: ב"ק פה, ב ובפרש"י שם. רמב"ם הל' חובל ומזיק פ"ב הי"ב. טושו"ע חו"מ סת"כ סכ"ה. וראה אוה"ת ואתחנן כרך ו ריש ע' ב'רעט. עקב ס"ע תרכא ואילך. סה"מ תרכ"ט ע' רפב (ושם גם משערי תשובה לרבינו יונה שער שני בהדרך הג' ס"ב). וראה גם אוה"ת נ"ך כרך ב ס"ע תתקא ואילך. לקו"ש ח"ט ע' 83.

כפי שמבאר כ"ק אדמו"ר הזקן: קונטרס לימוד החסידות ע' 5-6.

וממשיך שם כ"ק מו"ח אדמו"ר: כך היא תורת הוד כ"ק רבינו הגדול, וכך נשנית תורה זו במשך יותר על מאה שנה בארבעה דורות הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק', אשר כל אחד ואחד מכ"ק אבותינו רבותינו הק' בדורו אמר המאמר בתוספת ביאור בהשכלת הבנת הענין וידיעתו, בהסבר נעלה אשר החי' כל הנפש החי בידיעת פנימיות התורה.

— ביאורי רבותינו נשיאינו בפי' הפסוק „משכיל לאיתן האזרחי" נלקטו ב„קובץ י"א ניסן שנת הפ"ט" (קה"ת תש"נ) אות א ואילך. וש"נ. ועיין שם אות ב-ג מהבעש"ט והרב המגיד.

משכיל לאיתן האזרחי: תהלים פט, א.

ע"פ המנהג לומר בכל יום הקאַפּיטל תהלים המתאים לשנות חייו (מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר ב„קובץ מכתבים" שבסו"ס תהלים אהל יוסף יצחק ע' 214. אגרות-קודש שלו ח"א ע' לא. ח"י ע' נג. וראה גם מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שמא) — מתחילים בי"א ניסן שנה זו אמירת מזמור פ"ט שבתהלים.

ואיתן לשון יושן: סוטה מו, ב. וראה קונטרס לימוד החסידות שם בהערה.

תוקף וקשיות: לקו"ת ר"פ ראה (יח, א). ובכ"מ (נעתקו ב„קובץ" הנ"ל).

איתן . . תוקף וקשיות . . יושן: ראה גם ספר השיחות תש"ג (ע' 135): רבינו הזקן מבאר הענין דאיתן שבנשמה, שבאיתן ג' ענינים, אַלט, האַרט, שטאַרק, דאָס מיינט די אַלטע האַרטע שטאַרקייט וואָס איז פאַראַן באַ אַ אידן אויף תורה ומצות (וראה הנסמן שם ובהנעתק בקובץ הנ"ל אות טו. וש"נ).

אינו דבר מחודש ונוסף: ובלשון אדה"ז בלקו"ת שם: שיש בכל אחד ואחד בחינה זו מאז מעולם,

וזהו „משכיל לאיתן האזרחי": בשעה שמאירה וזורחת ביהודי הבחינה של „איתן" שבנשמתו, עצם האלקות של „חלק אלקה ממעל", מביא הדבר עילוי בשכלו — „משכיל": מתגלה אצלו מקור כוח השכל, עד כדי להיות „אזרחי" (מלשון „זריחה"), על ידי „כוח המשכיל" זורח ה„איתן" בכל הכוחות והחושים.

* * *

ויהי רצון שבעמדנו לאחר תקופת ארבעים שנה, ובזמן של חודש ניסן, חודש הגאולה, וזאת ב„שנת נסים",

יפעול וישפיע כל אחד, לגלות בקרבו את ה„איתן" שבנשמה, הנמצא בכל יהודי, שישפיע עד למחשבה ודיבור ומעשה של חיי יום יום,

ובמהרה בקרוב נזכה שיתגלה במלואו ה„משכיל לאיתן האזרחי", עד כדי כך שהדבר נאמר בלשון הווה ועבר — כבר התגלה וכבר מאיר בכל אחד ואחת וחודר בתוך כל כולו,

ובחודש ניסן זה ממש נראה את קיום הבטחת הקב"ה כנאמר על ידי נעים זמירות ישראל: „כרתי ברית לבחירי, נשבעתי לדוד עבדי", כי „מצאתי דוד עבדי" —

שמשיח צדקנו בא וגואל את כאו"א מישראל ואת כל בני ישראל מן הגלות,

וכל אחד ואחת מברכים ומודים לה': „ברוך ה' לעולם אמן ואמן", את ה„שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו".

וכל זה — תיכף ומיד ממש.

בכבוד וברכה
ובברכת חג הפסח כשר ושמח

/מקום החתימה/

כי ישראל עלו במחשבה במקורא דכולא (אלא דשם הוא בפירוש „האזרחי מלשון אזרח הארץ"). ועד"ז בשאר הדרושים שנעתקו ב„קובץ" הנ"ל.

אזרחי (מלשון „זריחה"): לקו"ת שם. ובכ"מ (נעתקו ב"קובץ" הנ"ל).

חודש הגאולה: שמו"ר פט"ו, יא.

ב„שנת נסים": כהר"ת דמספר שנה זו — ה'תש"נ — הי' תהי' שנת נסים.

הווה: ראה גם סה"מ תרפ"ה ע' סא (נעתק ב„קובץ" הנ"ל אות טו): דעיקר גילוי זה [דבחינת איתן] יהי' לע"ל כנודע, אמנם גם עתה הוא זורח ומאיר כו'.

נעים זמירות ישראל: שמואל־ב כג, א. וראה שהש"ר פ"ד, ד (בתחילתה) — שאמר ה„זמירות (בשם כל) ישראל".

כרתי ברית . . לדוד עבדי: תהלים פט, ד.

מצאתי דוד עבדי: תהלים שם, כא.

משיח צדקנו: שבא בהיסח הדעת, כמו מציאה — סנהדרין צז, א. וראה אגה"ק ס"ד.

ברוך ה' לעולם אמן ואמן: סיום וחותם מזמור פט בתהלים. וראה יל"ש עמוס בסופו (רמז תקמט). הנעתק ב„קובץ" הנ"ל על פסוק זה (אות סג ואילך).

„שיר חדש . . פדות נפשנו": הגש"פ ברכת „אשר גאלנו". וראה תוד"ה ה"ג ונאמר — פסחים קטז, ב (ממכילתא עה"פ בשלח טו, א).

ב"ה, מוצש"ק
כ"ה אדר, אור ליום ג' שהוכפל בו כי טוב
פ' ויקרא אל משה,
ה'תנש"א. ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בבואנו מימי הפורים – ימים של ניסים שהראה הקב"ה „בימים ההם בזמן הזה", ובהתקרבנו אל חג הפסח – שבו אנו חוגגים את החג של „זמן חרותנו", ומודים לה' על הניסים והנפלאות שהראה בעת יציאת מצרים –

מוצש"ק . . אור ליום ג': ג' ימים הראשונים בשבוע הם „בתר שבתא" (פסחים קו, סע"א).

כ"ה אדר: בו נברא העולם לדעת ר' יהושע (ר"ה יא, רע"א) שבניסן נברא העולם – תוד"ה לתקופות – ר"ה ח, א (ובנוגע לתקופות כן ההלכה – ר"ה יב, א). וראה תוד"ה כמאן מצלינן – ר"ה כז, א. שער הכוונות להאריז"ל ענין ר"ה דרוש א'. פע"ח שער ר"ה פ"ד (בכמה דפוסים – פ"ו). וראה לקו"ש חט"ז שיחה לפ' החודש ס"ד (ע' 483 ואילך), ובהערות שם. ד"ה החודש ה'תשל"ט ס"ח (סה"מ מלוקט ח"ג ע' פו). ד"ה אשה כי תזריע ה'תשכ"ה ס"ו (שם ס"ע צד ואילך. ד"ה החודש ה'תשל"ח (שם ח"ד ע' קצג ואילך).

וראה בהערות למכתב מוצש"ק כ"ה אדר ה'תשמ"ב בתחלתו (הגש"פ עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים – קה"ת תשמ"ו ואילך – ע' תשכב).

אור ליום: ראה מסכת פסחים בתחילתה.

ליום ג' שהוכפל בו כי טוב: פרש"י עה"פ בראשית א, ז, מב"ר פ"ד, ו (ובפרש"י שם – דגם העבר נעשה טוב). ובאוה"ת (בראשית לג, א ואילך. ועוד): בסה"מ תרנ"א ס"ע קצג ובמכתב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (נדפס בסה"מ ה'תש"ט ע' 19 (השני). אגרות־קודש שלו ח"א ע' קלו) – מקשר זה עם מחז"ל (קידושין מ, א) טוב לשמים וטוב לבריות.

פ' ויקרא אל משה: להעיר, אשר (בפשוטן של כתובים) בא „ויקרא אל משה" בהמשך לס"פ פקודי שהי' „בחודש הראשון גו' באחד לחודש" (פקודי מ, יז), ר"ח ניסן. וראה מכתב עש"ק ר"ח ניסן ה'תשמ"ה הערה ד"ה זו (הגש"פ הנ"ל ע' תשמא).

ימי הפורים . . חג הפסח: דגאולת פורים וגאולת פסח שייכות זל"ז, דמיסמך גאולה לגאולה (גאולת פורים לגאולת פסח) – מגילה ו, סע"ב ובפרש"י שם.

בימים ההם בזמן הזה: נוסח ברכת הנסים (והודאת „ועל הנסים") דחנוכה ופורים.

זמן חרותנו: כן נקרא בנוסח התפלה והקידוש דחג הפסח. וראה לקו"ש חי"ז ע' 71 ואילך (הגש"פ הנ"ל ס"ע תקז ואילך).

מודים לה' על הנסים והנפלאות . . בעת יציאת מצרים: ובלשון ההגש"פ פיסקא „לפיכך" (מפסחים קטז, ב במשנה): להודות ולהלל כו' למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו, הוציאנו מעבדות לחרות כו'.

הנסים והנפלאות: רמב"ם הל' חמץ ומצה רפ"ז. תפלת „נשמת". וראה מאו"א מערכת אות הנו"ן סי' כ"א (במאו"א שם*: כ"ב, והוא ט"ס).

---

*) בכמה דפוסים. המו"ל.

הרי זהו הזמן המתאים להפנות את מלוא תשומת הלב אל הניסים והנפלאות שאירעו בימינו אלה, בימים הסמוכים לפורים שנה זו.

היו אלה ניסים גלויים לא רק לעם ישראל אלא גם לכל העמים, ועד ש„ראו כל אפסי ארץ" – הכל ראו את הניסים שהתרחשו בתקופה זו.

הניסים בימי מרדכי ואסתר, „בימים ההם", הוסתרו, כידוע, בתוך דרכי הטבע. רק לאחר שמקשרים את ראשית מלכותו של אחשוורוש עם „בשנת שלש למלכו", ועם „בשנת שבע למלכותו", ועם „חודש ניסן בשנת שתים־עשרה למלכותו", ועם הסעודות שעשתה אסתר לאחשוורוש ולהמן – כשמחברים את כל האירועים הללו לרצף אחד ולאחר שמגלים בהתבוננות מעמיקה שכל זה הוא המשך של עניין אחד – אזי מכירים בזה את יד ה'.

וזו אחת הסיבות שבכל המגילה (שהיא מכ"ד ספרי הקודש) לא מוזכר (בפירוש) שמו של הקב"ה – משום שגם הנס של פורים התרחש באופן של הסתר פנים, כאחד הפירושים בפסוק „ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" – שהדברים מכוונים לנס של פורים: נס שמלובש ומוסתר בתוך הטבע.

לעומת זאת, באירועים שקרו בחודשים האחרונים עד (אמצע) חודש אדר, התרחש נס גדול לטובת בני ישראל ולטובת העולם כולו, נס גלוי לעיני כל העמים.

* * *

על פי התנאים הטבעיים של העולם היה צפוי, שתהיה זו לא רק הכרזת מלחמה וכיוצא בזה, אלא שהמלחמה תגרור לתוכה עמים רבים ותתלהט עד כדי

ראו כל אפסי ארץ: לשון הכתוב – ישעי' נב, י. תהלים צח, ג.

כידוע: או"ת להה"מ (הוצאת קה"ת) נט, ג (בהוצאת ה'תש"מ ואילך – סימן קפב). תו"א מג"א צג, סע"ג ואילך. שם ק, א. סה"מ תקס"ה ח"א ע' שע ואילך (נוסחא שני'). שער האמונה לאדמו"ר האמצעי (ל, א). ביאוה"ז להצ"צ ח"א ע' שטז ואילך. סה"מ תר"ל ע' סב. ד"ה ברוך שעשה נסים תרס"ד (קה"ת, יו"ד שבט ה'תנש"א) ס"ע 18 ואילך*. ובכ"מ.

בשנת שלש למלכו: אסתר א, ג.

בשנת שבע למלכותו: שם ב, טז.

חודש ניסן בשנת שתים עשרה למלכותו: שם ג, ז.

הסעודות שעשתה אסתר: שם ה, ד ואילך. ז, א ואילך.

בכל המגילה . . לא מוזכר (בפירוש) שמו של הקב"ה: ראה לקו"ש חכ"א ע' 201, ובהנסמן בהערות שם.

ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא: וילך לא, יח. וראה כש"ט (הוצאת קה"ת) הוספות סי' לב. ס' בעש"ט עה"ת ח"ב פ' וילך אות ז.

ואנכי הסתר אסתיר . . שהדברים מכוונים . . פורים: ראה חולין קלט, ב: אסתר מן התורה מנין, ואנכי הסתר אסתיר. ובתקו"ז תס"ט (קיד, סע"ג): אסתר הכא רמיז (האזינו לב, כ) ויאמר אסתירה פני מהם כו'.

---

*) בסה"מ תרס"ד הוצאת תשד"מ ע' קמב. המו"ל.

מלחמת עולם ר"ל: אך בפועל, למעלה מדרך הטבע, לא זו בלבד שנמנעה מלחמת עולם, אלא שגם המלחמה שפרצה – שככה.

בשעה שכל הסימנים הצביעו, שיש לצפות למלחמה קשה ולהכין צבא גדול ואדיר, מצוייד בכלי־נשק רבים ודווקא מהמתקדמים ביותר – הרי לאחר כל ההכנות, כפי שנהוג להיערך למלחמה ארוכה שאמורה להתמשך שבועות וחודשים – בא הניצחון בפועל בתוך זמן קצר ביותר!

הניצחון היה כל כך מופלא, שהוא מנע לא רק שפיכות דמים רבה בין אומות העולם (כפי שחששו תחילה), אלא הוא אף הביא לידי כך, שהאוייב ישחרר, ובצורה טובה, חלק משבויי המלחמה ואפילו חלק מאלה שנישבו בעבר.

– יש לנו ציווי והוראה בתורתנו: „אל תפתח פה" – להישמר מדיבורים של „מרה שחורה" – ושמכאן ולהבא יהיו רק בשורות טובות, בטוב הנראה והנגלה. –

יתירה מזו: אלה היודעים את המתרחש „מאחורי הקלעים" – המודעים לפרטים חסויים רבים שאינם מגיעים לידי פרסום – משיגים עוד יותר ויותר את פלאי הניסים והנפלאות בזמן הזה, בימים האלה.

* * *

במשך השנה הזאת – עליה נתנו יהודים את השם והסימן: „**ה**יה **ת**היה **ש**נת **נ**פלאות **א**ראנו", ועוד קודם לכן, בסיומה של השנה שעברה, שוויינה על־ידי יהודים בסימן: „**ה**יה **ת**היה **ש**נת **נ**יסים" – הודגש פעמים רבות הקשר לדברים שחז"ל צפו מראש (בילקוט שמעוני ישעי' רמז תצט), על המלחמות שיתרחשו בחלק ההוא של העולם, שהן מהסימנים המעידים שמתקרבת הגאולה האמיתית על ידי משיח צדקנו.

ולאור ההתרחשויות והניסים שצויינו לעיל, צריכה להתחזק עוד יותר ההכרה, שזהו הזמן של ההכנה הקרובה למילוי ההבטחה „והיתה לה' המלוכה", כאשר כל העמים ישוכנעו ש„יש בעל הבית לבירה זו", והכרה זו תביא אותם „לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד".

אל תפתח פה: ברכות יט, א. וש"נ. הובא להלכה ברמ"א יו"ד סשע"ו ס"ב. מג"א או"ח סרל"ט סק"ז. וראה גם שו"ע אדה"ז חו"מ הל' שמירת גוף ונפש סי"ב.

היה **ת**הא: באופן ד„בהוויתה תהא" – ראה ברכות יג, א. מגילה ט, א. שם יז, ריש ע"ב. בכורות ד, ב. ובכ"מ.

היה **ת**הא **ש**נת **נ**סים: ראה בארוכה מכתב ואיו תשרי ה'תש"נ (סה"ש ה'תש"נ ח"ב ע' 722 ואילך).

„והיתה לה' המלוכה": עובדי' א, כא.

יש בעל הבית לבירה זו: ראה ב"ר רפל"ט.

לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד: צפני' ג, ט. וראה רמב"ם הל' מלכים ספי"א.

ובפרט, כאמור, כאשר מתקרבים לחודש ניסן – מלשון נס – ויותר מכך, כפי שחז"ל מציינים, ש„ניסן" (בשני נוני"ן) מצביע על „ניסי ניסים" (ו„נס בתוך נס") – הרי ודאי שהקב"ה יראה ניסים גדולים עוד יותר.

ובמיוחד כאשר יהודים משתדלים, שגם התנהגותם היום־יומית בענייני יהדות: תורה ומצוות – תהיה באופן של „נס" – מרוממת יותר ויותר: שכל אחד ואחת שיחיו מתעלים ומתרוממים למעלה מהרגליהם עד עתה בלימוד התורה ובהידור בקיום המצוות, ועד לאופן של „ניסי ניסים" (לשון רבים) – התעלות למעלה ולמעלה ועוד יותר למעלה:

כפי שניתנה בזה ההוראה מיד בתחילת ה„סדרה" (מלשון סדר) של השבוע: „אדם כי יקריב מכם קרבן לה'", על־פי ביאורו ותורתו של אדמו"ר הזקן: „מכם קרבן לה'" – הקרבן צריך לבוא „מכם", מעצמכם – כלומר, שיהודי נדרש לצאת מהרגליו וממגבלותיו ולהתמסר לגמרי לקב"ה.

וההתנהגות ה„ניסית" של כל יהודי, התנהגות באופן של „נפלאות אראנו" – שהדבר נראה ונגלה לעיני כל – תזרז ותחיש עוד יותר את מילוי היעוד:

חודש ניסן . . נס: ראה מדרש לקח טוב עה"פ (בא יב, ב) החודש הזה לכם: ניסן שבו נעשו נסים לישראל. וראה ברכות נו, א: אקריון הללא מצראה (הלל שאנו קורין בפסח, רש"י) בחלמא, א"ל ניסא מתרחשי לך. ובפרש"י שם: שע"י נסים נקרא ניסן כו'. – ואף ששמות החדשים עלו בידם מבבל (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ב. ב"ר פמ"ח, ט) הרי נזכרו ניסן וכו' במג"א (ראה לעיל הערה ד"ה חודש ניסן).

כפי שחז"ל מציינים . . (בשתי נוני"ן) . . „נסי נסים": ראה ברכות נז, רע"א: הרואה כו' חנינא חנניא יוחנן נסי נסים נעשו לו, ובפרש"י שם: חנינא, נוני"ן הרבה נסים רבים. ובפרט „ניסן" דשמו גופא מורה על נסים, וכמ"ש בחדא"ג מהרש"א שם בנוגע לשמות הנ"ל שבגמרא „דהשם גופי' מורה על החנות והטובה, והנונין מראין שיהי' בנס".

נס בתוך נס: לשון חז"ל – שבת צז, א. וש"נ. פרש"י עה"פ וארא ט, כד (משמו"ר עה"פ – פי"ב, ד).

התנהגותם היום־יומית . . באופן של „נס": ראה בארוכה מכתב וא"ר תשרי ה'תש"נ (סה"ש ה'תש"נ שם).

נס – מרוממת: ראה רש"י עה"פ יתרו כ, יז. וראה סידור (עם דא"ח) מד, סע"ב. פירוש המלות לאדהאמ"צ פקל"ט. אוה"ת בשלח ע' תרסה. שה"ש כרך א' ע' כט. רד"ה ברוך שעשה נסים תרס"ד הנ"ל. סה"מ תרע"ח ע' פט. תרפ"ט ס"ע 203 ואילך. תרח"ץ ע' קסט. ובכ"מ.

בתחילת ה„סדרה": וראה לעיל הערה ד"ה פ' ויקרא אל משה.

ההוראה . . ה„סדרה" . . של השבוע: להעיר מתורת אדה"ז („היום יום" ב חשון. ספר השיחות ה'תש"ב ע' 29 ואילך): מען בעדארף לעבן מיט דער צייט . . מיט דער פרשת השבוע כו'.

ביאורו ותורתו של אדמו"ר הזקן: קונטרס לימוד החסידות פי"ב (נדפס גם באגרות־קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ע' שנד). סה"מ קונטרסים ח"ב תנ, א. „היום יום" י"ב אדר שני. ובכ"מ. וראה גם לקו"ת פרשתנו ד"ה אדם כי יקריב.

„כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", הקב"ה יקיים את הבטחתו: „מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו", ותיכף ומיד ממש, בגאולה האמיתית והשלימה, על־ידי משיח צדקנו.

בכבוד ובברכה להצלחה
ובברכת חג הפסח כשר ושמח

/מקום החתימה/

כימי צאתך . . אראנו נפלאות: מיכה ז, טו.

מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו: תהלים פט, כא. וקאי על משיח צדקנו שבא בהיסח הדעת, כמו מציאה — סנהדרין צז, א. ב"ר פכ"ט, ג.

בגאולה האמיתית והשלימה: שאין אחרי גלות (תוד"ה ה"ג ונאמר — פסחים קטז, ב (ממכילתא עה"פ בשלח טו, א). יל"ש עה"פ (ישע' ס, א) קומי אורי כי בא אורך — רמז תצט).

חג הפסח כשר ושמח: ראה לקוטי לוי"צ אגרות־קודש ע' קצז. וראה מכתב י"א ניסן ה'תשמ"ץ בסופו הערה ד"ה ושמח (הגש"פ הנ"ל ע' תשפו).

ב"ה, יום ג' שהוכפל בו כי טוב
אור ליום ד' בו נתלו שני המאורות הגדולים
פ' צו את אהרן ואת בניו לאמר
אור ליום ה' ניסן שנת ה'תנש"א, ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם
ה' עליהם יחיו

שלום רב וברכה רבה!

בבואנו מראש־חודש ניסן, אשר חל השנה בשבת פרשת „החודש", שבה קוראים בתורה „החודש הזה לכם גו' ראשון הוא לכם לחדשי השנה", והרי עניין זה, שמתחילים למנות את החודשים מחודש ניסן, מציין את ההנהגה הניסית, העל־טבעית,

---

יום ג' שהוכפל בו כי טוב: פרש"י עה"פ בראשית א, ז (מב"ר פ"ד, ו). וראה בהנסמן במכתב כ"ה אדר שנה זו הערה ד"ה זה (לעיל ע' 164).

בו נתלו שני המאורות הגדולים: בראשית א, טז. תגיגה יב, א.

פ' צו את אהרן ואת בניו לאמר: ריש פרשתנו (ו, ב). וראה אוה"ח הקדוש עה"פ: ובדרך רמז תרמוז כל הפרשה על גלות האחרון כו', עיי"ש. וראה או"ת להה"מ (הוצאת קה"ת) ריש פרשתנו (לח, א־ב. בהוצאת קה"ת ה'תש"מ ואילך — סי' קח).

שלום רב וברכה רבה: ראה אסת"ר בסופו: מדות טובות של הקב"ה בהשפע בפירוי וריבוי כו', הברכה בריבוי כו' השלום בריבוי כו', עיי"ש בארוכה.

רב . . רבה: דמעלין בקודש (ברכות כח, א. וש"נ. ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג), וכל החודש דאזלינן מיני' (ובכחו) — מרבין בשמחה (תענית כט, סע"א).

ראש־חודש . . שבת: להעיר מהצד השוה שביניהם מהפטורת שבת זה (פ' החודש): שער החצר הפנימית . . יהי' סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החודש יפתח (יחזקאל מו, א). וראה ד"ה החודש באוה"ת בא (ע' רנג. שם כרך ח ע' ב'תתקט), עטר"ת (הא' — סה"מ עטר"ת ע' קצו ואילך).

ראש־חודש ניסן . . שבת פ' החודש: ולהעיר שפ' החודש נאמרה (למשה וגם לבנ"י) בר"ח ניסן — ראה מכתב ר"ח ניסן ה'תשל"ז בתחלתו, ובהערות שם (הגש"פ עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים — קה"ת תשמ"ו ואילך — ע' עדרת).

שבת פ' החודש, שבה קוראים בתורה „החודש כו'": מגילה כט, א ואילך. רמב"ם הל' תפלה פי"ג ה"כ. טושו"ע או"ח סתרפ"ה (הלכות ד' פרשיות) ס"ד.

החודש הזה . . לחדשי השנה: בא יב, ב. וראה ד"ה החודש תרכ"ז. מכתב עש"ק ר"ח ניסן ה'תשמ"ה (הגש"פ הנ"ל ע' תשסא־ב), ובהערות שם.

שמתחילים למנות . . מחודש ניסן, מציין ההנהגה הניסית: ראה עקידה פ' בא עה"פ החודש גו' (שער לח). הובא ונתבאר באוה"ת בראשית יח, ב ואילך. וראה מכתב ר"ח ניסן ה'תש"נ (לעיל ע' 153 ואילך), ובהנסמן שם בהערה ד"ה ראשית השנה. ד"ה כימי צאתך דאחש"פ ה'תשי"ב ס"ד ואילך (סה"מ מלוקט ח"ד ע' רכז ואילך).

ובהמשך למכתב הקודם שבו הודגש כי חודש ניסן הוא זמן של ניסי ניסים, ובמיוחד בשנה זו, „היה תהיה שנת נפלאות אראנו" –

כדאי לעמוד ביתר פירוט על משמעותם של אותם ניסי־ניסים, שמתרחשים באופן של „נפלאות אראנו".

הפסוק אומר: „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". כלומר, ניסי־הניסים של הגאולה השלימה, יהיו דומים לניסים של יציאת מצרים, אשר היו אז „ניסים ונפלאות", למעלה מדרך הטבע לגמרי. ויותר מזה: על־פי הפירוש הידוע על פסוק זה, יהיו ניסי הגאולה השלימה־כה גדולים, עד שייחשבו „נפלאות" אפילו בהשוואה לניסים של יציאת מצרים.

ובזה גופא מתוסף עוד, שניסי הנפלאות הללו יתרחשו באופן של „אראנו": אני עצמי (השם) אראה להם. וכאשר הקב"ה עצמו מראה, הרי הכול מתגלה – הן הדברים הניתנים לגילוי (נגלה), והן הדברים הנסתרים (נסתר): נגלית ונראית אז האמת והפנימיות של ההנהגה הטבעית – ההנהגה הניסית המוחלטת, ועד לדברים שהם לגמרי בגדר „נפלא".

* * *

בחודש ניסן עצמו בא הדבר האמור (על „ניסי ניסים" ועד „אראנו נפלאות") לידי ביטוי רב יותר בשבוע זה, כפי שהדבר מתבטא בשמה של השבת – שבת הגדול. כידוע, שמו של כל דבר בלשון־הקודש על־פי התורה, מבטא את מהותו

מכתב הקודם: דכ"ה אדר שנה זו (לעיל ע' 164 ואילך).

ניסן הוא זמן של נסי נסים: ראה בהנסמן במכתב הנ"ל הערה ד"ה חודש ניסן . . נס וד"ה כפי שחז"ל מציינים.

כימי צאתך . . אראנו נפלאות: מיכה ז, טו.

„נסים ונפלאות": רמב"ם הל' חמץ ומצה רפ"ז. תפלת „נשמת". וראה מאו"א מערכת אות הנו"ן סי' כ"א (במאו"א שם: כ"ב, והוא ט"ס).

הפירוש הידוע: אוה"ת נ"ך עה"פ סק"ז (ע' תפז), מזח"א בהשמטות סי' כה (רסא, ב). וראה שם סק"ח, מפע"ח שער כא (שער חג המצות) פ"ז (בד"ה מהרי"ו ז"ל). וראה ד"ה כימי צאתך דאחש"פ ה'תשי"ב (סה"מ מלוקט ח"ד ע' רכה ואילך) וה'תשל"ט (סה"מ מלוקט ח"ג ע' קיט ואילך). ד"ה זה ד"א ניסן ה'תשמ"ב (סה"מ מלוקט ח"ב ע' לז ואילך).

גילוי (נגלה) . . נסתר . . ההנהגה הנסית המוחלטת: שהרי אפשר שאין מכיר הנס בכלל (נדה לא, א).

הפנימיות של ההנהגה טבעית: ראה ד"ה כימי צאתך ה'תשי"ב הנ"ל ס"ג ואילך. וש"נ.

שבת הגדול . . משום ש„נעשה בו נס גדול": תוד"ה ואותו – שבת פז, ב בשם מדרש (ראה דעת זקנים מבעה"ת עה"פ בא יב, ג). טור ושו"ע אדה"ז או"ח הל' פסח ר"ס תל. וראה הגש"פ הנ"ל במדור שבת הגדול (בעניני חה"פ) ע' תצא ואילך. תתקיג ואילך. וראה לקו"א להה"מ סי' קכד (כט, א). או"ת ל, ב.

כידוע, שמו של כל דבר בלשון־הקודש על־פי התורה, מבטא את מהותו: ראה לקו"א להה"מ סי' רמד (נח, ג ואילך). או"ת ד, סע"ג ואילך (בהוצאת קה"ת ה'תש"מ ואילך – סי' יד). – ובצפע"נ לבעל התולדות יעקב יוסף בתחלתו – בשם הבעש"ט. שעהיוה"א פ"א. לקו"ת בהר מא, ג. ובכ"מ.

---

*) בכמה דפוסים. המו"ל.

ופנימיותו. שבת זו נקראת כך, כפי שמבארים חז"ל, משום ש„נעשה בו נס גדול" — לא סתם נס, אלא נס גדול, באופן ברור וגלוי לכול.

* * *

כל ענייני עם ישראל ויהדות קשורים עם התורה, ובזה גופא — עם הפרשה, ה„סדרה" (מלשון סדר) של השבוע. ואכן, מוצאים אנו רמז בולט לכל האמור לעיל בתחילתה (ובשמה) של פרשת השבוע — „צו את אהרן":

המעלה הגדולה שבה הצטיין אהרן כהן גדול, באה לידי ביטוי בלשון הידוע של המשנה: „הוי מתלמידיו של אהרן כו' אוהב את הבריות ומקרבן לתורה". זו אהבתו הבלתי מוגבלת של אהרן לכל יהודי, אפילו ליהודים פשוטים ביותר, הנקראים „בריות", שכן מעלתם היחידה היא היותם ברואיו של בורא העולם. גם יהודים אלה אהרן „מקרבן לתורה" — הוא מקרב ומרומם אותם אל התורה. לא שהוא „מקרב" ו„מוריד" חס ושלום את התורה אליהם — על־ידי עשיית פשרות ועל־ידי שמגלים להם ונותנים להם ללמוד ולקיים רק חלקים מצומצמים מהתורה ומהמצוות — אלא הוא מקרבם ומעלה אותם אל המקום האמיתי ואל האור של התורה, כך שהם נהיים קשורים עם השלימות המוחלטת והבלתי־מוגבלת של התורה.

כל זה מצביע על אמיתיותן של רגשות האהבה של אהרן הכהן לכל אחד מישראל: אהבה אמיתית אינה יודעת מידה וגבול, שלכן היא חובקת גם את היהודים שבמדרגת „בריות": והיא גם גורמת, שיהודי זה יתעלה למעלה ממגבלות ה„מציאות" שלו ויתקרב לתורה.

— בזה מובן הטעם הפנימי לכך שהוראה זו הוכנסה ל„דבר המשנה" שכן „משנה" יש בה כח זה להעלות את לומדיה מעל כל מגבלותיהם (כפי שהדבר מתבטא בלשון חכמיה ז"ל: „אין כל הגליות מתכנסות אלא בזכות המשניות").

לא סתם נס: כהלשון בשו"ע המחבר שם: „מפני הנס (סתם) שנעשה בו". — נתבאר בהגש"פ שם ע' תצא הערה 3.

כל ענייני . . התורה . . הפרשה . . של השבוע: להעיר מתורת אדה"ז („היום יום" ב חשון. ספר השיחות ה'תש"ב ע' 29 ואילך): מען בעדאַרף לעבן מיט דער צייט . . מיט דער פרשת השבוע כו'.

בשמה של פרשת השבוע: שבו מתבטא תוכן כל הפרשה — ראה לקו"ש חכ"א ע' 250, ובהנסמן שם הערה 2-1.

פרשת השבוע — „צו את אהרן": כן נקראת פ' זו ברמב"ם הל' תפלה פי"ג ה"ב. ובסדר תפלות כל השנה בסופו. אבודרהם סדר הפרשיות וההפטרות. ובכ"מ.

הוי מתלמידיו של אהרן כו': אבות פ"א מי"ב. וראה בארוכה אבות דר"נ פי"ב.

פשוטים ביותר . . „בריות": תניא פרק לב.

לא שהוא „מקרב" . . את התורה אליהם: ראה לקו"ש ח"ב ע' 316. חט"ו ע' 198.

שמגלים להם . . רק חלקים מצומצמים מהתורה כו': ראה לקו"ש ח"כ ע' 357 ואילך.

אין כל הגליות מתכנסות אלא בזכות המשניות: ויק"ר ריש פרשתנו (פ"ז, ג). וראה תו"א שמות מט, ג. תו"ח שם (יח, א־ב). ובכ"מ. וראה תשובות וביאורים (קה"ת תשל"ד) סי' ד' ס"ה*.

---

*) אג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"א ע' רמב ואילך. המו"ל.

ולכן, כאשר אדם מישראל לומד את ההוראה הנ"ל במשנה — ועל־ידי לימוד התורה נוצר „יחוד נפלא" בין הלומד ושכלו ודברי התורה שהוא לומד, ועד ל„יחוד נפלא" עם נותן התורה, ש„כתב" ו„נתן" את עצמו בתוך התורה („אנא נפשי כתבית יהבית") — הרי אז מקבל הלומד את הכח הבלתי־מוגבל הזה כדי ליישם בפועל הוראה זו של „אוהב את הבריות ומקרבן לתורה". —

* * *

הציווי לאהרן הכהן בפרשתנו מיוחד בכך שהוא נאמר בלשון „צו". חז"ל מפרשים זאת: „אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות".

זריזות זו של „צו", „מיד ולדורות", מורה על הנתינת־כח הבלתי־מוגבלת שהקב"ה מעניק, הן בהווה („מיד") והן בעתיד („לדורות"):

„מיד" — אין לאדם שום הפרעה ואף לא עיכוב מלמלאות את הציווי מיד, מאחר שהוא שקוע בזה לגמרי, עד שזה ממלא את כל חייו, מכל צד ופינה;

„ולדורות" — הדבר נקבע תיכף ומלכתחילה באותו אופן של זריזות, שהוא פועל בקרב הדורות הבאים — דורות, לשון רבים: וכאשר ישנה „חזקה" של שלושה דורות, נעשה הדבר נצחי לכל הדורות. כמאמר חז"ל: „התורה מחזרת על אכסניה שלה" — כאשר יש שלושה דורות של לומדי תורה, נעשית שם ה„אכסניה" של התורה („אכסניה שלה"), המקום שבו היא קיימת לעד.

* * *

הדברים האמורים לעיל צריכים לשמש גם הוראה בעבודת השם, במעשה (ועד ל„סוף מעשה"):

אין די בכך שהתנהגותו של יהודי בענייני התורה והמצוות תהיה באופן של „נס" — מרוממת, נעלית יותר מההרגל עד כה בלימוד התורה ובהידור בקיום המצוות: אלא עליו לעלות בזה בהתמדה מעלה ומעלה: כאשר ההתנהגות החדשה,

---

ועל־ידי לימוד התורה נוצר „יחוד נפלא" כו': תניא פ"ה. וראה גם שם פכ"ג.

אנא נפשי כתבית יהבית: שבת קה, א (כגירסת הע"י). יל"ש עה"פ יתרו כ, ב. וראה לקו"ת שלח מח, סע"ד. אוה"ת יתרו ע' תתקא. ובלשון המדרש (שמו"ר רפל"ג): מכרתי לכם תורתי כביכול נמכרתי עמה. וראה תניא פמ"ז (סז, א).

אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות: תו"כ (הובא בפרש"י) ריש פרשתנו. וראה אוה"ת הק' ואו"ת להה"מ דלעיל בתחילת המכתב הערה ד"ה פ' צו.

התורה מחזרת על אכסניא שלה: ב"מ פה, א.

במעשה: שהוא העיקר — אבות פ"א מי"ז. תקו"ז תנ"ב (פז, סע"א). ת"ס (צג, ב). ת"ע (קלג, ב. קלד, א).

כאשר . . נעשית . . להרגל . . טבע . . לדרגה גבוהה עוד יותר של „נס": להעיר מב"ר (פנ"ט, ה) משה ניסן של ישראל . . ומי הוא ניסו של משה הקב"ה, וראה לקו"ש ח"ז ע' 225 ואילך.

המרוממת, נעשית אצלו להרגל (הרגל נעשה טבע), הוא נדרש שוב להתעלות לדרגה גבוהה עוד יותר של „נס", ובזה גופא – „נס בתוך נס", עד שהוא מגיע ל„נס גדול" האמיתי, הקשור ב„גדול הוי' ומהולל מאד".

ויהי רצון, שכל אחד ואחת יפעלו בכל האמור באופן של זריזות, מיד ולדורות, שאז מתקיים בפועל ה„גדול הוי' ומהולל מאד" – גדלותו של הקב"ה תתגלה ברור לעין כל, באופן שהקב"ה הוא „מהולל מאד".

עד ש„ברוך ה' לעולם אמן ואמן" – הדבר יורד ונמשך ופועל בעולם ולתמיד, לנצח נצחים.

וכל אחד ואחת מתברכים בתפילה, תפילת משה: „ויהי נועם ה' אלקינו עלינו גו'" – „יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם", שהשכינה שורה בו, ובכל ענייניו, עד במעשה ידיו, ועד ב„סוף מעשה" – ב„חלקו בעולם".

וזה נעשה ההכנה, מתוך שמחה וטוב לבב, לבניין בית־המקדש השלישי, שיהיה בניין נצחי, מעשה ידיו של הקב"ה, „מקדש אדנ־י כוננו ידיך" – בפועל ממש, בגאולה האמיתית והשלימה.

בכבוד ובברכה להצלחה בכל האמור
ולחג הפסח כשר ושמח
ומתוך שמחת לבב

/מקום החתימה/

הרגל נעשה טבע: תניא פמ"ד (סג, ב). וראה גם שם ספי"ד. פט"ר (כא, א). שבילי אמונה נתיב ד שער ב. שו"ת הרמ"ע מפאנו סל"ר.

„נס בתוך נס": לשון חז"ל – שבת צז, א. וש"נ.

גדול הוי' ומהולל מאד: תהלים מח, ב.

ברוך . . ואמן: תהלים פט, נג – סיום וחותם ספר שלישי שבתהלים.

תפילת משה . . שתשרה שכינה במעשה ידיכם: תו"כ (ר"פ שמיני (טו)) רש"י שם ט, כג. ובפ' פקודי לט, מג. וראה לקו"ש חי"א ע' 169 ואילך. וראה גם פרש"י עה"פ תהלים כאן.

ויהי נועם ה' אלקינו עלינו גו': תהלים צד"ק, יז. וראה מדרש תהלים עה"פ (שם, א), שמזמור זה בתהלים הוא אחד מ„אחד עשר מזמורים (ש)אמר משה" כו'. פרש"י עה"פ תהלים שם, א. פקודי שם.

ע"פ המנהג לומר בכל יום הקאפיטל תהלים המתאים לשנות חייו (מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר ב„קובץ מכתבים" שבסו"ס תהלים אהל יוסף יצחק (ע' 214). אגרות־קודש שלו ח"א ע' לא. ח"י ע' נג. וראה גם מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שמא) – יתחל בי"א ניסן שנה זו אמירת מזמור צדי"ק שבתהלים.

בית־המקדש השלישי . . בניין נצחי, מעשה ידיו של הקב"ה: זהר ח"א כח, א. ח"ג רכא, א. תקו"ז תיקון ח.

מקדש אדנ־י כוננו ידיך: בשלח טו, יז. וראה פרש"י עה"פ. פרש"י ותוס' סוכה מא, סע"א. תוד"ה אין – שבועות טו, ריש ע"ב. ועוד.

ולחג הפסח כשר ושמח: ראה לקוטי לוי"צ אגרות־קודש ע' קצז.

שמחת לבב: שני חללי הלב מלאים וחדורים שמחה.

ב"ה, יום שלישי שהוכפל בו כי טוב,
פ' ויהי ביום השמיני
י"א ניסן, נשיא לבני אשר, ה'תנש"א,
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בהמשך לנאמר באיגרות הקודמות, על כך שייחודה של שנה זו – שנה של „היה תהיה שנת אראנו נפלאות" – בא בהדגשה רבה יותר בחודש ניסן, מאחר שהניסים וניסי־הניסים (ניסן) מופיעים אז באופן של נפלאות, ויותר מזה – אראנו (נפלאות) –

מתאים ביותר אפוא לעמוד על נקודה נוספת בייחודה של שנה זו ושייכותה לחודש ניסן:

כבר בתחילת השנה צויין כמה פעמים, ששנה זו מצטיינת ב„קדושה משולשת". כלומר, רבים מענייני הקדושה של השנה הזאת מופיעים שלוש פעמים באופן של „חזקה" („בתלתא זימני הוי חזקה").

יום שלישי שהוכפל בו כי טוב: פרש"י עה"פ בראשית א, ז (מב"ר פ"ד, ו). וראה בהנסמן במכתב כ"ה אדר שנה זו הערה ד"ה זה (לעיל ע' 164).

פ' ויהי ביום השמיני: ראה להלן בהמכתב. וראה הערות למכתב י"א ניסן ה'תשמ"ה בתחלתו (הגש"פ עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים – קה"ת תשמ"ו ואילך – ע' תשסז).

י"א ניסן, נשיא לבני אשר: ראה שו"ע אדה"ז או"ח הל' פסח סתכ"ט ס"ט: בא' בניסן התחילו הנשיאים להקריב את קרבניהם לחנוכת המזבח נשיא אחד ליום עד י"ג בניסן, וכל נשיא ביום שהקריב קרבנו הי' יום טוב שלו כו'. ושם סט"ו: נוהגין מר"ח ואילך לקרות פ' הנשיא שהקריבו בו ביום כו'. והקריב קרבנו ע"ש הבחירה שבחר הקב"ה בישראל מכל האומות – במדב"ר פי"ד, יו"ד. וראה ד"ה ביום עשתי עשר יום ד"א ניסן ה'תשל"א (סה"מ מלוקט ח"ג ע' צט ואילך). – וראה לקוטי לוי"צ אגרות־קודש ע' שכג־שכה. שם ע' תיט.

נשיא לבני אשר: ש„הוא יתן מעדני מלך" (ויחי מט, כ) – ר"ת מוח לב כבד (על הסדר דמוח שליט על הלב) – ראה ניצוצי אורות וניצוצי זהר לזח"ב קנג, א. ושו"נ.

באיגרות הקודמות: דכ"ה אדר ואור ליום ה' ניסן שנה זו (לעיל ע' 164; 169). – ולהעיר שמכתב הנוכחי הוא מכתב השלישי שנכתב השתא בקשר לחה"פ הבע"ל.

צויין כמה פעמים: ראה בארוכה מכתבים כללים לר"ה שנה זו (דמוצש"ק ח"י אלול, מוצש"ק כ"ה אלול וג' סליחות – ה'תש"נ; וא"ו תשרי ה'תנש"א (נדפסו בסה"ש ה'תשנ"א ח"ב ע' 859 ואילך)).

בתלתא דימני הוי חזקה: ב"מ קו, ריש ע"ב. וראה גם יבמות (סד, ב) ובירושלמי שם (פ"ו ה"ו). סנהדרין פא, ב.

השנה החלה מיד ב„חזקה" של שלושה ימי קדושה רצופים (כאשר שני ימי ראש־השנה, ה„ראש" של השנה, הובילו מיד אל יום השבת־קודש): אחר־כך נשנתה „חזקה" זו (בחוץ־לארץ) פעמיים נוספות בחודש תשרי (בימים הראשונים והאחרונים של חג הסוכות). כך שבמשך חודש תשרי (החודש הכללי) היתה „חזקה" בתוך „חזקה".

לאחר מכן חזרה תופעה זו על עצמה ב„ראש השנה לחסידות" — חג הגאולה של רבנו הזקן, י"ט־כ כסלו — וכן בימי השמחה של פורים.

משמעותה של „חזקה" (מלשון חוזק, תוקף) היא, שבשלוש הפעמים (של קביעת דבר־מה או של היותו חוזר ונשנה) חלה בדבר קביעות, ויש ביטחון ותוקף שכך הוא יישאר.

ובזה מתבטאת ההוראה והנתינת־כח של ה„שנה משולשת" — שעניני קדושה, תורה ומצוות, מתחזקים השנה וחודרים בכל המציאות, כך שהם מותירים השפעה נמשכת גם על העתיד.

* * *

בחודש ניסן (שהוא „ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה") הנוכחי מתבטאת „חזקה" זו של קדושה בקריאת התורה בראש החודש:

חודש ניסן, אשר ראשו (ראש־חודש, ה„ראש" של החודש) חל השנה בשבת פרשת החודש — החל בקריאה משולשת, בשלושה ספרי־תורה — הקריאה של פרשת ויקרא, של ראש־חודש ושל פרשת החודש.

ראש־השנה, ה„ראש" של השנה: לקו"ת דרושים לר"ה נח, א־ב. עטרת ראש שער ר"ה בתחלתו. המשך וככה תרל"ז (ע' קכח). רד"ה החודש תרנ"ד (סה"מ תרנ"ד ע' קלא), תרס"ו (המשך תרס"ו ע' קנו), תרע"ח (הב' — סה"מ תרע"ח ס"ע רכד). ובכ"מ.

תשרי (החודש הכללי): ראה אוה"ת סוכות ע' א'תשנו. סה"מ תרנ"ד ע' לו. ה'תש"ב ע' 49. ובכ"מ.

„ראש השנה לחסידות" . . י"ט־כ כסלו: מכתב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע — נעתק ב„היום יום" יט כסלו. אגרות־קודש שלו ח"א ע' רנט. וש"נ.

בחודש ניסן . . מתבטאת „חזקה" זו של קדושה בקריאת־התורה: להעיר, אשר בתשרי הו"ע „בחר הקב"ה בעולמו" (שמו"ר פט"ו, יא), וי"ל שלכן הקדושה המשולשת אז היא בזמן — שלשה ימים: ובניסן הו"ע „בחר ביעקב ובניו" (שמו"ר שם), ולכן ענייני ה„חזקה" שבחודש ניסן הם ביחס לתורה: קריאה משולשת בג' ספרי תורה, וקריאת פ' שמיני במשך ג' שבועות.

ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה: בא יב, ב. וראה ד"ה החודש תרס"ה (סה"מ תרס"ה ס"ע קט ואילך), אעת"ר (סה"מ אעת"ר ע' נו ואילך), עטר"ת (הב' — סה"מ עטר"ת ע' שכג ואילך). ועוד.

ה„ראש" של החודש: לקו"ת דרושים לר"ה שם נח, סע"א. עטרת ראש שם (ג, ב). המשך וככה תרל"ז (ע' קכח). ובכ"מ.

שבת פרשת החודש . . קריאה משולשת, בשלושה ספרי־תורה: רמב"ם הל' תפלה פי"ג הכ"א. וראה בארוכה משיחת ש"פ ויקרא, פ' החודש שנה זו (סה"ש תנש"א ח"א ע' 379 ואילך).

אחר־כך, במשך החודש, נשנית ונקראת (וגם נלמדת) אותה פרשה („סדרה"), פרשת שמיני, במשך שלושה שבועות רצופים (החל ביום שמיני לחודש, בקריאת התורה שבתפילת מנחה של שבת הגדול, ועד סוף החודש, בשבת כ"ט בניסן — בחוץ־לארץ).

הרוממות המיוחדת של „ויהי ביום השמיני", שהוא „יום שמיני למילואים" (היום השמיני של חנוכת המשכן), מתבטאת בכך, ש„היום ה' נראה אליכם" — „להשרות שכינתו במעשה ידיכם" — ביום זה החלה השראת השכינה בהמשכן („שרתה בו שכינה").

דבר זה בא לידי ביטוי גם במספר „שמיני": העולם נברא בשבעת ימי בראשית (ששת ימי הבריאה והשבת שהביאה מנוחה לעולם — שלימות בבריאה). משום כך נקבע מבנה הזמן של העולם במחזורים של שבעה ימים (וכך גם במחזורי „שמיטה" של שבע שנים). המספר „שבעה" מורה אפוא על ההארה האלוקית שמצטמצמת בתוך הבריאה. אך „שמיני" מורה על הגילוי האלוקי שלמעלה מהבריאה.

וכאשר פרשת שמיני נקראת השנה במשך שלושה שבועות, מתוספת המעלה המיוחדת של „חזקה" ונצחיות בעניין זה של „שמיני" — השראת השכינה (אותו גילוי אלוקי שלמעלה מהעולם):

השראת השכינה שנתחדשה ב„יום השמיני", לא היתה התגלות אלוקית חד־פעמית, אלא נצחית, כפי שמובן מהלשון: „להשרות שכינה במעשה ידיכם" — שהשראת השכינה תהיה באופן נצחי, ובקרב כל יהודי („בתוך כל אחד ואחת מישראל"), ועד ב„מעשה ידיכם".

* * *

„יום שמיני למילואים": פרש"י ריש פרשתנו.

„היום ה' נראה אליכם" — „להשרות שכינתו במעשה ידיכם": פרשתנו ט, ד ובפרש"י.

שרתה בו שכינה: לשון רש"י פרשתנו שם, כג.

בא לידי ביטוי . . במספר „שמיני": בהבא להלן ראה כלי יקר ריש פרשתנו; שו"ת הרשב"א ח"א ס"ט — הובאו ונתבארו בד"ה ויהי ביום השמיני תרע"ח (סה"מ תרע"ח ע' רסט ואילך), ה'תש"ד (סה"מ ה'תש"ד ע' 191 ואילך), ה'תש"ה (סה"מ ה'תש"ה ע' 167 ואילך). וראה גם אוה"ת פרשתנו ע' כה. אחרי כרך ג ע' תתכה. ועוד.

השבת שהביאה מנוחה: דבא שבת בא מנוחה — פרש"י עה"פ בראשית ב, ב. פרש"י ד"ה ויכל — מגילה ט, א. תוד"ה חצבה — סנהדרין לח, א. וראה כתר שם טוב (הוצאת קה"ת) סי' ת־תא (נט, ב ואילך).

השראת השכינה . . נצחית: דמעשה ידי משה הם נצחיים — סוטה ט, סע"א. וראה לקו"ש חט"ז ע' 465, ובהנסמן שם.

בתוך כל אחד ואחת מישראל: כמאמר חז"ל עה"פ (תרומה כה, ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם — בתוך כל או"א מישראל — ראשית חכמה שער האהבה פ"ו קרוב לתחילתו (ד"ה ושני פסוקים — סט, ב). אלשיך עה"פ תרומה שם קרוב לסופו (ועיין ג"כ בפירושו עה"פ (תהלים צד"ק, יז) ויהי נועם). ועוד. — נסמן בלקו"ש חכ"ו ע' 414.

השראת השכינה באופן קבוע, שהחלה ביום השמיני במשכן, באה לידי ביטוי רב יותר בבית־המקדש. כידוע, המשכן נקרא „אוהל", „דירת עראי", לא דירת־קבע; לעומתו, „בית" (בית־המקדש) הוא דירת־קבע, דירה קבועה ונצחית. מאז שבנו את בית־המקדש בירושלים, הוא נעשה המקום הקבוע והנצחי של השראת השכינה („זאת מנוחתי עדי עד").

„קביעות" מוחלטת זו וה„חזקה" של השראת השכינה בבית־המקדש, תהיה באופן מלא ושלם בבית־המקדש השלישי, כאשר קביעותו המלאה והנצחית של בית־המקדש — בית נצחי — תהיה גלויה וברורה לעין־כל.

* * *

הדברים האמורים מרומזים גם־כן בפסוק המסיים את המזמור „תפלה למשה" (מזמור צד"ק בספר תהילים): „ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו":

חכמינו ז"ל אומרים, שפסוק זה היה תפילתו של משה רבנו בקשר להקמת המשכן: „אמר להם, יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, ויהי נועם ה' אלקינו עלינו וגו'": כלומר שתפילת משה פעלה את השראת השכינה במשכן. בזה מודגש, שהשראת השכינה היא באופן של „כוננה עלינו" (ביסוס ויציבות) — מתוך קביעות לדור דור.

ועד שבזה גם נרמזת נצחיותו של בית־המקדש השלישי, כמאמר חז"ל על הפסוק הנ"ל, שהמלים „ומעשה ידינו כוננהו", מכוונות לבית־המקדש השלישי,

---

כידוע: ראה שמואל־ב ז, ו. שהש"ר פ"א, טז (ג). זח"ב רמא, א. תר"א ר"פ ויגש. ועוד.

דירת עראי: ובלשון הרמב"ם הל' ביהב"ח פ"א ה"א: והי' לפי שעה כו'. וראה שהש"ר שם.

בית . . „דירת־קבע": ראה גם עיון יעקב לע"י פסחים פח, א (בשייכות לביהמ"ק השלישי).

מאז שבנו את בית־המקדש בירושלים כו': רמב"ם שם ה"ג. נתבאר בלקו"ש חט"ז ע' 466 ואילך.

המקום . . הנצחי של השראת השכינה: ראה רמב"ם שם פ"ו הט"ז: קדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטילה.

זאת מנוחתי עדי עד: תהלים קלב, יד.

בית נצחי: זהר ח"א כח, א. ח"ג רכא, א. תקו"ז תיקון ח.

בפסוק המסיים: פסוק טו"כ.

מזמור צד"ק בספר תהלים: אשר ע"פ המנהג לומר בכל יום הקאפיטל המתאים לשנות חייו — מתחילים בי"א ניסן שנה זו אמירת מזמור זה שבתהלים. והוא הראשון מן „אחד עשר מזמורים (ש)אמר משה" — מדרש תהלים ופרש"י עה"פ (צד"ק, א). פרש"י עה"פ פקודי לט, מג. ועוד.

חכמינו ז"ל אומרים . . אמר להם כו': פרש"י עה"פ פקודי שם. וראה גם פרש"י פרשתנו ט, כג. פרש"י עה"פ תהלים כאן. וראה תו"ש עה"פ פקודי שם (אות לד). וש"נ.

כמאמר חז"ל . . לעתיד לבא כו': מדרש תהלים עה"פ.

עליו אומר הקב"ה: „לעתיד לבא אני אבנה אותו ומשרה שכינתי בתוכו ואינו חרב לעולם".

ולכאורה יש להוסיף טעם, בדרך רמז, על כך שתפילה זו היא במזמור צדי"ק בתהלים — משום שהמספר „תשעים", שלוש פעמים „שלושים", מכיל בקירבו את תכלית השלימות שב„חזקה" — שלוש כפול שלוש (כפול עשר).

* * *

ויהי רצון, שכל אחד ואחת, בתוך כלל ישראל, ינצל את הכוחות המיוחדים של שנה זו, כדי למלא את כל מהותו בחיי קדושה, ועד להשגת החזקה האמיתית — תוקף נצחי בכל מה שקשור בלימוד התורה ובקיום המצוות

— החל בהכנות לחג־הפסח בכלל, ובפרט לעריכת „סדר של פסח" עם שלוש מצות (כהן לוי ישראל) ושישה מינים על הקערה (כפלים פעמים שלוש) —

ובפרט שמדובר בשנה שבה, כנ"ל, קוראים את פרשת שמיני שלושה שבועות רצופים, ו„שמיני" הרי הוא מורה על ההנהגה האלוקית שלמעלה מהעולם, הנהגה ניסית. אם כן, כאשר קוראים את „שמיני" שלושה שבועות רצופים, הדבר מדגיש עוד יותר, על־ידי התורה, את ייחודה של שנה זו, בשנת „אראנו נפלאות", על־ידי ניסים וניסי ניסים:

— עד שהדברים באים באופן גלוי וברור, ועל־פי הפתגם הידוע, שהוזכר פעמים רבות: „שמיני שמונה שמינה" — שנה שבה קוראים את פרשת „שמיני", „שמונה" פעמים — תהיה שמינה, שנה „שמינה" בגשמיות וברוחניות —

לעתיד לבא אני אבנה אותו . . ואינו חרב לעולם: ראה גם פרש"י עה"פ (בשלח טו, יז) מקדש אדנ־י כוננו ידיך. פרש"י ותוס' סוכה מא, ס"א. תוד"ה אין — שבועות טו, ריש ע"ב. בהנסמן לעיל הערה ד"ה בית נצחי. ועוד.

שלוש מצות (כהן לוי ישראל) ושישה מינים על הקערה: „סדר הגדה" בהגש"פ נוסח אדה"ז. והוא מפע"ח שער כא (שער חג המצות) פ"י. סידור האריז"ל במקומו. וראה ג"כ שו"ע אדה"ז או"ח הל' פסח סתע"ג סכ"ו. וראה הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים שם (ע' ה־ו). וש"נ.

שלוש: ועניין עיקרי בפסח — כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח מצה ומרור — הגש"פ פיסקא רבן גמליאל הי' אומר, ממשנה פסחים קטז, ס"א ואילך.

הפתגם: הובא ונתבאר גם בלקו"ש ח"ז ע' 297. ספר השיחות תשמ"ח ח"ב ע' 395, שם ע' 413 ואילך.

שמיני . . שמינה: להעיר גם מהידוע בשם הה"מ בפירוש „ביום השמיני עצרת" — סה"מ מלוקט ח"ב ע' קמ. וש"נ.

ויש לקשר זה גם עם הנשיא די"א ניסן — אשר, שהוא מלשון אושר ותענוג (לקוטי לוי"צ אגרות־קודש ע' שכד. שם ע' תיט. ועוד).

וזה יזרז עוד יותר, שנזכה ל„שמיני" השלישי, בית־המקדש השלישי, שבו יהיה ה„כינור של שמונה נימין",

ויקויים אצל כל אחד ואחת התפילה והברכה, ויותר מזה — גם הנתינת־כח של משה רבנו: „ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו", בבית־המקדש השלישי, מקדש אדנ־י כוננו ידיך.

בכבוד ובברכה
ובברכת חג הפסח כשר ושמח
וטוב לבב

/מקום החתימה/

בית־המקדש השלישי . . כנור של שמונה נימין: ערכין יג, ב. וראה כלי יקר דלעיל הערה ד"ה בא לידי ביטוי.

מקדש אדנ־י כוננו ידיך: בשלח טו, יז. וראה בהנסמן לעיל הערה ד"ה לעתיד לבא.

ב"ה. י"ג ניסן, תש"נ

נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל לקראת חג הפסח, ה'תש"נ

ביום ההילולא של אדמו"ר הצ"צ ואור לי"ד ניסן זמן הפסח

אביע איחולי וברכותי לפסח כשר ושמח, מתאים לראשיתו יום השלישי שהוכפל בו כי טוב, טוב לשמים וטוב לבריות,

ולקיומה בקרוב ממש בעגלא דידן של משכיל לאיתן האזרחי גו' אשירה (בשם כל אחד ואחת מישראל) גו' מצאתי דוד עבדי גו' אמן ואמן,

בגאולה האמתית והשלימה ע"י מלכא משיחא

בכבוד ובברכת החג

/מקום החתימה/

משכיל . . אשירה: תהלים פט, א-ב.

מצאתי: שם, כא.

אמן ואמן: שם בחותם המזמור וספר השלישי דזמירות ישראל, בשם כל אחד ואחת מישראל.

נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל לקראת חג הפסח, ה'תנש"א

ביום ההילולא של אדמו"ר הצמח צדק ואור ליי"ד ניסן יום הולדת הרמב"ם זמן הפסח וערב שקויר"ט, ראשון לרגלים,

אביע איחולי וברכותי לחג הפסח כשר ושמח וכולי. וש"ק ושלום, עונג וחירות בשלמותם לכל בנ"י בכל מושבותיהם.

ותקויים בקשת כל אחד ואחת האנשים והנשים והטף[1] בתוך כלל ישראל תפלת משה איש האלקים בספר נעים זמירות ישראל:

שבענו בבקר חסדך ונרננה ונשמחה בכל ימינו, יראה אל עבדיך פעליך והדרך על בניהם, ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו[2].

בכהנ"ל כפליים לתושי' וכעיסקא דשבתא ודהגאולה[3], בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

בכבוד ובברכת שבת והחג

/מקום החתימה/

---

1) וילך לא, יב.

2) תהלים צ, יד. טז. יז.

3) לקו"ת בתחלתו (ד"ה ראו כי ה' נתן לכם השבת). ד"ה ויאמר גו' לך לך באוה"ת (תרדע, א). תרכ"ז. תר"ל.

ספירת העומר

בעונג קבלתי החוברת הראשונה, ויהי רצון שתהי' התחלה טובה, וככל הענינים של תורה וקדושה יהי' גם מפעל זה באופן של עלי' והתקדמות מחיל אל חיל.

והרי החוברת הוכנה והופיעה בזמן המתאים שבין פסח לעצרת, שבשני רגלים אלו הי' לנשי ובנות ישראל חלק בראש, כסיפור חז"ל אשר בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים, בשביל לקבל את התורה מסיני, וקודם שניתנה התורה נצטוה משה רבינו לדבר עם "בית יעקב" – אלו הנשים – תחילה, ואח"כ עם "בני ישראל" – אלו האנשים.

וימי הספירה שבין שני ימים טובים אלו הם ימי הקישור בין "זמן חירותנו" ל"זמן מתן תורתנו", ימי עלי' והתקדמות מחיל אל חיל, כאמור לעיל, כמרומז גם כן באופן הספירה. שכידוע, אופן הספירה הוא לא במספר סידורי (היום יום שני שלישי וכו') אלא במספר יסודי – היום שני ימים, שלשה ימים, וכו'. שבמספר סידורי לא מודגש ענין ההוספה וההשתלמות אלא הסדר בזמן, מה שאין כן כשאומרים "היום שני ימים" ו"שלשה ימים" וכו' שמדגיש שהיום שבו עומדים משלים ומעלה ומוסיף על הימים הקודמים ועד לתכלית השלימות. וכמרומז גם כן בפרשת השבוע – "וספרת לך שבע שבתות שנים, שבע שנים שבע פעמים" וגו'. וכמו שהוא בשנים כן הוא בימים בכל שנה בימי הספירה שבין פסח לשבועות. ומספר שבעה בכלל הוא סימן לשלימות, כמרומז בשירת חנה – "עקרה ילדה שבעה" (בשלילת ההיפך מזה, כהדגשת הפסוק "רבת בנים" –).

ויהי רצון שכשם שהי' ביציאת מצרים – בזכות נשים צדקניות, כנ"ל, כן יהי' גם עכשו בימי ההכנה לקיום היעוד "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" וכסיום שירת חנה – "ה' יחתו מריביו גו' וירם קרן משיחו" בקרוב ממש.

בברכה להצלחה ולבשורות טובות.

(ממכתב כ"ב אייר תשכ"ז)

הערות לכללות הספר*.

אופן הצעת הענינים בספר הוא – כאלו כבר נמצא הקורא „בעובי הקורה", של בעיא זו, אלא שזקוק הוא לשקו"ט כדי לברר המסקנא, לתרץ הסתירות וכו'.

מובן, אשר רק יחידי סגולה הם בעלי ידיעה כזו. וגם הם – הרי כעבור זמן קצר לא ישארו בזכרונם כל הפרטים הדרושים להבנת הענינים.

וכדאי ונכון ביותר, שיבוא בתחלת הספר מבוא, בו תבואר השאלה (שלרובא דרובא של בני תורה – עצם מציאות השאלה יהיה חידוש היותר מפתיע שבספר) וגם הנקודות העקריות של שיטות השונות בפתרונה,

אשר ע"ז יורחב חוג מביני הענינים במדה גדולה.

יש לבאר בהקדמה או במבוא, או עכ"פ להעיר ע"ז, שהדיון בגוף השאלה עקרו נמצא (ומתחיל) ברביע האחרון של הספר. – אם לא היו קישוים בדבר, כדאי הי' לשנות את זה, כדי להקל, עד כמה שאפשר, התפיסא של היקף הדברים והבנתם.

ואפריון נמטי', על אשר מביא במילואם דברי המחברים עליהם דן, מבלי שיצטרכו לחפש בספרים עצמם.

בטח יגיהו הפרופס עוד הפעם, כי נלקו בחסר ויתיר וכו'.

* * *

במש"כ אשר ע"י שיעבור את קו התאריך ברגע דנשיק עש"ק ושבת ויעשה זה איזה פעמים, הרי יבוטל אצלו האות דשבת. וזה א"א –

צ"ע מאי נפ"מ אם יהי' ז' ימים בלא שבת, או ז' מאות ימים בלא שבת. ולמה זה א"א – (ובפרט לדעת הרמב"ן – שמות כ, ח – שבכל יום ישנה המצוה זכור את יוה"ש. אף שגם לדעתו אין זכירה זו אות גמור, שהרי מחויב בתפילין).

ופשיטא שאין לאסור העברה זו ולדמותה לזה שדוחין מילה בכדי שלא לחלל את השבת אח"כ במכשירין (להרז"ה ולרשב"א – הובא בר"ן לשבת קלד, ב), או להאיסור לצאת בשיירא אם יבוא אח"כ לחלול שבת. ועיין ג"כ רש"י סוכה כה, ב ד"ה שחל: העוסק במצוה פטור כו' – כי בכל אלו ישנו החיוב אלא שסיבה דוחה אותו או מתירו משא"כ בנדו"ד.

וקצת דמיון יש למנחות (מא, א) טצדקי למיפטר נפשך כו'. ועיי"ש בתוס' ובהגמ"י סוף הל' ציצית.

ועיין ג"כ שו"ת צ"צ חיו"ד סצ"ב. צפנת פענח מהד"ת פז, סע"ד.

---

*) אגן הסהר, בירור הלכה אודות מקומו של קו התאריך. המו"ל.

ובכ״ז אינו דומה, שבכהנ״ל ישנה המצוה במציאות עכ״פ, אבל — אין שבת ביום הששי או ביום הראשון.

שוב ראיתי מה שציין בספרו למשנה ברורה.

* * *

במש״כ בהנ״ל שאפשר שכל בנ״י יעברו קו התאריך בזמן הנ״ל ויבטל שבת זה לגמרי

— ולהעיר ממכילתא ר״פ תשא, שמדייק: הרי הגוים שהקיפו את ארצ״י וחללו ישראל כו׳. ובמש״כ בזה צפנת פענח להגאון מרגצוב (ואין הספר עתה תח״י) שמפרש אשר דוקא בכה״ג שבטלה שבת לגמרי צריך קרא (שרק עפ״ז מובן שנקט במכילתא מציאות רחוקה כ״כ)*. כן צ״ע בכגון דא — אם הניחו ישראל תפלין ביוהכ״פ של שנת גמר בנין ביהמ״ק, כיון שאכלו ושתו בו (מו״ק ט, א). ועיין צ״צ על מו״ק (פ״ג מ״ד) אשר האות הוא איסור מלאכה, ואפשר שגם ביוהכ״פ זה מלאכה לא עשו בו (לבד הכהנים מקריבי הקרבנות. ואולי גם המבשלים וכו׳ (אבל לא כל ישראל) מלאכת אוכל נפש?) ואכ״מ. —

אבל מציאות זו שכל ישראל יעברו בב״א קו התאריך אי אפשרית היא, עפמש״כ בסהמ״צ להרמב״ם מ״ע קנג, אשר חלילה לא־ל מעשות זאת כי הוא הבטיח כו׳. — בצפנת פענח הל׳ קדה״ח ספ״ה הראה מקור לזה מב״ב קטו, ב והוריות ו, ב. וצ״ע כוונתו, דהרי גם אם ימצאו בני אפרים ומנשה בקצוי תבל הנה ארץ נחלתם לעולם עומדת, וא״כ לא כליא שבטא.

* * *

מש״כ ליישב דברי החזו״א בפירוש דעת הרז״ה וכו׳, ובמסקנתו בשאלת קו התאריך, ונכנס בדיחוקים עצומים ואעפ״כ לא העלה תרופה, וכמו שכותב בכ״מ בספרו. . .

בסברת גרירה — אף שנמצאה דוגמא רחוקה לזה מהמקדיש אבר שהנשמה תלוי׳ בו. ודוגמא יותר קרובה בהל׳ עירובין שמשנכנס בתחום ובעיר — כל העיר כד׳ אמות וכו׳ — הנה בענין תחלת היום פשוט לד״ה שתלוי בשקיעה וזריחה, היינו שכל נקודה ונקודה היא בפ״ע בהחלט.

ומבהיל את השכל לומר ולחדש — שבמנין ימים אלו הנה אלפי מילין יהיו נגררים אחרי נקודה אחת.

* * *

לכאורה התמי׳ הכי גדולה בשיטת הרז״ה היא, כיון שלדעתו קו התאריך הוא

---

*) וראה לקו״ש ח״ח ע׳ 50 ואילך. המו״ל.

בין ירושלים ומקום יושבי קצה המזרח, ומרז"ל לדידן לדידהו (ר"ה כ, ב) מפרש על שתי נקודות אלו, היינו שהי' ישוב בנ"י בקצה המזרח בזמן מרז"ל זה, א"כ איך לא נמצא בש"ס אף פס"ד אחד בהמון השאלות הקשורות עם קו התאריך? ועכצ"ל אשר אף שמפרש לדידן – בבל, בכ"ז לא הי' שם אף אחד מבנ"י.

מש"כ והעתיק מכמה ספרים ע"ד ענין קדוש שויו"ט למעלה, אחרי שלמטה חלוקים המקומות – יעוין ג"כ שו"ע רבנו הזקן או"ח ס"א סע"ח. וס' תורת חיים ס"פ בשלח ע' תש"ח ואילך.

(ממכתב תשט"ז?)

שמיני

לאחרי הפסק ארוך נתקבל מכתבם מכ"ה וכ"ז ניסן עם המצורף אליו.

ויהי רצון שיוסיפו כהנה וכהנה* בפעולות הקדושות – הפצת המעינות חוצה בתוככי הפצת היהדות בכלל, ומתוך שמחה וטוב לבב, שגם זה יוסיף במרץ והפצת הפעולות, וכן, מתאים להקריאה דשבת העבר מברכין חדש זיו, דמיני' מתברכין כל יומי דשבוע זה, אשר יעשה כאו"א הדבר אשר צוה ה' וכמבואר בספרא פ' שמיני ט' ו': אותו יצר הרע העבירו מלבכם ותהיו כולכם וכו' עשיתם כן וירא אליכם כבוד ה'.

בברכה לבשו"ט ולהצלחה בעבוה"ק,

(ממכתב א' אייר תש"כ)

*) ע"ין סנה' כא, א.

תזריע

. . . זמן קריאת שם לבת – שמענו הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר, ע"פ מעשה רב של אדהאמ"צ לעשות הנ"ל בקרה"ת היותר סמוך. מנהגים שונים בזה ראה בס' טעמי המנהגים ח"ד עח. בס' כתר שם טוב להרב גאגין ח"א.

(ממכתב ד' מ"ח, תשר"ז)

. . . ובמ"ש אודות נתוח של הצנורות – לא נראה לי זה כלל וכלל, והרי זהו שולל אפשריות הריון כמעט לתמיד. ובמה שמזכיר עצות אחרות, כנראה כוונתו למנוע הריון, עליו לשאול דעת רב מורה הוראה ויפרט לפניו דברי הרופא בזה.

אבל להעיר שלפעמים תכופות, אף שיש שקורים לזה התנגדות בדם, אין זה משפיע כלל על הנולדים. ועוד קורה, שלפני הלידה משתנה המצב לטוב וכו', והרי בנדון דידן, כיון שכותב שזוגתו תחי' יש לה קישוים כו' אפשר לבאר הענינים שכותב בזה, ולא בהדמים, והנפק"מ פשוטה, שע"י שתתחזק זוגת' בבריאותה, יש מקום לומר שיבטלו כל החששות שבענין.

והנה בכל ענין ובכל זמן נצטוינו להעלות בקדש להוסיף בעניני תורה ומצות ובפרט כשזקוקים לתוספת ברכה מנותן התורה ומצוה המצוה, ולכן מהנכון שהוא וזוגתו תחי' יוסיפו בהנ"ל מתאים למעמדם ומצבם, ובעיקר באתי לעוררו על ההכרח לקבוע לימוד בפנימיות התורה אשר בדורנו נתגלתה בתורת החסידות, שאם בכל הזמנים ובכל המקומות הי' הכרח בזה, עאכו"כ בתקופתנו ובמדינה זו.

מהנכון אשר יבדקו את התפילין שלו וכן את המזוזות בדירתם שתהיינה כולן כשרות כדין, וכן אשר זוגתו תחי' תשמור על מנהגן הטוב של בנות ישראל הכשרות, להפריש לצדקה קודם הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום טוב.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

(ממכתב י"ז תמוז תשי"ט)

במענה למכתבו מיום 23/7, בו כותב אודות חוות דעת הרופא בהנוגע לזוגתו תחי' אשר כאילו אחד הצנורות סתום.

ובודאי ביאר להם הרופא מומחה, אשר ישנם שני צנורות ובאם רק אחד סתום, אפשר עבור ולידה ע"י צנור השני, ועוד זאת אשר ישנם אופני טפול לפתוח צנור סתום אפילו בלא נתוח, שלכן כדאי שישאל עוד הפעם דעת רופא מומחה בהאמור (טפול שלא על ידי נתוח) ויהי רצון שיצליח בזה.

ומובן שעליהם להוסיף בהנהגה טובה בחיי היום יומים מתאים להוראת תורתנו תורת חיים ובפרט זהירות ודיוק בעניני חוקי ודיני טהרת המשפחה (נדה, הפסק טהרה, טבילה במקוה כשרה דוקא וכו').

ומהנכון אשר יבדקו את התפילין שלו וכן את המזוזות בדירתם שתהיינה כולן כשרות כדין, וזוגתו תחי' תשמור על מנהגן הטוב של בנות ישראל הכשרות, להפריש לצדקה קודם הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום טוב.

וכשיכתוב שמותיהם בלשון הקדש (בצירוף שם האם שלו ושל זוגתו תחי') יזכירום על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע להנ"ל.

בברכה לבשו"ט בכל האמור . . .

(ממכתב כ"א תמוז חשי"ט)

במענה למכתבם מט"ו סיון עם המוסגר בו והפ"נ שיקרא בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

בו כותב אודות מצב בריאות מרת . . . תחי', והנה כפי הנשמע כאן מהרופאים המומחים במקצוע דעניני נשים הם . . ולפלא שבכל מכתביהם לא הזכירו אם שאלו את הנ"ל. כן זכורני שהי' משך זמן שריפוי פצעים היו מנסים להחישו ע"י הנחה במקום הפצעים תחבושת מדברים המכילים ויטמינים ידועים הממהרים גידול הבשר והעור וכו', אפשר שבשנים האחרונים אין משתמשים בזה, אבל בכל אופן כדאי לשאול עד"ז.

במ"ש שמתאים להוראת הרופא נאלץ הבעל להשתמש בקונדס וכו' כיון שאין על האשה לעשות מה בדבר זה. – גם זה פלא, שאינם מזכירים אם שאלו דעת רב מורה הוראה בישראל בזה, ועוד שבאם יכיר הרב בכללות הדבר, הרי מהתרופות

הנעשים ע"י האשה, הוא לא רק השתמשות בחמרים כמיים, שאפשר בכגון דא אין יכולת להשתמש בהם, כי אם גם הענין דמוך, כיסוי מתאים במקום המתאים וכו' שלכאורה גם בנדון שלהם אפשרי להשתמש בזה כנ"ל באם יהי' היתר של הרב בכללות הענין...

בברכה לבשו"ט בכל האמור מתוך חוזק הבטחון בבורא העולם ומנהיגו והוספה בתורה ומצותי'.

(ממכתב כ"ז סיון תשי"ח)

ב"ה

קודם* הכניסה לשקו"ט בהלכה, יברר אצל מומחים שכבר עושים בזה מזמן

ע"ד הרגיל ע"ע בפועל מכו"כ חדשים

כמה זמן מראשית התהליך ועד סופו

כמה טיפולים עושים במשך זמן זה

לפעמים יותר מטיפול א' נעשה ע"י איש א' אבל לאו דוקא

בנתיים הפסקי הזמן — שאז כל החומר על אחריות דשומרי המחסן

כמה חמרים מוסיפים להזרע

איכותם

היש בחמרים הנ' כאלה שנעשו מזרע אדם, וכן בנוגע לביוץ הנשים

ישנם טיפולים שגורמים בהאשה דין נידה

נוכחות הבעל בכהנ"ל — מעוררת השאלה מסל"ת בזה

---

*) מענה על היתר בענין הזרעה מלאכותית של הבעל, באופן שיהודי יר"ש יעמוד אצל כל התהליך מריישא ועד גמירא וישגיח על כל פרט ופרט, וגם החומר יהי' סגור וחתום כו' באופן שאין חשש תערובות חומר זר, ואז יכול לסמוך על גדולי היראה שהתירו באופן זה, ע' שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' נ'. המו"ל.

בזמן המנחת יצחק – הי' כל התהליך באופן שונה לגמרי, וגם עתה משנים מזמן לזמן.

ת"ח שיודיענו תוצאות חקר"ד הנ"ל ועוד דוגמתם.

(ממענה עש"ק י"ז כסלו תש"נ)

. . . כותבים אשר בחנו רק ביצה אחת. ודעת רופא מומחה כאן, אשר באם ביצה השני' גדולה יותר וגם רכה יותר מזו שבחנו – כדאי לבחון גם אותה. באם דומה היא להראשונה – אין כדאי לבוחנה.

(ממכתב כ"ג סיון תש"ט)

במענה למכתבה מז' חשון, בו כותבת הצעת הרופאים בהנוגע לטפולים,

ומובן שבכגון דא מתחילים בהקל ופשוט יותר, ז.א. אמבטיות טבריא גרידא. ויהי רצון שיצליח הטפול במילואו, והשי"ת ימלא משאלות לבבם לזחו"ק בקרוב ממש.

וכאן מקום אתי להעיר, שבודאי זוכרים, שבהיותם כאן אמרתי וכפלתי לבעלה הרב שליט"א, שעליו להשגיח ולדייק יותר בעניני אכילה ושתי' ובכלל בבריאות הגוף, שנוסף על העיקר – שציווי תוה"ק הוא זה ובלשון הרמב"ם, היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, הנה זה נוגע לענינם הפרטי לזחו"ק. על אתר ראיתי, שמתיחס הוא להענין באופן דמהיכי תיתי. ולכן כפלתי דברי ומאז חזרו לאה"ק ת"ו – מתגדל אצלי החשש שאפילו באופן דמהיכי תיתי אין בעלה הרב שי' משגיח על הנ"ל. ומובן שהשגחה בכזה – כוונתי פשוטה, שישאל אצל רופא סדר וזמני האכילה ומיני המאכלים בריאים וטובים, וכן בהנוגע לשאר הענינים הנוגעים בבריאות הגוף,

ויהי רצון שעכ"פ מכאן ולהבא יעשה האמור, ולו יהא בקבלת עול, ובלבד שיבוא הענין בפועל. ואין לך דבר העומד בפני רצון. ואם ירצה – יעשה.

מובן שכוונתי שתראה מכתבי גם לבעלה הרב שי', ויהי רצון שיפעלו הדברים.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

(ממכתב יו"ד מ"ח תשי"ט)

במענה על מכתבה מי"ח מר חשון, בו כותבת ע"ד מצב בריאות . . תחי':

הנה יש להודות להשי"ת שנתעברה, ולא להיות ח"ו במרה שחורה מזה, ובנוגע למיחושי', הנה, לכאורה, אם תהי' איזה שבועות באויר יותר מתאים לבריאותה – בטח ישתנה מצב בריאותה לטוב. ובודאי ישנם מקומות באה"ק ת"ו המתאימים לזה. מובן שצריכה לנהוג כמנהג בנות ישראל הכשרות בכל הענינים, ולבדוק את המזוזות בדירתה, ולפני הדלקת הנרות בעש"ק וערב יו"ט תתן איזה פרוטות לצדקה כשרה.

בטח שומרת הנ"ל הוראת הרופאים בעניני אכילה שתי' וטיול וכו', והשי"ת ימלא ימי הריונה בשלום, ותלד זחו"ק כשורה ובקל, ואחכה לבשו"ט.

(ממכתב אדר"ח כסלו תשי"ג)

מאשר הנני קבלת מכתבה – בלי הוראת זמן הכתיבה – וכבקשתה הנני עונה עליו מבלי לחכות על התור אפילו של מכתבים המהירים, ועל סדר מכתבה.

הנה פלא מה שמתחילה שכבה הניצוץ האחרון וכו' כי מאין לאדם ידיעות כאלו? וכנראה שכל יסודה הוא הגיל, ואין זה ראי' כלל, וכמבואר בדברי רז"ל

ורואים במוחש, שנשים שגילם גדול יותר משלה יולדות בנים ובנות ונוסף על זה הרי המסתכל בעולמו של הקב"ה רואה אשר מפני – בלשון הכתוב – רבו מעשיך ד' גדלו מעשיך ד' אי אפשר לאדם אחד להקיף ולהשיג את כל הענינים, וגם לא אפילו חלק חשוב מהם וגם לא אפילו רובם של הענינים הנמצאים בהד' אמות שלו ונוגע לחייו הפרטים ולכן נפרדו בני אדם למומחים במקצועות שונים, ואין האדם הישר מחווה דעת בהחלט אלא במקצוע שלו ובהאחרים סומך על המומחה בזה.

ובהנוגע לנדון דידן, הרי אף שהתורה מתחשבת עם חוות דעת רופאים ובחוות דעתם תלוי פסקים מיוחדים אשר בשולחן ערוך, ומהנהגתו של כל אחד ואחת הוא לעשות כהוראת הרופאים בהנוגע למעשה בפועל ממש, אבל ביחד ע"ז לדעת ברור בלבבו אשר השי"ת הוא הרופא כל בשר והוא המנהיג את עולמו כפשוטו היינו בחיי היום יומים של כל אחד ואחת ובפרט ובפרטי פרטים ועאכו"כ בענינים עיקרים.

כנראה מכתבה לא הי' בענין הנ"ל חוות דעת רופא מומחה, אבל באם גם הי' מקרה כזה אצל מי שהוא הרי המקרים שטועים הרופאים בכגון דא רבו מלספור, ואין הדבר תלוי אלא בחוזק בטחונו של האדם ובהתקשרותו עם בורא העולם (על ידי אורח חיים יום יום בבטחון שבמילא גורם לשמחה, וגם שמחת היכולת לפעול דבר מה בשביל הסביבה אשר גודל הזכות בזה אין לשער, וכידוע פתגם הבעל שם טוב, אשר נשמה יורדת למטה לעולם הזה למשך של 80/70 שנה בשביל לעשות טובה פעם אחת לישראל בגשמיות או ברוחניות, ומי כמוהו כהבעש"ט שהבין גודל הירידה של הנשמה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא בביאת נשמה לעוה"ז ובכל זה אמר כנ"ל ומסר זה לדורותיו אחריו דורי בני הגלות ההולך וגובר, ובפרט כשהמדובר הוא באשה צעירה אשר עדיין לא נצלה כחותי' במילואם בהשפעה על סביבתה לעורר בהם את הטוב שבנפשם ולחזקו בטוב ואין טוב אלא תורה ומצוה, ולאו דוקא בימי השבת וימים נוראים ובמקרים יוצאים מן הכלל אלא בדוקא ובדיוק בחיי היום יומים אשר יש טועים לאמר שהם ימים אפורים), ובאמת אין נצרכה כל הסברה ואריכות לבאר נקודה פשוטה כזו ומספיקה רק מחשבה אחת אשר כל אחד ואחת מבני ישראל שהם מבני אברהם יצחק ויעקב הרי הוא חלק מהמחבר את הבורא והבריאה ע"י חייו כמו שהם, ובפרט ע"י פעולות הנ"ל וחיבור זה הוא תכלית כל הבריאה כולה.

בודאי למותר להוסיף אשר אין כוונתי בכל הנ"ל למעט ח"ו הענין דבן ובת ואיני בא אלא להראות על האמת המוחלט, שאין כל מקום לעצבות ועאכו"כ לביטוי שכותבת ליאוש ואדרבה ואדרבה.

בהנוגע לשאלתה אודות תחליפי הדירה והשנית והעיקרית לקחת ילד לתוך ביתם לחנכו, הרי זה תלוי בהשפעה שיהי' לזה עלי' ועל בעלה שי' ואם ע"ז יתוסף שמחה ותתחזק מדת בטחונה בהשי"ת אשר ימלא משאלותם לטובה בזחו"ק, בודאי נכון הדבר וכמדומה שכבר כתבתי להם פעם במכתבי מיוסד על אחת השיחות של

כ"ק מו"ח אדמו"ר אשר אף שמוכרח שהאדם יעשה חשבון בנפשו בכל זה מוכרח ג"כ שלא יהי' זה אלא בזמנים מיוחדים כי בלא"ה מרובה ההפסד על השכר, וכלך מעשיית חשבון הנפש בכל יום או אפילו פעם בשבוע, ומוטב אשר תשקיע כשרונותי' בפעולות טובות בהשפעה על סביבה, והקב"ה משלם מדה כנגד מדה אלא שכמה פעמים ככה.

בברכה לשמחה ולבשו"ט בכל הנ"ל.

(ממכתב כ"ח חשרי תשט"ו)

מצורע

במענה על מכתבו מי"ז אייר, בו כותב אודות בתו תחי'.

והנה אצל איש הישראלי שעמנו נקרא גוי אחד בארץ וכדיוק רבנו הזקן (אגרת הקדש ט') שגם בעניני ארץ לא יפרידו מאחד האמת, הרי ביחד עם עשי' ופעולה בדרך הטבע צריך לעשות מה בענינים רוחנים המתאימים שבכלל זהו תוספת בתורה ומצותי'.

אינו כותב במכתבו מה עושים הרופאים לבתו תחי' לבד העצה דהחלפת האקלים והתרופות שישתמשו בהם כאן למצב בריאותה ע"ד שמזכיר במכתבו (אף שכמובן אי אפשר לדעת ברור המצב על פי שתי מלות שמזכיר במכתבו). ההשתמשו בcortisone?

וכוונתי למ"ש לעשות מה בענינים רוחנים היא ראשונה לברר אם נולדה בתם בטהרה היינו ששמרו אז דיני טהרת המשפחה במקוה, ותקותי שלא יקפיד על הערתי זו, כי כיון שאיני מכירו ובענין הנוגע לבריאות נפש מישראל אין מקום לבושה שלא במקומה היינו בהידיעה בהנ"ל. אם ח"ו לא הי' הענין כך אז עליו ועל זוגתו שיחיו נוסף על הדיוק בשמירת מצות טהרה הנ"ל מכאן ולהבא להוסיף אומץ בתעמולה בענין זה בפרט שזה תיקון במקצת עכ"פ בהנ"ל.

ובכל אופן נכון שזוגתו תחי' תפריש לצדקה איזה פרוטות קודם הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום טוב וכן ביום שני וחמישי בבקר, והוא ינהג ככה

לפני התפלה בכל בקר דיום שני וחמישי, ולאחר התפלה של שחרית יאמר שיעור תהלים כפי שנחלק לימי החדש, וכן לבדוק את המזוזות בביתם שיהיו כולן כשרות.

והשי"ת יזכהו לבשר טוב בכל הנ"ל וביחוד מהטבת מצב בריאות בתם תחי'.

בברכה לנצל השפעתו בתור פקיד במועצה דתית להרמת קרן ישראל סבא בסביבתו ומקומו בלי פשרות, וכל המוסיף בזה מוסיפין לו מלמעלה בהמצטרך לו ולב"ב שיחיו.

ובברכה לבשו"ט.

(ממכתב ג' סיון תשי"ד)

בנוגע להילדה חי' תחי' שכותב אודותה – כנראה נולדה שלא בשמירת דיני טהמש"פ ומצבה מהתוצאות. וכיון שתשובה מועלת גם להעבר עכ"פ במקצת – על ההורים מכאן ולהבא* . . .

(ממכתב כ"ט תשרי תשכ"ה)

*) חסר הסיום בהעתק שתח"י. המו"ל.

במענה למכתבה מי"ב תמוז, בו כותבת שזה איזה שנים לאחרי חתונתם, ועדיין לא נתברכו בפרי הבטן.

ולפלא שאינה כותבת אם שאלו ברופאים מומחים, שהרי על האדם לעשות את התלוי בו בדרך הטבע, ובכל אופן יעשו זה עתה.

ועוד ועיקר כיון שלפעמים קרובות, העכוב בברכת השם לזרע חייא וקיימא,

בא מחסרון דיוק בשמירת חוקי ודיני טהרת המשפחה, (נדה, הפסק טהרה, טבילה במקוה כשרה וכו') מחסרון ידיעה מלאה בכל הפרטים בזה, לכן עליהם לברר אצל רב מורה הוראה כל הפרטים בזה ועל מנת לשמור עליהם מכאן ולהבא ככל הדרוש.

(ממכתב צום הרביעי תשכ"ו)

במענה למכתבו מיום שהוכפל בו כי טוב, בו כותב שזה כמה שנים לאחרי חתונתם ועדיין לא נתברכו בפרי הבטן.

בעת רצון יזכירום על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

וכיון שלפעמים רבות העכוב לברכת השם לזחו"ק בא, מאי הדיוק בשמירת חוקי ודיני טהרת המשפחה (נדה, הפסק טהרה טבילה במקוה כשרה וכו') מחסרון ידיעה בכל הפרטים בזה, לכן עליהם לברר אצל רב מורה הוראה כל הפרטים בזה ועל מנת לשמור על זה ככל הדרוש מכאן ולהבא.

ומובן שהאמור הוא בתוככי כללות הנהגה בחיי היום יומים שתהא מתאימה להוראות תורתנו תורת חיים ובקיום מצותי' עליהם נאמר וחי בהם, וגם הוספה בזה מזמן לזמן,

ולאחרי התחזקות בהנהגה האמורה, ישאלו עוד הפעם דעת רופא מומחה ולעשות כהוראתו.

בפרטיות אודות הטפול שמזכיר, במכתבו (נתוח וכו') לכל לראש יש לברר אצל רב מורה הוראה, האם מותר ע"פ תורתנו תורת חיים.

ומהנכון אשר יבדקו את התפילין שלו, ובכל יום חול קודם הנחת התפילין להפריש לצדקה – כמובן שהפרשה לצדקה צריכה להיות בלי נדר –

(ממכתב י"ב אלול תשכ"ו)

. . . מהסגולות להתברך בילדים – לדייק בחוקי ודיני טהרת המשפחה (נדה, הפסק טהרה טבילה במקוה כשרה וכו'), וכיון שלפעמים במשך הזמן נשכחים פרטי דינים – ובנדו"ז דיני טהרת המשפחה – כדאי שיחזרו על כל ההלכות הצריכות בזה.

(ממכתב ד' אד"ר תשמ"ו)

. . . באם ישמרו דיני טהרת המשפחה (נדה, הפסק טהרה, טבילה במקוה כשרה וכו'), כדאי שישתדלו ויעשו כל התלוי בהם להוליד עוד ילדים.

(ממכתב ט"ז אד"ר תשמ"ו)

. . . מהעצות לביסוס השלום בית – דיוק בחוקי ודיני טהרת המשפחה (נדה, הפסק טהרה, טבילה במקוה כשרה), וכיון שחסרון ידיעה מביא לחסרון בקיום – עליהם לברר אצל רב מורה הוראה כל הפרטים ועל מנת לשמור עליהם מכאן ולהבא ככל הדרוש.

(ממכתב כ"ב אד"ר תשמ"ו)

אין ענטפער אויף אייער בריף פון יום ב׳,

בעת רצון וועט מען מזכיר זיין אייער זון . . שליט״א אויף דעם ציון הק׳ פון כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע צו דעם וואָס ער נויטיגט זיך און בפרט צום געזונט בעסערונג אין דעם ענין וואָס איר שרייבט, און זיכער וועט מען פרעגן אַ דאָקטאָר ספעציאַליסט וועגען די נייַע באַהאַנדלונגען וואָס מ׳האָט אויסגעפונען אויף דעם געביט אויב מען קען דאָס אָנווענדען אין דעם פאַל.

לאחרי בקשת סליחתו, מוז איך אָבער זאָגען דעם אמת, אַז אין מערסטע פאַלען, איז אַזאַ זאַך ווי איר שרייבט, קומט דאָס אַלס רעזולטאַט פון דעם וואָס זיינער צייט בעת די מוטער האָט פאַרשוועגערט מיט דעם קינד, איז ניט ווי געהעריג אָפּגעהיט געווארען די חוקי ודיני טהרת המשפחה, און אויב ח״ו אין אייער פאַל איז דאָס אַזוי געווען, איז אין אַ געוויסע מאָס קען צו דעם העלפען און גוטמאַכען, דורכן אָפּהיטען איצטער אין דער שטריינגסטער מאָס די חוקי ודיני טהרת המשפחה, און אויך צו זעהן איינווירקען אויף אַנדערע צו אויפפירען זיך אַזוי, און השי״ת הרואה ללבב, אַז מען איז ענטשלאָסען צו טאָן אַזוי, סיי אַליין און איינווירקען אויף דער סביבה, וועט ער שיקען זיין הצלחה אין דער מעדיצינישער באַהאַנדלונג צו פאַריכטען דאָס אויבען געזאָגטע אין אַ גאָר גרויסער מאָס, און וועט איר וועט דאָס טאָן אין דער פולסטער מאָס אויך צו דער פולסטער רפואה, און האָפנטליך וועט איר געפינען די פאַסענדע וועגען צו ערקלערען דאָס אויך אייער פרוי תחי׳, ויהי רצון איר זאָלט קענען אָנזאָגען גוטע בשורות אין דעם.

מ׳האָט געדאַרפט בודק זיין די תפילין און אויך די מזוזה אַז זיי זאָלען זיין אַלע כשר׳ה ווי דער דין איז, און יעדער וואָכען טאָג אין דער פריה פאַרן דאַוונען געבן אויף צדקה, און די פרוי תי׳ זאָל אָפּהיטען דעם מנהג הטוב של בנות ישראל הכשרות צו געבען אויף צדקה יעדער מאָל פאַר ליכט צינדען ערב שבת און ערב יום טוב.

בברכה לבשו״ט.

(ממכתב כ״ד אדר תשי״ח)

אחרי

במענה למכתבה מיום הראשון, בו כותבת אודות בעית אמוץ ילדים מאה"ק ת"ו, והאם תסע בקשר לזה לשם, לברר הפרטים ולנהל המשא ומתן בזה וכו'.

בנוגע לאמוץ בכלל יש מלכתחילה לשער הקישוים הקשורים בזה ע"פ תורתנו הק' כמבואר בשולחן ערוך, בהקדם שילד מאומץ אין דינו שוה כמובן לבן או בת ממש מלידה, ולכן עניני חבוק ונשוק ויחוד, המותרים בין אב לבת או מאם לבנה, אין מקום להיתר זה בנוגע לילד מאומץ, ומובן עד כמה קשה להזהר מהאמור, כשמגדלים ומחנכים את הילד באופן שלא ירגיש שאינו ילד מלידה.

שלכן יש להתענין באמוץ ילד, רק לאחרי הביא בחשבון את האמור, והחלטה בתוקף הדרוש להתנהג עם הילד ע"פ הוראת תורתנו הק' תורת חיים, ובאם יחליטו היא ובעלה שי' כן, ונראה להם שישנם סיכוים אשר באם יבקר מי מהם באה"ק ת"ו יצליח לקבל את הילד או הילדה, אזי יסע בשעה טובה ומוצלחת.

כבקשתה נשלח המכתב מבלי לחכות על התור.

(ממכתב כ' אייר תשכ"ו)

צודק* ששייך, אלא שבהנ"ל אין מעלימים שאין זה בתו ובמילא שניהם נזהרים (דלא ברשיעי עסקינן) משא"כ בנדו"ד שמשתדלים להעלים והרגל נעשה טבע וכו'.

(ממענה תמוז תשכ"ה)

*) מענה על שאלה אודות הזהירות באימוץ ילדים מפני איסור יחוד כו', והרי דבר זה שייך גם כשנושאים אשה שיש לה בנים מבעל אחר. המו"ל.

קדושים

במענה למכתבו מי"ב אייר, עם המצורף אליו, בו שואל חוות דעתי בהנוגע לימוד שקוראים general religious and moral education שהנהיגה הממשלה, ובזה שתי שאלות:

א. אם לימוד זה מזיק לנפשות ילדי ישראל?

ב. ואם מחוייבים ע"פ ההלכה לבא במשפט בזה?

א. מובן שלימוד זה (כפי המבואר בחוברת המצורפת) איסורו נכלל בדברי המורה הגדול הוא הרמב"ם ביד החזקה שלו, הלכות ע"ז פרק שני, ואיסורו – איסור מן התורה*,

~~על פי פסק הדין הידוע, אשר נוצרים הם עובדי עבודה זרה.~~

מזה מובן שלא רק שהלימוד מזיק לילדי ישראל, כי אם עוד שהוא ענין בהלכות עבודה זרה, שאפילו אביזרייהו שלהם חמורים ביותר, ועל אחת כמה וכמה איסור ממש.

ב. מהאמור מסקנה מידית אשר מחוייבים על פי ההלכה לבוא במשפט בזה, ולעשות ככל האפשרי, בכל הדרכים החוקיים לבטל גזירה האמורה. ובודאי כשיסבירו המצב לאמתתו ובתוקף הדרוש, תקובל הטענה, כיון שהענין נוגע ברגש הדתי ואמונת איתן של עמנו בני ישראל, עליהם מסרו נפשם במשך כל הדורות, עד אשר כל עמי הארץ, וביחוד העמים הנאורים בארצות דמוקראטיות, הכירו שאין להכריח את בני עם ישראל לעבור על דתם ח"ו, ואפילו לא לנגשם ולהצר עליהם ולהקשות להם קיום שמירת דתם.

לפשיטות הדבר ולדחיפת הענין, אסתפק בשורות אלו המעטות בכמות לפי ערך הענין.

בכבוד ובברכה לבשורות טובות בכל האמור.

(ממכתב כ"ו אייר תשכ"ו)

---

*) אל תפנו אל האלילים (פרשתנו יט, ד). המו"ל.

ת״ח על הבשו״ט מהטבת מצב בריאות הוו״ח אי״א מו״ה . . ולפלא שבעצמו לא הודיע עד״ז, והרי זהו אחד האופנים בקיום מצות ואהבת לרעך כמוך ע״י שמשמחים לב איש הישראלי בבשורה טובה ובפרט זה שהודיע מקודם ע״ד המצב שלפני הטפול, וק״ל, וכנראה שפתגם רבנו הזקן אשר ואהבת לרעך כמוך היא כלי וגם חד עם ואהבת את ה׳ אלקיך, עדיין לא חדר לכל החוגים.

ומענין לענין באותו ענין, במ״ש אודות היחסים שבין . . שגם זה הסתעפות משלילת הציווי ר״ל של ואהבת לרעך כמוך, ואין עדיין ביטוי חריף זה מספיק לחשיבות הענין ולהתוצאות שלו, וע״פ מה שכבר כתבתי כ״פ הבטחת הכתוב כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם אין הכתוב מחלק מי לראשונה משנה לבו, וכל הקודם זכה בכלל גדול בתורה כמאמר רבי עקיבא הידוע בזה, ובהעשות מרכבה לשני הואהבת שחד הוא ע״פ פתגם רבנו הזקן האמור, וכידוע שבעשות מצוה נעשה האדם מרכבה למצוה זו, וכמבואר בכ״מ ומהם בספר התניא, ואין להאריך בדבר הכי פשוט. . .

(ממכתב ח״י שבט תשי״ז)

. . . ידוע מאמר רבינו הזקן אשר יש להזהר מענינים של מחלוקת וכו׳ ובפרט בארץ ישראל ששם יש יניקה יותר לענינים כאלו, אבל כנראה שעוד מהדרים בזה. וכיון שהמצב מכאיב ביותר — אין רצוני עוד להאריך בזה.

(ממכתב כ״ב כסלו תשי״ג)

. . . ויה״ר אשר יכירו כל הנ״ל, אַז השי״ת איז אויך דאָ ב. . „ און ניט נאָר במדינתנו לפנים, במילא דאַרף מען איינצאַמען דעם יצר הרע, וואָרום אַז לית אתר פנוי מני׳ אפילו בסנה הרי נמצא הוא אפילו בהד׳ אמות של פב״פ האומר אשר כח

האגרוף בידו ורוצה לעשות כשרירות לבו, וגם שם השי"ת הוא בעה"ב, אלא שהוא ארך אפים, ומחכה אפשר, סוכ"ס וועט מען זיך חאַפען אויפ'ן אמת, און וויסן אַז מען איז מער ניט ווי אַ שוואַכער בשר ודם, און דאָס וואָס עס קאָכט אין עם און די תוצאה פון דעם, דאָס וואָס עס פּאַסט פאַר פּאָניע להבדיל, איז דאָס דערפאַר ווייל ער לאָזט ווילדעווען דעם יצרו הרע, אפילו אַז דורך דעם איז לויטן לשון פון רבנו הזקן — כמשל האוחז בראשו של מלך ומורידו למטה וטומן פניו בתוך ביה"כ מלא צואה. וכמבואר בתניא סוף פכ"ד.

ויה"ר אשר בקרוב ממש — לפי ההבטחה אשר לא ידח ממנו נדח, הנה כל אחד מהם יעשה תשובה בלב שלם, ויהי' גם תשובת המשקל, פירוש להתחיל לעשות בקצה השני, היינו לפנים משורת הדין צו אַ צווייטן אידן, ובגבורות ובקול רעש ורוגז בהנוגע צו דעם אייגענעם יצר הרע, שזה יביא כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה . . .

(ממכתב כ"א אלול תשט"ז)

מאשר הנני קבלת מכתבו מט' כסלו, בו כותב ע"ד מצוה פלונית* שפשוט (גם ממכתבו), שיש בזה מחלוקת אם היא דאורייתא או דרבנן או וכו' — אבל מה שכן פשוט ולכל הדיעות אשר מצות ואהבת לרעך כמוך הוא כלל גדול בתורה.

כן עיקר גדול בתורה, וגם זה ענין כללי ולא מצוה פרטית, שמי שיש בידו למחות ואינו מוחה כו' (שבת נד, ב). וכיון שידעו חז"ל שאפשר שהיצר יבוא ויבלבל ויפתה שאין תועלת במחאה, כי אפילו כשימחה לא יקבלו, הודיעונו אשר בענינים כאלו רק לפני רבוש"ע גלוי ולבנ"א מי גלוי (שבת נ"ה א') — שהמדובר שם הוא באלו שר"ל עבדו ע"ז בזמן המקדש ובמשך שנים רבות, ובכ"ז אמרו רז"ל כנ"ל ולא הסתפקו בהודעה האמורה, והורונו ברורות אשר המחאה הוכח תוכיח, מחויבים בזה (ולכל הדיעות זהו מדאורייתא) עד הכאה קללה ונזיפה, ובאיזה הכאה מדובר, גם זה מפורש, שזהו הכאה מהסוג, דויטל שאול את החנית עליו להכותו (עיין היטב ערכין ט"ז ב'). והאומנם יכול לאמר ע"ע בלבב שלם — שהוא בסוג זה עליו אמרו חז"ל, שלפניו גלוי האם תועיל ההוכחה וכבר הוכיח עד כדי נזיפה וקללה עכ"פ. [גם זה

*) שאינו יכול לוותר על מצוות ישיבת ארץ ישראל. המו"ל.

אין מספיק וצ"ל עד כדי הכאה – כפס"ד בהאמור (להרמב"ם. ועיין אחרונים לשו"ע או"ח ר"ס תר"ח)].

ויהי רצון שמתוך שמחה וטוב לבב, ינצל כל כשרונו ויכולתו שחונן בהם מהשגחה העליונה במקומו עתה, שיש בה חזקה ופס"ד בשו"ע – עניי עירך קודמין, וגם זה לכל הדיעות מדאורייתא.

לכתבו במכתבו ע"ד לעבור על דברי וכו', הנה מה אני ומי אני לדבר דברים בהאמור, ורק העתקתי פסקי דינים ברורים בתוה"ק, אשר ניתנה לכאו"א מישראל במעמד הר־סיני ועד היום הזה, וכידוע הדיוק בעשה"ד אנכי ה' אלקיך לשון יחיד דוקא. וציינתי ג"כ המקור לעיל. והרי יכול בעצמו לעיין שם ולברר בהאמור.

בברכה לניצול כשרונותיו במקום הטוב לפניו ובאופן הטוב לפניו, וכהוראת ימי חנוכה (דהלכה כב"ה) מוסיף והולך מוסיף ואור.

(ממכתב י"ב כסלו תשכ"ב)

מאשר הנני קבלת מכתבו מיום ד' עם המצורף אליו, בנוגע מצוה* אשר לדעתו היא, כלשונו, „שאלה בוערת בלב כל איש יהודי נאמן לה' ולתורתו".

והנה אף כי כמדומני אינני מכירו אישית, אבל בטח ידוע לו מצב המקום והמדינה בו נמצא – בנוגע לנאמנות לד' ולתורתו, אשר רבה העזובה וכו' וכו', והאומנם לדעתו המצוה אודותה כותב, זוהי השאלה הבוערת במקום בו נמצא רוב מנין ורוב בנין של עמנו בנ"י? ואפילו בשאר המקומות והמדינות ואפילו בארצנו הקדושה תבנה ותכונה על ידי משיח צדקנו? היודע ע"ד האחוז של נשואי תערובות ר"ל? יודע המצב בנוגע לחנוך על טהרת הקדש של בני ובנות ישראל? המצב ע"ד שמירת שבת והיפוכו בפרהסיא, וכו' וכו'? [מבלי לדבר ע"ד הענינים שאינם בפרהסיא כ"כ].

אשר לכאורה פשוט, אשר כל יהודי תמים לה' ולתורתו, עליו הי' לעשות בזה ובסגנון חז"ל כדבעי למהוי (כתובות דף ס"ז ריש ע"א), בתקון בכל ענינים המנוים

---

*) ישוב א"י. המו"ל.

לעיל, שהם – לכל הדיעות מן התורה הם, ולכל הדיעות מעיקרי הדת ויסודותיו, ובהם לכל הדיעות תלוי' גאולת ישראל מגלות המר, גלות כפול ומכופל.

והנה אמרו חז"ל אשר היצר הרע אומן הוא (שבת ק"ה סוף ע"ב) ולכן אינו מתחיל באמירה למי שהוא, לך עבוד ע"ז, כי אם אומר לו עשה כך – וכדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא ישראל*, שהתחלתו כך – שמסכים לדרכי האיש בכדי שישמע אליו לפיתויו, וכיון שהמדובר בלומד תורה ורוצה להיות נאמן לה' ולתורתו, אומר לו שמסכים לו בכל הנ"ל, וממציא לו ענינים במה שיתעסק כפי דרכו האמורה, ובלבד שלא לשים לב לשאלות הבוערות באמת. ואשר סופית, וכהוראות תורה"ק תורת חיים בתחלה כשתצא אש, ומצאה קוצים (שורפת רק הקוצים) אבל לאחרי כן ונאכל גדיש או הקמה, ואין להאריך בדבר המצער ועד להבהלה.

פשוט שאין כוונתי בכל הנ"ל להטפת מוסר, כי אם, כולי האי ואולי – ששורותי הנ"ל המעטות בכמות יעוררו אותו – לנצל כל אפשריותו וכן להשפיע בכל מקום שידו מגעת שינצלו כחותיהם הם – לתקן את בדק ישראל בחוץ לארץ ובאה"ק ת"ו בנוגע לכל הנ"ל ודפוותייהו.

בברכה לבשו"ט בכל האמור ולחג הפסח כשר ושמח.

לסיום מכתבו שבדעתו לעלות ממדינות אלו – ידוע מכבר היחס להשיטה דניסה מן המערכה (מלחמת היהדות במקום שם דר כמה זמן) ובלבד ש„אני את נפשי הצלתי". והאומנם כבר עשה ופעל כאן כל מה שהי' יכול לעשות להחזקת היהדות כאן? ועניי עירך קודמין – לכל הדעות?!

לתוכן המצורף למכתבו: לאחר בקשת סליחתו – ערבוב פרשיות ישנו בו. כי השקו"ט היא: היש בזמה"ז מצוה (מדאורייתא) לעלות מחו"ל לא"י, אם אין, או יותר מזה שחל גם ע"ז מרז"ל שלא לעלות בחומה, שהעולה מבבל לא"י עובר בעשה וכו'.

ואינו ענין לזה הא דמנשקין אבני', לאו דלא תחנם, האסור למי שנמצא בא"י שלא לצאת לחו"ל וכו' וכו'. – הא דפשיטא שבני חו"ל אסור להם לגרום חורבן בא"י גם בזמה"ז – אין מזה ראי' כלל וכלל שמחוייבים הם לעלות לא"י.

(ממכתב ט' ניסן תשכ"ב)

---

*) סה"מ קונטרסים ח"א לז, א. המו"ל.

מאשר הנני קבלת מכתבו מיום כ"ה מנ"א.

ובמענה לשאלתו: באם המקיים נפש אחת מישראל – פס"ד חז"ל ברור הוא שכאילו קיים עולם מלא עאכו"כ עשיריות נפשות ועד לקהלה שלימה. והרי לימוד בנ"י את התורה – שהיא אך היא חיינו – באופן שמשפיעה על חיי הלומד (בסגנון חז"ל – לימוד המביא לידי מעשה) ועד שתקוה חזקה שתעצב את חייו, הרי ע"ז מקיים אותו, מחייהו ומביאו לחיי עוה"ב וגם לחיי עוה"ז (הראויים לשם – חיים).

ועפ"ז מובן שדרכם בעתיד ברורה – למלאות בקשת הקהלה ולהמשיך בפעולותיהם בה עוד משך זמן. ויתוסף ע"ז בברכת ה' גם בעניניהם הפרטים ובנקודה העקרית – רוב נחת אמיתי מכל יו"ח שי'.

בברכה לבשו"ט ולכוח"ט.

(ממכתב ב' אלול תשכ"ז)

. . . ובמענה לשאלתו בקשר עם יום ההולדת – לאריכות ימים ושנים טובות,

הנה מפני הטעמים מאז (כיון שבמקומם עומדים) נכון מאד, לדעתי שיתועד – ובפרט שהשנה – שנת הקהל – ביום זה במסיבת ידידים וריעים (וכיון שאין רצונו בפרסום יותר) מצומצמת בכמות.

ובאם אכל בי עשרה שכינתא שריא, אף שאינם מדברים בדברי תורה וכו' (וכדברי רבנו הזקן באגה"ק סכ"ג שלו, „ששמעתי מרבותי" (הרה"מ והבעש"ט כביאור כ"ק מו"ח אדמו"ר בזה)) עאכו"כ במסיבה האמורה, שבודאי ידברו בד"ת – בנגלה ובחסידות, ובנגלה ובחסידות גם יחד, ופתקא משמי שמיא נחתי' – שיקיים

אף שאינם מדברים כו': וכדיוק הל' אכל בי עשרה. וראה תניא ספי"א. ולהעיר מירוש' עירובין ספ"א (ובקה"ע שם). ואף דבנדרים (ח, א) אמרינן והוא דתנו כו' (שצ"ל ראוין לדבר ד"ת) – שאני התם דבעינן חשיבות (דב"ד) נוסף על הענין דשכינתא שריא, ולרמב"ם (הל' ת"ת פ"ז הי"ב „אפילו שלשה") זהו העיקר.

כביאור כו': ס' המאמרים תש"ט ע' 75.

ופתקא משמי כו': בארוכה במכ' כ"ק מו"ח אדמו"ר (נדפס בתהלים יהל אור ע' תשכג*. ובכ"מ).

---

*) בהוצאת תשד"מ (ואילך) – ע' תשפז. המו"ל.

השי"ת ברכות המסובים המתועדים לכת"ר – שי' – במילואם,

ובאופן המתאים למש"נ במזמור תהלים, שכמנהג קדמונים הוא דכת"ר בשנתו הבע"ל עדות ביהוסף גו' הרחב פיך ואמלאהו, עם כל הפירושים בזה, וע"פ מה שנתבארו ברשימות הצ"צ על הפסוק הנ"ל (שנדפסו ביחד עם התהלים).

בברכה לאריכות ימים ושנים טובות בענינים הפרטים ובענינים הכללים (כולל כמובן ענין הכי עיקרי – הופעת הכרך הי"ב דאנציקלופדיא תלמודית, מצוה דהוא זהיר בה טפי, ובסמיכות לזה – הכרך הי"ג וכו'). ולבשו"ט בכהנ"ל.

(ממכתב א' כסלו תשכ"ז)

שכמנהג כו': ראה שם ע' תשלח*.

ביהוסף: להעיר (ע"ד הצחות) אשר כל כסף וזהב שבעולם ליקט יוסף והעלוהו ישראל והי' בידם עד מלכות שלמה ועד בכלל והן הם אוצרות בית ה' (אשר בנה שלמה) ואוצרות בית המלך (שירש רחבעם משלמה) – (פסחים קיט, א).

זהיר בה טפי: להעיר מאגה"ק סו"ס ז'.

**) בהוצאה הנ"ל – ע' תתב. המו"ל.

. . . הת' . . . שי', כנראה בלאָנדזעט נאָך מחוסר הדרכה. ע"פ דבריו מעתה לא יספר זקנו. ויהא בעת רצון ובשטומו"צ. . .

(ממכתב י"ז ניסן תשט"ז)

אמור

במענה למכתבו ממוצש"ק, בו כותב בשם חבירו בהנוגע לפסק דין מפורש בשו"ע אבה"ע, ובכ"ז בקש ממנו לשמוע ממני תשובה על שאלה הזאת*, כדי שיהי' בטוח.

ולפלא הדבר, מה יש להוסיף חוזק ותקיפות לפסק דין מפורש בתורתנו הק' תורת חיים.

אבל כיון שכל ענין הוא בהשגחה פרטית, באתי להוסיף עוד נקודה בהאמור, שתקותי שימצא אותיות מתאימות להסבירו כפי הצורך, פרטי נקודה זו.

שבעניני נשואין, כל עשי' היפך דעת תורתנו תורת חיים, הנה נוסף על ענין העבירה ככל העבירות שבתורה, פרט נוסף ועיקרי, שבזה מחטיאים עוד אחד, את השני שבענין הנשואין, וגם ממשיכים צרה על הילדים הנולדים לאחרי כן, ופשוט גודל ענין מזכה את הרבים והפכו מחטיא את הרבים ותקלה לרבים.

ועוד זאת, שאף שבכלל אין לך דבר העומד בפני התשובה, הנה בהנ"ל אין מספיקה תשובת עצמו, אפילו כשתהי' בשלימות, שהרי עוד שני מעורב בהענין [ובפרט שיולדו ילדים, כמובן ג"כ ממ"ש בספר תניא קדישא סוף פרק ז'].

מהאמור מובן ג"כ, שכיון כלשונו במכתבו, השואל אוהב את הבחורה, הרי זוהי סיבה נוספת, שלא ימיט עלי' שואה, ע"י נשואין היפך רצון בורא עולם ומנהיגו, וק"ל.

ויהי רצון שכשם שכתב האמור, יבשר טוב בזה, שהשואל וגם הבחורה יבנו כאו"א ביתם בפ"ע דוקא בישראל על יסודי התורה והמצוה דוקא, שאז הוא בנין עדי עד.

ואנצל הזדמנות זו לעוררו על ההכרח הגמור לקבוע עתים בלימוד פנימיות התורה אשר בדורנו נתגלתה בתורת החסידות, שאם בכל הזמנים ובכל המקומות הי' הכרח בזה, עאכו"כ בתקופתנו זו ובמדינות אלו בפרט.

(ממכתב ו' ניסן תשי"ט)

---

*) גיורת לכהן. המו"ל.

. . . כיון שכפי מכתבו הנה הכלה היא בת כהן*, הרי עפ"י דרז"ל צריך הוא להוסיף כח בלימודו ובשיעוריו בתורה למען שיתקרב למעלת תואר תלמיד חכם עכ"פ כפי יכולתו.

אינו כותב למתי קבעו זמן הנשואין בשעה טובה ומוצלחת, ומהראוי אשר נוסף על שיעוריו הנ"ל ישתדל לגמור את המשניות כל הששה סדרים אם יש עדיין איזה חדשים עד זמן החתונה, או עכ"פ סדר אחד או שנים אם זמן החתונה בקרוב, ובכל אופן ילמוד מסכת כלה. ויתן השי"ת שיהי' הכל בשעה טובה ומוצלחת ולמזל טוב.

(ממכתב א' סיון תשי"ב)

---

*) ראה לקו"ש ח"ט ע' 509. המו"ל.

במש"כ ע"ד הנהגה בנישואין לבת כהן — הוא עפמש"כ בשו"ת צ"צ חאה"ע סי"א, להיות בקי באיזה מסכת (עכ"פ ממס' הקטנות ובקיאות בענינים ולא הל' ממש) וכל המוסיף מוסיפין לו בכט"ס.

(ממכתב כ"ט אייר ה'תשט"ו)

במענה על מכתבו מט"ז לחדש זיו, בו כותב אודות הצעת שידוכין שיש לו עם בת כהן.

וכבר ידוע פסק תורתנו הק' המובא בשו"ת לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, חלק אבן העזר סי' י"א, ומסקנתו שיהי' בקי במסכת אחת, וכיון דדשו בה רבים מתיר. . .

(ממכתב כ"א אייר תשט"ו)

. . . שיעור* טרפא דאסא עייג"כ פס"ד להצ"צ יו"ד סל"ה ס"ו (פג, א). — והנה בודאי שבזה, כמו בכל שיעורי התורה מסוג זה (כלים פי"ז) — הכוונה לטרפא בינונית ז.א. דאפ"ל גם קטנה מזה או גדולה — וכולם טרפא דאסא הם. ומד' מינים עצמם ההוכחה — שהרי אתרוג גדול כ"ש כשר (או"ח סו"ס תרמ"ח). כמובן מלבד בהענינים ששם מפורש שזהו לעיכובא.

וכנראה שזהו טעם מחלוקת הבה"ג ואלו שאין מביאים דעתו (כל הפוסקים. ואף שמביאין דעתו בכ"מ) כי יסוד הבה"ג, שמפרש כך הדס שוטה. וכל שאין מפרש הדס שוטה כך — בטל היסוד ובטל האיסור. — ועוד להעיר — שגם הבה"ג לא פירש השיעור דרברבין ופתין. — בס' חיים וברכה (להרב טשערניק) הביא הדעות בזה.

להעיר מחטים ככליות (ואז הי' זה בטבע). וכן מהדיעה שנתקטנו השיעורים — ז.א. שאין השיעור סימן.

(ממכתב ז' מ"ח תשכ"א)

---

*) מענה על שאלה אם יש ליקח הדסים גדולים, ע"פ המבואר ביו"ד סי' לה שיעור טרפא דאסא בדרכי משה ס"ק י"ב, דיש אומרים שהוא כצפורן אגודל וי"א שהוא כפרק אמצעי של אגודל, ובס' גילוי דעת על ה' טרפות, מהגאון מבערזאן ז"ל כתב דהקטנים רק כציפורן אגודל הם הכשירים למצוה אבל בעלים גדולים כשני צפרני אגודל יש לפקפק אם הם כשרים. והאחרונים מביאים שמבואר בבה"ג ה' לולב היכא דרברבין טורפי' פסול. המו"ל.

ל"ג בעומר

. . . בטח מתכוננים ליום הל"ג בעומר ובאופן מתוכנן וכדבעי. ובפרט שהשנה היא שנת המאתים ל(יום א' דחה"ש יום) הסתלקות הילולא דהבעש"ט ז"ל, ויום הל"ג בעומר הוא הילולא של הפותח בענין קישור וגילוי פנימיות התורה בנגלה דתורה, וחג השבועות זמן מ"ת, שאז היו רזי תורה – מעשה מרכבה – בגלוי, הראת ממש בראי' חושית כדכתיב וכל העם גו', (תניא פל"ו), הרי יהיו הענינים והפעולות בהתרחבות והתפשטות הכי גדולים, וחפץ ה' בידם יצליח . . .

(ממכתב ז' אייר תש"כ)

בהר

ב"ה כ"ז מנ"א צ"ב

להרה"ג החו"ב סדרן ופלפלן איש האשכולות אוצר בלום וכו' וכו' מהורר"י ראזין שליט"א

מכ' קבלתי והנה לא ענני ע"ד הפקר לענין יובל*.

והוא:

מהו דין שדה שהפקירו אותה וזכה בה אחר, אם חוזרת ביובל (וכן אם עדיין לא זכו בה). ואם גם בזה פליגי ר"מ וחכמים בבכורות נב: דר"מ דאמר תמכר דוקא מכר גם הפקר אינה יוצאת או דילמא גם לחכמים אינה יוצאת. ובב"ב (קיב.) י"ל דעדיפא מיני' משני. וכן מגטין** אלא חד בר חד וכו' ומתוס' בכורות שם אין ראי'.

ולתשובת כת"ר אצפה.

מכבדו כגודל ערכו.

---

*) היא השאלה שבאגרת שנדפסה בלקו"ש חי"ז ע' 521. המו"ל.

**) מה, סע"א – הובא (עה"ג) בתוס' בכורות שבפנים. המו"ל.

בחוקותי

מאשר הנני קבלת מכתבם מכ' תמוז, בו כותבים אודות ההוספה וההרחבה ובעיקר אודות ההוספה באיכות, כוונתי לשיעורי ת"ת הנלמדים בבית הכנסת.

וידועה דרשת רז"ל עה"כ אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב, שערים המצוינים בהלכה.

ויהי רצון אשר בלשון הכתוב: וכל בניך למודי ה', תלמידי ה', לומדי תורת ה', ורב שלום (מרבים שלום) בעולם (מלשון העלם כמבואר בדא"ח) ויתקרבו הלבבות עוד יותר ועוד יותר, ויהי השלום בריבוי ובמילא גם הברכה בריבוי.

וכיון שריבוי האמור מבטל סיבת הגלות בד"מ מתבטל המסובב, ותהי' הפדות בריבוי, גאולה האמיתית והשלימה.

ויהפכו ימים אלו לששון ולשמחה.

בברכה לבשו"ט בכהנ"ל.

(ממכתב כ"ג תמוז תשכ"ה)

דרשת רז"ל: ברכות (ח, א) ועיין רשימות הצ"צ לתהלים (פז, ב).
וכל בניך: עיין ד"ה וכל בניך, תרפ"ט*.
השלום בריבוי . . הפדות: אסתר רבה בסיומו.
סיבת הגלות: שנאת חנם (יומא ט, ב).
לששון ולשמחה: ראה חדא"ג מהרש"א (ר"ה יח, ב).

---

*) סה"מ קונטרסים ח"א ע' 32. המו"ל.

נעם לי לקבל מכתבו, מבשר טוב, מסיומו בתלמוד תורה דרבים במסכת שבת ביום השבת הבע"ל, בבית הכנסת צמח צדק נוסח האריז"ל.

ויהי רצון אשר בנוסח הידוע, כשם שמסיימים מסכת זו כן יתחילו במסכתות וספרים אחרים לסיימם ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים וכו',

ובפרט אשר המקום גורם, לימוד התורה בבי כנישתא, וכדרשת רז"ל עה"כ

אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב וכו' מצלינא אלא היכא דגריסנא (ברכות ח' סוף ע"א, שו"ע רבנו הזקן או"ח סי' צ' סעיף י"ז)

ושמא גרים, צמח צדק, וזמנו גרים*, יום השבת קדש, וגם ר"ח תמוז, הוא חדש גאולת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, אשר מסר נפשו על לימוד התורה ברבים עבודת התפלה וכו'.

בכבוד ובברכת הצלחה בכל האמור.

(ממכתב כ"ז סיון תשכ"ו)

---

*) להעיר אשר השנה היא שנת השמיטה עלי' נאמר – שבת לה', והנה תמהו חז"ל (ברכות לה, ב): אפשר אדם חורש כו' וקוצר כו' תורה מה תהא עלי' משא"כ בשנה זו אשר בחריש ובקציר תשבות – פנוים הם ועוסקים בתורת ה' כל השנה כולה.

על ידי רבו הנכבד . . נתקבלה בקשת ברכה עבורו. ואזכירו לרפואה שלמה וגם קרובה.

שמעתי מעסקנותו הטובה למען בית הכנסת, בפרט בתור גזבר, ובודאי מנצל השפעתו שיהי' בית כנסת ראוי לשמו, וזה שער השמים, בו אחינו בני ישראל שופכים לבם כמים לאביהם שבשמים ובכל יום אומרים פעמיים שמע ואהבת בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. וגם שיהי' לא רק בית תפלה ב[ש]קידה, אלא גם בית מדרש לתורה בשקידה, בשיעורים קבועים ונכונים כמנהג מימים קדמונים.

וזכות הרבים יעמוד לו לשוב מהרה לאיתנו ולעמוד על כנו ולהמשיך עבודתו לעשות רצון קונו, מתוך בריאות הנכונה כהגה וכהנה.

(ממכתב ר"ח כסלו תשכ"ו)

. . . ולכתבו אודות יסוד חברת תהלים. — אינו מובן הספק בדבר, שהרי מאז ומתמיד, נפוצות הי׳ בכל מקום מושב בנ״י, חברת תהלים (ומגידי שיעור משניות) לאחר התפלה, ורק בדורנו הוגרע מספר הנוהגים כנ״ל עד שהתחילה ההשתדלות הידועה מכ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא ישראל בהאמור (זה כמה עשיריות בשנים), השתדלות שכוללת גם כן פני׳ לכל אחד, לחדש תקנת ישראל סבא זו, וק״ל . . .

(ממכתב יו״ד אד״ר תשכ״ז)

. . . אין רעכן אַז עס איז איבעריק צו אויפמערקזאַם אייך מאַכן, אַז אַלס האַלטנדיק אַ שטעלע פון חזן אין שול, זוכט איר געוויס די וועגן ווי צו איינווירקן אין שול בהנוגע צו זאָגן תהלים אין דעם ש״ק טאָג און אויך אין די וואָכן טעג, און בכלל אין די אַלע זאַכן וואָס מען קען איינווירקן אין שול אַז עס זאָל זיין בעסער ווי פריער, און מיר אַלע האָבן די הבטחה פון אדמו״ר הזקן, אַז ווען מען טוט לטובת זיינע רוחניות׳דיקע ענינים איז מען מצליח . . .

(ממכתב ב׳ שבט תשי״ב)

פרקי אבות

פ"ג

משנת*: הכל צפוי והרשות נתונה:

לפלא שלא צויין להרמב"ם בה"א הידיעה, היינו ליד החזקה הל' תשובה. והוקדש שם לזה פרק שלם – פ"ה.

בעצם הבעיא דידיעה ובחירה –

לכאורה נקודת הפתרון בזה**: הסתירה לבחירה – הוא הכרח, ולא ידיעה.

במלות אחרות וע"פ דוגמא: (לו יצוייר שישנו) איש יודע עתידות – אין ידיעתו סתירה לבחירה החפשית של זה שמנבא עליו שלמחרתו יעשה מעשה פלוני, כיון שהעשי' לא באה בסיבת הידיעה, כ"א בבחירתו. ודוגמא שני': פסיכולוג מומחה יודע איך שיתנהג אדם שהוא מכירו בטוב כעבור רגעים אחדים. ואין זה סתירה לבחירת מכירו. – והחילוק בזה בין רגע לאלפי שנים – הוא בכמות ולא באיכות.

באור שמח לרמב"ם שם קיבץ כמה דעות בפי' בעיא זו . . .

(ממכתב ט' כסלו תשכ"ד)

---

*) לס' על פרקי אבות מאת הרי"מ בונין. המו"ל.

**) ראה גם לקו"ש ח"ז ע' 365 ואילך. המו"ל.

. . . ח"ו לומר כי זה שהפסיק משך זמן ללמוד תורת החסידות זהו בהשגחה פרטית, כי פס"ד מפורש בכ"מ (ובאריכות ברמב"ם הל' תשובה) שבעניני תורה ומצות הרשות נתונה לאדם. ואך מפיתוי היצר הוא. ועיין אגרת התשובה לרבנו הזקן ספ"ט.

(ממכתב ט' טבת תשכ"ה)

מפתחות

מפתח ענינים

א

אב ובן:
63 (בחיוב האב להפריש בנו הקטן מאיסור).
אב, ט' באב:
138 (ע"ד ר"א הלוי תלמיד האריז"ל שאמר נחם בכל השנה). 142 (כנ"ל).
אברהם:
91 (חסד דאברהם. משכיל לאיתן האזרחי). 134 (במארז"ל שהוא יושב והקב"ה עומד כו').
אברהם, ר"א הלוי (תלמיד האריז"ל):
138 (הסיפור ע"ד אמירתו נחם גם בל"ג בעומר כו'. גלגול מירמי' הנביא). 142 (כנ"ל).
אדם:
33 (שם המעלה. אדם, איש).
אדר:
169 (מרבין בשמחה).
כ"ה אדר
164 (למ"ד שבו נברא העולם).
אהבת ה':
36 (בכל מאדך). 57 (איך שייך ציווי על אהבה כו'). 59 (אהבה קשורה עם מציאות האוהב, יראה עם ביטול). 116 (אהוי"ר – גדפין שעל ידם מתעלית העבודה). 155 (בכל מאדך).
אהבת ואחדות ישראל:
26 (התגלות היחידה ע"י אחדות ישראל). 58 (גדר המצוה אם היא ברגש בלבד או בעשיית פעולות). 124 (בילדי ישראל). 127 (צ"ל נהגו כבוד זל"ז). 130 (העיקר במעשה). 131 (דעלך סני כו' הוא הסו"מ שבמצות אהבת ישראל. חינוך קטנים במצות אהבת ישראל). 132 (צ"ל נהגו כבוד זל"ז). 135 (כלי לברכת ה'). 171 (הוי מתלמידיו של אהרן כו' אוהב את הבריות כו'. אהבה אמיתית בלי מדה וגבול). 191 (ירידת הנשמה ע' שנה כו' לעשות טובה אחת לאדם מישראל כו'). 199 (צריך להודיע בשו"ט. חד עם אהבת ה'. כמים הפנים גו', והראשון שמשנה לבו לטובה זכה לכלל גדול בתורה כו'. שלילת מחלוקת וההולך בשרירות לבו בכח האגרוף ח"ו). 209 (מבטלת סיבת הגלות).
ע"ע שלום.
אהרן:
106 (מז' רועי ישראל. לעת"ל משה ואהרן עמהם). 171 (אוהב את הבריות כו').
אומות העולם:
9 (השפעה עליהם).
אונס:
45 (ענין תחילתו בפשיעה וסופו באונס, בעבודת ה').
ע"ע שוגג.
אור:
29 (אור וכח בדביקות האלקות והנבראים). 51 (אור הנר ואור היום). 65 (המאור הוא בהתגלות כו').
אורות וכלים:
ע"ע גוף ונפש.
אותיות:
ע"ע חקיקה.
אותיות פרטיים:
115 (ד'. ה'. ר').
אזרח:
163 (משכיל לאיתן האזרחי. מל' זריחה).
אחדות וריבוי:
25 (כאשר ישראל נאספים למקום אחד מתבטלת מציאות היחיד ויש רק מציאות

הצבור). 69 (אין מבטלים מציאות היחיד בשביל תועלת הרבים). 70 (אם הצלת כלל ישראל דוחה נפש היחיד).

אחר:
114 (אחר למעליותא. בדרגת: אני הוא ולא אחר). 115 (הפיכת אחר דלעו"ז לאחר דקדושה).

אימוץ ילדים:
ע"ע עיבור.

איסור:
73 (לשון אסור במדת חסידות).

איתן:
162 (עצם הנשמה. פנימיות הלב. לשון תוקף וקשיות, יושן).

אכילה, אכילה ושתי':
73 (בהאיסור לאכול לפני שנותן לבהמתו ולעבדו). 74 (כנ"ל, משא"כ שחי'). 79 (ענין אכילה למעלה). 103 (בחי' אכילה דמ"ת ויחזו את האלקים גו').

אלקים, שם:
96 (גימט' הטבע). 99 (הוא משמות הקדושים. בלשון איש האלקים). 101 (כנ"ל). 102 (גילוי שם אלקים לעת"ל). 154 (גימט' הטבע).
ע"ע הוי', אלקים.

אליהו:
107 (מבשר הגאולה). 117 (מקריב תמידין בביהמ"ק כו' שהרי בקדושתו הוא עומד).

אמן:
89 (בלשון אכי"ר).

אמת:
148 (הכרת האמת גם בעלמא דשיקרא).

אסתר:
165 (ע"ש ואנכי הסתר אסתיר גו').

אצי' ובי"ע:
115 (בי"ע נגד מחשבה דיבור ומעשה. דרגא חמישית שלמע' מאבי"ע).

ארבע פרשיות:
175 (פ' החודש).

ארבעת המינים:
ע"ע סוכות.

ארץ:
83 (בטעם שאינה מוציאה פירות מיד אחרי הזריעה. הירידה באדמה בסיבת חטא עה"ד).

ארץ ישראל:
119 (הוספה בתורה ותפילה מבטלת את איומי אש"ף כו'). 135 (נחלת עולם לעם עולם כו'. שלילת החזרת השטחים). 200 (במצות ישוב ארץ ישראל). 201 (כנ"ל). 202 (לא לעזוב פעולותיו בקהילתו כו' בכדי לעלות לא"י. אם יש בזה"ז מצוה לעלות מחו"ל לא"י).
ע"ע פסח, שביעי ואחש"פ.

ארצות הברית:
201 (השאלות הבוערות בנוגע ליהדות הוא: אחוז הנישואי' תערובת. מצב חינוך הטהור וכו').

אשר:
90-91 (והוא יתן מעדני מלך. גימט' תק"א. ג' דצ"ך עד"ש באח"ב). 104 (הקשר לי"א ניסן. והוא יתן מעדני מלך). 174 (קרבנו ע"ש הבחירה כו'. והוא יתן מעדני מלך).

ב

בגדי כהונה:
1 (הבגדים של הוצאת הדשן). 2 (לכבוד ולתפארת).

בחירה:
29 (בחירה חפשית). 45 (כנ"ל). 212 (ידיעה ובחירה. בכל עניני תומ"צ הבחירה ביד האדם).

בטחון:
191 (התחזקות בבטחון גם בניגוד לדעת רופאים).

ביטול:
5 (ע"י קיום המצות מתוך ביטול אין חילוק בין מצוה להכשר מצוה כו'). 59 (קשור עם יראה ועשי'). 60 (יראה וביטול בזה"ג יותר מבזמן הבית). 107 (שייכות ענין הביטול לגאולה העתידה).

בירורים:
6 (התלבשות בלבושי המתברר). ע"ע גלות.
בית דין:
62 (בדין שהבי"ד מוזהרים על הקטנים ועל הכהנים).
בית הכנסת:
209 (הוספה בשיעורי ת"ת הנלמדים בביהכ"נ). 210 (כנ"ל. אודות ביהכ"נ ע"ש הצ"צ. גזבר ביהכ"נ). 211 (השפעת החזן לאמירת תהלים בביהכ"נ כו').
בית הכנסת וביהמ"ד — 770:
89.
ע"ע התוועדויות.
בית המקדש:
34 (בל' רז"ל והצרוע זה בית המקדש). 55 (בדין מורא מקדש וגדרו). 59 (בגדר מורא הר הבית אם מה"ת או מדרבנן). 60 (הלימוד בהלכות בית המקדש). 95 (השראת השכינה בקביעות ונצחיות. בתוך כאו"א). 117 (אליהו מקריב תמידין בביהמ"ק כו' שהרי בקדושתו הוא עומד). 136 (נצחיותו לעת"ל). 173 (כנ"ל. מעשה ידיו של הקב"ה). 177 (כנ"ל. משכן וביהמ"ק, עראי וקבע).
ע"ע משכן.
בכל מאדך:
155.
בל תשחית:
70 (רק דרך השחתה).
בנים:
ע"ע אב ובן. עיבור.
בעלי חיים:
73 (בהאיסור לאכול קודם שיתן לבהמתו). 74 (צער בע"ח אם מדאורייתא).
בריאות:
ע"ע רפואה.
בריאת העולם:
30 (סיבתה, למעשה ידיך תכסוף). 96 (בשם אלקים).
ע"ע התהוות.
בריות:
171 (מורה על פשוטים ביותר).
ברכה:
89 (בלשון אכי"ר אחרי איחול וברכה). 91 (הברכות ע"פ סדר הא"ב מא' עד תי"ו). 93 (ברכת הקב"ה את ישראל למעלה ממדידה והגבלה. עד מהרה ירוץ דברו. לשון המשכה). 117 (כל המברך מתברך. ברכת הקב"ה תוספתו מרובה על העיקר). 118 (פותחין בברכה. הכח מהקב"ה לקבל הברכה). 169 (בהלשון: ברכה רבה).
ברכת המצות:
14 (ע"ד ברכת שהחיינו).
ברכת כהנים:
93 (ברכת הקב"ה לישראל).
בת:
ע"ע שם.

ג

גאולה:
6 (הקב"ה אוחז איש איש ממקומו כו'). 18 (גאולת מצרים וגאולה העתידה). 19 (א"א לברך שהחיינו לפני שהגאולה היא בפועל). 36 (ענינה תגבורת הקדושה, גילוי אלקות למעלה ממדידה והגבלה). 66 (עומד אחר כתלינו כו'). 81 (קיום חובת להאמין ולחכות כו' ע"י ידיעת היעודים הגשמיים). 89 (בקשת הגאולה). 101 (הגליות מתכנסות בזכות המשניות). 102 (גאולה העתידה נפלאות אפי' בערך יצי"מ). 107 (גאולה העתידה אין אחרי' גלות. אליהו מבשר הגאולה. לשון: ענוים הגיע זמן גאולתכם. אראנו נפלאות). 111 (שייכותה למס' שמיני ולמס' עשירי). 113 (בדעת ר"י שנגאלין גם בלי תשובה). 116 (מחשבה דיבור ומעשה בעניני הגאולה. כספם וזהבם אתם). 117 (עם ענני שמיא). 118 (אחכה לו בכל יום שיבוא. שייכותה למס' שמיני). 123 (חושך כפול כו' לפני בוקר הגאולה). 135 (אחישנה). 136 (ואתם תלוקטו לאחד אחד

גו'). 140 (גודל שמחת גאולה העתידה שלמעלה משמחת יו"ט). 148 (יציאה משעבוד ברזל לשעבוד תורה). 158 (גאולה העתידה נפלאות אפי' בערך יצי"מ. אין אחרי' גלות. שייכות הגאולה למס' ארבעים). 166 (סימני הגאולה מהמלחמות שהתרחשו בימינו). 168 (גאולה העתידה אין אחרי' גלות). 170 (גאולה העתידה נפלאות אפי' בערך יצי"מ). 181 (שייכותה לענין הכפל). 182 (בזכות נשים צדקניות).
ע"ע לעתיד לבא. פסח.

גבול ובל"ג:
76 (מדות בנ"א ומדותיו של הקב"ה). 110 (חיבור הדרגא שלמעלה מעולם עם העולם). 155 (עבודה בכל מאדך).

גבורה:
35 (המתקת הגבורות בחסדים. מריבוי הצמצומים של מדת הגבורה נשתלשל ענין הרע. שרשה תגבורת החיות). 36 (לעת"ל יהיו הגבורות עיקר). 200 (התנהגות בגבורה צ"ל בנוגע ליצרו הרע ולא ביחס לאחרים).

גדולה:
110 (גדול ה' גו' בעיר אלקינו).

גוף ונפש:
98 (שם אלקים ושם הוי'). 99 (כלים ואורות. ישראל גופא דילהון קדישא כו').

גזירות:
119 (הוספה בתורה תפילה וצדקה לביטול הגזירות).

גט:
146 (בדין טלי גיטך מע"ג קרקע).

גימטריא:
106 (העלם).

גלות:
33 (אריכות הגלות בכדי לברר את ישראל. בעקבתא דמשיחא הוא בירור הפסולת החיצונית). 60 (קב"ע וביטול יותר בזה"ג מבזה"ב). 66 (השוכן אתם בתוך טומאתם. משל השינה שמתגברת קודם אור היום). 123 (חושך כפול כו' לפני בוקר הגאולה). 136 (שכינה עמהם).
ע"ע גאולה. שעבוד.

גנות:
ע"ע דיבור.

גרים:
16 (בדין גר שנתגייר באמצע החג אם חייב לברך ברכת הזמן על החג).

גשמיות:
82 (מעלת התלבשות התורה בענינים הגשמיים דוקא).

ד

דוד:
119 (נעים זמירות ישראל). 163 (כנ"ל).

דיבור:
68 (דיבור בלשון נקי'. מניעת הדיבור בגנות). 166 (אל תפתח פה כו').

דילוג:
ע"ע פסח. צדיקים ובע"ת.

דירה בתחתונים:
100.

דם:
52 (דם הוא הנפש. תכליתו חיות בעניני קדושה משא"כ בעניני חולין).

דעת:
160 (דעת תחתון ודעת עליון).

דרך:
75 (במצות והלכת בדרכיו להדמות בדרכיו ית').

דת:
146 (שלילת התערבות הממשלה בעניני דת).

ה

הגדה:
ע"ע פסח.

הדסים:
ע"ע סוכות.

הודאה:
149 (סעודת הודאה על נסים כו').

הוכחה:
200 (חיוב מדאורייתא וענין כללי. צ"ל עד כדי נזיפה כו').
הולדה:
ע"ע עיבור. שם.
החלטה:
90 (השכר כבר לפני העשי' בפועל).
הכשר מצוה:
ע"ע מצות.
הלכה:
101 (בחי' הוי' שבתורה). 116 (הוספה בה־יגיעה בלימוה"ח כשצ"ל הלכה למעשה).
הסתלקות, מיתה:
44 (במארז"ל ד' מתו בעטיו של נחש).
הפצה ושליחות:
6 (חובת כ"א. הלימוד מעבודת הכהנים בהוצאת הדשן מחוץ למחנה. התלבשות בלבושי המתברר). 66 (לפעמים אין צורך לחדש פעולות חדשות כ"א רק להעיר משינה). 101 (כל עניני העולם צ"ל כלי למילוי שליחותו של הקב"ה. שליח בצירוף י' כוחות הנפש גימט' משיח). 106 (שליח בצירוף י' גימט' משיח). 137 (שליחות ישראל להביא שלום בעולם). 171 (צ"ל מקרבן לתורה ולא קירוב התורה אליהם). 185 (להוסיף בפעולות הקדושות מתוך שמחה כו'). 191 (ניצול כל הכוחות להשפיע על הסביבה). 201 (התעסקות בבלימת נישואי תערובת ובמצב החינוך בארה"ב). 203 (מקיים לא רק נפש אחת מישראל כ"א עשיריות נפשות מישראל).
ע"ע חינוך.
הפקר:
ע"ע יובל.
הצלת נפשות:
ע"ע פיקוח נפש.
הריון:
ע"ע עיבור.
השגת גבול:
132 (חינוך קטנים באיסור השגת גבול).
התבוננות:
156 (לא מספיק ראי' ושמיעה בלבד כ"א צריך הסתכלות הנשמה מעמיקה כו'). 161 (כנ"ל).
התהוות:
29 (התהוות תמידית).
ע"ע בריאת העולם.
התוועדויות:
146 (ע"ד העמדת הבקבוק משקה ע"ג השולחן בעת ההתוועדות). 152 (התוועדויות בשבת מברכין). 203 (ביום הולדת. אכל בי עשרה שכינתא שריא כו').

ז

זה:
103 (מראה באצבעו ואומר זה).
זהב:
116 (כסף וזהב, אהוי"ר).
זיבה:
42 (בהחילוקים דבעל ראי' אחת, שתי ראיות, שלש ראיות). 43 (טומאה היוצאת מצד החולי).
זמן:
184 (אם כל נקודה ונקודה היא בפ"ע).
זקן:
204 (גידול הזקן).
זקנה:
104 (עתיק יומין. ענין הזקנה למעלה).
זריזות:
172 (בלשון זירוז מיד ולדורות).
זריעה:
83 (בטעם שבזה"ז עובר זמן רב עד שמוציאים פירות משא"כ לעת"ל).

ח

חודש:
118 (ט"ר בחודש קיימא סיהרא באשלמותא).

חול:
98 (חולין שנעשו על טהרת הקודש).
חולה:
43 (במארז"ל חולי זה יצה"ר).
חוקים:
119 (קיומם מתוך ביטול, אין לך רשות להרהר כו').
חזן:
ע"ע בית הכנסת.
חזקה:
174 (בתלתא זמני).
חטא:
31 (מוריד השפעת ה"א תחאה להיכלות הסט"א). 44 (מלשון חסרון). 45 (המשקיע עצמו בעניני רע אז הוא נכנע תחת ממשלת הרע כו'). 46 (בדרגא נעלית יותר נחשב חטא מה שלא הי' נחשב בדרגא התחתונה). 70 (בהדין אם אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך).
ע"ע רשע.
חטא העגל:
43 (על ידה חזרה זוהמא דחטא עה"ד).
חטא עץ הדעת:
ע"ע עץ הדעת.
חי' מושקא, הרבנית הצדקנית אשתו של כ"ק אדמו"ר שליט"א:
19 (מאמרה בקטנותה אודות ההבדל בין אחש"פ לשאר הי"ט).
חיות:
ע"ע דם.
חינוך:
125 (רישום ילדים לישיבות על טהרת הקודש). 129 (אומן ל' חינוך). 148 (חיזוק מוסדות החינוך שעל טהרת הקודש. גורל היפה והטוב של המתעסקים בחינוך. לא לעזוב משרת חינוך). 150 (קשור עם פירות ופרי פירות). 151 (הלימוד מחה"פ והגדת לבנך כו'). 152 (הלימוד מחה"פ שצ"ל התעסקות ג"כ עם בן חכם ולא לסמוך כו', וגם עם בן רשע). 198 (שלילת לימוד בבתי ספר עניני נצרות כו'). 201 (מצב הירוד בנוגע לחינוך הטהור בארה"ב). 204 (צ"ל הדרכה).
חכמה:
104 (פנימיות אבא פנימיות עתיק).
חמימות:
ע"ע קרירות.
חנם:
99 (נהמא דכסופא).
חסיד:
72 (לשון „חסידים הראשונים" ברמב"ם).
חסידות:
73 (לשון אסור על מדת חסידות). 145 (הבטחת אדה"ז שכאשר החסידים יעשו בעניניו יצליחו).
ע"ע פנימיות התורה.
חקיקה:
81 (מעלת אותיות החקיקה על אותיות הכתיבה). 83 (הבדל אותיות החקיקה ע"ג האבן ואותיות החקיקה מעבר לעבר).
חשבון:
192 (חשבון הנפש צ"ל רק בזמנים מיוחדים).
חת"ת:
ע"ע תהלים.
חתן:
38 (בדין שאין ראיית נגעים בחתן).

ט

טבע:
110 (הגדלות האמיתית ניכרת בשינוי ובהפיכת הטבע גופא). 155 (עבודת ה' למעלה מהגבלות הטבע). 167 (התנהגות למעלה מטבע הרגילות). 173 (הרגל נעשה טבע).
ע"ע אלקים. נס.
טברי':
29 (ע"ד חמי טברי'). 189 (אמבטיות טברי').
טהרת המשפחה:
187 (הוספת זהירות בדיני טהרת

המשפחה). 192 (מועיל לבריאות הנולד, והתשובה על העבר). 193 (כנ"ל. העדר השמירה גורם לעכוב בזרעא חייא וקיימא). 195 (כנ"ל. מבסס השלום בית). 196 (כנ"ל).

טומאה:
23 (בגדר טומאת ע"ה). 25 (הקב"ה שוכן אתם בתוך טומאתם). 27 (בדין ניצוק אם הוא חיבור לטומאה ולטהרה).
ע"ע יום טוב.

טל:
107 (טל לא מיעצר. שייכותו לחה"פ. שייכותו לגאולה העתידה).

י

י"ב פסוקים ומאחז"ל:
126. 134.

יגיעה:
128 (יגעתי ומצאתי). 148 (כנ"ל).

ידיעה:
161 (דרגות בידיעת אלקות). 161 (ידיעת אלקות שייך רק מצד הנשמה האלקית).
ע"ע בחירה.

הוי', שם:
116 (ה' דשם הוי').
ע"ע הלכה.

הוי', אלקים:
98 (ישראל ויעקב, נשמה וגוף. י"ד של שם הוי'). 101 (הנהגה נסית וטבעית). 102 (והי' הוי' לי לאלקים).
ע"ע אלקים. נס.

יובל:
118 (גאולה, עלמא דחירו). 208 (הפקר אם חוזר ביובל).

יום, ימים פרטיים:
153 (שלישי – הוכפל בו כי טוב). 159 (ששי – הוכפל בו טוב). 164 (ג' ימים הראשונים הם בתר שבתא. שלישי – הוכפל בו כי טוב). 174 (שלישי – הוכפל בו כי טוב). 180 (כנ"ל).

יום הולדת:
203 (עריכת התוועדות).

יום הכפורים:
113 (שייכותו לפסח וק"פ).

יום טוב:
15 (בגדר ברכת הזמן על המועדים). 17 (קרבנות החג כולן תשלומין דראשון). 20 (כל ישראל חברים ברגל, לענין טהרה). 38 (בדין שאין ראיית נגעים ברגל). 139 (יו"ט – שמחה, שבת – עונג. אם המועדים בטלים לעת"ל).

יוסף:
204 (אוצרותיו).

יוסף יצחק, כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ:
100 (אתפשטותא דמשה. ארבעים שנה מהסתלקותו). 157 (הנהגה נסית. מסירות נפשו. הנשיא הוא הכל).
ע"ע ביהכ"נ וביהמ"ד – 770. שבט, י' שבט.

יחיד ורבים:
25 (כאשר ישראל נאספים למקום אחד מתבטלת מציאות היחיד ויש רק מציאות הצבור).
ע"ע אחדות וריבוי.

יחידה:
26. 160.

יעקב:
98 (יעקב, ישראל).

יצחק, האריז"ל:
44 (הספדו על הרמ"ק בפסוק וכי יהי' באיש חטא משפט מות כו').

יציאת מצרים:
ע"ע מצרים.

יצר טוב ויצה"ר:
43 (רע הטבעי ע"י יצה"ר, ורע שניתוסף ע"י החטא. חולי זה יצה"ר. המגרה יצה"ר על עצמו). 148 (תורה תבלין להיצה"ר). 202 (אומנותו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך כו').

יראה:
59 (קשורה עם ביטול ועשי'. ראשית

העבודה). 60 (יראה וביטול בזה"ג יותר מבזמן הבית).

ירושלים:

24 (עיר שחוברה לה יחדיו).

ירמי':

ע"ע אברהם, ר"א הלוי.

ישיבה:

ע"ע עמידה.

ישראל:

25 (הקב"ה שוכן עם ישראל גם בתוך טומאתם). 30 (לא ידח ממנו נדח). 41 (כל איש ישראל רוצה לקיים כל המצות). 69 (אינם אמצעיים. ותכלית הכוונה היא בכ"א מישראל בפ"ע). 75 (ביישנים רחמנים וגומלי חסדים). 91 (עם זו יצרתי לי גו'). 98 (בכ"א מישראל ב' עניני משה מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה אלקים. ישראל ויעקב, הוי' ואלקים). 104 (בני מלכים, מלכים. חביבות כ"א לפני הקב"ה כבן יחיד כו'). 105 (ישראל וקוב"ה כולא חד). 119 (כוחם בפה). 125 (בכל צרתם לו צר). 192 (גוי אחד בארץ).

כ

כבד:

104 (מוח לב כבד. מקור הדם). 174 (כנ"ל).

כהן:

61 (דיני כהונה על הכהנים או דין על כל ישראל). 64 (בגדר כהנים זריזין הן). 65 (ענינם לעמוד לפני ה' לשרתו כו' לעולם ולעולמי עולמים כו'). 205 (שלילת נישואי כהן וגיורת). 206 (הנהגת לימוד להנושא בת כהן).

ע"ע בגדי כהונה.

כח, כח ופועל:

30 (למעלה אין כח חסר פועל). 32 (בכח ובפועל – בתכלית ירידת הנשמה למטה).

ע"ע אור.

כינוסים:

ע"ע ציבור.

כיסוי הדם:

ע"ע שחיטה.

כלות הנפש:

ע"ע רצוא ושוב.

כסלו, י"ט כסלו:

175 (מעלתו כשחל בסמיכות לשבת. ר"ה לחסידות).

כסף:

116 (כסף וזהב, אהוי"ר).

כפל:

181 (כפלים לתושי'. שייכות ענין הכפל לגאולה ושבת).

ל

ל"ג בעומר:

121 (הילולא ושמחתו דרשב"י. מנהגי הוצאת הילדים לשדה כו'. תלמידי ר"ע פסקו מלמות). 122 (מ"ת דפנימיות התורה. עריכת כינוסים ותהלוכות ברוב עם). 123 (מנהג חב"ד שאין מסתפרין גם לאחרי ל"ג בעומר). 124 (מ"ת דפנימיה"ת. הכנה לחה"ש). 126 (יום שמחתו של רשב"י. תלמידי ר"ע שלא נהגו כבוד כו' פסקו מלמות). 138 (שייכותו להגאולה. יום שמחתו של רשב"י והסיפור עם תלמיד האריז"ל שאמר נחם כו'). 142 (הסיפור עם תלמיד האריז"ל שאמר נחם כו'). 207 (הכנת פעולות ל"ג בעומר בהתרחבות והתפשטות כו'. קישור פנימיה"ת ונגלה דתורה).

לב:

160 (פנימיות וחיצוניות הלב. לבא פליג לכולי שייפין). 173 (שמחת לבב, ב' חללי הלב).

ע"ע מוחין ומדות.

לבנה:

118 (קיימא סיהרא באשלמותא).

לוחות:
84 (חרות, חירות). 84 (מעלת אותיות החקיקה מעבר לעבר). 114 (לוחות ראשונות ולוחות שניות).
לויים:
65 (ענינם לעמוד לפני ה' לשרתו כו' לעד ולעולמי עולמים כו'). 106 (וחסידיך ירננו).
לידה:
ע"ע עיבור.
לילה:
123 (ריבוי החושך לפני אור היום).
לכאורה:
153 (כותבים „לכאורה" אף שהוא האמת והמסקנה).
לעתיד לבא:
18 (ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ). 36 (הגבורות יתעלו לשרשם ויהיו עיקר). 79 (עתידין אילני סרק כו'. טעם האריכות ביעודים גשמיים). 81 (גם אז לא יגיע כ"א מיד להשגה נעלית כו' כ"א יהי' סדר עליות כו'). 83 (ביום הנטיעה בו ביום עושה פירות, בגלל התאחדות הדברים גשמיים בשרשם דבר הוי'). 102 (ענין נס וטבע לעת"ל. כ' תקופות. ענין שבת וחול גם לעת"ל ביום שכולו שבת כו'. גילוי שם אלקים לעת"ל). 106 (משה ואהרן עמהם). 111 (שירה העשירית דלעת"ל). 118 (כנור של שמונה נימין). 140 (אם המועדים בטלים לעת"ל). 163 (שיר חדש).
ע"ע גאולה.
לשון:
ע"ע דיבור.
לשון הרע:
39 (שייכות עון לה"ר לנגעים).
לשם שמים:
53 (כל מעשיך יהיו לש"ש).
לשמה ושלא לשמה:
41 (בפי' מתוך שלא לשמה בא לשמה). 80 (תחילת העבודה היא שלא לשמה).

מ

מדבר:
157 (כל המ"ב מסעות הם המשך של יצי"מ). 159 (כנ"ל).
ע"ע מספרים (מ').
מדות:
76 (ענינם למעלה אצל הקב"ה. הדביקות במדותיו).
מדינות:
146 (שלילת התערבות ממשלה בעניני דת).
מוחין ומדות:
104 (מוח שליט על הלב. מוח לב כבד). 174 (כנ"ל).
מותרות:
51 (פרישות מדברים המותרים).
מזבח:
4 (דישון מזבח הפנימי).
ע"ע תרומת הדשן.
מזוזה:
186 (בדיקת המזוזות). 187 (כנ"ל). 190 (כנ"ל). 193 (כנ"ל).
מחלוקת:
ע"ע אהבת ואחדות ישראל.
מחנה קיץ:
124 (השתדלות לרשום ילדים למחנות קיץ על טהרת הקודש). 129 (כנ"ל).
מחשבה:
119 (מחשבה לטובה פועלת שיהי' טוב).
מחשבה דיבור ומעשה:
115 (רמזם באות ה' כו'). 116 (צ"ל הפסק והתבוננות עוה"פ בין המחשבה ודיבור לבין המעשה).
מים:
29 (מים מצ"ע הם צוננין).
מלחמות:
165 (הנסים במלחמת האומות דשנת תנש"א). 166 (סימני הגאולה מהמלחמות בזמנינו כו').
מלך:
104 (ר"ת מוח לב וכבד. ישראל בני

מלכים, מלכים). 174 (ר"ת מוח לב כבד).

ממון:

40 (התורה חסה על ממונן כו').

ממוצע:

96 (ממוצע המחבר יש בו מב' הבחי').

מנוחה:

99 (מנוחה בערך היגיעה, ומנוחה בעצם).

מסירות נפש:

162 (בכ"א מישראל מצד עצם הנשמה).

מספרים:

91 (תק"א). 95 (י"א). 105 (י"א). 108 (שלשה). 111 (שביעי, שמיני, עשירי). 112 (שמיני). 118 (שמיני. חמשים). 156 (ארבעים). 158 (ארבעים). 159 (ארבעים). 174 (שלשה). 176 (שמיני). 178 (שמיני. תשעים). 182 (שבעה — שלימות).

מעון:

ע"ע נועם.

מעלין בקודש:

ע"ע עלי'.

מעשה:

82 (כשהענין מתבטא במעשה אז ההוכחה שהענין חדר בכל מהותו). 115 (הוא העיקר). 159 (כנ"ל). 172 (כנ"ל).

ע"ע מחשבה דיבור ומעשה.

מצה:

107 (ביטול).

מצות:

5 (לא תהא יושב ושוקל מצותי' כו' קלה שבקלות כו'. מצד רצון הקב"ה אין חילוק בין המצוה עצמה להכשר המצוה). 30 (קיומם ע"י העזר מהקב"ה). 41 (קיומם ע"י אדם רשע. ל' צוותא וחיבור). 49 (באיסור ביזוי מצוה). 50 (היו מכבדין את המצות שהן שלוחי כו'). 51 (ג' סוגים במצות: מל"ת, מ"ע שמכשירים דברי הרשות, מ"ע שענינם המשכת קדושה). 204 (מצוה דהוה זהיר בה טפי).

מצרים, יצי"מ:

6 (ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו כו'). 8 (אין קובעים זכרון מיוחד להנסים הפרטיים דיצי"מ מלבד ט"ו ניסן). 12 (בנ"י נתעלו למעלה מגדרי העולם). 13 (ע"ד מכת בכורות). 18 (גאולת מצרים וגאולה העתידה. כימי צאתך גו'. שרש לכל הגאולות). 19 (מזכירין יצי"מ גם לימות המשיח). 33 (כור הברזל). 91 (בהסימנים דצ"ך עד"ש באח"ב. נגוף למצרים ורפוא לישראל). 110 (יציאה מכל מיצרים וגבולים). 113 (נגלה עליהם ממה"מ הקב"ה כו'. היו שקועים במ"ט שערי טומאה כו'. יציאה מההגבלה דגדרי הנבראים). 154 (אפילו עבד אחד לא הי' יכול לברוח כו'. הנסים דיצי"מ). 155 (יציאה ממיצרים וגבולים של הטבע. הכנה למ"ת). 157 (המשך ענין יצי"מ כל המ' שנה עד כניסתם לארץ). 158 (כימי צאתך גו'). 164 (לשון: „נסים ונפלאות" על יצי"מ). 170 (כנ"ל. כימי צאתך גו'). 182 (בזכות נשים צדקניות כו').

ע"ע קרבן פסח. שבת הגדול.

מקיף ופנימי:

95 (אף שהשראה בחי' מקיף הוא פועל פעולה בהם כו').

משה:

33 (נק' איש האלקים). 94 (כנ"ל. תפילת וברכת משה). 96 (רועה נאמן. על ידו כל ההשפעות לישראל. אתפשטותי' בכל דרא. ממוצע המחבר בין הקב"ה לישראל. איש האלקים מחציו ולמטה איש כו'. קשור עם שם מ"ה. נשיא ומלך). 97 (בחי' משה שבכ"א). 98 (בכ"א מישראל ב' ענייני משה מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה אלקים). 106 (לעת"ל משה ואהרן עמהם).

משה, הרמ"ק:

44 (הספד האריז"ל עליו בפסוק וכי יהי' באיש חטא משפט מות כו').

משה, הרמב"ם:

161 (יום הולדתו בערב פסח).

משיח:

33 (בטעם שנק' מצורע של בית רבי. אדם

השלם. למע' גם ממשה. ענינו בירור הרע של עור בשרו שהוא בחיצוניות של כלל ישראל. ירום ונשא וגבה מאד). 36 (ב' צפרים חיות טהורות רמז לב' משיחים). 66 (עומד אחר כתלינו כו' ובחוש אפשר לשמוע קולו כו'). 101 (גימט' שליח (בצירוף י' כוחות הנפש). אל תגעו במשיחי – תשב"ר). 107 (קול שופר דמשיח). 113 (אתא לאתבא צדיקייא בחיובתא). 117 (עם ענני שמיא). 163 (בא בהיסח הדעת). 168 (כנ"ל).

ע"ע גאולה. פסח, שביעי ואחש"פ. צדיקים ובע"ת.

משכן:

176 (השראת השכינה נצחית. בתוך כאו"א). 177 (משכן וביהמ"ק, עראי וקבע). ע"ע ביהמ"ק.

משנה:

101 (אין כל הגליות מתכנסות אלא בזכות המשניות. פסקי דינים הם בכלל המשנה). 171 (מעלית את הלומד למע' מכל הגבלותיו. הגליות מתכנסות בזכות המשניות).

משקה:

146 (העמדת בקבוק משקה ע"ג השולחן בעת ההתוועדות).

מתן תורה:

103 (אתה הראת גו' בראי' חושית. גילוי האלקות חדר בהגשמיות. נותן התורה ל' הוה. נמשך בכל יום). 122 (בנינו עורבים אותנו). 124 (כנ"ל). 182 (שייכות מיוחדת לנשי ישראל). 207 (רזי תורה בגלוי).

נ

נגעים:

33 (בעור בשרו. שייך רק באדם השלם שחסר הבירור רק בחיצוניותו). 34 (בשרשם הם דברים גבוהים כו'. קריאת הכהן טמא או טהור). 35 (בעבודה רוחנית הוא רצוא בלי שוב. המצורע בגימט' תהו). 37 (בדין שאין ראיית נגעים בחתן וברגל). 39 (באים להזהיר מלה"ר כו').

נדה:

187 (אופני ריפוי פצעים).

ע"ע טהרת המשפחה.

נועם:

94 (עתיק. מעון אותיות נועם).

נח:

69 (יש דורשין אותו לגנאי. לא התפלל על אנשי דורו).

ניגונים:

126 (ניגון „ווי וואנט משיח נאו").

ניסן:

6 (בניסן נגאלו כו'). 89 (מלשון נסי נסים). 90 (בניסן נגאלו כו'). 103 (נסי נסים). 107 (ענינו אתעדל"ע). 113 (ניסן ותשרי: צדיקים ובע"ת, הנהגה נסית והנהגה טבעית). 118 (נסי נסים). 148 (חודש הגאולה). 153 (ניסן ותשרי, ר"ה להנהגה נסית ולהנהגה טבעית). 154 (מלשון נס). 157 (חודש הגאולה). 159 (צירוף שם הוי' דחודש ניסן). 167 (מלשון נסי נסים). 169 (כנ"ל). 170 (כנ"ל). 174 (כנ"ל). 175 (ניסן קשור בבחר ביעקב ובניו, תשרי בבחר בעולמו. ראש חדשים).

ר"ח ניסן

153.

י"א ניסן

90. 93. 94. 103. 159. 162. 173. 174. 177. 178.

כ"ח ניסן

118.

נישואין:

205 (נישואין באיסור מחטיאים גם אחרים ומביאים צרה על הילדים כו'. צ"ל על יסודי התומ"צ אז הוא בנין עדי עד). 206 (הנהגת לימוד להנושא בת כהן).

ע"ע ארצות הברית.

נס:

13 (המעלה כשההנהגה נסית הוא מצד הטבע עצמו). 101 (נס וטבע, הוי' ואלקים. מלשון ארים נסי). 102 (נסים ונפלאות

הקשורים לר"ת של השנים תש"נ כו'). 103 (נסי נסים). 105 (נס ופלא). 154 (ניסן ותשרי, נס וטבע). 164 (בלשון נסים ונפלאות). 165 (נס מוסתר בטבע ונס גלוי. הנסים שהתרחשו בימינו בשנת תנש"א). 167 (נס בתוך נס. נס מל' רוממות. התנהגות נסית של בנ"י). 170 (בלשון נסים ונפלאות). 170 (נסים מוסתרים ונסים גלויים). 173 (נס בתוך נס. בלשון נס גדול).

ע"ע שנת תש"נ. שנת תנש"א.

נסיעה:

150 (שלילת נסיעה להרבי לחגה"פ שצ"ל עם ביתו).

ע"ע ארץ ישראל.

נפש:

82 (ע"ד חיות הנפש שנמצא בכל הגוף בשוה).

נצב:

134 (ל' תוקף).

נר:

51 (הבדל דאור הנר ואור היום).

נרות שבת קודש:

186 (צדקה קודם הדלקת נש"ק). 187 (כנ"ל). 190 (כנ"ל). 192 (כנ"ל). 196 (כנ"ל).

נשיאי ישראל:

96 (הנשיא הוא הכל). 100 (אתפשטותא דמשה בכל דרא). 157 (הנשיא הוא הכל).

נשים:

68 (דברניות הן). 152 (ההשפעה על הבעל לעריכת התוועדויות וכו'). 182 (שייכותן לפסח שבועות וימי הספירה).

ע"ע צניעות.

נשמות ישראל:

31 (נשמה יריתה צורך עלי'. שרשם בעצמותו ית'. במי נמלך בנשמותיהם כו'). 65 (עצם הנפש שלא שייך בה גלות ושינה). 161 (חלק אלוקה ממעל). 162 (כנ"ל. עצם הנשמה).

ע"ע גוף ונפש.

ס

סוכות:

175 (מעלתו כשחל בסמיכות לשבת). 207 (בענין הדסים גדולים ובדין הדס שוטה).

סור מרע ועשה טוב:

155.

סיג:

65 (אי יש סיג בדאורייתא).

סיום:

93 (במה שסיים פתח כו'). 123 (סעודה לגמרה של תורה).

סימנים:

118 (מברר, או פועל את הדבר).

ספירת העומר:

19 (בטעם שאין מברכין שהחיינו). 110 (ממחרת השבת. תמימות כששת ימי בראשית). 124 (הכנה למ"ת). 137 (כנ"ל). 182 (כנ"ל. שייכות ימי הספירה לנשי ישראל. בהנוסח היום שני ימים כו' ולא יום שני כו').

ע"ע ל"ג בעומר. קו התאריך.

ספרים:

183 (תועלת בעריכת מבוא לספר).

ע

עבד:

72 (הנהגת האדון במדת הרחמים. הקדמת סעודתו לסעודת האדון). 77 (דרגת עבד כנעני בעבודת האדם לקונו. עבדא בהפקרא ניחא לי').

עבודה זרה:

198 (שלילת לימוד בבתי ספר עניני נצרות כו').

עולם:

100 (עוה"ז תחתון שאין תחתון למטה ממנו). 110 (חיבור הדרגא שלמעלה מעולם עם העולם). 116 (עוה"ז נברא בה'). 154 (לשון העלם).

עיבור:

186 (עניני טיפול להריון). 187 (כנ"ל.

מניעת הריון במקום סכנה). 188 (בענין הזרעה מלאכותית). 189 (טיפולים לזחו"ק). 191 (שלילת העצבות במניעת זחו"ק. ע"ד אימרץ ילדים). 193 (טיפול להריון ושמירת טהרת המשפחה). 194 (כנ"ל). 195 (כנ"ל). 197 (ע"ד אימרץ ילדים).

עלי':
46 (בעלי' מדרגא לדרגא נחשב חטא מה שלא הי' חטא בדרגא הקודמת). 122 (בקדושה עלי' בל"ג). 160 (מעלין בקודש). 169 (כנ"ל). 172 (עלי' מדרגא לדרגא בלימוה"ת).

עלי' לרגל:
24 (כל ישראל חברים ברגל, עיר שחוברה לה יחדיו).

עליון ותחתון:
29 (הקב"ה ונבראים, חיבורם).

עם הארץ:
ע"ע טומאה.

עמידה:
(עמידה וישיבה בהקב"ה ואברהם אבינו).

עפר:
53 (מורה על שפלות והכנעה. כיסוי הדם בעפר).

עץ הדעת:
43 (הזוהמא שהטיל בעולם. גרם להחטאים). 44 (במארז"ל ד' מתו בעטיו של נחש).

עקיבא, ר"ע:
121 (מיתת תלמידיו כו'). 126 (כנ"ל).

עקרה:
122 (פקידת עקרות ע"י רשב"י).

עשי':
ע"ע מעשה.

עשירות ועניות:
120 (נתבטל צוק העתים שהי' בהדורות שלפני"ז).
ע"ע תפילה.

עשרת הדברות:
ע"ע שבועות, חה"ש.

עתיק:
100 (גילוי פנימיות עתיק ע"י פנימיה"ת). 104 (לשון זקנה. פנימיות אבא פנימיות עתיק). 162 (איתן).
ע"ע נועם.

פ

פורים:
140 (כל המועדים בטלים לעת"ל משא"כ פורים. שמחת עד דלא ידע). 165 (נס מוסתר בטבע). 175 (מעלתו כשחל בסמיכות לשבת).

פיקוח נפש:
70 (אם חייב להכניס עצמו בספק סכנה בשביל להציל חבירו. אם הצלת כלל ישראל דוחה נפש היחיד).

פנימיות התורה:
100 (גילוי פנימיות עתיק). 105 (נפלאות שבתורה). 111 (ע"ד שמן שמפעפע בכולו). 119 (לימודה בתור תורה אחת עם נגלה דתורה). 121 (שייכותה לקטנים. בעקבתא דמשיחא אפי' רביי דעלמא כו'). 122 (ל"ג בעומר מ"ת דפנימיות התורה). 124 (לימוד פנימיה"ת). 186 (הכרח לקבוע לימוד בפנימיה"ת). 205 (כנ"ל). 207 (קישור פנימיה"ת ונגלה דתורה). 212 (מענה לא' שא"א להפסיק מלימוד פנימיה"ת).
ע"ע ידיעה.

פסח:
8 (ע"ד תענית בכורות בע"פ). 13 (נקרא שבת). 14 (בהדין שאין מברכין שהחיינו בשש"פ). 91 (בהגדה: דצ"ך עד"ש באח"ב). 107 (נמשך כל השנה. ברכת טל. ענינו אתעדל"ע. שייכותו לענוה ולגאולה העתידה). 108 (שלשה דברים – פסח מצה ומרור. ל' פה סח). 109 (מעלתו כשחל בשבת. ערב פסח). 110 (דילוג ופסיחה למעלה מגדרי העולם). 112 (פסח ושבת, בע"ת וצדיקים). 113 (שייכותו ליוהכ"פ.

דילוג וקפיצה). 114 (באמירת סדר ק"פ בע"פ. דילוג וקפיצה). 117 (ראשון לרגלים). 150 (בפסח על ראש המשפחה להיות בביתו. פסח קשור במיוחד עם חינוך). 151 (קשור עם חינוך). 152 (ההתעסקות הן עם הבן חכם והן עם הבן רשע). 154 (מורה על הנהגה נסית). 158 (בהלשון: חג הפסח כשר ושמח). 164 (זמן חרותנו). 168 (בלשון: חג הפסח כשר ושמח). 178 (מס' שלש בהסדר של פסח). 180 (המברכים לקראת חה"פ).

ע"ע מצרים, יצי"מ. קרבן פסח. שבת הגדול.

שביעי ואחש"פ

18 (שביעי ש"פ: קשור עם קי"ס. אינו רגל בפ"ע. שייכות שביעי ואחש"פ ל־גאולה העתידה. סעודת המשיח באחש"פ). 111 (שייכותם למס' שמונה ולגאולה העתידה. סעודת משיח. בא"י נמשך ר־מתגלה העילוי דשמיני בשש"פ. ההפטרה בשירת דוד מצד גילוי משיח בן דוד).

ע"ע חי' מושקא.

פרישות:

ע"ע קדושה.

פרנסה:

121 (טרדות הפרנסה באים רק לאחרי תחילת חיי האדם שהם שבת לה' לימוה"ת וכו').

פרעה:

45 (חיזוק ה' לב פרעה). 116 (חמישית לפרעה. אחפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין).

פרשיות:

109 (קריאת הפ' שנים מקרא וא' תרגום). 167 (נק' סדרה מלשון סדר. תורת אדה"ז שצריך לחיות עם פרשת השבוע). 171 (כנ"ל. בהשם מתבטא תוכן כל הפרשה).

פשוטו של מקרא:

ע"ע שלמה, רש"י.

פשרות:

171 (שלילת פשרות בעניני תומ"צ).

פתיחה:

93 (במה שסיים פתח כו'). 118 (פותחין בברכה).

צ

צבור:

25 (כאשר ישראל נאספים למקום אחד מחבטלת מציאות היחיד ויש רק מציאות הצבור). 26 (רק בישראל ולא בב"נ).

צדיקים ובע"ת:

31 (מלמעלמ"ט ומלמטלמ"ע. בע"ת בחילא יתיר). 32 (במקום שבע"ת עומדין כו'. משיח אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא). 112 (תמידים כסדרן, ודילוג. מקום שבע"ת עומדים כו'). 113 (משיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא).

צדקה:

116 (מקרבת הגאולה). 120 (הוספה בצדקה לביטול הגזירות. צדקה במקום תענית, סכום השוה להסעודות. נתינת שליחות מצוה לצדקה). 130 (שקולה כנגד כל המצות. במעשה דבור ומחשבה). 186 (קודם הדלקת נש"ק). 192 (כנ"ל. צדקה בכל שני וחמישי בבוקר). 194 (בכל יום לפני הנחת התפילין). 196 (בכל יום לפני התפילה).

ציבור:

89 (דרשו ה' בהמצאו כו').

צניעות:

68 (צניעות דבת ישראל מלהיות פטפטניות).

צרעת:

ע"ע נגעים.

ק

קביעות עתים:

ע"ע פנימיות התורה. תורה.

קבלת עול:

77 (ענין עבד כנעני בעבודת ה' – עבודה

בדרך כפי'). 84 (המשל מאותיות החקיקה לגבי קב"ע).
ע"ע ביטול.

קדושה:
51 (ג' ענינים: פרישות מן העבירה, פרישות מדברים המותרים, קדושה בעצם).

קו התאריך:
183.

קטן, קטנים:
16 (בדין קטן שנתגדל באמצע החג אם חייב לברך ברכת הזמן על החג). 61 (בדין להזהיר גדולים על הקטנים בכל המצות ובטומאה). 101 (אל תגעו במשיחי – תשב"ר). 121 (תורתם אומנתם. תחילת חיי האדם הוא ע"ד שבת לה' לימוה"ת כו' ורק אח"כ טרדות הפרנסה כו'. שייכותם לפנימיה"ת. בדורו של רשב"י ינוקי גילו סתרי תורה. בנינו עורבים אותנו במ"ת). 123 (הבל שאין בו חטא. מפי עוללים ויונקים יסדת עוז גו'). 124 (בנינו עורבים אותנו במ"ת). 128 (תורתם אומנתם בלי דאגות). 131 (חינוכם במצות אהבת ישראל). 134 (מאמר הקב"ה על תשב"ר שיושבים בבתי מדרשות ואני עומד עליהם כו'). 151 (הם הכירוהו תחילה בקי"ס).

קידוש:
159 (יום הששי ויכולו השמים – ר"ת הוי').

קיץ:
ע"ע מחנה קיץ.

קמיצה:
146 (אם קומצין מכלי שע"ג קרקע).

קרבן:
78 (לחמי לאישי. נק' עבודה). 114 (מלשון קירוב). 146 (בדין אבד אשמו והפריש אחר ונמצא הראשון כו'). 167 (צ"ל מכם).

קרבן פסח:
108 (אם פסח דורות טעון ביקור ד' ימים). 113 (לקיחתו בעשור לחודש ושייכותו ליוהכ"פ). 114 (ע"ד אמירת סדר ק"פ בע"פ). 117 (בהנוסח: ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים. לא בא מתחילתו אלא לאכילה). 146 (בדין אבד פסחו כו'). 156 (הכנה ליצי"מ. לא בא מתחילתו אלא לאכילה. ראשו על כרעיו ועל קרבו).

קריאת התורה:
112 (ההמשכה כאדם הקורא לחבירו כו').

קריעת ים סוף:
18 (גמר ושלימות של יצי"מ. מעין הנס דגאולה העתידה). 151 (הקטנים הכירוהו תחילה).

קרירות:
29 (ענין קרירות וחמימות בעבודת ה').

ר

ראי':
105 (לימוד התורה באופן של ראי'). 156 (ראי' והסתכלות). 161 (כנ"ל. ראי' תופסת את הדבר כולו).

ראש:
82 (החלוקה דראש גוף ורגל).

ראש השנה:
108 (מעלתו כשחל בסמיכות לשבת). 175 (כנ"ל. הראש של השנה).

ראש חודש:
139 (אינו יום המעשה). 169 (ר"ח ושבת). 175 (הראש של החודש).

רבנים:
203 (המלמד תורה בקהילתו מקיים לא רק נפש אחת מישראל כ"א עשיריות נפשות כו').

רגילות:
ע"ע טבע.

רוב:
80 (תורה על הרוב תדבר).

רחמים:
75 (בזרעו של א"א. להדבק בדרכיו מה הוא רחום כו'). 76 (גדר רחמי הקב"ה).

רינה:
106 (רינה בפה. וחסידיך ירננו).
רפואה:
149 (הודאה כשחוזר לבוריו. אני ה' רופאך). 186 (עניני טיפול להריון. הוספה בעניני תומ"צ ולימוד פנימיה"ת). 187 (עניני טיפול להריון. שלילת ניתות. התייעצות ברופאים מומחים. הוספת הנהגה טובה וזהירות בדיני טהרת המשפחה). 189 (מילוי הוראת הרופאים בעניני אכו"ש וטיול כו'). 190 (כנ"ל). 191 (סמיכה על הרופאים בנוגע למעשה אבל לפועל צ"ל הבטחון שהשי"ת הוא הרופא כו'). 192 (מלבד הפעולה בגשמיות צ"ל פעולה ברוחניות. הוספה בתומ"צ ושמירת טהרת המשפחה כו'. ע"ד התרופה קארטיזאן). 196 (הוספה בטהרת המשפחה).
ע"ע עיבור.
רצוא ושוב:
35 (עיקר הכוונה בהשוב).
רשות:
53 (עבודה בדברי הרשות כמו בענין של קדושה).
רשע:
40 (אע"פ שחטא ישראל הוא. מעלת עשייתו מצוה).
ע"ע חטא.

ש

שבועות, חה"ש:
124 (שמיעת הקטנים קריאת עשה"ד).
שבט, י' שבט:
100 (מ' שנה להסתלקות). 157 (כנ"ל).
שביעית:
210 (עוסקים בתורה כל השנה).
שבת:
11 (זכר למע"ב וזכר ליצי"מ. באת שבת באת מנוחה, שלימות מציאות העולם). 70 (בדין מקלקל ע"מ לתקן). 99 (כל עיסקא דשבתא כפול כו'. כל מלאכתך עשוי'). 102 (ענין שבת וחול גם לעת"ל ביום שכולו שבת כו'). 109 (מיני' מתברכין כולהו יומין. ברכתו מצ"ע, ומצד השבת שלפניו. ערב שבת. מורה על שלימות העולם. באת שבת באת מנוחה). 112 (שבת ופסח, צדיקים ובע"ת. שבת אותיות תשב). 139 (שבת עונג, יו"ט שמחה). 164 (ג' ימים הראשונים הם בתר שבתא). 169 (שבת ור"ח). 176 (שייכותה למס' שביעי. באת שבת באת מנוחה). 181 (כל עיסקא דשבתא כפול). 183 (העובר קו התאריך ברגע דנשיק עש"ק ושבת. מצות זכור את יום השבת. בהאיסור לא לצאת בשיירה כו' ושאר פעולות למנוע אח"כ לחילול שבת). 184 (אם אפשר חילול השבת דכל ישראל בנכרים שהקיפו כו'). 185 (ע"ד זמן שבת ויו"ט למעלה אחרי שלמטה חלוקים המקומות).
ע"ע נרות שבת קודש. קידוש.
שבת הגדול:
7 (ע"ד הנס, וטעם קריאתו שה"ג). 9 (נס דלמכה מצרים בבכוריהם). 13 (מעלתו על פסח). 103 (ע"ש נס גדול). 109 (מיני' מתברכין ימי הפסח). 110 (הגדלות שבשבת. בהנס דלמכה מצרים בבכוריהם. בהטעמים שנק' שבת הגדול). 170 (ע"ש נס גדול). 173 (כנ"ל).
שוגג:
67 (שוגג, אונס).
שחיטה:
48 (בדיני כיסוי הדם שלא יכסה ברגלו כו'). 52 (בדיני מצות כיסוי הדם שנוהג רק בדם חי' ועוף ורק בחולין ולא במוקדשין). 53 (כיסוי הדם בעבודה הרוחנית). 145 (התנהגות שוחט חסידי. שלילת התערבות המדינה בנוגע לשחיטה).
שינה:
65 (שייך בבחי' חכמה שבנפש ולא בעצם הנפש). 66 (מתגברת קודם אור היום).

שיעורים:
207 (שיעור טרפא דאסא. בהדיעה שנתקטנו השיעורים).
שיר:
99 (שיר בפה, מזמור בכלי). 106 (כנ"ל).
111 (שירת דוד. שירה העשירית דלעת"ל). 163 (שיר חדש).
שכינה:
95 (בפי' שכינתא שריא, בקביעות ונצחיות. השראת השכינה גם בדרגת רשע ורע לו).
שכל:
163 (שכל, משכיל).
שכר ועונש:
77 (הקב"ה נותן הצרכים עוד לפני העבודה). 79 (טעם האריכות בכתובים ביעודים גשמיים). 80 (עבודה שלא ע"מ לקבל פרס).
ע"ע לשמה.
שלום:
137 (שלום בין ישראל גורם לשלום בין כל העולם). 169 (בהלשון: שלום רב).
209 (מרבים שלום כו').
ע"ע טהרת המשפחה.
שליחות:
ע"ע הפצה ושליחות. מצות.
שלימות:
122 (אין שייך בקדושה כי שם אין שיעור).
שלמה, רש"י (כללים בפירושו):
2 (אינו מפרש טעמי המצות. בא לפרש פשש"מ). 61 (גם הדיבור המתחיל מדוייק הוא. אינו מציין את כל התחלות הפרשיות). 63 (בפשש"מ אין הכרח שהכתוב יפרש להדיא ציווי הקב"ה למשה אלא מספיק דיבור משה לישראל).
שם:
34 (מורה על המהות ופנימיות). 170 (כנ"ל). 186 (זמן קריאת שם לבת).
שמחה:
127 (שמחה של מצוה). 173 (שמחת לבב, ב' חללי הלב).
שמיני עצרת ושמח"ת:
111 (שמיני מלשון שומן כו'). 178 (בפי' שמיני).
שמיעה:
161 (דרגות בשמיעה: שמיעה סתם, ושמיעה נפשית).
שמן:
111 (מפעפע בכולו. פנימיות התורה).
שמעון, רשב"י:
121 (תורתו אומנתו. שייכותו המיוחדת לילדי ישראל). 122 (פקד עקרות). 123 (כדאי לסמוך עליו בשעת דחק הגלות). 128 (אני ובוראך מכירין כוחך. תורתו אומנתו). 130 (התעסקותו באהבת ישראל). 138 מאמרו יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין).
ע"ע ל"ג בעומר.
שנת תש"נ:
102 (הר"ת והנסים של שנה זו). 118 (כנ"ל). 157 (כנ"ל). 163 (כנ"ל). 166 (כנ"ל).
שנת תנש"א:
101 (הר"ת של השנה). 107 (כנ"ל). 165 (הנסים שהתרחשו בשנה זו). 166 (הר"ת של השנה). 170 (כנ"ל. הנסים שהתרחשו בשנה זו). 174 (כנ"ל). 178 (כנ"ל).
שעבוד:
148 (היציאה משעבוד ברזל לשעבוד תומ"צ).

ת

תהלים:
91 (אמירת הקאפיטל המתאים לשנות חייו). 94 (כנ"ל). 119 (הוספה באמירת ג' מזמורים לביטול הגזירות). 162 (אמירת הקאפיטל המתאים לשנות חייו). 173 (כנ"ל). 177 (כנ"ל). 204 (כנ"ל). 211 (אודות יסוד חברת תהלים. השפעת החזן לאמירת תהלים בביהכ"נ כו').
תוהו ותיקון:
35 (המצורע בגימט' תוהו).

תורה:
41 (בדין עסק התורה ע"י אדם רשע). 80 (תורה על הרוב תדבר). 81 (לימוה"ת מתוך עמל. צ"ל בכל מציאותו של הלומד). 82 (היא מהותו וחייו של כ"א מישראל. מעלת התלבשות התורה בענינים הגשמיים דוקא). 83 (אורייתא וקוב"ה כולא חד). 119 (ביטול הגזירות בכח תורה ותפילה. לימוה"ת מתוך מסירה ונתינה). 125 (נותן התורה בל' הווה. תורתו אומנתו). 127 (נצחית. ל' הוראה). 128 (תורתו אומנתו). 172 (יחוד נפלא של הלומד ונותן התורה. הקב"ה מסר א"ע כביכול בתוך התורה. פועלת לדורות, מחזרת על אכסניא שלה. עלי' מדרגא לדרגא). 203 (המלמד תורה בקהילתו מקיים לא רק נפש אחת מישראל כ"א עשיריות נפשות כו'). 209 (מעלת שיעורי ת"ת הנלמדים בביהכ"נ).
ע"ע פרשיות. ראי'.

תורה עבודה וגמ"ח:
137.

תענוג:
82 (פועל גם בהעקב שברגל).

תענית:
120 (צדקה תמורת התענית).

תערובת:
27 (בדין צינוק והבל העולה מתוך הכלי החם, ובדין תתאה גבר).

תפילה:
94 (תפילת משה. תפילת עשיר ותפילת עני). 119 (ביטול הגזירות בכח תורה ותפילה).

תפילין:
186 (בדיקת התפילין). 187 (כנ"ל). 194 (כנ"ל). 196 (כנ"ל).

תרומת הדשן:
1 (בגדים שבישל בהם קדירה לרבו כו'). 3 (אם גם הרמת הדשן הוא בבגדים פחותים). 5 (ענינו ע"פ החסידות).

תשובה:
32 (והרוח תשוב גו'). 46 (לאחרי שמתעלה צריך תשובה נעלית יותר). 71 (זדונות כזכיות). 112 (דילוג וקפיצה). 113 (עבודה שלמעלה מגדרי הבריאה. גם התשובה באה ע"י גילוי מלמעלה). 115 (מביאה את הגאולה). 116 (הרמז לתשובה באות ה'). 200 (תשובת המשקל להתחיל בקצה השני').
ע"ע צדיקים ובע"ת. תשרי.

תשרי:
113 (תשרי וניסן: בע"ת וצדיקים, הנהגה טבעית והנהגה נסית). 153 (כנ"ל). 175 (חודש כללי. תשרי וניסן).

מפתח פסוקים

בראשית

א, א — בראשית ברא אלקים: 96. 154.
ברש"י: בשביל התורה כו' ובשביל ישראל כו': 69.
א, ז — **ברש"י**: ובשלישי כו' כפל בו כי טוב ב' פעמים: 153. 164. 169. 174.
א, יא — תדשא הארץ דשא גו': 79.
א, לא — יום הששי: 159.
ב, א — ויכולו השמים והארץ וכל צבאם: 99. 159.
ב, ב — **ברש"י**: מה הי' העולם חסר כו' באת שבת באת מנוחה: 11. 109. 176.
ב, ג — ויברך אלקים את יום השביעי (**ורש"י**: ברכו במן כו'): 109.
ג, יז — ארורה האדמה בעבורך גו': 83.

נח

ו,ט — **ברש"י**: ויש שדורשים אותו לגנאי: 69.
ח, ב — **ברש"י**: חמי טברי': 29.
ח, כא — כי יצר לב האדם רע מנעוריו: 43.

לך לך

יב, ג — ואברכה מברכיך: 89.

וירא

יח, א — והוא יושב פתח האהל: 134.
יח, יט — כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו גו': 75.

תולדות

כה, כו — וידו אוחזת בעקב עשו: 98.
כז, כה — ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת: 4.

וישלח

לד, א — **ברש"י** ע"ש יציאתה נקראת בת לאה כו': 68.

ויגש

מד, יח — **ברש"י**: יכנסו דברי באזנך: 161.
מז, כד — חמישית לפרעה: 116.

ויחי

מט, כ — והוא יתן מעדני מלך: 90. 104. 174.

שמות

ב, יא **ברש"י**: ובעלה של שלומית בת דברי הי' ונתן עיניו בה כו': 67.
ג, א ומשה הי' רועה: 96.
ג, ח וארד להצילו מיד מצרים: 6.
ג, יב בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה: 137. 155.

וארא

ז, טז שלח את עמי: 9.

בא

יב, ב החודש הזה לכם ראש חדשים גו': 153. 169.
בעקידה (של"ח) ע"ד הנהגה נסית דחודש ניסן: 154. 175.
יב, ג **ברבותינו בעלי התוס'**: כשראו המצרים כשלוקחין הפסחים כו' ולכך קרוי שבת הגדול כו': 7.
יב, ט ראשו על כרעיו ועל קרבו: 156.
יב, יא **ברש"י**: ע"ש דילוג ופסיחה: 110.
יב, כז זבח פסח הוא לה' גו': 9.
יב, לא קומו צאו מתוך עמי: 13.
יב, לז כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף: 154.
יב, מו בבית אחד יאכל גו': 156.

בשלח

יד, ח ביד רמה: 154.
יד, כח לא נשאר בהם עד אחד: 18.
יד, ל וירא ישראל את מצרים מת גו': 18.
טו, א אז ישיר משה: 18.
טו, יז מקדש אד' כוננו ידיך: 18. 173.
טו, יח ה' ימלוך לעולם ועד: 18.

יתרו

יח, ט **ברש"י**: עד עכשיו לא הי' עבד יכול לברוח ממצרים כו': 154.
יט, ו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים גו': 5.
כ, ב אנכי ה' אלקיך: 69.
כ, ח זכור את יום השבת לקדשו (**ורמב"ן**): 183.
כ, י ובנך ובתך (**ורש"י**: להזהיר גדולים על שביתת הקטנים): 62.
כ, יא כי ששת ימים עשה ה' גו' וינח ביום השביעי: 11.
כ, יז לבעבור נסות (**ורש"י**: לשון הרמה וגדולה כמו הרימו נס ארים נסי כו'): 167.

משפטים

כד, יא ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו: 103.

תרומה

כה, ח ושכנתי בתוכם: 95.

תצוה

כח, מ ולבני אהרן תעשה כתנות: 1.

תשא

לב, טז חרות על הלוחות: 84.

פקודי

לט, מג ויברך אותם משה: 94. 95. 173. 177.

מ, יז בחודש הראשון גו' באחד לחודש: 164.

ויקרא

א, א ויקרא אל משה: 164.

א, ב אדם כי יקריב מכם קרבן לה': 167.

א, ט **ברש"י**: נח"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני: 127.

ג, טז כל חלב לה': 120.

צו

171 (שם הפרשה).

ו, ב צו את אהרן גו' (**ורש"י**: זירוז מיד ולדורות): 90. 91. 159. 169. 171. 172. **באוה"ח**: ובדרך רמז תרמוז הפרשה על גלות האחרון כו': 90. 159.

ו, ג ולבש הכהן מדו בד גו': 3.

ו, ד ופשט את בגדיו גו' (**ורש"י**: שלא ילכלך כו' בגדים שבשל בהן קדירה לרבו כו'): 1.

שמיני

172 (הרמז בשנים שקורין פ' זו ח' פעמים). 178 (כנ"ל).

ט, א ויהי ביום שמיני (**ורש"י**: שמיני למילואים כו'): 90. 174. 176. **בכלי יקר**: ע"ד שמיני שלמע' מגדרי העולם: 111. 176.

ט, ד היום ה' נראה אליכם: 176.

ט, כג ויברכו את העם (**ורש"י**: יה"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכם): 94. 95. 106. 173. 176. 177.

ט, כד ויראו כל העם וירונו ויפלו על פניהם: 106.

יא, יג **ברש"י**: לחייב את המאכילן לקטנים: 62.

יא, מב לא תאכלום: 62.

תזריע

יג, ב אדם כי יהי' בעור בשרו: 33.
והובא אל אהרן הכהן (**ורש"י**): 34.
יג, יד וביום הראות בו (**ורש"י**): 37.
יג, מה והצרוע אשר בו הנגע גו': 34.

מצורע

יד, ד שתי צפרים חיות טהורות: 36.
יד, ח **באוה"ח**: ובדרך רמז . . שתי צפרים חיות טהורות הם ב' משיחים: 36.
יד, לו וצוה הכהן ופנו את הבית גו' ולא יטמא כל אשר בבית (**וברש"י**: לא חסה התורה אלא על כלי חרס כו'): 37.
טו, ג **ברש"י**: שתים לטומאה: 42.
טו, יא **ברמב"ן**: הזוב באיש מפני היותו חולה כו': 43
טו, יג ורחץ בשרו במים חיים: 42.
טו, לב **ברש"י**: ה"ה כבעל קרי טמא טומאת ערב: 42.

אחרי

טז, טז השוכן אתם בתוך טומאתם (**ורש"י**: אע"פ שהם טמאים שכינה ביניהם): 25. 66.
יז, יא ואני נתתיו לכם על המזבח גו': 52.
ברמב"ן: לכסות כל דם בחי' ועוף כי לא יתקרב דמם על המזבח כו' אבל בבהמות רוב המצויים נשחטים לשם הנכבד ודמם לכפר כו': 52.
יז, יב **ברש"י**: להזהיר גדולים על הקטנים: 61.
יז, יג ושפך את דמו וכסהו בעפר: 48.

קדושים

יט, ב קדושים תהיו: 51.
יט, ד אל תפנו אל האלילים: 198.
יט, יח ואהבת לרעך כמוך: 58. 127.
יט, ל את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו: 55.

אמור

כא, א אמור אל הכהנים (**ורש"י**: אמור ואמרת,להזהיר גדולים על הקטנים): 61.
כא, ו קדושים יהיו לאלקיהם (**ורש"י**: על כרחם יקדישום בי"ד בכך): 62. 64.
כא, ח וקדשתו (**ורש"י**: על כרחו): 62. 64.
כא, כד וידבר משה (**ורש"י**: המצוה הזאת): 63.
אל אהרן גו' ואל כל בנ"י (**ורש"י**: להזהיר בי"ד על הכהנים): 61.

כג, טו וספרתם לכם ממחרת השבת (**ורש"י** ממחרת יום טוב): 13. 110.
כג, מא וחגותם אותו גו': 17.
כד, י ויצא בן אשה ישראלית גו': 67.
כד, יא ושם אמו שלומית בת דברי (**ורש"י**: שבחן של ישראל שפרסמה הכתוב לזו כו'): 67.

בהר

כה, ב כי תבואו גו' ושבתה: 122.
כה, ח וספרת לך שבע שבתות שנים גו': 182.
כה, לט לא תעבוד בו עבודת עבד: 74.
כה, מג לא תרדה בו בפרך (**ורש"י**): 72.
ברש"י: כדי לענותו: 74.
כו, א לא תעשו לכם אלילים גו' ואבן משכית גו': 55.
כו, ב ומקדשי תיראו: 55.

בחוקותי

כו, ג אם בחוקותי תלכו גו' (**ורש"י**: שתהיו עמלים בתורה): 79. 81. 119.
כו, ד ונתנה הארץ יבולה גו': 79.
כו,ו ונתתי שלום בארץ: 79. 119.
כו, מב **ברש"י**: שיבא ויבשר גאולת בניו: 107.

נשא

ו, כב־ג וידבר ה' אל משה לאמר דבר גו': 96.
ו, כו ואני אברכם: 93.
ז, עב ביום עשתי עשר יום נשיא לבני אשר: 90. 103.

קרח

טז, ח **ברמב"ן**: פעם יאריך בדבור ה' אל משה ויקצר בספור משה ופעם יעשה להפך ולפעמים לא יזכיר האחד כלל כו': 63.

חוקת

יט, ט והיתה לעדת בנ"י למשמרת: 23.
כא, כא **ברש"י**: הנשיא הוא הכל: 96.

פינחס

כו, ה **ברש"י**: לפי שהיו האומות מבזין אותם ואומרים כו' הטיל הקב"ה שמו עליהם כו': 67.
כח, ב לחמי לאישי: 77.
כח, ח **ברש"י**: נח"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני: 78. 127.

מסעי

לג, א אלה מסעי בנ״י אשר יצאו מארץ מצרים: 157.

ואתחנן

ד, כ מכור הברזל ממצרים: 33.

ד, לה אתה הראת לדעת כי ה׳ הוא האלקים גו׳: 103.

ה, ה אנכי עומד בין ה׳ וביניכם: 96.

ה, טו וזכרת כי עבד היית באמ״צ גו׳ ע״כ צוך ה״א לעשות את יום השבת: 11.

ו, ה ואהבת (ורש״י: עשה דבריו מאהבה כו׳): 58.
ובכל מאדך: 155.

עקב

י, יב ועתה ישראל מה ה״א שואל מעמך גו׳: 97.

יא, טו ונתתי עשב גו׳ ואכלת ושבעת: 73.

ראה

יב, כב ברמב״ן בטעם שאין מצות כיסוי בדם בהמה: 52.

יב, כג הדם הוא הנפש: 52.

יג, יח ונתן לך רחמים ורחמך והרבך: 75.

טז, א הוציאך ה׳ אלקיך ממצרים לילה: 13.

תצא

כא, כב וכי יהי׳ באיש חטא משפט מות גו׳: 44.

כג, טו והי׳ מחניך קדוש: 59.

תבוא

כו, ח ויוציאנו ה׳ ממצרים גו׳ ובאותות ובמופתים: 8.

כט, א אתם ראיתם את כל אשר עשה ה׳ לעיניכם בארץ מצרים גו׳: 155.

כט, ג ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת גו׳ (ורש״י: שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו כו׳): 100. 156. 159.

כט, ח ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם: 156.

נצבים

ל, ג ושב ה״א את שבותך גו׳: 136.

ל, יט ובחרת בחיים: 29.

ל, כ כי הוא חייך ואורך ימיך: 82.

וילך

לא, יח ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא: 165.

האזינו

לב, ט כי חלק ה' עמו: 98.

לב, לט **בראב"ע:** שהתורה נתנה לכל לא לא' לבדו ודבר העוה"ב לא יבינו אחד מני אלף כו': 80.

ברכה

לג, א איש האלקים: 33.

לג, י יורו משפטיך ליעקב: 64.

שופטים

כ, יא ויאסף כל איש ישראל כו' כאיש אחד חברים: 21.

שמואל־א

ב, ה עקרה ילדה שבעה גו': 182.

טז, יח והוי' עמו: 101.

שמואל־ב

ז, ו ואהי' מתהלך באהל ובמשכן: 177.

יד, יד לבלתי ידח ממנו נדח: 30.

כג, א נעים זמירות ישראל: 163.

מלכים א

ט, ג והיו עיני ולבי שם כל הימים: 57.

ישעי'

יא, א ויצא חוטר מגזע ישי גו': 111.

יא, ט כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים: 79. 100.

כו, ד כי בי"ה ה' צור עולמים: 116.

כו, יט הקיצו ורננו שוכני עפר: 106.

ל, כ ולא יכנף עוד מוריך גו': 36. 103.

מג, ז בראתיו יצרתיו אף עשיתיו: 115.

מג, כא עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו: 91.

מט, כב ארים נסי: 101.

נב, יג הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד: 33.

נג, ד אכן חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם גו': 33.

נג, ה מחולל מפשעינו: 34.

נד, יג וכל בניך לימודי ה': 104. 209.

ס, ח מי אלה כעב תעופינה גו': 117.

ס, ט כספם וזהבם אתם: 116.

ס, כא ועמך כולם צדיקים: 113.
סג, ט בכל צרתם לו צר: 125.
סו, כג והי׳ גו׳ ומדי שבת בשבתו גו׳: 102.

ירמי׳

י, י והוי׳ אלקים אמת: 100.

יחזקאל

מד, טו להקריב לי חלב ודם: 53.
מו, א שער החצר גו׳ וביום השבת יפתח וביום החודש יפתח: 169.

הושע

יד, ג ונשלמה פרים שפתינו: 114.

עמוס

א, יא ועברתו שמרה נצח: 75.

מיכה

ז, טו כימי צאתך מאמ״צ אראנו נפלאות: 19. 102. 107. 158. 168. 170.

זכרי׳

יג, ב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ: 18.

תהלים

ח, ג מפי עוללים ויונקים יסדת עוז גו׳: 123.
לד, טו סור מרע ועשה טוב: 155.
לז, כט צדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עלי׳: 95.
מח, ב גדול ה׳ ומהולל מאד: 173.
נא, ה וחטאתי נגדי תמיד: 46.
נא, ז הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי: 44.
נה, טו בבית אלקים נהלך ברגש: 57.
פא, ו עדות ביהוסף שמו גו׳: 204.
פב, א אלקים נצב בעדת א־ל גו׳: 133.
פח, ג תבוא לפניך תפלתי גו׳: 158.
פט, א משכיל לאיתן האזרחי: 91. 162.
פט, ג עולם חסד יבנה: 91.
פט, ד כרתי ברית לבחירי גו׳: 163.
פט, כא מצאתי דוד עבדי: 163. 168.
פט, נג ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן: 91. 163. 173.

צ, א תפילה למשה איש האלקים: 33. 94.
צ, יז ויהי נועם ה' אלקינו עלינו גו': 94. 173. 177.
צב, א מזמור שיר ליום השבת: 99.
צה, ז היום אם בקולו תשמעו: 158.
צה, י ארבעים שנה אקוט בדור: 158.
קד, א ברכי נפשי גו': 12.
קיא, ד זכר עשה לנפלאותיו גו': 79.
קטז, ו דלותי ולי יהושיע: 115.
קיז, ב ואמת ה' לעולם: 100.
קיט, יח גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך: 105.
קיט, פט לעולם ה' דברך נצב בשמים: 29.
קיט, קה נר לרגלי דבריך גו': 50.
קכב, ג ירושלים הבנוי' כעיר שחוברה לה יחדיו: 21.
קכג, ב כעיני עבדים אל יד אדוניהם גו': 72.
קלב, יד זאת מנוחתי עדי עד: 177.
קלו, י למכה מצרים בבכוריהם: 9. 110.
קמה, ט ורחמיו על כל מעשיו: 75.
קמז, ו עד מהרה ירוץ דברו: 93.
קמז, יט מגיד דבריו ליעקב גו': 77.
קנ, ו כל הנשמה תהלל י"ה: 99. 119.

משלי

טו, ל שמועה טובה תדשן עצם: 82.

איוב

יד, טו למעשה ידיך תכסוף: 30.
לא, טו הלא בבטן עושני עשהו גו': 74.
מא, ג מי הקדימני ואשלם: 30.

שיר השירים

ב, ח קול דודי הנה זה בא מדלג גו': 113.
ב, ט הנה זה עומד אחר כתלנו גו': 66.
ד, יב גן נעול אחותי כלה: 67.
ה, ב אני ישנה ולבי ער: 65.

איכה

ג, כב לא כלו רחמיו: 76.

קהלת

ז, כט עשה האלקים את האדם ישר: 112.

יב, ז והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה: 32.

אסתר

165 (לא מוזכר בו בפירוש שמו של הקב"ה).

ב, ז ויהי אומן את הדסה: 129.

דניאל

ז, ט ועתיק יומין יתיב גו': 104.

ז, יג עם ענני שמיא: 116.

דברי הימים א

יב, לג בלא לב ולב: 53.

מפתח מאמרי חז"ל

ברכות

ח, א אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין: 89.
אוהב ה' שערי ציון כו' מצלינא אלא היכא דגריסנא: 209.
ט, א כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק: 123.
כשנגאלו . . בערב שנא' הוציאך גו' לילה: 13.
יב, ב מזכירין יצי"מ גם לימות המשיח: 19.
כח, א מעלין בקודש: 160.
לג, ב אטו יר"ש מילתא זוטרתי היא כו': 97.
לד, ב מקום שבע"ת עומדין כו': 32. 112.
לה, ב אפשר אדם חורש כו' תורה מה תהא עלי': 210.
מ, א אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו כו': 73.
מח, ב נשים דברניות הן: 68.
נו, א **ברש"י**: שע"י נסים נקרא ניסן: 167.
נז, א נסי נסים (**ורש"י**: נוני"ן הרבה נסים רבים): 103. 118. 154. 167.
סא, ב [תורה החיים של כ"א מישראל]: 82.
סב, רע"ב שינה בעמוד השחר כו' (**ובחדא"ג**): 66.

תוספתא

פ"ב, א (**ובחסדי דוד**) שהשלמת הגאולה היתה בקי"ס: 18.

שבת

ד, א **בתוד"ה** וכי דלהצלת רבים אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך: 70.
ה, ב 146.
יא, א רשב"י הי' תורתו אומנתו: 128.
כ, א כהנים זריזין הן (**ורש"י** ד"ה אברים): 64.
כב, א במה ששפך יכסה שלא יכסנו ברגל כו': 48.
אבוהון דכולהו דם: 49. 50.
כג, א **ברש"י** ד"ה כל: אבל זמן משהגיענו להתחלת זמן הגיענו: 15.
ל, ב עתידים אילנות שמוציאין פירות בכל יום: 79.
לא, א דעלך סני לחברך לא תעביד: 131.
לג, ב איכא מילתא דבעי לתקוני כו': 130.
לט, א [שחמי טברי' חלפי אפיתחא דגיהנם]: 29.
נה, ב ד' מתו בעטיו של נחש: 44.
סז, א כל ישראל בני מלכים הם: 104.
פז, ב **בתוד"ה** ואותו יום: ע"ד הנס דשבת הגדול: 9. 103. 110. 170.
פח, ב טל שעתיד להחיות בו מתים: 107.
צז, א נס בתוך נס: 173.

קד, א מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין: 84.
קה, א אנא נפשי כתבית יהבית: 172.
קה, ב כך אומנתו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך כו': 202.
קיד, א בגדים שבשל בהם קדירה לרבו כו': 2.
ברש"י: הזקיקו הכתוב ללבוש בגדים פחותים בשעת הוצאת הדשן שאינה עבודה חשובה כו': 1.
ת"ח שנמצא רבב על בגדו ה"ז חוצץ: 46.
קיד, ב **ברש"י** ד"ה זריזים: בקיאין הן בכל כו' יורו משפטיך ליעקב: 64.
קיח, ב אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כו': 90.
קלד, ב **בר"ן** (ד"ה וא"כ דעת הרז"ה) שדוחין מילה בכדי שלא לחלל את השבת אח"כ במכשירין: 183.
קמו, א הטיל בה זוהמא: 43.
קנא, ב כל המרחם כו' מרחמין עליו כו': 75.

עירובין

יט, א אפילו ריקנין שבך מלאין מצות כרמון: 39.
מ, ב מזמן לזמן אתי כו': 14.
אנא אקרא חדתא נמי אמינא זמן: 15.
שבעה אלו שבעת ימי פסח: 16.
קג, א **ברש"י** ד"ה ואביי: כיון שנכנס לעבודה בידוע שלמדוהו הלכות קודש: 64.

פסחים

ג, א דיבור בלשון נקי': 68.
נ, ב לעולם יעסוק אדם בתומ"צ אע"פ שלא לשמה כו': 41. 80.
מתוך שלא לשמה בא לשמה: 41.
עו, ב לא בא מתחילתו אלא לאכילה: 117. 156.
פח, א **בעיון יעקב לע"י**: ע"ד ביהמ"ק דירת קבע כו': 177.
צו, א **ברש"י** – שגם פסח דורות צריך ביקור ד' ימים: 108.
קיד, ב **בתוד"ה** אחד: וכשיבנה משה ואהרן יהא עמנו: 106.
קטז, א־ב כל שלא אמר שלשה דברים אלו כו': 117. 178.
קטז, ב ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים: 117.
בתוד"ה ה"ג ונאמר: גאולה העתידה אין אחרי' גלות: 168.
בסופו **בר"ן**: ע"ד ספה"ע ומ"ת: 137.

ראש השנה

ד, א ר"ה לרגלים: 109. 117.
ח, א **בתוד"ה** לתקופות: 164.
יא, א בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים: 10.
בדעת ר"י שבניסן נבה"ע: 164.

בניסן נגאלו בניסן עתידין להגאל: 90. 113.
יח, א בכל קראנו . . בהמצאו . . בצבור: 89.
יח, ב **בחדא"ג מהרש"א** ד"ה קרי לי': 209.
כ, ב לדידן . . לדידהו: 185.
כז, א התורה חסה על ממונן של ישראל (**וברש"י**): 40.
בתוד"ה כמאן מצלינן: 164.

יומא

ב, ב טפל דידי': 14.
ט, ב [גלות בעון שנאת חנם]: 209.
יב, ב **ברש"י** ד"ה את השחקין: גבי הוצאת הדשן כו' הבגדים מתבזים כו' אבל תרומת הדשן כו': 3.
כג, ב אחרים והוציא לימד על הכהנים בעלי מומין שכשרין להוציא הדשן: 5.
בגדים שבשל בהן קדירה לרבו כו': 2.
ברש"י ד"ה ה"ג: יכול שמטיל עליו חובה לשנות בגדיו כו': 1.
ברש"י ד"ה ת"ל וד"ה אל ימזוג: אין דמיהן יקרים . . לפי שנתעשנו כו': 1.
כד, א **בריטב"א** ד"ה ולוי אמר: אף היא עבודה שאין אחרי' עבודה כו': 4.
כו, ב **במלחמות להרמב"ן** (ריש יומא): דדישון מזבה"פ ודישון המנורה לא היו ע"י כה"ג: 4.
פ, ב בככותבת מיתבא דעתי' . . מיהו כולי עלמא טובא ועוג כו': 82.
פה, ב האומר אחטא ואשוב כו': 45.
פו, ב עבר . . ושנה כו': 45.

סוכה

מה, ב יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין כו': 123. 138.
מז, א אין אומרים זמן בשש"פ: 14.
נב, ב אלמלא הקב"ה שעוזר לו אינו יכול לו: 30.

ביצה

יא, ב כטהרה שויוה רבנן: 20. 22.
ברש"י ד"ה אף הפותח: דכל ימות החול אישתראי שלא לביישם: 21.

תענית

ג, א טל . . לא מיעצר: 107.
כ, א־ב מעשה . . לך ואמור לאומן שעשאני: 133.
כח, ב **ברש"י** ד"ה יחיד **ותוס'** ד"ה ויו"ט: 14.

מגילה

ו, ב יגעתי ומצאתי כו': 128.

ז, ב עד דלא ידע כו': 140.
ח, א בהחילוקים דבעל שתי ראיות שלש ראיות כו': 42.
ט, א **ברש"י**: מה הי' העולם חסר מנוחה באתה שבת באתה מנוחה: 11. 109. 176.
כט, א חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכ"מ שגלו שכינה עמהן כו': 125. 136.

מועד קטן

ז, א ר"מ אומר רואין את הנגעים כו': 38.
ז, ב מכאן אמרו חתן שנולד בו נגע כו' דברי רבי יהודה רבי אומר אינו צריך כו': 37.
ט, א [אכלו ושתו ביוהכ"פ של שנת גמר בנין ביהמ"ק]: 184.
יד, ב **בריטב"א**: ע"ד איסור ראיית נגעים בחתן כו': 38.

חגיגה

ט, א פלוגתת ר"י ור"א לענין תשלומי ראי' וחגיגה: 15.
יט, ב חולין שנעשו על טהרת הקודש: 53. 98.
כב, א לא נקביל מינייהו הויא לי' איבה כו': 22.
בתוד"ה לא: 21.
כו, א ובשעת הרגל כו' דאמר קרא ויאסף כל איש ישראל כו': 20. 21.
תוספתא
פ"ג, ח הכל נאמנין כו' ה"ה אומר והיתה לעדת בנ"י למשמרת . . שהכל נאמנין כו': 22. 23.

יבמות

ו, א מה שמירה האמורה בשבת כו' אף מורא האמורה במקדש לא ממקדש אתה מתייירא אלא ממי שהזהיר על המקדש: 55.
ו, ב **בתוד"ה** יכול: אביו . . פשיטא שלא ישתחוה לו לשם אלהות אבל כו': 55.
אי זו היא מורא מקדש לא יכנס כו': 57.
טז, ב מי איכא זקנה קמי': 104.
כ, א קדש עצמך במותר לך: 51.
סב, ב מתו מפסח ועד עצרת כו': 126.
שלא נהגו כבוד זה לזה: 126. 131.
קיד, א אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים: 61.

כתובות

סא, א [מדת הרחמנות עם עבד]: 72.
קג, ב כמה גדולים מעשה חייא כו': 5.
קיא, ב עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת כו': 79.

נדרים

ח, א והוא דתנו כו': 203.

לח, א עשיר . . ממשה כו': 94.

נזיר

כה, ב כל שאילו בחטאת מתה באשם רועה: 147.
סה, ב ברש"י ד"ה שרגלים לדבר: שלא בא מחמת אונסו אלא מחמת זיבה ממש: 42.

סוטה

לח, ב כל . . שמברך מתברך: 89.

גיטין

מא, ב בתוד"ה כופין: 70.
מח, א אלא חד בר חד כו': 208.
נו, ב ע"פ שמועה טובה תדשן עצם: 82.
סב, א אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו כו': 73.
עח, א טלי גיטך מע"ג קרקע: 146.

קידושין

ח, ב תנם ע"ג סלע . . שלה מקודשת: 146.

בבא קמא

פה, ב חרשו נותן לו דמי כולו: 162.

בבא מציעא

מב, א תחילתו בפשיעה וסופו באונס: 45.
פה, א התורה מחזרת על אכסניא שלה: 172.
פה, ב כמה גדולים מעשי חייא כו': 5.

בבא בתרא

טו, א איתן האזרחי זה הוא אברהם: 91.
יז, א ד' מתו בעטיו של נחש: 44.
קיב, א 208.
קטו, ב גמירי דלא כלה שבטא: 184.
קכג, א בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב: 68.

סנהדרין

לז, א כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם: 69.
לח, א בתוד"ה חצבה: בא שבת בא מנוחה: 176.
כל בי עשרה שכינתא שריא: 203.

מד, א אע"פ שחטא ישראל הוא: 40.
צא, ב אז ישיר משה . . מכאן לתחה"מ כו': 18.
צג, ב והוי' עמו שהלכה כמותו: 101.
צז, ב [דעת ר' יהושע אם נגאלין גם בלי תשובה]: 113.
צח, א עם ענני שמיא כו': 117.
ברש"י ד"ה סובלי חלאים: הוא נמי מנוגע: 34.
צח, ב רבנן אמרי חיוורא דבי רבי שמו . . חליינו הוא נשא כו': 33.
בחדא"ג מהר"ל: הצרעת . . משיח . . חוץ לטבע כו': 36.
צט, א ימות המשיח ארבעים שנה כו': 158.
ק, ב נותן הקב"ה כח בצדיקים לקבל טובתן: 118.
קא, ב **בחדא"ג מהר"ל**: כי המלך דומה לגמרי אל המצורע כו' נבדל מן העם: 36.
קח, א ע"ד חמי טברי': 29.
בדורותיו ולא בדורות אחרים כו': 69.

מכות

יז, ב דילידא אימי' כו' שמעון תיליד (**ובפרש"י**: כל שאמו כו'): 121.

שבועות

לה, א אלקים משמות הקדושים: 99.

ע"ז

ג, א **בחדא"ג מהרש"א**, שיום הששי ויכולו השמים ר"ת הוי': 159.
ג, ב מה דגים שבים כו': 82.
ה, ב לא קאים אינש אדעתי' דרבי' עד ארבעין שנין: 100. 156.

הוריות

ו, ב 184.

אבות

פ"א מ"א על שלשה דברים העולם עומד כו': 137.
ועשו סיג לתורה: 65.
פ"א מ"ג אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס כו': 80.
פ"א מי"ב הוי מתלמידיו של אהרן כו' אוהב את הבריות כו': 171.
פ"ב מי"ב כל מעשיך יהיו לש"ש: 53.
פ"ג מט"ו הכל צפוי והרשות נתונה: 212.
פ"ד מט"ו הוי מקדים בשלום כל אדם: 68.
פ"ו, א כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה כו': 82.
פ"ו, ב א"ת חרות אלא חירות כו': 84.

סופרים

פ"ג הי"ב ממי שפקד עליו: 56.

מנחות

ז, א וכי קומצין מכלי שעל גבי קרקע כו': 146.

כט, ב אלו שני עולמות שברא הקב"ה אחד בה"י ואחד ביו"ד כו' מפני שדומה לאכסדרה כו': 116.

מא, א טצדקי למיפטר נפשך כו': 183.

סה, ב [ממחרת השבת ממחרת פסח]: 110.

בכורות

נב, ב [פלוגתא דר"מ וחכמים אם מתנה כמכר]: 208.

ערכין

י, א־ב [טעם שאין אומרים הלל בימים האחרונים של פסח]: 14.

יג, ב כנור . . של ימוהמ"ש שמונה: 111. 178.

טז, א נגעים באין על לה"ר: 39.

חולין

ח, א **בתוד"ה בחמי**: ע"ד חמי טברי': 29.

טז, ב ואילך במחלוקת ר"ע ור"י אם במדבר נאסר להם בשר תאוה כו': 52.

מט, א ע"פ ואני אברכם: 93.

פד, א ושפך וכיסה כו' יצא זה שמחוסר שפיכה פדי' וכיסוי: 52.

פז, א במה ששפך בו יכסה שלא יכסנו ברגל כו': 48.

קלט, ב אסתר מן התורה מנין ואנכי הסתר אסתיר כו': 164.

נדה

לד, א וטומאת ע"ה ברגל כטהרה שוינהו רבנן כו' הכתוב עשאן כולם חברים: 20. 22.

לה, א־ב בעל ראי' אחת טמא טומאת ערב ראי' ראשונה . . באונס . . מה ש"ז כו' בשני' לא מחמת אנסו בשלישי כו' [והלימודים בזה]: 42.

מז, א דעת והנהגת שמואל עם עבד: 74.

נגעים

פ"ג מ"א [אינו טמא עד שיקראנו הכהן טמא]: 34.

פ"ג מ"ב חתן שנראה בו נגע נותנין לו שבעת ימי המשתה כו' וכן ברגל כו': 37.

פ"ב מ"ה על מה חסה התורה על כלי חרסו כו': 37. 40.

פ"ג מי"א מצורע שנכנס לבית כל הכלים טמאים . . אם שהה כדי הדלקת הנר: 40.

טהרות

פ"ח מ"ט הניצוק . . אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה: 27.

מקואות

פ"א מ"ח מים חיים שהן טבילה לזבין: 42.

מכשירין

פ"ד מ"ט **בהגהות הרש"ש: 28.**

פ"ה מ"י [מערה משקה צונן לתוך חם הרי הניצוק חיבור]: 27.

זבים

פ"א מ"א צריך ביאת מים חיים: 42.

פ"ב מ"ב בודקין את הזב כו': 42.

טבול יום

פ"ב מ"ז **בהגהות הרש"ש ד"ה יעלה:: 28.**

ירושלמי

ברכות

פ"ה ה"ב אין המתים חיים אלא בטללים: 107.

פ"ח ה"ח [שכל המברך מתברך]: 117.

שבת

פ"ד ה"ג חולי זה יצה"ר: 43.

עירובין

פ"א ה"י מחנה אלקים עשרה (**ובקה"ע**: אכל בי עשרה שכינתא שריא ואפילו אינן עושין כלום): 203.

סוכה

פ"ה ה"ו למה נקרא שמו נבל שהוא מלבין כמה מיני זמר: 70.

חגיגה

פ"א ה"א ולבני אהרן תעשה כתנות רבנן אמרו שתי כתונת לכאו"א: 1.

פ"ב ה"א מה ה"א פתוח מכל צד כך פותח פתח לכל בעלי תשובה: 116.

פ"ג ה"ו ירושלים הבנוי' כעיר שחוברה לה יחדיו עיר שהיא עושה כל ישראל לחברים כו': 21. 24.

פ"ג, ה"ז בדעת ר"י שהפותח את חביתו יגמור אחרי הרגל משום שהתירו סופו מפני תחילתו כו': 20. 23.

בבא קמא

פ"ח ה"ד [מדת הרחמנות עם עבד]: 72.

סנהדרין

פ"א ה"ב אני ובוראך מכירין כוחך: 128.

מדרשים

מכילתא

בא

יב, ו שלא נחשדו על העריות: 67.
להודיע שבחן של ישראל שלא הי' ביניהם אלא זה כו': 67.

בשלח

טו, א התשועה העתידה להיות אין אחרי' שעבוד: 107.

יתרו

יח, יא לא הי' עבד יכול לברוח ממצרים כו': 154.

תשא

לא, יד הרי הגויים שהקיפו את א"י וחללו ישראל כו': 184.

תורת כהנים

צו

ו, ב אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות: 172.

שמיני

ט, ו אותו יצה"ר העבירו מלבכם ותהיו כולכם כו' וירא אליכם כבוד ה': 185.

תזריע

יג, ב אין טומאה וטהרה אלא מפי כהן: 34.
יג, יד מלמד שנותנים לו שני ימים ב' ימים לביתו ב' ימים לכסותו דברי ר"י (**ובמפרשים**) רבי אומר כו': 37.

מצורע

יד, ב מלמד שטומאתו וטהרתו בכהן: 34.
טו, ב מבשרו טמא ולא מחמת דבר אחר: 45.

אחרי

יז, יג במה ששפך בו יכסה לא יכסנו ברגל כו': 48.

קדושים

יט, ב קדושים תהיו פרושים היו: 51.
יט, ל לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שפקד על המקדש: 55.

אמור

כא, ב בני אהרן אף הקטנים: 61.
כא, ו קדושים יהיו . . על כרחם: 62.
כא, ח וקדשתו, בעל כרחו: 62.
כא, כד הזהיר את אהרן ע"י הבנים ואת הבנים ע"י ישראל כו': 61.

בהר

כה, מג־ד [עבודה בעבד כנעני בפרך]: 72.

בחוקותי

כו, ג אם בחוקותי תלכו להיות עמלים בתורה: 81.

כו, ד ומנין שהארץ עתידה להיות נזרעת ועושה פירות בן יומה כו' ומנין שאף אילני סרק עתידים להיות עושים פירות כו': 79.

ספרי

נשא

ה, א אין מזרזים אלא למזורזים: 122.

פינחס

כח, ח נח"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני: 78.

תצא

כג, טו **בספרי דבי רב:** מדכתיך מחניב בי' ל' רבים . . ב' מחנות . . והר הבית יתנהג בו בקדושה: 59.

בראשית רבה

פ"ד, ו כתיב בשלישי ב"פ כי טוב: 153.
פ"י, ט מה הי' העולם חסר שבת: 11.
פכ"ב, יג כך היא כחה של תשובה כו' מזמור שיר ליום השבת: 112.
פ"ל, ט [יש דורשין אותו לגנאי]: 69.
פנ"ט, ה משה ניסן של ישראל כו': 172.
פס"א, ד [תוספתו מרובה על העיקר]: 89.
פס"ה, כ הקול קול יעקב אין יעקב שולט אלא בקולו כו' אין הידים ידי עשו: 119.
פצ"ג, ו יכנסו דברי באזניך: 161.
פ"ק, יב במה שסיים כו' פתח להם כו': 93.

שמות רבה

פ"א, כח אחת היתה ופירסמה הכתוב: 67.
פ"ב, ג־ד [משה רבינו רועה נאמן]: 96.
פט"ו, יא בחר הקב"ה בעולמו כו' בחר ביעקב ובניו כו': 175.
בו [בניסן] עתידין ליגאל: 90.
פ"ל, ט מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור: 77.
פל"ג, א מכרתי לכם תורתי כביכול נמכרתי עמה: 172.
פל"ו, ד בענין למעשה ידיך תכסוף: 30.
פמ"א, ז חירות ממלאך המות: 84.

ויקרא רבה

פ"ז, ג אין כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות: 101. 171.
פ"ד, ה עה"פ הן בעון חוללתי גו': 44.
פט"ז, ח חולי . . זה יצה"ר: 43.
פ"ז, ז בבית ארץ אחוזתכם זה ביהמ"ק: 34.
פכ"ז, ב ע"פ מי הקדימני ואשלם: 30.

פל"א, ג בענין למעשה ידיך תכסוף: 30.
פל"ב, ה גדרו . . מן הערוה . . אחת היתה כו': 67.

במדבר רבה

פי"ד, י הקריב קרבנו ע"ש הבחירה שבחר הקב"ה בישראל: 174.

דברים רבה

פי"א, ד איש האלקים . . מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה האלקים: 96.
פי"ז, ד אין צווי בכ"מ אלא אזהרה: 122.

אסתר רבה

פי"י, טו מדות טובות של הקב"ה כו' הברכה בריבוי כו' השלום בריבוי כו': 169.

שיר השירים רבה

פי"א, ד (ע"פ משכני) בנינו עורבים אותנו: 124.
(ע"פ נגילה ונשמחה), שרשב"י פקד עקרות: 122.
פי"א, טז [משכן נק' אהל כו']: 177.
פי"ד, יב אלא זו ופירסמה הכתוב: 67.

רות רבה

פי"ב, א נפשותיהן של צדיקים שבהם נמלך: 32.

איכה רבה

פתיחתא כא

והצרוע זה בית המקדש כו': 34.

קהלת רבה

פי"א, ג [תמימות כסדר ימי בראשית]: 110.

תנחומא

תולדות

יד משיח למעלה ממשה: 33.

ויגש

ו היו מכבדין את המצות שהן שלוחי כו': 50.

נשא

טז לעשות לו דירה בתחתונים: 100.

עקב

כ לא תהא יושב ושוקל מצותי' של תורה כו': 5.

תנחומא (באבער)

וירא, ד א"ל הקב"ה אל תצטער לעמוד שב לך כו': 133.

ילקוט שמעוני

אמור

כד, י לא הי' בהן פרוץ בערוה: 67.
ואם מר מר והתחיל מחרף כו': 68.

ישעי'

רמז תנ אל תראי תולעת יעקב כו' כך ישראל אין להם אלא תפלה כו': 119.
רמז תצט [סימני הגאולה מהמלחמות כו']: 166.
בשעה שמלך המשיח בא עומד על גג ביהמ"ק כו' ענוים הגיע זמן גאולתכם: 107.

תהלים

רמז תתלא כשם שאתה יושב ואני עומד כו': 134.
רמז תתמג כל עיסקא של שבת כפול כו': 99.

משלי

רמז תתקמד כל המועדים עתידין ליבטל וימי הפורים אינן בטלין לעולם: 140.

לקח טוב (פס"ז)

בא

יב, ב ניסן שבו נעשים נסים לישראל: 118. 154. 167.

אגדת בראשית

פי"ט ואת תמה שאני עומד ואתה יושב כו': 134.

מדרש תהלים

א, א פתח במה שחתם כו': 93.
פא, ג שהוא מנבל כל מיני זמר: 70.
צ, א אחד עשר מזמורים שאמר משה כו': 173.
צ, יז לעת"ל אני אבנה אותו ומשרה שכינתי בתוכו ואינו חרב לעולם: 178.
צב, א עיסקא דשבתא כפול כו': 99.
קכב, ג ע"פ כעיר שחוברה לה יחדיו: 21.
קכב, ד לא נחשדו על העריות . . אלא זו בלבד ופרסמה הכתוב כו': 67.
קלו, י ע"פ למכה מצרים בבכוריהם: 9.

מדרש תהלים (באבער)

צ, א וממחציתו ולמעלה נק' אלקים וממחציתו ולמטה נק' איש: 96.

מדרש משלי

פ"ט כל המועדים יהיו בטלין וימי הפורים לא יהיו נבטלין לעולם: 140.

פדר"א

פמ"ח ואם מר למר . . התחיל מחרף כו': 68.

פסיקתא רבתי

פל"ו (ל"ז) בשעה שמלך המשיח נגלה בא ועומד על הגג של ביהמ"ק כו' ענוים הגיע זמן גאולתכם: 107.

זהר

חלק א

א, א־ב בראשית ר"ש פתח הנצנים כו' קל ינוקי דלעאן באורייתא כו': 121.
יא, א **באור החמה**: ע"ד ינוקי בדורו דרשב"י: 121.
נב, ב אמשיכו עלייהו (ע"י חטא העגל) חויא בישא כו': 43.
סח, א נח לא הוה לי' במאן דיתלי בזכותא כמשה כו': 69.
צב, ב ינוקי בדורא דרשב"י זכו כו': 121.
קיח, א כד יהא קריב ליומי משיחא אפילו רביי דעלמא זמינין לאשכחא טמירין דחכמתא: 121.
קלו, ב זמן גאולתם של ישראל בשנת הארבעים הוא: 158.
קסח, ב תפילת משה תפילת עשיר: 94.
קעד, א כמה דקב"ה לזימנין אתקרי הוי' ולזימנין אתקרי אלקים ה"נ לזימנין אקרי ישראל כו': 98.
רי, א דאתפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין: 116.
רל, ב משכיל לאיתן האזרחי האי תושבחתא א"א אמרה בשעתה כו': 91.
רסא, ב ע"פ כימי צאתך מאמ"צ גו': 170.

חלק ב

מ, ב כתיב בעשור לחודש הזה ויקחו כו' וכתיב אך בעשור לחודש השביעי כו': 112.
סג, ב כל שיתא יומין מתברכאן מיומא שביעאה: 99. 109.
עט, ב אברהם דכתיב . . עולם חסד יבנה: 91.
פח, א ההוא יומא מתברכאן מיני' כל שיתא יומין: 99. 109.
צו, א **באור החמה** ע"ד חלוקות הרע שבאדם מצד היצה"ר וכו': 43.
קסט, ב רשב"י פקד עקרות: 122.

חלק ג

ח, ב רננה בפה: 106.
לח, א **באור החמה** ע"ד הינוקי בדורו של רשב"י: 121.
נג, ב תורה – הוראה: 127.

ע, ב גופא דילהון קדישא: 99.
קיד, ב אחר כתלינו כו' (**ובאור החמה**: אילו ניתנה רשות לראות כו'): 66.
קנב, א סיפורי התורה אינם רק סיפורים ח"ו כ"א הוראה כו': 127.
קסא, ב לבא . . כל אינון שייפין אתזנו מנה: 160.
קעא, א ע"ד הינוקי בדורו של רשב"י: 121.
קפז, א תינוקות שבדור רשב"י: 121.
רו, א תינוקות שבדור רשב"י: 121.
רכא, ב לבא בין שייפין . . קיומא דכל שייפין: 160.
רצז, ב ה' דבכל אתר קב"ה: 115.

תקוני זהר

בהקדמה

א, ב אתקריאו ישראל מלכים: 104.

נוסח התפילה

שמו"ע נחם: 139. 142.
ספה"ע הרחמן הוא יחזיר לנו עבודת ביהמ"ק כו' אמן סלה: 136.
סדר ק"פ ואם הפסח נמצא טריפה לא עלה לו כו': 114.
הגדה אני ולא מלאך אני ולא שרף כו' ולא אחר: 114.
דצ"ך עד"ש באח"ב: 91.
כל שלא אמר שלשה דברים אלו כו': 117. 178.
נגלה עליהם ממה"מ הקב"ה כו': 113.
ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים: 117.

מפתח ספרים
ספרי הרמב"ם

יד החזקה

17 (אין דרכו לכתוב דינים מחודשים שלא נמצאו בש"ס כו'). 37 (דרכו להביא קרא דמוכח בפשטות אף שלהלכה אינה כן). 50 (דרכו לסיים כל ספר מספרי הי"ד בדברי מוסר וענין כללי בעבודת ה' הנלמד מתוכן המצוה שבספר זה).

הל' יסודי התורה

פ"א ה"א יסוד היסודות ועמוד החכמות כו': 100.
פ"א ה"ד והוי' אלקים אמת הוא לבדו האמת כו': 100.
פ"א ה"ה המצוי הזה הוא אלקי העולם אדון כל הארץ: 100.
פ"ב ה"ב והיאך היא הדרך לאהבתו כו': 57.
פ"ה ה"ה [אין מבטלים מציאות היחיד בשביל הרבים]: 69.

הל' דעות

פ"א ה"ו מה הוא נקרא רחום אף אתה כו': 75.
פ"ו ה"ג [בגדר מצות ואהבת לרעך כמוך, עשיית פעולות של אהבה]: 58.

הל' תלמוד תורה

פ"ז ה"ב אפילו שלשה: 203.

הל' תשובה

פ"ב ה"ו בהמצאו . . צבור כל זמן כו': 89.
פ"ב ה"י אסור לאדם להיות אכזרי כו' וזהו דרכם של זרע ישראל כו': 75.
פ"ה [ידיעה ובחירה]: 212.
פ"ו ה"ג אפשר שיחטא האדם חטא גדול כו' שמונעין ממנו התשובה כו': 45.
פ"ז ה"ד במקום שבע"ת עומדין כו': 32. 112.
פ"ז ה"ה סוף ישראל לעשות תשובה כו' הן נגאלין: 115.
מיד הן נגאלין: 135.
פ"ט ה"א [יעודים הגשמיים הם הסרת המניעה כו']: 80.
פ"ט ה"ב [נתאוו . . לימוה"מ כדי . . ימצאו מרגוע וירבו בחכמה כו']: 79.
פ"י ה"ב מעלה זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לזה כו': 80.
לעולם יעסוק כו' לפיכך כשמלמדין את הקטנים כו': 80.

הל' ברכות

פ"י-י"א [הזכיר דין ברכת שהחיינו רק על דבר חדש ומצוה הבאה מזמן לזמן ולא על המועדים]: 15.

הל' שבת

פ"י ה"י הקורע בחמתו כו' הרי הוא כמתקן כו': 70.

פכ"ט הכ"ג ובשש"פ אין מברכין שהחיינו מפני כו' וכבר בירך כו': 14.

הל' יום טוב

פ"ז הט"ז במל"מ בדין שאין ראיית נגעים ברגל: 38.

הל' גירושין

פ"ב ה"כ רוצה הוא לעשות כל המצות: 41.

ספר קדושה

ע"ד השם „ספר קדושה": 51.

סיום ס' קדושה

ראה לקמן סוף הל' שחיטה.

הל' איסורי ביאה

פ"ט ה"י"ז שסימני ישראל כו' ביישנין רחמנים וגומלי חסדים: 75.

סופן יפנה עצמו ומחשבתו לד"ת וירחיב דעתו בחכמה כו': 51.

הל' מאכלות אסורות

סופן מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו וממרק נפשו לשם הקב"ה שנאמר והתקדשתם גו': 51.

הל' שחיטה

פ"ד הי"ז [פסק כדעת ר"ע שבמדבר הותר להם בשר נחירה]: 52.

פי"ד ה"ב כיסוי הדם . . נוהג בחולין ולא במוקדשין: 52.

פי"ד הט"ו ומי ששחט הוא יכסה שנא' כו': 48.

פי"ד הט"ז [סיום „ספר קדושה"]: וכשמכסה לא יכסה ברגלו אלא בידו כו' שלא ינהוג בו מנהג בזיון כו': 48.

[סיום „ספר קדושה"]: שאין הכבוד . . והצילנו כו' (ג' ענינים): 50.

במ"מ: כי כבוד המצות . . הם שלוחיו של מקום כו': 50.

הל' מתנות עניים

פ"י ה"א־ב שהצדקה סימן לצדיק זרע א"א כו' וכל מי כו': 75.

הל' מעשר

פי"ב ה"א אוכל על פיו באותה שבת כו': 21.

פי"ב ה"ב שלא הקלו והאמינוהו אלא לצורך אותה שבת: 21.

הל' מעשר שני

פ"ג **בקרית ספר** בס"פ: ביזוי מצוה אפשר דהוי דאורייתא כו': 49.

הל' שמיטה ויובל

פי"ג הי"ג להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו כו' לעולם ולעולמי עולמים כו': 65.

הל' בית הבחירה

פי"א הי"ג [מכיון שבנו את ביהמ"ק נעשה הוא המקום הקבוע כו']: 177.
פי"ו הט"ז לפי שקדושת המקדש כו' מפני השכינה ושכינה אינה בטילה: 56. 95. 177.
פי"ז הי"א מ"ע ליראה מן המקדש שנאמר ומקדשי תיראו כו' ממי שצוה על יראתו: 55.
פי"ז הי"ב ואי זו היא יראתו לא יכנס אדם להר הבית כו': 55.
פי"ז הי"ד כל זה ליראה מן המקדש: 57.
פי"ז הי"ה לא יקל אדם את ראשו כו': 57.
פי"ז הי"ז אע"פ שהמקדש היום חרב בעוונותינו חייב אדם במוראו כו': 56.

הל' איסורי מזבח

פי"ז הי"א כל דבר שהוא לשם א־ל כו' מן הנאה והטוב כו': 120.

הל' תמידין ומוספין

פי"ב הי"י ובגדי כהונה שתורם בהן הדשן יהיו פחותין כו': 3.
פי"ב הי"ד מעולם לא נתעצל כהן מלהוציא את הדשן: 6.
פי"ב הט"ו אין בע"מ מוציאין אותו: 6.

הל' עבודת יוהכ"פ

פי"ה הט"ז פר ושעיר של יוהכ"פ שאבדו והפריש אחרים כו': 147.

הל' קרבן פסח

פי"ד הי"ו מי שאבד פסחו כו': 147.

הל' חגיגה

פי"א הי"ד כולן תשלומי ראשון הם: 17.

הל' מחוסרי כפרה

פי"ב הי"א [זוב הוא הטומאה היוצאת מצד חולי]: 43.
פי"ב הי"ב אונס . . הוכה על גבו כו': 45.
פי"ב הי"ו [בהחילוקים דבעל ראי' אחת, שתי ראיות כו']: 42.

הל' תמורה

פי"ד הי"ג ליישר כל המעשים: 50.

הל' פרה אדומה

ספ"ג הסיום: אכי"ר: 89.

פי"ג הי"ב מפני חומרתה . . אין אדם מישראל מזלזל בה: 23.

הל' טומאת צרעת

פ"ט הי"ב הטומאה והטהרה תלוי' בכהן . . הכהן אומר כו': 34.

פ"ט הי"ח אם המתינה תורה לדבר הרשות כו': 37.

פי"ד הי"ד וצוה הכהן ופנו את הבית אפילו חבילי עצים וחבילי קנים (**ובמט"מ**): 38.

סופן וזה השינוי האמור בבגדים ובבתים כו' אות ופלא הי' בישראל כדי להזהירן מלה"ר כו': 39.

הל' מטמאי מו"מ

פ"י הי"א אינן נאמנין . . לפי כו' עד שיקבל כו': 20.

ע"ה . . ה"ה בחזקת טמא: 23.

פי"א הי"א הרי זה בחזקת טהרה מפני חומרתו נזהרין בו: 22.

נאמנים הן על התרומה בשעת הגיתות והבדים מפני שכל העם מטהרין עצמן כו' עברו הגיתות כו': 20.

פי"א הי"ה ומפני מה הקלו בהם מפני שאין עושין כבשונות בירושלים: 24.

פי"א הי"ט טומאת ע"ה ברגל כטוהרה כו' מפני שהכל מטהרין עצמן כו' משעבר הרגל כו': 20.

פי"א הי"י הפותח חביתו ברגל כו' אינה טהורה אלא בימי הרגל בלבד: 20.

פי"א הי"ב ע"ה שאמר טהור אני מטומאת מת כו' נאמן ומטבילין אותו משום טומאת ע"ה בלבד כו': 23.

הל' אבות הטומאות

פי"ג הי"א חמש מעלות עשו חכמים כו' וכן ע"ה עצמן כזבין לטהרות: 23.

פי"ג הי"ג הואיל וודאי ספיקות אלו טומאתן מן התורה: 23.

הל' טומאת אוכלין

פי"ז הי"א־ב הניצוק אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה כו' אבל המערה משקין טהורין צונן לתוך משקין טמאין חמין כו': 27.

פט"ז הי"י כל ישראל מוזהרין להיות טהורים כו' מפני שהם נכונים ליכנס במקדש ולאכול קדשים: 20. 22.

במל"מ: עיקר הטעם . . לא רצו . . אתו לאינצויי כו': 22.

פט"ז הי"ב חסידים הראשונים: 72.

הל' מקואות

פי"א הי"ה זב אין לו טהרה אלא . . מים חיים: 42.

הל' נזקי ממון

פ"ב הט"ו תחילתו בפשיעה וסופו באונס: 45.

הל' חובל ומזיק

פ"ב הי"ב חרשו נותן לו דמי כולו: 162.

הל' רוצח

פ"א הי"ד **בכס"מ**: אם חייב להכניס עצמו בספק סכנה בשביל הצלה ודאית: 70.

הל' עבדים

פ"א ה"ו עבודה שאין לה קצבה ועבודה שאינו צריך לה: 74.
פ"א ה"ז דברים בוזים שהם מיוחדים לעשות העבדים: 74.
פ"א ה"ט ע"ע . . להשוותן לו כו': 74.
פ"ט ה"ז יכול הרב לומר לעבדו כנעני עשה עמי ואיני זנך: 72.
פ"ט ה"ח (סיום הל' עבדים וס' קנין): מדת חסידות ודרכי חכמה שיהי' אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו כו': 72.
(סיום הל' עבדים): אין כו' אבל זרעו של א"א כו' רחמנים הם כו' ורחמך והרבך: 75.

הל' אבל

פ"ג הי"ב [בדין אזהרת גדולים על הקטנים]: 62.
פי"ד ה"א ואהבת לרעך . . עשה כו': 58.

הל' מלכים

פ"ג ה"ו לבו הוא לב כל קהל ישראל: 96.
פ"ו ה"ח [איסור בל תשחית רק דרך השחתה]: 70.
פ"ח ה"ט עכו"ם שלא קבל מצות שנצטוו ב"נ כו': 9.
פ"ח ה"י צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם כו': 9.
פי"ב ה"ד כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה ולא יהי' להם נוגש ומבטל: 79.
פי"ב ה"ה וכל המעדנים מצויין כעפר: 79.
ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד כו': 79.
וישיגו דעת בוראם כו': 161.
מלאה הארץ דיעה את ה' כמים לים מכסים: 100.

ספר המצות

מ"ע ג שצוונו באהבתו . . שנחשוב ונתבונן כו': 57.
מ"ע ח להדמות . . בפעולותיו הטובות והמדות כו': 75.
מ"ע כא לירא מן המקדש כו' אי זהו מורא כו' אין לי כו' לא מן המקדש אתה ירא כו': 57.
לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי ששכן שכינתו במקום הזה: 56.

מ"ע קנג חלילה לא־ל מעשות זאת כי הוא הבטיח כו': 184.

פירוש המשניות

סנהדרין

פ' חלק (בהקדמה ד"ה וכת ה'): אל תהיו . . ולפי . . הענין קשה . . לעולם יעסוק כו': 80.
[שם ד"ה ועתה אחל: יעודים הגשמיים שבתורה הם להסרת המניעה כו']: 80.

הקדמה למס' אבות (ח' פרקים)

פ"ח ע"י ריבוי חטאים לפעמים מונעין ממנו התשובה: 45.

נגעים

פי"ב מ"ה [בענין הנגעים שאינם טבעיים וכו']: 39.

זבים

פ"ב מ"ב הזיבות הוא חולי כו': 43.
באונס כגון שיוכה על גביו או יפחד כו': 45.

מורה נבוכים

ח"א

פנ"ד אינו שהוא בעל מדות אבל פועל . . לא שהוא ית' בעל תכונות נפשיות: 76.

ח"ב

פל"א [ב' הענינים בשבת: זכר למע"ב וזכר ליצי"מ]: 11.

ח"ג

פל"ד התורה . . יכוון בו . . על הרוב: 52. 80.
פמ"ג מ"ת . . כמי שממתין . . וזאת היא סיבת ספה"ע: 137.
פמ"ו [בטעם מצות כיסוי הדם רק בדם חי' ודם עוף]: 52.
פמ"ז בענין הנגעים: 39.

אגרת השמד

אות ד ירבעם בן נבט . . נפרעים . . על בטול עירובי חבשילין: 41.

אגרת תימן

ספ"א ירבעם בן נבט . . נענש . . על בטולו עשיית הסכה: 41.

טור ושולחן ערוך

111 (רמז בשמות הד"ח: אר"ח יו"ד אה"ע חר"מ).

אורח חיים

קסז **בטור ובמג"א** סקי"ח: ע"ד האיסור לאכול עד שיתן לבהמתו: 73.
רכה, ג **ברמ"א** בענין מי שלא בירך בראי' הראשונה אם מברך בשני': 16.
רעא **במג"א** סקי"ב: ע"ד האיסור לאכול לפני שנותן לבהמתו: 73.
שמג **בב"ח**: ההפרש דהפרשת קטן מן הטומאה לגבי שאר מצות: 62.
שמג, א **בפמ"ג** (א"א): דרק בי"ד של כהנים מוזהר: 62.
תל **בטור**: שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול והטעם כו': 7.
תל, א מפני הנס שנעשה בו: 103. 170.
ברמ"א: והמנהג לומר במנחה ההגדה מתחלת עבדים היינו כו' (**ובביאורי הגר"א** שם): 10.
תע, א הבכורות מתענין כו': 8.
בא"ז סק"ד **וא"ר** סק"ה: ע"ד הנס דשבת הגדול: 8.
תעג **במג"א** סק"א: אם לא בירך בליל ראשון מברך כל שבעה: 15.
תצ **במג"א** סק"ו: שאינו רגל בפ"ע: 14.
תצג, ב אם מסתפרין כו' אחרי ל"ג בעומר: 123.
[תלמידי ר"ע פסקו מלמות בל"ג בעומר]: 121. 126.
בעט"ז: הסיפור עם תלמיד האריז"ל שאמר נחם בל"ג בעומר כו': 138.
תקנא, י **ברמ"א**: סעודת מצוה . . סיום מסכת: 123.
תקעא **בבאה"ט** סק"א: כל המעשים שאדם עושה ותורה שלומד בעודו רשע כו' עד שחוזר בתשובה כו': 41.
תקעא, ג [השכר עוד לפני קיום ההחלטה]: 90.
תרמג **במג"א** סק"א: אם לא בירך זמן בליל ראשון מברך כל שבעה: 15.
תרמח, כב [אתרוג גדול כשר]: 207.

יורה דיעה

כח, ו מכסה בידו כו' אבל לא ברגלו כו': 48.
לה **בד"מ** סקי"ב: בשיעור טרפא דאסא: 207.
קה, ה שמן מפעפע בכולו: 111.
קה, ו **בפמ"ג** (משב"ז) סק"ו דבין להר"מ בין להר"ש והר"ב ע"י הניצוק ההבל עולה למעלה: 27.
רמו, סופו **ברמ"א**: שעושין שמחה לגמרה של תורה: 123.
שעג **בטור וב"ח** בהחילוק דהפרשת קטן מן הטומאה ושאר מצות: 62.

חושן משפט

תכ, כה חרשו נותן לו דמי כולו: 162.
תכו בנו"כ: אם חייב להכניס עצמו בספק סכנה בשביל להציל חבירו: 70.

שולחן ערוך אדה"ז

17 (אין דרכו לכתוב דינים מחודשים).

אורח חיים

מהדורא בתרא

א, ח [זמן שבת ויו"ט למעלה]: 185.

מהדורא קמא

קסז, ט אסור לאכול קודם שיתן לבהמתו: 73.

רפה, ו ע"ד קריאת הפ' שנים מקרא ואי תרגום בע"ש: 109.

שו, סופו אם לפעמים אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך: 70.

שכט, ח אם חייב להכניס עצמו בספק סכנה בשביל להציל חבירו: 70.

תכט, ט וכל נשיא ביום שהקריב קרבנו הי' יו"ט שלו כו': 174.

תל, א שבת הגדול . . נס גדול . . כשלקחו ישראל פסחיהם באותו שבת כו': 9. 110.

שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול: 103. 170.

תל, ב נוהגין במדינות אלו שבשה"ג במנחה א"א ברכי נפשי אלא אומרים עבדים היינו כו': 10.

תלב, ג נפטרת בברכת שהחיינו שמברכין ברגל בקידוש לילה: 15.

תנא, מא לפי שההבל העולה מהתבשיל להכיסוי הוא מחבר את זיעת הכיסוי עם התבשיל כו': 28.

תנא, נט לפי שההבל עולה מהתחתון לעליון דרך עמוד הניצוק המחברה: 27.

תע, א נוהגין הבכורות להתענות כו': 8.

תעג, ב ע"ד תשלומין בברכת שהחיינו: 15.

תצ, ו ואין שום אחד מהן כמועד בפ"ע ולא תקנו . . בהתחלת המועד כו': 14.

תצ, יב ואין אומרים שהחיינו בקידוש של שתי לילות כיון שכבר אמרו בב' לילות הראשונים: 14.

תצג, ה תלמידי ר"ע פסקו למות: 121.

תר, ה שב' הימים הן קדושה א' וכיום א' הן חשובין א"כ נפטר בזמן של אתמול: 17.

תרמא, א על השמחה שיש לאדם מן המצוה כו' בשביל מצות קידוש היום: 15.

תרמג, ה ע"ד תשלומין בברכת שהחיינו: 15.

סדר ברכת הנהנין

יב, א כל שמחת לבב הבאה לאדם . . מברך שהחיינו: 15.

יג, ה יברך . . יחזור לבוריו לגמרי: 149.

הלכות ת"ת

פ"ד, ג ע"ד תורה ומצות של אדם רשע: 41.
כשיחזור . . כי לא ידח ממנו נדח כו': 30.

חושן משפט

נזקי גו"נ, ז אם חייב להכניס עצמו בספק סכנה בשביל להציל חבירו: 70.

מפתח ספרים

(ע"פ סדר הא"ב)

אורה, ס' האורה (רש"י)

ח"ב

סס"ב ומקחו של פסח מבעשור הי' בשבת שלפני הפסח כו' והיו מעיהם כו': 7.

אורחות חיים

ע, א ע"ד הנס דשבת הגדול: 8.

אורים גדולים

למוד כד להודיע כו' כי יש יום אחריו כו' ואינו גדול כמוהו והוא יו"ט של פסח כו': 110.

אבודרהם

ס' תפלות של חול

שער ג' וגם מזה הטעם אין אומרים זמן בשבתות כו': 15.

אבני נזר, שו"ת

תנא אות כ' בגדר מורא מקדש והר הבית: 59.

אגן הסהר

ע"ד קו התאריך: 5־183.

אור ישר (אור צדיקים)

עמוד העבודה

פי"א (י"ז) בשם האריז"ל ע"ד ר"א הלוי שהי' גלגול מירמי' הנביא: 138. 142.

אנציקלופדי' תלמודית

(הופעתו): 204.

ארחות חיים (החדש)

רצב אות ה' [בענין מזמור ברכי נפשי]: 12.

בין פסח לשבועות

פי"ח סל"ד במנהג שהחינוקות מורים בקשת בל"ג בעומר: 121.

בית האוצר

מע' א'

כלל סט [אי שייך חלות טומאה למפרע]: 22.

בני ישששכר

מאמר חודש אייר

מ"ג פ"ד במנהג שתינוקות מורים בקשת בל"ג בעומר: 121.

בתים, ס' הבתים

מגדל דוד

ס' מצוה

מ"ע קנז ששש"פ אינו מענין יו"ט הראשון איך לא תקנו בו חכמים שהחיינו: 19.

הילולא דרשב"י

יד, ב ר"א הלוי הי' ניצוץ (וצ"ל: גלגול) ירמי': 142.

חינוך

מצוה לב ב' הענינים בשבת: זכר למע"ב וזכר ליצי"מ: 11.

מצוה קלא [הוצאת והרמת הדשן בבגדים פחותים]: 3.

מצוה קעב משרשי המצוה שרצה הא־ל בטובו הגדול לייסרנו כאשר ייסר איש את בנו כו': 39.

מצוה קעז מאהבת ה' אותם יודיע מוסרו: 39.

מצוה רנד [מבאר מצות מורא המקדש בפ' קדושים]: 55.
לירא מן המקדש כלומר שנעמידהו בנפשותינו מקום הפחד והיראה כו': 58.

מצוה שו נצטוינו למנות . . להראות בנפשנו החפץ כו': 137.

חסידים, ס' חסידים

תקל"א [לענין שתי' אדם קודם לבהמתו]: 74.

טעמי המנהגים

ח"ד

עח ע"ד זמן קריאת שם לבת: 186.

יראים

סשכ"ד ע"ד מצות מורא מקדש „דכתיב בפ' קדושים": 55.

יראים השלם

סת"ט מצות מורא מקדש מהפסוק ומקדשי תיראו בפ' בהר (**ובתועפת ראם**): 55.

כל בו

סמ״ז ע״ד הנס דשבת הגדול: 8.

כתבי האריז״ל

ע״ע: שמונה שערים.

כתר שם טוב (גאגין)

ח״א ע״ד זמן קריאת שם לבת: 186.

לקוטי תורה להאריז״ל

תהלים

צ, א ע״פ מעון אתה היית לנו: 94.

ספר הלקוטים להאריז״ל

תהלים

צ, א ע״פ מעון אתה היית לנו: 94.

לקח טוב (ר״י ענגיל)

ס״ח אי מצינו סיג בדאורייתא: 65.

מאורי אור

מע׳ נ, סכ״א ע״ד נסים־ונפלאות: 164. 170.

מהר״ם בר ברוך, שו״ת

סש״ב בהאיסור לאכול לפני שנותן לבהמתו: 73.

מהר״ם שי״ק (תרי״ג מצות)

מצוה רנה בדין מורא המקדש: 55.

מטה משה

תלז ע״ד ב׳ הענינים בשבת: זכר למע״ב וזכר ליצי״מ: 11.

תקמב ע״ד הנס דשבת הגדול: 8.

מנחם, שו״ת הרמ״ע מפאנו

ס״א לא אמרו כהנים זריזים הם אלא בעבודה כו׳: 64.

מנחת חינוך

מצוה ש קושייתו על הרמב״ם שלא הביא דין תשלומין של ברכת הזמן: 15.

מנחת יצחק, שו״ת

ח״א

ס״נ בענין הזרעה מלאכותית: 188.

מצות, סמ"ג

מ"ע סד ושפך וכסה במה ששפך יכסה וזהו בסכין . . בקיסם: 48.

מ"ע קסד שמצות שמירת מקדש „כתוב בס"פ בהר": 55.

משנת חסידים

מס' ניסן

בתחילתו דצירוף דחודש ניסן שם הוי' כסדרו: 159.

נצח ישראל, מהר"ל מפראג

ספמ"א במארז"ל שמשיח נק' מצורע כי הוא חוץ מטבע כמו שצרעת היא דבר חוץ למנהגו של עולם: 35.

פ"נ ומפני זה מצד הצורה כך הוא כו' ואם יש מונע מצד החומר כו' מ"מ כו': 83.

נתיבות עולם, מהר"ל מפראג

נתיב העבודה

פי"ז האדמה . . בשביל חטא האדם אינה מוכנה לקבל הברכה העליונה: 83.

סידור האריז"ל (קול יעקב)

סדר ההגדה

פי' ר"י הי' נותן אשר בגי' תק"א וגי' דצ"ך עד"ש באח"ב: 91.

סידור האריז"ל (רש"ר)

סדר ההגדה

פי' ר"י הי' נותן אשר בגי' תק"א וגי' דצ"ך עד"ש באח"ב: 91.

סידור רש"י

סשנ"ב בענין שבת הגדול: 7.

סידור תורה אור (תש"א)

רל, ב [רמג, ג]בהגהות אדמו"ר מוהרש"ב: ידוע דהשמונה שערים מוסמך יותר ועליו סומכין: 138. 142.

סדר הדורות

ד"א תתקכז משנה תורה שחיבר . . מתחיל בשם המפורש: 100.

עבודת הלוי

דרושי שה"ג מעלת שבת הגדול על פסח: 13.

עיקרים

מ"ד פל"ט בענין יעודים הגשמיים שבתורה: 81.

ענפי ארז

ח"א

ע' אבד אשמו אבד אשמו והפריש אחר ונמצא הראשון כו': 147.

עץ חיים

שער לאה ורחל

פ"ז שנגעים דינא קשיא דקדושה: 34.

שער דרושי אבי"ע

פ"א יש ניצוץ קטן מאד כו' מתלבש בכח ניצוץ אחד נברא כו': 65.

ערוגת הבושם, שו"ת

או"ח

קמ"ד בדין שאין מברכין שהחיינו בשש"פ: 14.

ערוך השולחן העתיד

צג, טז בשיטת הרמב"ם בדין ראייה נגעים בחתן וברגל: 37.

קכא, ג-ד דלהרמב"ם, דין דכל ישראל חברים ברגל אינו רק בירושלים: 25.

עשרה מאמרות

מאמר אכ"ח

ח"ג סכ"ג אמרו עליו (אליהו) שהוא מקריב תמידין בביהמ"ק כו' שהרי בקדושתו הוא עומד: 117.

פרדס, ס' הפרדס לרש"י

ע' שמג בענין שבת הגדול: 7.

פרדס (להרמ"ק)

שי"א פ"ג למעלה אין כח חסר פועל: 30.

שי"ב פ"ב אלקים בגימט' הטבע: 154.

פרי עץ חיים

שער התפילין

פ"י בכל עת שמעלין נשמת האדם . . מענשין אותו על עבירות קלות כפי ערך . . ראה . . צדיק . . כשהיו רוצין להעלותו כו': 46.

שער ספה"ע

פ"ז הסיפור עם תלמיד האריז"ל שאמר נחם בל"ג בעומר כו': 138. 142.

שער ר"ה

פ"ד (ו') בדעת ר"י שבניסן נבה"ע: 164.

צמח צדק, חידושי הש"ס

מו"ק

פ"ג מ"ד האות הוא איסור מלאכה כו': 184.

צמח צדק, שו"ת

אהע"ז

סי"א הנהגה בנישואין לבת כהן: 206.

יו"ד

סצ"ב 183.

צמח צדק, שער המילואים

טהרות

פ"ח מ"ח בהא דתנן הנצוק כו' אינו חבור אם ר"ל שאינו מחבר דברים זולתו כו': 28.

צמח צדק, פס"ד

יו"ד

סל"ה ס"ו בשיעור טרפא דאסא: 207.

צפנת פענח

בתחילתו (מנין המצות)

א, ב־ג הגדר במצות שיש להן זמן נמשך אם החיוב הוא תיכף רק שיכול להשלימו כו': 16.

קדוה"ח

פ"ה סופו המקור שא"א שכל ישראל יעברו קו התאריך בב"א: 184.

נזירות

פ"ב ה"ט דין דכל ישראל חברים ברגל אינו חל על אלו הפטורים מעלי' לרגל: 25.

הפלאה

נד, ב הגדר במצות שיש להן זמן נמשך אם החיוב הוא תיכף רק שיכול להשלימו כו': 16.

מהד"ת

כ, ב לאחרי קיום מצות כיסוי פקע ממנו שם דם חי' ודם עוף: 50.

כו, א הגדר במצות שיש להן זמן נמשך אם החיוב הוא תיכף רק שיכול להשלימו כו': 16.

מט, א לאחרי קיום מצות כיסוי פקע ממנו שם דם חי' ודם עוף: 50.

נה, ד לאחרי קיום מצות כיסוי פקע ממנו שם דם חי' ודם עוף: 50.

פז, ד גרם שלא יעשה פסח כו': 183.

פט, א הגדר במצות שיש להן זמן נמשך אם החיוב הוא תיכף רק שיכול להשלימו כו': 16.

על התורה

אמור

כא, מד בדין האזהרה על ב"ד של כהנים: 62.

צפנת פענח, שו"ת (דווינסק)

ח"ב

ס"ב ברכת הזמן שייך רק כש„התורה הקפידה לא על הזמן של כך וכך רק הנקודה (של זמן)": 16.

צפנת פענח, שו"ת (וואַרשא)

קלח ד בדין דכל ישראל חברים ברגל – אם חל על כל הצבור: 25.

קדושת לוי

חי"ש ד"ה ובה אדע – ע"ד הינוקי בדורו של רשב"י: 121.

ראשית ביכורים, שו"ת

ח"ב

ס"ד לענין ברכת שהחיינו אם „כל שבעה תשלומי יו"ט א' הם או כולם תשלומין זל"ז": 15.

רשב"א, שו"ת

ח"א

ס"ט שמיני למעלה מההיקף: 111. 176.

שאילת יעב"ץ, שו"ת

סי"ז בטעם האיסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו: 74.

שדי חמד

כללים

מע' א'

כלל ק אם האיסור לאכול לפני שנותן לבהמתו מה"ת או כו': 73.

כללי הפוסקים

סט"ז, יב להרמב"ם לשון אסור שייך גם במדת חסידות: 73.

שולחן ערוך האריז"ל

ע"ד תלמיד האריז"ל שאמר נחם בברהמ"ז כו': 138. 142.

שמונה שערים

מוסמך יותר משאר כתהאריז"ל: 142.

שמן המור, שו"ת

יו"ד

סט"ו להודיע כו' כי יש יום אחריו כו' ואינו גדול כמוהו והוא יו"ט של פסח כו': 110.

של"ה

כה, א נותן התורה ל' הוה: 103.
כט, ב בענין למעשה ידיך תכסוף: 30.
רמ, א [גירסתו בברייתא תולין פז, א: ושפך וכסה כו']: 48.

שער הגלגולים

הק' כב חכם א' גדול . . הגיע זמנו להעלות . . כפי ערך המעל שמעלי' אותו צריך שיזדכך יותר: 46.

שער הכוונות

ענין הקידוש

יום הששי ויכולו השמים ר"ת הוי': 159.

ענין ספה"ע

דרוש יב הסיפור עם תלמיד האריז"ל שאמר נחם בל"ג בעומר כו': 138. 142.

ענין ר"ה

דרוש א' בדעת ר"י שבניסן נבה"ע: 164.

שער הכולל

פי"ז סכ"ט ע"ד ב' הענינים בשבת: זכר למע"ב וזכר ליצי"מ: 11.

שער יששכר

מאמר ל"ג בעומר,
בסופו במארז"ל כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק: 123.

שערי תשובה (ר"י)

שער שני

דרך הג' סי"ב ראי' למעלת שמיעה על ראי' ממרז"ל חרשו נותן לו דמי כולו: 162.

תורת חסד, שו"ת

סכ"ג דין ביקור ד' ימים בק"פ הוא רק למצוה אבל בדיעבד גם בלא ביקור כשר: 108.

מפתח ספרי חסידות
מרבותינו נשיאינו

הבעל שם טוב

כתר שם טוב
הוספות

סל"ב הפירוש בואנכי הסתר אסתיר גו' ב' פעמים הסתר: 165.

סקל"ג כ"א מישראל חביב לפני הקב"ה כבן יחיד שנולד להורים זקנים לעת זקנותם: 104.

בעל שם טוב על התורה

וילך, אות ז הפירוש בואנכי הסתר אסתיר גו' שיסתיר מהם שלא ידעו דהקב"ה הוא שם בהסתר: 164.

הרב המגיד

אור תורה

ד, ג שם כל דבר מורה על שרשו: 170.

ל, א צירוף הוי' כסדרו: 159.

צו (לח, א) פי' זירוז מיד ולדורות כי התורה לא תתבטל לעולם כו': 90.

נט, ג נס פורים נתלבש הנס במדרי' התחתונה: 165.

צה, ב שמיני מלשון שמן כו': 111.

לקוטי אמרים

סרמ"ד (נח, ג) שמו של כל דבר בלה"ק מורה על שרשו: 170.

סח, ב שמיני מלשון שמן כו': 111.

כ"ק אדמו"ר הזקן

תניא
ח"א

פ"ב חלק אלוקה ממעל ממש: 98. 161.

פ"ה והוא יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו כו': 172.

פ״ו [ג׳ חלוקות: דברים האסורים, דברים המותרים, דברי קדושה]: 50.
ולכן ארז״ל כו׳ וכל בי עשרה שכינתא שריא לעולם: 95.
פ״ז עד שיעשה תשובה גדולה כ״כ שזדונות נעשו לו כזכיות כו׳ הואיל ועי״ז בא כו׳: 71.
ובזה יובן מארז״ל איזהו מעוות לא יוכל לתקן כו׳: 205.
פי״א ולכן ארז״ל כל בי עשרה שכינתא שריא: 95. 203.
פי״ב כי המוח שליט על הלב כו׳: 104.
פי״ז והמוח שליט בטבעו ותולדתו כו׳: 104.
פי״ח כי א״ס ב״ה מלובש בבחי׳ חכמה שבנפש כו׳: 65.
פי״ט רק שהיא בבחי׳ שינה ברשעים ואינה פועלת פעולתה: 65.
פכ״ד כמשל האוחז בראשו של מלך כו׳: 200.
פכ״ט ואף שכבר עשה תשובה נכונה כו׳: 46.
פ״ל כי מוח שליט על הלב בתולדתו: 104.
פל״ב אוהב את הבריות כו לומר שאף הרחוקים כו׳ בריות בעלמא כו׳: 133. 171.
פל״ה וכן אכל בי עשרה שכינתא שריא כו׳: 95.
פל״ו התחתון במדריגה שאין תחתון למטה ממנו: 29. 100.
כדכתיב אתה הראת לדעת כי ה׳ הוא האלקים אין עוד מלבדו הראת ממש בראי׳ חושית: 103. 207.
פל״ז כאדם הקורא לחבירו כו׳: 112.
פל״ט שבודאי סופו לעשות תשובה כו׳: 30.
עליית התומ׳צ ע״י אהוי״ר: 116.
פ״מ דדחילו ורחימו נק׳ גדפין כו׳: 116.
פמ״א ראשית העבודה ועיקרה ושרשה כו׳: 59.
פמ״ב אטו יראה מילתא זוטרתא היא כו׳ כל נפש ונפש מבית ישראל יש בה מבחי׳ משרע״ה: 97.
ונקרא רעיא מהימנא כו׳: 96.
פמ״ד אפס קצהו ושמץ מנהו מרב טובו ואורו מאיר לכללות ישראל כו׳: 97.
ההרגל נעשה טבע: 173.
פמ״ז והיא יציאת נה״א כו׳: 155.
כאלו נתן לנו א״ע כביכול: 172.
פמ״ט ובנו בחרת כו׳ הוא הגוף החומרי כו׳: 99.
פנ״א המוח שליט עליו בתולדתו: 104.

ח״ב

פ״א לעולם ה׳ דברך נצב בשמים ופירש הבעש״ט ז״ל כו׳: 29.
השמות שנקראים בהם בלה״ק כו׳: 170.
פ״ד [מדותיו הקדושות ית׳ הם בבחי׳ א״ס]: 76.
פ״ו נשמה משם הוי׳ גוף משם אלקים: 98.

ח״ג

פ״ג תענית . . יפדה בצדקה: 120.

פ״ו כמו החבל שראשו א׳ למעלה כו׳ ממשיך ומוריד השפעתה על ידי מעשיו הרעים ומחשבותיו עד תוך היכלות הסט״א כביכול: 31.

פ״י שבת אותיות תשב: 112.

פי״א מדותיו הקדושות אינן בבחי׳ גבול ותכלית אלא בבחי׳ אין סוף כו׳: 76.

ח״ד

ס״ד חיצוניות הלב כו׳ ופנימיות הלב: 160.

ס״ט גם בעניני ארץ לא יפרידו מאחד האמת: 192.

סכ״ג ההשראה היא המקיף: 95.

עשרה שכינתא שרי׳ . . כמו ששמעתי מרבותי כו׳ אף שאינם מדברים בד״ת כו׳: 203.

סל״א החיות מהלב כו׳ המלובשת בדם הנפש היוצא מהלב אל כל האברים: 160.

תורה אור

בראשית

ז, ד הלב באדם ששופע חיות לכל האברים כו׳: 160.

נח

ט, ג בחי׳ גבורה ל׳ תגבורת כו׳: 35.

לך לך

יג, א בחי׳ חולין שנעשו על טהרת הקודש: 53.

וירא

יד, ב המאור הוא בהתגלות כו׳: 65.

ויגש

מג, ג [משכן וביהמ״ק דירת עראי ודירת קבע]: 177.

שמות

נב, ד לפעמים נאמר וידבר ה׳ אל משה כו׳ ולפעמים לא נכתב רק הציווי של משה כו׳: 63.

בא

ס, ד ולכן נאמר פעם ויאמר ה׳ אל משה ופעמים לא נאמר כו׳: 63.

בשלח

סה, ג טל המשכתו בדרך אתעדל״ע כו׳: 107.

משפטים

עט, ג אע״פ שהם צדיקים גמורים מ״מ נשאר בם עדיין איזה שמץ מזוהמת הנחש כו׳: 44.

מגילת אסתר

צ, ד ולכן ארז״ל הנביאים והכתובים עתידים להבטל ומג״א והלכות אין עתידים להבטל כו׳: 140.

צג, ג כמו אצל אחשורוש שלא הי׳ דבר נראה לעין שהוא למעלה מהטבע כו׳: 165.

צה, ב צורת הה׳ הוא ג׳ קוין כו׳ מחשבה ודבור כו׳: 115.

ק, א וכמו נס דפורים שלא הי' דבר נראה לעין שהוא למעלה מהטבע כו': 165.

הוספות

קיד, ד אבל היראה היא בחי' ביטול כו': 59.

לקוטי תורה

פקודי

ה, א משכן העדות, לשון נצחיות כמו עדי עד כו': 95.

ויקרא

ב, א וגם דהל"ל מלת מכם קודם כי יקריב כו': 167.

צו

יג, ד דהנה ענין הפסח הוא מ"ש ופסח ה' שהוא ענין דילוג כו': 110.

יז, ב וזהו פי' אראנו נפלאות אראנו דייקא בבחי' ראי' ממש כו': 105.

תזריע

כא, ד במארז"ל כנור של ימוה"ש שמונה כו': 111.

כב, ב יוכל להיות עדיין בעור בשרו בחי' התחתונה שבו לא נתברר כו' והם הנגעים כו': 33.

נגעים דברים גבוהים הן שאינו נק' טמא עד שיקראנו הכהן טמא כו': 34.

כג, א וזהו שמברכים נותן התורה ל' הוה: 103.

בהר

מא, ג שייכות ממש להשם אל עצם הדבר כו': 170.

בחוקותי

מה, א מעלת אותיות החקיקה: 81.

שלח

מ, א בחי' ב' נק' מצות המלך כו' אלו נצטוה לחטוב עצים כו': 5.

מח, ד ע"ד משארז"ל כו' אנא נפשי כתבית יהבית כו': 172.

קרח

נד, ב כי אז יתעלה בחי' הגבורות כו': 36.

בלק

סז, א דכתיב ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו והם בחי' מחשבה דיבור ומעשה כו': 115.

עג, א הקושיא למה ירדה הנשמה לעוה"ז כו' התירוץ האמיתי כו': 32.

מסעי

פט, ב כל המ"ב מסעות נק' הכל אשר יצאו מאמ"צ והיינו עד חנייתם בירדן יריחו: 157.

ראה

יח, א נמשך לכאו"א מישראל בחי' הוי' כו': 95.

איתן מלשון חיזוק כמו איתן מושביך כו': 162.

תצא

לה, ג חיצוניות ופנימיות הלב: 160.

נצבים
מד, ב חיצוניות ופנימיות הלב: 160.
יוהכ"פ
סט, ב דאכל בי עשרה שכינתא שריא כו' ואעפ"כ הוא פועל פעולה בהם כו': 95.
האזינו
עא, ג הנה עיקר התשובה הוא כמ"ש והרוח תשוב כו': 32.
עג, ב טל כו' שא"א להמשיך ע"י אתעדל"ת: 107.
ר"ה
סב, ג ישראל ויעקב, הוי' ואלקים: 98.
שמע"צ
צב, ב משיח אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא: 32.
ברכה
צח, ב קבלת עול כו' בזמה"ג יותר מבזה"ב: 60.
צח, ג־ד ע"ד החילוק בין מזמור בכלי ושיר בפה: 99.
שה"ש
טו, ב קול דודי הנה זה בא מדלג גו' דילוג וקפיצה למעלה מסדר השתלשלות: 113.
כד, ד וע"ז נאמר והחמישית לפרעה כו': 116.

מאמרי אדמו"ר הזקן

אתהלך לאזניא

ע' קנז ע"פ תפילה למשה בחי' נועם עילאה עתיקא כו': 94.

פרשיות התורה

ח"ב
תשכז וכל אדם נברא להיות בע"ת אפילו לא עבר שום עבירה מימיו: 32.

תקס"ה

ח"א
שע נס פורים שהי' מלובש בדרך הטבע: 165.
ח"ב
תשכו ראי' תופס הדבר כולו בבת אחת כו': 161.

תקס"ט

מז ואילך פי' הכתוב קול דודי הנה זה בא מדלג גו' דקאי על פסח – דילוג שלא כסדר השתל': 113.

כ"ק אדמו"ר האמצעי

סידור עם דא"ח

מד, ב ואילך נס וטבע, הוי' ואלקים: 101.
נס לשון הרמת נס: 167.
רעו, ג ואילך ההפרש בין מזמור ושיר זמר בכלי . . ושירה בפה: 99.

פירוש המלות

פקל"ט נס מל' הרמת נס: 167.

שער האמונה

ל, א נסים שנעשו בדרך הטבע בנס דאסתר: 165.
פ"ס פי' אראנו נפלאות. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך: 105.

דרך חיים

שער התשובה

ו, ג ואילך ממשלת זדים כו' מצד פר"ע כו' גם בעת שחפץ אדם להרהר בתשובה ותגעל נפשו כו' ימשול בו לטמאו: 45.

שער התפילה

פס"ו ואילך דרגת עבד כנעני, עבד עברי ואמה העברי' בעבודת האדם לקונו: 77.

תורת חיים

שמות

עא, ב ואילך דרגת עבד כנעני, עבדי עברי ואמה העברי' בעבודת האדם לקונו: 77.
תשח [זמן שבת ויו"ט למעלה]: 185.

מאמרי אדמו"ר האמצעי

דברים

ח"ב

תפט חיצוניות ופנימיות נקודת הלב: 160.
תקו פנימיות נקודת הלב: 160.

ח"ג

תשסה ואילך צעקת הקול, צעקת הלב עצמו מנקודת פנימיות הלב: 160.

כ"ק אדמו"ר ה„צמח צדק"

אור התורה

בראשית

תתרלח ואילך ראי' רואה וסוקר הכלל מהדבר והפרטים שבו: 161.

יח, ב ואילך בענין הנהגה טבעית (תשרי) והנהגה נסית (ניסן): 154.
ניסן הי' יצי"מ . . אותות ומופתים בשינוי הטבע: 169.

בא

רס בשיטת ר"י שבניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל בחי' בת מקבל מלמעלה כו': 113.

ב'תתקטו ניסן ראש חדשים להנהגה נסית, ותשרי ראש השנה להנהגה טבעית: 153.

בשלח

תרסה משה נק' איש האלקים כו', שהוא איש ומושל על שם אלקים כו' והנס שהוא למעלה מהטבע זהו ע"י שנקרא איש האלקים: 102.
[נס – רוממות]: 167.

יתרו

תתקא פי' אנא נפשי כתבית יהבית: 172.

משפטים

א'קכז דרגת עבד כנעני, עבדי עברי ואמה העברי' בעבודת האדם לקונו: 77.

ואתחנן

עב ביאור מארז"ל כל המועדים בטלים לעת"ל לבד פורים, אין הפי' שיבטלו אלא ע"ד שרגא בטיהרא: 140.

ב'רעט השמיעה היא מעלה היותר עליונה . . חרשו נותן לו דמי כולו והטעם הוא כו': 162.

עקב

תרכא חרשו נותן לו דמי כולו . . מעלת השמיעה כו': 162.

תצא

ב'ינד ואילך חיצוניות ופנימיות הלב: 160.

שמע"צ

א'תתיז שמיני מלשון שמן ושומן כו' ענינו של שמע"צ: 111.

נ"ך

צג משיח שהוא גילוי פנימיות עונג העליון סובל הנגע בכדי שעי"ז יומשך העונג תלג חיור: 36.

תפז נפלאות גדולות יותר מביצי"מ: 102. 170.

תתקא חרש השמע חשוב מאוד . . חרשו נותן לו דמי כולו. האוזן הוא עיקר האדם והטעם כו': 162.

שה"ש

כט נס ענין רוממות כו': 167.

ביאורי הזהר

שטז נס פורים נס מתלבש בדרך הטבע: 165.

דרך מצותיך

עג, א פי' הנס ל' הגבהה והתנשאות כו' כמו הנס על ההרים כו': 101.

טומאת המצורע

תחילתו שרש ענין הנגעים . . נגע הזה הוא קדוש כו': 34.

מצות יעוד

דרגת עבד כנעני, עבדי עברי ואמה העברי' בעבודת האדם לקונו: 77.

כ"ק אדמו"ר מהר"ש

מאמרי כ"ק אדמו"ר מהר"ש

תרכ"ו

לו בחודש ניסן הוא הצירוף הראשון (דשם הוי') שהוא הוי' ככתבו: 159.

תרכ"ט

רפב שמיעה מעלה היותר עליונה כמו שהביא כו' חרשו נותן לו דמי כולו . . והטעם הוא כו': 162.

תר"ל

סב נס דאסתר שהי' מלובש בדרכי הטבע: 165.

תרל"ו ח"ב

שס ניסן כו' היא במדריגת צדיקים, תשרי מורה על בע"ת: 113.

כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע

מאמרי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע

תרנ"א

יח ואילך חיצוניות הלב ופנימיות הלב: 160.

תרנ"ב

ג ואילך ניסן כו' במדרי' הצדיקים תשרי מורה על בע"ת: 113.

תרנ"ג

רסא פי' מארז"ל חולי זה יצה"ר: 43.

ער פי' מארז"ל חולי זה יצה"ר: 43.

תרנ"ד

קלא ואילך [ע"ד ניסן ותשרי – הנהגה נסית והנהגה טבעית]: 153.

תרנ"ח

קצ זקנתי הוא בחי' עתיק דעתיק הוא ל' זקנה כו' וענין הזקנה למעלה כו': 104.

רט קרבן ע"ש הקירוב: 114.

ריב ואילך ג' קווין דאות ה' הם ג' לבושים דמחשבה דיבור ומעשה: 115.

הגהות לד"ה פתח אליהו

נב נמצא ומתגלה כמו שהוא למעלה מגדר גילוי וגדר העולם וזהו המאור הוא בהתגלות כו': 65.

תר"ס

נט [בענין תפלה למשה, תפילת עשיר, ובחי' נועם עילאה]: 94.

תרס"א

קצו בכללותו הוא בחי' כח נבדל: 29.

תרס"ג

המשך ר"ה

בתחילתו החיות הכללי . . המחי' את כל הגוף בהשוואה: 82.

תרס"ד

ברוך שעשה נסים

קכט נס הוא מל' הגבהה ורוממות . . נסים הוא הגבהה ורוממות האלקות: 167.

קלד הכח האלקי שנמשך בנבראים . . אינו דומה לבחי' אור כו': 29.

קמב ואילך נס דאסתר שהי' נס שמלובש בטבע: 165.

תרס"ה

רכד חוקה לשון חקיקה: 82.

תרס"ו

קנו [בענין ניסן ותשרי – הנהגה נסית והנהגה טבעית]: 153.

רלד [השייכות דעתיק לזקן]: 104.

שצ [ע"ד הוספה בהיגיעה בלימוה"ת כשצ"ל הלכה למעשה]: 116.

תכא [ע"ד הוספה בהיגיעה בלימוה"ת כשצ"ל הלכה למעשה]: 116.
תפג יש ב' מיני חקיקה הא' כמו חקיקת אותיות על האב"ט . . והב' . . החקיקה מעבר לעבר: 83.

תער"ב

ח"א

תק באותיות החקיקה . . יש ב' מדריגות הא' כמו אותיות החקוקים על האב"ט . . והב' כמו אותיות החקוקים מעבר לעבר: 83.

ח"ב

תרפו אופן הדביקות של הכח האלקי אינו כמו דבקות האור כו': 29.

תרע"ח

פט נס הוא ל' רוממות: 167.
רכד ואילך [בענין ניסן ותשרי – הנהגה נסית והנהגה טבעית]: 153.
רסט ואילך [ע"ד מספר שמיני שלמעלה מהעולם כו']: 111. 176.

קונטרס עץ החיים

פ"ג [במארז"ל חולי זה יצה"ר]: 43.

תורת שלום

120 [מעלת הגוף הגשמי]: 99.

כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

מאמרי כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

תרפ"ה

סא דעיקר גילוי זה יהי' לע"ל כנודע אמנם גם עתה הוא זורח ומאיר כו': 163.

תרפ"ט

203 ואילך נס מל' הגבהה והרמה: 167.

תרצ"ץ

41 שמיני לשון שומן כו': 111.

תרח"ץ

קסט נס הוא לשון רוממות: 167.

ש"ת

ד"ה כי עמך

פ"ו הנפש שבתינוק יכול להחיות גופו של עוג: 82.

ד"ה אשרנו

פ"א ואילך [ע"ד חיות הנפש שנמצא בכל הגוף בשוה]: 82.

135 ע"ד שני אופנים בראי' והסתכלות: 161.

תש"א

113 [ע"ד אופנים שונים בראי' והסתכלות]: 82.

תש"ד

191 ואילך [ע"ד מספר שמיני שלמעלה מהעולם כו']: 111. 176.

תש"ה

150 אני הוא ולא אחר . . מיעוט זה הוא בעולם האצילות: 114.

167 ואילך [ע"ד מספר שמיני שלמעלה מהעולם כו']: 111. 176.

תש"ח

המשך ר"ה

פ"ב [ע"ד חיות הנפש שנמצא בכל הגוף בשוה]: 82.

ד"ה בלילה

פ"ג הנפש של ילד קטן ביכולתו להחיות גופו של עוג מלך הבשן: 82.

ד"ה כימי צאתך

רפי"ב גאולת מצרים . . פתיחת הצנור דגאולה: 19.

252 ואילך ע"ד דרגות שונות בשמיעה: 161.

תש"ט

75 (הא') [ע"ד ל' האגה"ק „ששמעתי מרבותי כו'" אפילו אינם מדברים ד"ת – דקאי על הבעש"ט וההי"מ]: 203.

תש"י

63 ב' מיני חקיקה . . החקיקה על האבן טוב . . ויש חקיקה מעבר לעבר: 83.

ד"ה באתי לגני

ס"א שהם משכינים בחי' שוכן עד מרום וקדוש שיהי' בגילוי למטה: 95.

113 קרבן ע"ש הקירוב: 114.

122 [ע"ד אות ה' וג' קורין דמחשבה דיבור ומעשה]: 115.

סה"מ קונטרסים

ח"א

טז, ב ואילך [ע"ד הענין ד„וכל בניך לימודי הוי'"]: 104.

לז, א אומנותו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך . . שמסכים לו על כל אשר יעשה: 202.
רמא, ב ואילך [ע"ד אות ה"א וג' קורין דמחשבה דיבור ומעשה]: 115.
רמב, א ובירושלמי חגיגה דה"א רומז על תשובה: 116.

ח"ב

תנ, א [תורת אדה"ז ע"פ אדם כי יקריב מכם – שהקרבן צריך לבוא „מכם"]: 167.

ספר השיחות

תרצ"ו

140 [ע"ד מנהג הבעש"ט לאכול סעודת משיח באחש"פ]: 111.

תרח"ץ

277 [ע"ד סעודת משיח באחש"פ]: 111.
283 מאמר הצ"צ ששש"פ מפטירין בשירת דוד לפי שבששש"פ ואחש"פ ישנו גילוי משיח בן דוד: 111.

תרצ"ט

316 באמת זעט מען דאך אז משיח איז שוין קרוב כו' איז שומע קולו ורואה כו': 66.
343 [ע"ד דרגות שונות בשמיעה]: 161.

ש"ת

72 דער לעצטער טאג פון פסח כו': 19.
75 [ע"ד מנהג הבעש"ט לאכול סעודת משיח באחש"פ]: 111.

תש"ב

29 ואילך מען בעדארף לעבן מיט דער צייט כו' פרשת השבוע כו': 167. 171.
109 [ע"ד מנהג הבעש"ט לאכול סעודת משיח באחש"פ]: 111.

תש"ג

118 [ע"ד מנהג הבעש"ט לאכול סעודת משיח באחש"פ]: 111.
135 רבינו הזקן רעדט ארום דעם ענין פון איתן שבנשמה . . אלט, האַרט, שטארק כו': 162.

לקוטי דיבורים

ח"א

קנט, ב טראכט גוט וועט זיין גוט: 119.

ח"ג

תקיט, א [ע"ד המנהג לחוג את חג ל"ג בעומר ע"פ השדה מחוץ לעיר]: 121.

תקכג, א [ע"ד המנהג לחוג את חג ל"ג בעומר ע"פ השדה מחוץ לעיר]: 121.

קונטרס לימוד החסידות

5 משכיל לאיתן האזרחי איתן הוא עצם הנשמה כו': 91. 162.

פי"ב אדם כי יקריב דכאשר האדם בא להתקרב לעבודת השי"ת, מכם קרבן להוי': 167.

אגרות קודש

ח"ב

ע' תקלז טראכט גוט וועט זיין גוט: 119.

ח"ג

ע' שנד אדם כי יקריב, כאשר האדם בא להתקרב לעבודת השי"ת, מכם קרבן להוי': 167.

כ"ק אדמו"ר שליט"א

היום יום

יב אד"ש [תורת אדה"ז ע"פ אדם כי יקריב מכם – שהקרבן צריך לבוא מכם]: 167.

כב ניסן סעודת אחש"פ היתה נקראת אצל הבעש"ט משיח'ס סעודה: 111.

ע' מב בעת הדיבור בעניני עסק יסבב הדיבור . . לעורר ע"ד למוד כו': 128.

ע' נד אינמיטען עסק רעדט מען זיך מיט יענעם . . א אידישען וואלט כו': 128.

י"ח אייר אצל אדמו"ר האמצעי הי' ל"ג בעומר כו' מען פלעגט ארויסגעהן אויפן פעלד כו': 121.

ב חשון מען בעדארף לעבן מיט דער צייט כו' פרשת השבוע כו': 167. 171.

אגרות קודש

ח"א

רעח פתגם . . שמיני שמונה שמינה: 112.

הרה"ג הרה"ח והמקובל מוהר"ר לוי יצחק שניאורסאהן

לקוטי לוי יצחק

לוח"א

צז־ח השייכות דיוהכ"פ לפסח הוא כו': 113.

ליקוטים על פסוקי תנ"ך ומחז"ל

קו יש ד' שמות למשיח כו' דחיוורא דבי רבי שמו הפירוש הוא שהוא מעונה בצרעת כו' אבל לא שזהו שמו כו': 34.

תורת לוי יצחק

קסא המצורע גימט' תהו: 35.

שנח [בפי' דעת ר"י במצורע שנכנס לבית חבירו שהכלים טמאים רק אם שהה כדי הדלקת הנר]: 40.

ספר ראשון

חלק א — בראשית שמות ויקרא: תשכ"ב. הוצאה שני' — תשכ"ז. הוצאה שלישית — תשל"ה. הוצאה רביעית — תשל"ט. הוצאה חמישית — תשמ"ה. הוצאה ששית — תנש"א. הוצאה שביעית — תשנ"ו. הוצאה שמינית — י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ב — במדבר דברים. הוספות: שיחות בראשית־דברים/מכתבים בראשית־דברים/מפתחות לכרכים א־ב: תשכ"ב. הוצאה שני' — תשכ"ז. הוצאה שלישית — תשל"ה. הוצאה רביעית — תשל"ט. הוצאה חמישית — תשמ"ה. הוצאה ששית — תשנ"ב. הוצאה שביעית — י"א ניסן תשנ"ז.

ספר שני

חלק ג — בראשית שמות ויקרא: תשכ"ד. הוצאה שני' — תשכ"ח. הוצאה שלישית — תשל"ה. הוצאה רביעית — תשל"ט. הוצאה חמישית — תשמ"ה. הוצאה ששית — תשנ"ב. הוצאה שביעית — י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ד — במדבר דברים/פרקי אבות. הוספות: מכתבים ושיחות — בראשית־דברים/מפתחות לכרכים ג־ד: תשכ"ד. הוצאה שני' — תשכ"ח. הוצאה שלישית — תשל"ה. הוצאה רביעית — תשל"ט. הוצאה חמישית — תשמ"ה. הוצאה שישית — תשנ"ג. הוצאה שביעית — י"א ניסן תשנ"ז.

ספר שלישי

חלק ה' — בראשית. הוספות: מדור שיחות (תשכ"ה)/מכתבים ושיחות: י"א ניסן תשל"ב. הוצאה שני' ומתוקנת — ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת — כ"ה מ"ח תשמ"ט. הוצאה רביעית — י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ו' — שמות. הוספות מכתבים ושיחות: י"ד שבט תשל"ג. הוצאה שני' ומתוקנת — ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת — מוצש"ק כ"ב שבט תש"נ. הוצאה רביעית — י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ז' — ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות: עש"ק כ"ף מנ"א תשל"ג. הוצאה שני' ומתוקנת — ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת — י"ב תמוז תשנ"ב. הוצאה רביעית — י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ח' — במדבר. הוספות מכתבים ושיחות: עש"ק י"ד שבט תשל"ד. הוצאה שני' ומתוקנת — ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת — ח"י אלול תשנ"ב. הוצאה רביעית — י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ט' — דברים. הוספות: מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: י"ד כסלו תשל"ה. הוצאה שני' ומתוקנת — ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית — ט"־ י"ד כסלו תשנ"ד. הוצאה רביעית — י"א ניסן תשנ"ז.

ספר רביעי

חלק יו"ד — בראשית. הוספות מכתבים ושיחות: י"א ניסן תשל"ה. הוצאה שני' ומתוקנת — ו' תשרי תשמ"ב. הוצאה שלישית — י"א ניסן תשנ"ז. הוצאה רביעית — תשנ"ח.

חלק י"א — שמות. הוספות מכתבים ושיחות: יו"ד שבט תשל"ו. הוצאה שני' ומתוקנת — י"ג ניסן תשמ"ג. הוצאה שלישית — י"א ניסן תשנ"ז. הוצאה רביעית — תשנ"ח.

חלק י"ב — ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות: יו"ד שבט תשל"ז. הוצאה שני' ומתוקנת — עשק"מ אדר ראשון, תשד"מ. הוצאה שלישית — י"א ניסן תשנ"ז. הוצאה רביעית — תשנ"ח.

חלק י"ג — במדבר. הוספות מכתבים ושיחות: פורים קטן תשל"ח. הוצאה שני' ומתוקנת — י"ג ניסן תשמ"ה. הוצאה שלישית — י"א ניסן תשנ"ז. הוצאה רביעית — תשנ"ח.

חלק י"ד — דברים. הוספות: מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: י' הסליחות תשל"ח. הוצאה שני' ומתוקנת — ג' סליחות תשמ"ו. הוצאה שלישית — י"א ניסן תשנ"ז. הוצאה רביעית — תשנ"ח.

ספר חמישי

חלק ט"ו — בראשית. הוספות מכתבים ושיחות: מוצש"ק ר"ח שבט תש"מ. הוצאה שני' ומתוקנת — מוצש"ק ט"ו בשבט תשמ"ז. הוצאה שלישית — י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ט"ז — שמות. הוספות מכתבים ושיחות: עש"ק ח"י אלול תש"מ. הוצאה שני' ומתוקנת — ועש"ק ג' כסלו תש"נ. הוצאה שלישית — י"א ניסן תשנ"ז.

חלק י"ז — ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות: י"ג אייר תשמ"א. הוצאה שני' ומתוקנת — ט"ו אלול תש"נ.

חלק י"ח — במדבר. הוספות מכתבים ושיחות: שבת מברכים ופ' החודש תשמ"ב. הוצאה שני' ומתוקנת — ערב ש"ק פ' יתרו, כ"ב שבט תש"נ. הוצאה שלישית — י"א ניסן תשנ"ז.

חלק י"ט — דברים. הוספות: מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: ט"ו מ"ח תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת — ט"ו בשבט, תשנ"ב. הוצאה שלישית — י"א ניסן תשנ"ז.

ספר ששי

חלק כ – בראשית. הוספות: מאמרים ושיחות תשל"ח/מדור שיחות (תשל"ח־תשמ"ב)/מכתבים ושיחות: ימי חנוכה תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ימי חנוכה תשמ"ט. הוצאה שלישית – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק כ"א – שמות. הוספות: מדור שיחות (תשל"ח־תשמ"א)/מכתבים ושיחות: ר"ח ניסן תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו תמוז, תנש"א. הוצאה שלישית – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק כ"ב – ויקרא. הוספות: מדור שיחות (תשל"ט־תשמ"ג)/מכתבים ושיחות: ה' מנ"א תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ג' טבת תשנ"ה.

חלק כ"ג – במדבר. הוספות: מדור שיחות (תשל"ט־תשמ"ג)/מכתבים ושיחות: ר"ח ניסן תשד"מ. הוצאה שני' ומתוקנת – כ"ח אלול תש"נ.

חלק כ"ד – דברים. הוספות: מדור שיחות (תשל"ט־תשמ"א)/מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: ש' חזון תשמ"ה. הוצאה שני' ומתוקנת – כ"ב שבט תשנ"ץ.

ספר שביעי

חלק כ"ה – בראשית. הוספות: מדור שיחות (תשמ"ג־תשמ"ז)/מכתבים: ר"ח ניסן תשמ"ז. הוצאה שני' עם הוספת מפתחות – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק כ"ו – שמות. הוספות: מדור שיחות (תשד"מ־תשמ"ו)/מכתבים: מוצש"ק ר"ח ניסן תשמ"ח. הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק כ"ז – ויקרא. הוספות: מדור שיחות (תשד"מ־תשמ"ו)/מכתבים: כ"ה אדר א' תשמ"ט. הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק כ"ח – במדבר. הוספות: מדור שיחות (תשד"מ־תשמ"ו)/מכתבים: עש"ק פ' ויקרא תש"נ. הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק כ"ט – דברים. הוספות: מדור שיחות (תשמ"ג־תשמ"ו)/מכתבים/מכתבים כלליים לר"ה: מוצש"ק פ' החודש תנש"א. הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ז.

ספר שמיני

חלק ל – בראשית. הוספות מכתבים ומפתחות: י"א ניסן תשנ"ב. הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ר.

חלק ל"א – שמות. הוספות מכתבים ומפתחות: כ"ף מנ"א תשנ"ב. הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ר.

חלק ל"ב – ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות ומפתחות: כ"ה אדר תשנ"ג.
הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ל"ג – במדבר. הוספות מכתבים ושיחות ומפתחות: ר"ח ניסן תשנ"ד.
הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ל"ד – דברים. הוספות מכתבים/מכתבים כלליים לר"ה/מפתחות:
ג' ניסן תשנ"ה. הוצאה שני' – תשנ"ח.

ספר תשיעי

חלק ל"ה – בראשית. הוספות מכתבים ושיחות ומפתחות: ג' שבט תשנ"ו.

חלק ל"ו – שמות. הוספות מכתבים ומפתחות: ה' טבת תשנ"ז.

חלק ל"ז – ויקרא. הוספות שיחות/מכתבים ומפתחות: כ"ב שבט תשנ"ח.

לעילוי נשמות

אביו ר' **מישאל**

ב"ר **זאב יהודה** הלוי ע"ה

נפטר ט"ז אלול, תשכ"א

ואמו מרת **שרה דבורה**

בת ר' **שמואל** ע"ה

נפטרה ביום וערש"ק פ' ויקהל

כ"ח אדר ראשון, ה'תשנ"ז

הורוביץ

ת.נ.צ.ב.ה.

◆

נדפס ע"י בן מכבד הוריו

הנדיב ר' **זאב שלום** הלוי

ה ו ר ו ב י ץ

ומשפחתו שיחיו

(פאלו, בראזיל)